

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SİĞİNMACILARIN TÜRKİYE İŞGÜCÜ
PİYASASINDAKİ DENEYİMLERİ:
ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

NİYAZİ YILMAZ

Tez Danışmanları

PROF. DR. BÜNYAMİN BACAK

DR. ÖĞR. ÜYESİ CANAN ÖYKÜ DÖNMEZ KARA

Çanakkale-2020

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

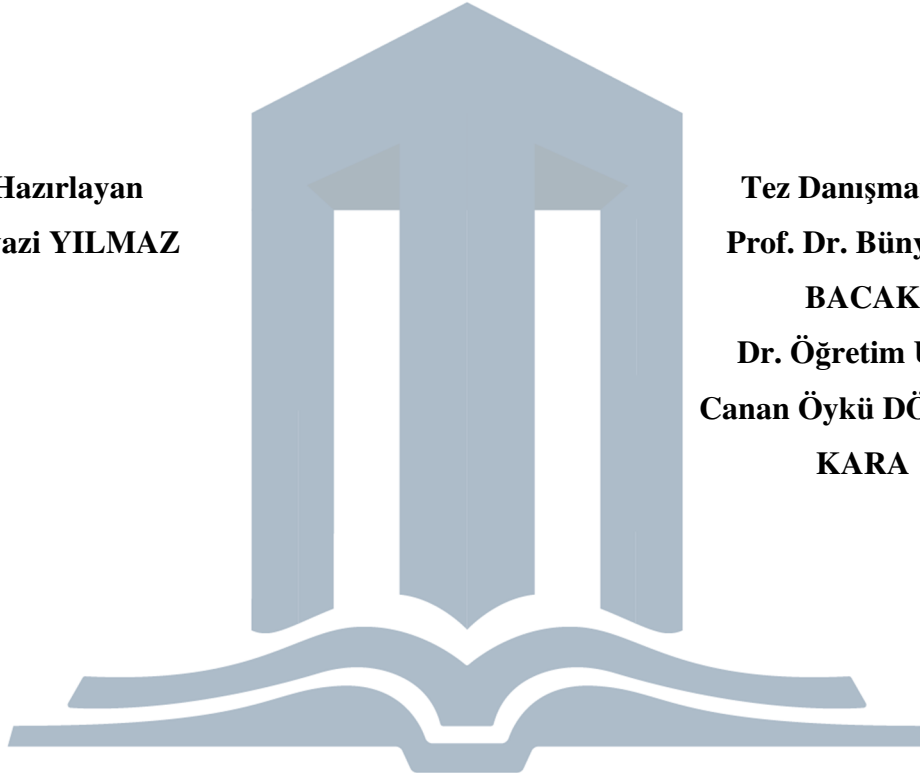
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**SIĞINMACILARIN TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ DENEYİMLERİ:
ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Niyazi YILMAZ**

**Tez Danışmanları
Prof. Dr. Bünyamin
BACAK
Dr. Öğretim Üyesi
Canan Öykü DÖNMEZ
KARA**

Çanakkale - 2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Sığınmacıların Türkiye İşgücü Piyasasındaki Deneyimleri: Çanakkale İli Örneği*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28.07.2020

Niyazi YILMAZ

ÖZET

SİĞINMACILARIN TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ DENEYİMLERİ: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ

Afganistan’da yaşanan savaşlar ve terör olayları, Suriye’de ise devam eden iç savaş; başta Türkiye olmak üzere, birçok ülke açısından benzeri görülmemiş bir sığınmacı krizine yol açmış durumdadır. Uluslararası sözleşmeler ve insan hakları ışığında Türkiye, özellikle Suriyeli sığınmacı krizi karşısında hümanist bir yaklaşım benimseyerek açık kapı politikası izlemiştir. Bu doğrultuda Türkiye, güvenli bir ülke arayan milyonlarca sığınmacının ikamet noktası olmuş ve ardından dünyada en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir. Fakat, sığınmacı sayısının fazla olması, hem Türkiye hem de sığınmacılar açısından kaçınılmaz sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunlardan biri ise istihdam sorunudur. Menşe ülkelerindeki çatışmalar nedeniyle Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış olan sığınmacıların burada hayatlarını idame ettirebilmesi, istihdam edilerek gelir elde edebilmelerine bağlıdır; ancak sığınmacılar, emek piyasasındaki dezavantajlı konumları nedeniyle çok çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadırlar.

Bu çalışmada ele alınan konu; sığınmacıların yaşadıkları deneyimleri, emek piyasaları ve zorunlu göç açısından irdeleyebilmek ve özellikle Türkiye emek piyasasında karşılaştıkları sorunları derinlemesine analiz etmektir. Türkiye istihdam piyasasında yer almış veya almakta olan Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların tümü araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Kartopu örnekleme yöntemi ile gönüllülük esasına bağlı kalınarak Türkiye’de çalışma deneyimi olan 15 Afganistanlı ve 10 Suriyeli sığınmacı ile görüşmeler yapılmıştır. Mülakat kılavuzu yaklaşımı ile toplanan veriler içerik analizi yapılarak çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda; sığınmacıların, hem göç hem de iş bulma sürecinde ilişkiler ağı kuramının oldukça etkili olduğu görülmüştür. Diğer taraftan; sığınmacıların ücretler, çalışma süreleri, işyerinde ayrımcılık ve iş güvenliği konularında önemli derecede sorunlar yaşadığı ortaya koyulmuş ve detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Suriyeli sığınmacılar, Afgan Sığınmacılar, Zorunlu göç, İstihdam sorunları, Sığınmacılar ve göç, Uluslararası göç

ABSTRACT

THE EXPERIENCES OF ASYLUM-SEEKERS IN TURKISH LABOUR MARKET: THE CASE OF CANAKKALE PROVINCE

Wars and terrorism in Afghanistan and ongoing civil war in Syria have led to an unprecedented asylum-seekers crisis in many countries, notably Turkey. In the light of international conventions and human rights, Turkey has pursued an open door policy, especially against the Syrian asylum-seeker crisis by adopting a humanistic approach. In this context, Turkey has been a place of residence for millions of asylum-seekers who seek a safe country and subsequently became a country with most hosted asylum-seekers in the world. However, with the overabundance of the asylum-seekers, inevitable problems have emerged for both Turkey and the asylum-seekers. One of these problems is employment problems. Conflicts in the countries of origin of the asylum seekers compelled them to move to Turkey, taking part in the employment, to earn income in order to sustain their lives. Nevertheless, they are facing wide varieties of problems due to their disadvantaged position in the labour market.

This research principally addressed and examined the experiences of asylum-seekers in terms of labour market and forced migration. It particularly analyzed in depth the problems those asylum-seekers faced in the Turkish labor market. The research population includes Syrian and Afghan asylum-seekers with Turkish labor market experiences. Snowball sampling method on a voluntary basis were used; whereby the experiences of working in Turkey were gathered from interviewing 15 Afghan and 10 Syrian refugees. The data collected with the interview guide approach were then analyzed by performing content analysis. From this research, the network theory has been found to be very effective in the process of both migration and employment. Furthermore, it was also revealed and analyzed in detail that asylum-seekers experience significant problems in terms of wages, working hours, discrimination in the workplace and occupational safety.

Keywords: Syrian asylum-seekers, Afghan asylum-seekers, Forced migration, Employment Problems, Asylum-seekers and migration, International migration

ÖNSÖZ

Ortadoğu bölgesi; içerisinde barındırdığı baskıcı hükümetler, radikal etnik ve dini grupların yanında emperyal ülkelerin iştahını kabartan zengin yeraltı kaynakları nedeniyle, ardı arkası kesilmeyen savaflara ve iç karışıklıklara sahne olmaktadır. Bunun sonucu olarak; milyonlarca masum insan, ateş altında kalarak yaşamını yitirmekte veya engelli hale gelmektedir. Hayatta kalanlar ise evlerini, işlerini ve sevdiklerini kaybettikleri bir ortamda yoksulluk içerisinde yaşayabilmek için mücadele etmektedirler. Fakat tüm insan haklarının tehdit altında olduğu ülkesinde umudunu yitirenler; yine bir insan hakkı olan sığınma arama hakkını kullanmak üzere kendilerine kucak açabilecek ülkelere doğru meçhul bir yolculuğa çıkmaktadırlar. Arkalarında kimi zaman çocuklarını, eşlerini ve ailelerini bırakan sığınmacılar, öngörülemeyen tehlikelerin olduğu bu yolculukta son olarak jiletli telin üzerinden geçerek hayalini kurduğu güvenli ülkeye ulaşmaktadırlar. Sonunda hiç bilmedikleri bu ülkede yeni bir mücadele onları beklemektedir. Yüce Yaradan zorluk içerisindeki tüm sığınmacıların yardımcısı olsun ve kimseyi onların durumuna düşürmesin.

Çalışmada; Türkiye’deki sığınmacıların, emek piyasaları ve zorunlu göç açısından yaşadıkları deneyimleri incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de ikamet eden milyonlarca sığınmacının emek piyasasında karşılaştıkları sorunlar derinlemesine analiz edilmiştir.

Öncelikle yüksek lisans hayatım boyunca benden desteğini ve emeğini esirgemeyen, çalışmamda büyük katkısı olan, bu süreçte beni cesaretlendiren ve yol gösteren değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Bünyamin BACAK’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamın her anında bilgisi ve tecrübesi ile beni yönlendiren, ihtiyacım olan her anda benden ilgisini esirgemeyen sevgili hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Canan Öykü DÖNMEZ KARA’ya teşekkürlerimi sunarım.

Çanakkale’de ikamet eden sığınmacıların emek piyasasındaki durumlarına ilişkin güncel verilere ulaşabilmem hususunda bana destek olan Doç. Dr. İsmail ELAGÖZ’e, Uluslararası İşgücü Genel Müdür Yardımcısı Dr. Mahir GÜMÜŞ’e, Çanakkale İl Göç İdaresi Müdürü Hüseyin ELGÖRMÜŞ’e ve Çanakkale Çalışma ve İş Kurumu’nda görev yapan Ahmet ŞARMAN’a şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her anında yanımda olan, bana olan sevgisini ve ilgisini hiçbir zaman eksik etmeyen mutluluk ve başarı kaynağım, hayat arkadaşım Tuba’ma, türlü fedakârlıklarla beni büyütüp bu günlere getiren, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim sevgili anne ve

babama; bu süreçte beni hep destekleyen kıymetli bölüm hocalarıma, yakınlarıma ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak beni evlerinde ağırlayan, sorularımı sabırla ve samimiyetle yanıtlayan, sevinçlerine ve hüznlerine ortak olduğum, bu çalışmanın başrolündeki asıl kahramanlar olan sığınmacı dostlarıma şükranlarımı ve sevgilerimi sunarım. Umarım en yakın sürede özlem duydukları vatanlarındaki sıcak aile saadetine barış ve huzur içerisinde tekrar kavuşurlar.

Niyazi YILMAZ

Çanakkale, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
TABLOLAR.....	ix
ŞEKİLLER.....	xii
GRAFİKLER.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇLE İLGİLİ KAVRAMSAL, TARİHSEL VE KURAMSAL SÜREÇ

1.1. Göçe İlişkin Kavramlar	4
1.1.1. Göç	4
1.1.2. Uluslararası Göçmen Kavramı	5
1.1.3. Yerinden Edilmiş Kişiler	5
1.1.4. Sığınmacı Kavramı	6
1.1.5. Mülteci ve Şartlı Mülteci Kavramı	6
1.1.6. İkincil Koruma ve Geçici Koruma.....	7
1.2. Göç Kavramının Tarihsel Arkaplanı.....	9
1.2.1. Dünyada Göçün Tarihsel Arkaplanı	10
1.2.2. Türkiye’de Göçün Tarihsel Arkaplanı.....	12
1.3. Göçlerin Nedenleri ve Sonuçları	20
1.3.1. Sosyo-ekonomik Nedenler.....	20
1.3.2. Siyasal Nedenler.....	21
1.3.3. Doğal Nedenler.....	21
1.3.4. Göçlerin Sonuçları.....	22
1.4. Göç Türleri.....	24
1.4.1. İç göç	24
1.4.2. Uluslararası Göç	25
1.4.3. İşgücü Göçü.....	28

1.4.4. Gönüllü Göç	29
1.4.5. Zorunlu Göç	29
1.4.6. Kitleli Göç	30
1.4.7. Beyin Göçü	31
1.5. Göç Kuramları.....	32
1.5.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	33
1.5.2. Everett Lee (İtme-Çekme) Göç Kuramı.....	35
1.5.3. Petersen'in Beş Göç Tipi.....	37
1.5.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı	38
1.5.5. Modernleşme Okulu Denge Kuramı.....	39
1.5.6. Merkez - Çevre Kuramı	40
1.5.7. İlişkiler Ağı (Network Kuramı).....	41
1.5.8. Göç Sistemleri Kuramı.....	42
1.5.9. İkili İşgücü Piyasaları Kuramı	43

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇLE GELEN YABANCILARIN TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASALARINA

KATILIMI

2.1. Uluslararası Düzenlemelerde Yabancıların Çalışma Hakları.....	44
2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	45
2.1.2. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi	47
2.1.3. 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol.....	50
2.2. Ulusal Düzenlemelerde Yabancıların Çalışma Hakkı.....	51
2.2.1. Yabancıların Çalışma Hakkı	51
2.2.2. Yabancılar Verilen Çalışma İzin Türleri	54
2.2.3. Turkuaz Kart Uygulaması.....	56
2.2.4. Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Çalışma Hakları	57
2.2.5. Uluslararası Koruma Kapsamında Çalışma Hakkı	58
2.2.6. Geçici Koruma Statüsünde Çalışma Hakkı	59
2.3. Türkiye'deki Sığınmacılara Yönelik Çalışmaların Literatür Taraması.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİĞINMACILARIN TÜRKİYE’DE ÇALIŞMA DENEYİMLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ

3.1. Çanakkale’de Sığınmacılara İlişkin Veriler	70
3.2. Araştırmanın Problemi ve Soruları	73
3.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	73
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	75
3.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	75
3.6. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği	76
3.6.1. Veri Toplama Aracı.....	76
3.6.2. Araştırma Modeli ve Deseni	77
3.6.3. Verilerin Analizi	78
3.7. Bulgular	79
3.7.1. Sığınmacılara Ait Demografik Bilgiler	79
3.7.2. Sığınmacıların Türkiye’ye Göç Süreçlerine İlişkin Bulgular.....	83
3.7.3 Sığınmacıların Göç Ettikleri Ülkelerdeki İstihdam Deneyimlerine İlişkin Bulgular	96
3.7.4 Sığınmacıların Türkiye’deki İstihdam Deneyimlerine İlişkin Bulgular	103
3.7.5. Sığınmacıların İş Bulma ve İşten Ayrılma Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	110
3.7.6. Sığınmacıların Çalıştıkları İşlerde Aldıkları Ücret Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	119
3.7.7. Sığınmacıların Çalıştıkları İşlerdeki Çalışma ve Dinlenme Sürelerine İlişkin Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular	126
3.7.8. Sığınmacıların Çalıştıkları İşyerinde Ayrımcılık Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	130
3.7.9. Sığınmacıların Çalıştıkları İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Konusundaki Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular	139
SONUÇ VE ÖNERİLER	151
KAYNAKÇA.....	157
EKLER.....	168
EK-1 GÖRÜŞME SORULARI	168
ÖZGEÇMİŞ	171

KISALTMALAR

AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ILO	: International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IOM	: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği
ÜİK	: Uluslararası İşgücü Kanunu
YÇİHK	: Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1.1.	Kayıt Altına Alınmış Suriyeli Sığınmacı Nüfusunun Ülkelere Göre Dağılımı, 2020	19
Tablo 2.1.	Yıllara Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzinlerinin Dağılımı	53
Tablo 2.2.	Uyruklara Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzin Sayısı	53
Tablo 2.3.	Eğitim Düzeyine Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzin Sayısı	55
Tablo 2.4.	Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Uyruklarına Göre Sayıları	57
Tablo 2.5.	2014-2019 Yılları Arasında Üçüncü Ülkelere Yeniden Yerleştirilenler ile Birebir Formülü Kapsamında Türkiye’den Çıkış Yapan Suriyeliler	61
Tablo 3.1.	Çanakkale İlinde Uyruklara Göre Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri ve Geçici Korunan Suriyelilere İlişkin Veriler	71
Tablo 3.2.	Çanakkale İlinde Uyruklara Göre Verilen Çalışma İzni İstatistikleri	72
Tablo 3.3.	Çanakkale İlinde Verilen Çalışma İzni Muafiyeti İstatistikleri	72
Tablo 3.4.	Görüşülen Sığınmacıların Yaş Dağılımları	79
Tablo 3.5.	Görüşülen Sığınmacıların Cinsiyet Dağılımları	81
Tablo 3.6.	Görüşülen Sığınmacıların Medeni Durumları	81
Tablo 3.7.	Görüşülen Sığınmacıların Eğitim Durumları	82
Tablo 3.8.	Görüşülen Sığınmacıların Ülkelerinden Ayrılma Nedenleri	84
Tablo 3.9.	Uyruklarına Göre Sığınmacıların Türkiye’ye Giriş Şekilleri	87
Tablo 3.10.	Sığınmacılar Tarafından Kaçakçılara Verilen Para Miktarı (\$)	90
Tablo 3.11.	Sığınmacıların Türkiye’yi Tercih Etme Nedenleri	91
Tablo 3.12.	Sığınmacıların Çanakkale’yi Tercih Etme Nedenleri	94
Tablo 3.13.	Görüşülen Sığınmacıların Kendi Ülkelerinde Son Yaptıkları İşe Göre Durumları	98
Tablo 3.14.	Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’ye Gelmeden Önce Son Çalıştıkları İşteki Deneyimleri	100
Tablo 3.15.	Uyruğa Göre “Kazandığınız Ücret Size Yetiyor Muydu?” Sorusuna Verilen Cevaplar	101

Tablo 3.16.	Sığınmacıların Meslekleri ile Türkiye’de Yaptıkları İş Arasındaki İlişki	104
Tablo 3.17.	Görüşülen Sığınmacıların Çalışma İzin Belgesine ve Sosyal Sigortaya Sahip Olma Durumları	105
Tablo 3.18.	“Yaptığınız İşte Düzenli Olarak Çalışıyor Musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	107
Tablo 3.19.	Görüşülen Sığınmacıların Hukuki Hakları Konusunda Bilinç Düzeyleri	107
Tablo 3.20.	Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’deki Çalışma Hayatından Memnuniyet Düzeyleri	109
Tablo 3.21.	Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’deki İlk İşini Bulma Süreleri	111
Tablo 3.22.	Görüşülen Sığınmacıların İş Bulma Kanalları	111
Tablo 3.23.	Görüşülen Sığınmacıların Yapmakta Oldukları İş Seçme Nedenleri	114
Tablo 3.24.	Görüşülen Sığınmacılar Açısından Türkçe Bilmenin İş Bulma Üzerindeki Etkisi	115
Tablo 3.25.	Görüşülen Sığınmacıların Önceki İşinden Ayrılma Nedenleri	119
Tablo 3.26.	Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’deki En Uzun İşsiz Kalma Süreleri	117
Tablo 3.27.	Görüşülen Sığınmacıların 1 Aydan Daha Uzun Süre İşsiz Kaldıkları Sürelerde Geçimlerini Nasıl Sağladıkları	117
Tablo 3.28.	Görüşülen Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşlerde Aldıkları Günlük Ücret (TL)	119
Tablo 3.29.	Görüşülen 25 Sığınmacıya İşveren Tarafından Sağlanan İmkanlar	119
Tablo 3.30.	Görüşülen Sığınmacıların Ücretlerini Düzenli Alıp Almama Durumu	120
Tablo 3.31.	Görüşülen Sığınmacıların Çalıştıkları İşlerde Ücretlerini Tam Olarak Alamama Sayısı	120
Tablo 3.32.	Görüşülen Sığınmacıların Kazandıkları Ücretler ile Geçinebilme Durumu	124
Tablo 3.33.	Görüşülen Sığınmacıların Günlük Ortalama Çalışma Süreleri	126

Tablo 3.34.	Görüşülen Sığınmacıların Fazla Mesai Ücretlerine İlişkin Bilgiler	127
Tablo 3.35.	Görüşülen Sığınmacıların Tatil Günleri	128
Tablo 3.36.	Görüşülen Sığınmacıların İşyerinden İzin Alabilme Durumu	129
Tablo 3.37.	Görüşülen Sığınmacıların “Yerli İşçilerin Aldıkları Ücret ile Kendi Ücretinizi Kıyasladığınızda Ayrımcılık Var mı?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar	130
Tablo 3.38.	Görüşülen Sığınmacıların “Yerli İşçiler ile Çalışma ve Dinlenme Süreleriniz Eşit mi?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar	133
Tablo 3.39.	Görüşülen Sığınmacıların “Tehlikeli, Zor veya Pis İşleri Yapma Konusunda Yerli İşçilere Kıyasla Ayrım Yapılıyor mu?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar	133
Tablo 3.40.	Çalışan Sığınmacılara Karşı İşverenlerin Yaklaşımı	135
Tablo 3.41.	Sığınmacılara Karşı Olumsuz Yaklaşım İçerisinde Olan İşverenlerin Yaptıkları Davranışlar	135
Tablo 3.42.	Çalışan Sığınmacılara Karşı Yerli İşçilerin Yaklaşımı	137
Tablo 3.43.	Sığınmacılara Karşı Olumsuz Yaklaşım İçerisinde Olan Yerli İşçilerin Yaptıkları Davranışlar	137
Tablo 3.44.	Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşin Tehlike Sınıflarına Göre Gruplandırılması	139
Tablo 3.45.	Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşlerde İSG Eğitimi Alıp Almama Durumları	139
Tablo 3.46.	Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşte İşe Ağırtırma Eğitimi Alıp Almama Durumları	140
Tablo 3.47.	Kişisel Koruyucu Donanım Kullanması Gereken Sığınmacılara Bu Ekipmanların İşveren Tarafından Sağlanması	141
Tablo 3.48.	İş Kazası veya Meslek Hastalığı Geçiren Sığınmacıların Dağılımları	142
Tablo 3.49.	Yaranın Türüne Göre Sığınmacıların Geçirdikleri İş Kazalarının Sınıflandırılması	143

ŞEKİLLER

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1.1.	Göç Konusunda Menşe ve Varış Yeri Faktörleri ile Ortaya Çıkan Engeller	36
Şekil 3.1.	Sığınmacıların Türkiye'ye Göç Etmelerinde Etkili Olan İtici ve Çekici Faktörler	147
Şekil 3.2.	Network Kuramının Sığınmacıların Göç Etme ve İş Bulma Süreçlerindeki Etkisi	148

GRAFİKLER

Grafik No	Grafik Adı	Sayfa
Grafik 2.1.	Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	60

“Kazananlar ve kaybedenler dünyasında,
kaybedenler kolayca pes etmezler,
başka bir yere gitmenin yolunu ararlar”

-Peter Stalker

GİRİŞ

Günümüzde; zengin ülkeler ve yoksul ülkeler arasında büyük gelir farklılıklarının bulunması daha iyi bir iş ve buna bağlı olarak daha gönençli bir hayat arayışında olan insanların meçhul bir maceraya atılmalarına yol açmaktadır. Ülke ne kadar gelişmiş refah seviyesine sahip olursa olsun, istenmeyen göçler ülkelerde istihdam problemleri yaratmaktadır. Bunun yanında; yoğun göç alan ülkelerde sosyo-ekonomik dengeler değişmekte, halkın yabancılara karşı karşı tavrı düşmanca olabilmektedir. Bu durumun altında yatan asıl sebep, ülke ile milli bağı bulunmayan yabancıların gelip çok düşük ücretler karşılığı çalışmayı kabul ederek sosyal dampinge yol açması ve dolayısıyla birçok insanı işinden etmesidir (Touraine, 1997’den Aktaran; Karayel, 2016: 38).

Modern dünyada uluslararası göç kavramı, eskiye nazaran büyük dönüşümler geçirmiştir. Küreselleşme ile birlikte insanlar sahip oldukları refah seviyesini diğer ülkelerdeki insanların refah seviyesi ile kıyas yapabilmekte ve daha iyi bir hayatın yollarını aramaktadır. Bulunduğu ülkede bunu gerçekleştirme umudunu yitiren insanlar, başka ülkelere göç ederek oradaki fırsatları değerlendirmeye çalışmaktadır.

Küreselleşmenin bir diğer etkisi ise, artık kitlesel göçleri kabul eden ülke sayısının yok denecek kadar azalması, hatta kalmamasıdır. Ülkeler, artık göçmenleri kabul ederken son derece seçici davranmakta, faydasız olduğunu düşündükleri göçmenlerin ülkeye girişini engellemeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla; vasıfsız, yaşlı, engelli veya çocuk göçmenler bağımlı göçmen olarak düşünüldükleri için ülkede bulunmaları istenmemektedir (Yaldız, 2014: 385).

Sosyal politika açısından dezavantajlı gruplar arasında yer alan göçmenler içerisinde, en korunmaya muhtaç kesim sığınmacılardır. Savaşlar, siyasi karışıklıklar, baskıcı yönetimler vb. nedenlerle ve çoğu zaman yeterince planlanmamış bir kararla can güvenliklerini sağlayabileceklerini düşündükleri bir ülkeye iltica eden sığınmacılar, gittikleri ülkelerde de sorunlarla karşılaşmakta ve ülke açısından yeni sorunlara yol

açmaktadır. Sığınmacılar; sağlık, barınma, eğitim olanaklarından yeterli düzeyde faydalanamazlarken, işgücü piyasasında kimsenin çalışmak istemediği işlerde, kötü koşullarda ve düşük ücretle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda; hem kendi emekleri sömürüye açık hale gelmekte, hem de bulundukları ülkelerdeki yerli işçilerin sahip oldukları çalışma standartlarının aşağıya çekilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, ortaya çıkan bu sorunların yönetilebilmesi için, üretilecek yeni politikalara ve sosyal yardım kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye, özellikle 2011 yılında başlayan ve halen daha devam eden Suriye iç savaşı ile beraber ortaya çıkan sığınmacı krizini en yoğun şekilde deneyimlemektedir. Kısa sürede sayıları birkaç milyona ulaşan sığınmacılar arasında sadece Suriye'deki iç savaştan dolayı gelenler değil; aynı zamanda Ortadoğu ve Afrika'daki terör örgütlerinin zulmünden kaçıp gelen çok çeşitli milletler ve etnik gruplar da bulunmaktadır. Sığınmacıların Türkiye'de olma sebeplerinin sadece can güvenliklerini sağlamak olduğu düşünülmemelidir. Bunun yanında sığınmacılar, yaşanan savaş veya terör olayları gibi nedenlerle ülkelerinde işlerini kaybetmekte, yeni iş bulamamakta, bulsalar bile geçimlerini sağlayamamaktadırlar. Bu nedenle Türkiye'ye kaçak yollardan gelmek, zor ve tehlikeli şartlar altında izinsiz çalışmak, olumsuz barınma koşulları altında yaşamak mecburiyetinde kalmakta ve ortaya çıkması muhtemel diğer riskleri de göze almaktadırlar. Çünkü, çoğu zaman geride bıraktıkları ailelerinin geçinebilmesi, Türkiye'de çalışan aile bireylerinin gönderdiği havaleler ile mümkün olmaktadır.

Yaşanan bu sığınmacı krizi, kuşkusuz Türkiye'de yeni politika ve önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Bu kapsamda, çok sayıda kanun ve yönetmelik çıkarılarak sığınmacıların çalışma şartları belirlenmiş, hem Türk vatandaşlarının hem de sığınmacıların işgücü piyasasında korunması amaçlanmıştır. Ayrıca uluslararası hükümler çerçevesinde sığınmacıların insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için başta devlet olmak üzere, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri destek vermektedir. Ancak uygulanan politikalar ve yapılan destekler yetersiz kalmakta, sığınmacıların karşılaştıkları dramatik sorunların büsbütün çözümü mümkün olmamaktadır. Bu açıdan önemli olan, sığınmacı krizinin mümkün mertebe başarılı bir şekilde yönetilmesidir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan sığınma arama hakkı, temel insan haklarından biridir. Bulundukları ülkelerde yaşama hakkı başta olmak üzere çoğu insan hakkının tehdit edilmesi nedeniyle, yurtlarını terk etmek zorunda kalan insanlar, başka bir

insan hakkı olan sığınma arama hakkını kullanma amacıyla tehlikeli yollara düşmektedirler. Ayrıca kabul edildikleri ülkelerde statülerine uygun olarak mevzutta belirtilen şartlar doğrultusunda çalışma hakkına da sahiptirler. Dolayısıyla bu çalışmada; dezavantajlı gruplardan biri olan sığınmacılara karşı, sosyal politika anlayışına uygun olarak koruyucu bir perspektif benimsenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde göç ve göçmen kavramlarına ilişkin açıklamalara yer verilmiş olup; sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, yerinden edilmiş kişiler, geçici koruma, ikincil koruma gibi kavramların tanımlamaları yapılmıştır. Devamında ise tarihsel süreç içerisinde hem dünyada hem de Türkiye’de gerçekleşen önemli göç olaylarından detaylıca bahsedilmiştir. Hemen ardından göçlerin meydana gelmesinin altında yatan sebeplere değinilmiş ve göçlerin yarattığı etkiler üzerinde durulmuştur. Son olarak, göç kavramının kuramsal çerçevesini açıklamak üzere ortaya atılmış başlıca göç kuramlarının özellikleri incelenmiştir.

İkinci bölümde ise sığınmacılık ve mültecilik haklarına ilişkin uluslararası hukuksal kaynaklar incelenerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer alan haklara değinilmiş, mültecilik hukukunun temel dayanağı sayılan 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ndeki hususlar açıklanmıştır. Bu kısımları takiben, Türkiye’ye göçle gelen farklı statülerdeki yabancıların haklarına ve çalışma izinlerine ilişkin ulusal düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca bölümlerde yabancıların ve sığınmacıların sayılarına ve istihdama katılımlarına ilişkin istatistiki verilere yer verilmiştir. Son kısımda ise; Türkiye’deki sığınmacıların işgücü piyasaları açısından incelendiği araştırma sonuçlarına ait literatür taraması yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Çanakkale’deki Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların çalışma deneyimlerini ve çalışma hayatında karşılaştıkları sorunları incelemek üzere yapılmış olan araştırmaya yer verilmiştir. Bu bölümde öncelikle Çanakkale’deki sığınmacılara ilişkin güncel istatistiki veriler gösterilmiş, hemen ardından araştırmanın konusu, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. Son olarak, araştırma neticesinde ulaşılan bulgular analiz edilmiş, sonrasında sonuç ve önerileri içeren bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇLE İLGİLİ KAVRAMSAL, TARİHSEL VE KURAMSAL SÜREÇ

1.1. Göçe İlişkin Kavramlar

Göç konusu kendi içerisinde çok çeşitli kavramları barındırmaktadır. Özellikle zorunlu göç kapsamında göç etmiş olan kişiler, göç ettikleri ülkelerin coğrafi konumuna veya göçün gerekçelerine göre farklı kavramlar ile sınıflandırılmaktadır. Üstelik bu sınıflandırmalar kimi zaman uluslararası mevzuat ve ulusal mevzuat açısından da farklılıklar içermektedir. Büyük bir kavram kargaşasına neden olan bu durumun öncelikli olarak bu başlık altında açıklanması yerinde olacaktır.

1.1.1. Göç

Göç kavramı; sahip olduğu çok boyutlu yapısı ve sonuçlarının yarattığı farklı etkileri nedeniyle birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Yalçın'a (2004) göre; göç kavramını her disiplin farklı yönleriyle fakat sınırlı olarak incelemektedir. Örneğin; iktisat bilimi göçün ücretler, fiyatlar, istihdam ve büyüme üzerindeki ekonomik etkilerini incelerken; siyaset bilimi ise göçün ulusal ve uluslararası politikada yarattığı etkileri incelemektedir. Benzer bir şekilde; sosyoloji bilimi göç kavramını daha kapsamlı bir şekilde ele alarak sosyo-kültürel boyutunu incelemekte, insan ilişkileri açısından yarattığı sonuçları mercek altına almaktadır. Bunlara ek olarak göç; beşeri coğrafya açısından bir yer/mezan değişimi, demografi açısından nüfus mobilitesi, çalışma iktisadı açısından ise emeğin hareketi olarak görülmektedir (İnce, 2019: 2581).

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre; bir kişinin veya bir grup kişinin, bulunduğu yerden ülke içerisinde veya uluslararası sınırların dışarısında başka bir yere doğru yaptığı hareket göç olarak tanımlanmıştır. Göç; uzaklığı, bileşimi, sebepleri ne olursa olsun, mülteciler, yerinden edilmiş insanlar, ekonomik göçmenler veya evlilik yoluyla göç eden kimseler gibi çok çeşitli durumları da kapsayan nüfus hareketleridir (IOM, 2011: 62,63).

Türk Dil Kurumu'na göre ise göç; "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr).

Yukarıdaki her iki tanımdan da anlaşılacağı üzere göç; bireysel veya toplu olarak gerçekleşebilen, yurt içerisinde farklı bölgelere veya yurtdışında farklı ülkelere yönelik yapılabilen ve mekansal değişimin neden olduğu bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

1.1.2. Uluslararası Göçmen Kavramı

Uluslararası göçmenlerin hukuki statüsü ve hakları, bulunduğu ülkenin yasal düzenlemelerine göre belirlenebilmekte; her ülke kendi kurallarını uygulamaktadır. Bu nedenle uluslararası göçmen kavramına yönelik ulusal yasaların üzerinde evrensel bir tanımın kabul edilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bu durum, uluslararası göçü farklı açılardan inceleyen araştırmacılar ve hükümet yetkilileri için yeterli olmamakta ve kavram kargaşasına neden olmaktadır (İçduygu vd. 2014: 28).

Uluslararası göçmen kavramının, yasal bir dayanağa sahip tanımı bulunmamasına rağmen; çoğu uzman, ikamet ettiği ülkeyi değiştiren kimselerin uluslararası göçmen olduğu konusunda hemfikirdir. Bu kavram; kısa dönem (geçici) göç ve uzun dönem (kalıcı) göç olmak üzere iki şekilde incelenir. Kısa dönem göç, 3 ay ile 12 ay arasındaki süre zarfını kapsarken; 1 yıl ve daha fazla süren göç hareketleri ise uzun dönem göç olarak adlandırılır (www.un.org).

Özkan'ın (2013: 125,126) yaptığı tanıma göre; ekonomik, siyasal ve dinsel başta olmak üzere farklı nedenlerle; yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye giderek, vatandaşı olduğu ülkeyi terkeden kimselere uluslararası göçmen denir. Göçmenlik kavramı, iki önemli unsur içerisindedir. Bunlardan birincisi, kişinin isteği doğrultusunda göç etmesi; ikincisi ise, hedef ülkeye yerleşme niyetinde olmasıdır.

1.1.3. Yerinden Edilmiş Kişiler

BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Françoise Deng'in hazırladığı, BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilen ancak hukuki bağlayıcılığı bulunmayan (Özkan, 2013: 125) Ülke İçerisinde Yerinden Edilme Üzerine Yol Gösterici İlkeler'de yerinden edilmiş kişiler şu şekilde tanımlanmıştır (Deng, 2001: 1):

“Özellikle silahlı çatışmaların, yaygınlaşan şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonuçlarından kaçınmak için uluslararası tanınan herhangi bir sınırı geçmeden evlerinden veya ikamet ettikleri yerlerden kaçmaya veya ayrılmaya zorlanmış ya da mecbur bırakılmış kişi veya kişi gruplarıdır.”

Bulunduğu ülke dışına çıkamamış olan yerinden edilmiş kişiler, mültecileri koruyan uluslararası sözleşmelerin sağladığı haklardan faydalanamamaktadırlar (Kahya, 2014: 23).

Yerinden edilmiş kişilerin, çoğu zaman ülke içerisinde yerleştikleri bölgelerde de sorunları devam etmekte, ekonomik ve sosyal açıdan sıkıntılar yaşamaktadır. Bu nedenle bu kişiler daha iyi bir hayat ümidiyle özellikle gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir şekilde göç etmektedirler. Dolayısıyla yapılan göçler uluslararası nitelik kazanmakta, göç eden kişiler de sığınmacı ve mülteci statüsünde kabul edilmektedir. (Özkan, 2013: 125)

1.1.4. Sığınmacı Kavramı

Sığınma (asylum), kendi ülkelerinde maruz kaldıkları ciddi zarar ve zulüm nedeniyle kaçan bu yüzden uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde bulunan insanlara sağlanan imtiyazdır ve temel haklardan biri olarak kabul edilir (ec.europa.eu). Devletler; sığınma talebinde bulunan kişiyi, sahip oldukları ulusal egemenlik kavramına dayanarak kendi sınırları içerisinde ve kendi organlarının kontrolü altında koruyabilirler (Özkan, 2013: 122).

Sığınmacı (asylum-seeker) ise; kendi ülkesinde gördüğü ciddi zarar ve zulüm sebebiyle başka bir ülkeden güvenlik arayışı içinde bulunan; uluslararası ve ulusal belgeler uyarınca mülteci statüsüne sahip olmayı bekleyen kişiye denir. Mülteci talebi konusunda negatif bir karar verilmesi halinde sığınmacı ülkeden ayrılabilir veya sürgün edilebilir (IOM, 2011).

1.1.5. Mülteci ve Şartlı Mülteci Kavramı

Mülteci kavramı konusunda ilk tanım 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme¹'nin birinci maddesinde yapılmıştır. Buna göre;

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” mülteci olarak kabul edilir.

Daha sonrasında 1967 yılında kabul edilen Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 tarihli Protokol²'de “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi kaldırılmış, dolayısıyla zaman kısıtlaması olmaksızın mültecilik kavramının uluslararası tanımı genişletilmiştir (Barkın, 2014: 334).

¹ Çalışmanın devamında Cenevre Sözleşmesi olarak bahsedilecektir.

² Çalışmanın devamında New York Protokolü olarak bahsedilecektir.

Türk mevzuatı açısından baktığımızda, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 61. maddesinde mültecinin tanımı Cenevre Sözleşmesi ile neredeyse aynı şekilde yapılmış; farklı olarak, “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle...” Türkiye’ye göç edenler mülteci olarak kabul edilmiştir.

Göçe ilişkin mevzuat açısından Türkiye’de kullanılan bir diğer kavram ise, 6458 Sayılı Kanun Madde 62’de tanımı yapılan “şartlı mültecilik” kavramıdır. Burada yine Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanımdan farklı olarak “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle...” Türkiye’ye göç eden kişilere şartlı mülteci statüsü verilir. Şartlı mültecilerin, üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar geçen süre içerisinde Türkiye’de kalma hakkı bulunmakta, dolayısıyla sınırlı bir süre ile korunmaktadır.

Türkiye’de göç mevzuatında mülteci kavramının sınırlı olarak tanımlanması ve şartlı mültecilik kavramının ortaya çıkması 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin coğrafi kısıtlama ile kabul edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu coğrafi kısıtlama nedeniyle sadece Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacılar mülteci statüsüne sahip olabilirken, diğer ülkelerden gelen sığınmacılar şartlı mültecilik statüsü ile geçici olarak korunmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesini Türkiye hemen imzalamış olmasına rağmen sözleşmenin yürürlüğe girmesi ancak on yıl sonra 1961’de gerçekleşebilmiştir. Üstelik, Türkiye sözleşmeyi coğrafi çekince ile kabul ettiği için sadece Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacıları mülteci statüsünde kabul etmektedir. Bu durum halen daha insan hakları savunucuları tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmektedir (Barkın, 2014: 351). Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye gelen mülteci sayısının az olması ve bu mültecilerin birçoğunun bir süre sonra gönüllü olarak geri dönüş istemesi, günümüzde yoğun bir sığınmacı akımına uğrayan Türkiye için deneyim eksikliğine neden olmuştur (Şimşek, 2019: 174).

1.1.6. İkincil Koruma ve Geçici Koruma

6458 Sayılı Kanunda “ikincil koruma” olarak isimlendirilen statü, AB müktesebatı içerisinde “tamamlayıcı koruma” kavramına karşılık gelmektedir (Kıvılcım, 2016: 924). Kanun’un 63. maddesi ikincil koruma kavramını aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır:

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit

nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.”

İkincil koruma, 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin mülteci tanımındaki “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri” nedeniyle değil de, başka sebeplerden dolayı (örneğin cinsel tercih) zulme uğramış olduğu belirlenen, yabancı veya vatansız kişilere verilen hukuki statüdür.

Geçici koruma, 1970’lerde Hong Kong ve Tayland’daki Vietnamlı mültecilere, Pakistan ve İran’daki Afgan mültecilere, Türkiye’deki İranlı mültecilere ve çeşitli Orta Amerika ile Afrika ülkelerindeki mültecilere uluslararası koruma sağlamak için kullanılmış olmasına rağmen; kavram, sürekli bir tartışma teması olarak süregelmiştir (Genç ve diğerleri, 2019: 2). Bunun temel nedeni; mültecilerin haklarını belirleyen 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde olduğu gibi, geçici koruma kavramı konusunda bağlayıcılığı bulunan, emredici bir dil ile yazılmış uluslararası bir hukuk metninin bulunmamasıdır. Dolayısıyla, geçici korumanın sağladığı koruma statüsünün; detaylarının belirlenememiş olması, bu konuda uluslararası kabul görmüş bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır (İneli Ciğer, 2016: 64).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) yürütme kurulu kararlarında “geniş çaplı akınlar halinde sığınma talebinde bulunan kişilere, her zaman en azından geçici kalacak yer sağlanmalıdır” şeklinde yapılan ifade ile geçici korumaya ilişkin yapılacak tanımlar konusunda genel çerçeve oluşturulmuştur (UNHCR, 1979: 3). Kitlel göçlerin yaşandığı istisnai zamanlarda, mültecilik başvurularının kısa süre içerisinde uygun bir şekilde değerlendirilememesi çok sayıda sığınmacı açısından mağduriyet yaratmaktadır. Bu mağduriyetin asgari düzeye indirilmesi için bu kişilere geçici koruma statüsü verilir ancak verilen bu statü; sığınmacıların mültecilik hakkı elde ettiğini veya iltica ettikleri ülkeye yerleşebilecekleri sonucunu doğurmaz (Acer ve diğerleri, 2010: 15). Geçici koruma, tarihsel süreç içerisinde; yaygın şiddet, silahlı çatışma, doğal afet ve insan hakkı ihlalleri gibi sebeplerle zorunlu olarak ülkesini terk eden sığınmacıların korunmasında önemli yararlar sağlamıştır (Fitzpatrick, 2000’den aktaran; İneli Ciğer, 2016: 64).

Suriye’de meydana gelen iç savaş nedeniyle, 2011 yılının nisan ayından başlayarak yaşadığı bölgeden ayrılmak durumunda kalmış olan insanlar, akınlar halinde Türkiye’ye göç etmek durumunda kalmıştır (TBMM, 2018: 246,247). Türkiye’nin izlediği “açık kapı” politikası sebebiyle, sığınan Suriyelilerin hiçbirisi kendi ülkesine veya üçüncü bir ülkeye

gönderilmeye zorlanmamıştır. İlerleyen yıllarda Suriyeli sığınmacı sayısı milyonlara ulaşmıştır (Özdemir, 2017: 115). Türkiye’ye gelen Suriyelilere ilişkin yapılan göçmen, misafir, mülteci, sığınmacı gibi söylemler bir kavram kargaşası yaratmış ve bu kişilerin hukuki statülerinin ne olacağı sorusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı dönemde 6458 sayılı YUKK’un çıkarılma süreci başlamış, bu sebeple ortaya çıkan sorunların çıkarılan Kanun ile ivedi bir şekilde çözülmesi kolaylaşmıştır (Önder, 2019: 134). Kanun’un 2013 yılında kabul edilmesi ile birlikte Suriyeli sığınmacılara “geçici koruma statüsü” verilmiştir. Geçici koruma statüsü, Kanun’un 91. maddesinde açıklanmıştır ve yine bu maddeye istinaden 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmeliğin 2. maddesi tanımlar bölümünde geçici koruma;

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı” ifade eder.

Acil ve kitlesel sığınma hareketleri meydana geldiğinde, sığınmacıların bireysel olarak statülerinin belirlenmesi zor olmakta ve vakit kaybı meydana gelmektedir. Bu gibi olumsuzlukların önüne geçmek adına sığınmacılar, geçici koruma altına alınmış ve temel ihtiyaçları bu kapsamda karşılanmaya çalışılmıştır (Şen ve Özkorul, 2016: 96). Türkiye, Geçici Koruma Yönetmeliği’nde, geçici korunanlara yönelik; eğitim, sağlık, sosyal yardım ve hizmetlerin yanında, belirli şartlar altında iş piyasasına erişim gibi olanaklar da sunmaktadır (Kap, 2014: 32). Türkiye bu alanda önemli bir kurumsallaşma kat etmiş olmasına rağmen, özellikle göç politikaları konusunda yerel yönetimlerin rolüne ilişkin bir net bir düzenleme yapmamıştır. Bu sebeple, sığınmacılara yönelik yapılan sosyal yardımlar konusunda yerel yönetimler bir yönetim problemi altında çalışmalarını yürütmektedirler (Bacak & Uzunay, 2018: 115).

1.2. Göç Kavramının Tarihsel Arkapları

Dünya tarihi boyunca insanlar; ekonomik, siyasal ve sosyal gerekçelerle bulundukları bölgeden ayrılarak başka yerlere göç etmektedirler. Bu durum bazen; savaş, çatışma, doğal afet ve siyasi dayatmalar gibi zorunlu sebeplerden kaynaklanırken bazen de daha iyi şartlar altında yaşamak için gönüllü olarak gerçekleşmektedir (Adıgüzel, 2019: 99). Bu çalışmada tarihsel süreçte meydana gelen göçler önce dünya, sonra ise Türkiye özelinde ele alınacaktır.

1.2.1. Dünyada Göçün Tarihsel Arka planı

Dünya tarihine bakıldığında, 4. yüzyıl ortalarında gerçekleşen ve yıllar boyu göç dalgalarına neden olan kavimler göçü ilk büyük kitlesel göç olarak kabul edilebilir. Kavimler göçü; Çin baskısından kurtulmak isteyen halkların, yurtlarını değiştirmek üzere batıya doğru hareket etmesi ve bu göçten etkilenen diğer halkların da başka bölgelere göç etmesi sonucu oluşmuştur. Bu göçler, daha çok siyasi nedenler dolayısıyla meydana gelmiş olup, Avrupa devletlerinin temelini oluşturur (Günay ve diğerleri, 2017: 40).

15. yüzyılda ise coğrafi keşifler ve sömürgecilik hareketleri sonucu tekrardan yoğun bir göç dönemi meydana gelmiştir. Bu göçleri, önceki dönem göçlerden ayıran en önemli unsur, batının emek gücü ihtiyacını karşılamak için insana ve köle ticaretine gereksinim duymasıdır (Yılmaz, 2014: 1687). Bu dönemde birçok Avrupa ülkesi, artan nüfuslarına yaşanacak yeni yerler bulmak ve buldukları bu yerlerin kaynaklarını ele geçirmek amacıyla arayışa geçmiştir. Buna bağlı olarak yeni kıtalar keşfedilmiş ve sömürge devletleri oluşturulmuştur. Neticesinde, milyonlarca Avrupalı ortaya çıkan yeni fırsatları değerlendirebilmek amacıyla emperyalist hedeflerle başka kıtalara göç etmiştir. Bunun yanında sömürge haline getirilen ülkelerden de milyonlarca insan köleleştirilerek Kuzey ve Güney Amerika'ya çalıştırılmak üzere getirilmiştir (Adıgüzel, 2019: 101). Kuzey ve Güney Amerika'ya getirilen köle sayısı 1770 yılında tahmini olarak 2,5 milyon iken; bu köleler Avrupa ticaretinin üçte biri değerinde üretim yaptığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, köle ticareti; modern işgücü göçünün önemli bir örneği olarak, ileride endüstri devrimini gerçekleştirecek olan İngiltere ve Fransa gibi devletlerin iktisadi ve siyasi açıdan güçlenmesinde yadsınamayacak bir etken olmuştur (Castles ve Miller, 2008).

Sömürgeciliğin getirmiş olduğu zenginlik Batı Avrupa'da büyük bir sermaye birikimine yol açmış, bu da endüstri devriminin gerçekleşmesini hızlandırmıştır (Castles ve Miller, 2008: 77). 1800 ile 1925'li yıllar arasını kapsayan bu dönem büyük bir emek göçünün daha yaşandığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, sanayileşmekte olan ve büyük fırsatlar sunan Amerika, Kanada gibi ülkelere Avrupa ülkelerinden kitlesel göç akınları yaşanmıştır (Massey, 1999'dan Aktaran; Biçer, 2018: 8). Buna ek olarak, Avrupa'da milyonlarca insan sanayinin yoğun olduğu bölgelerdeki emek talebini karşılamak için kıta içerisinde göç etmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında kölelik birçok ülkede yasaklanmıştır. Köleliğin kaldırılması ile ortaya çıkan işgücü ihtiyacı, sözleşmeli işçilik olarak adlandırılan, ancak

köleliğin bir başka biçimi olarak nitelendirilebilen, yeni oluşan bu sınıftan karşılanmıştır. İngilizler, uzun süreli sözleşmeler yaparak; Güney Asya'dan topladıkları bu insanları, düşük ücret ve insani olmayan çalışma koşulları altında özellikle plantasyon işletmelerinde çalıştırmışlardır. İşveren açısından sözleşmeli işçiler, kölelerden bile daha düşük maliyetli emek kaynağı olarak görülmüştür (Castles ve Miller, 2008: 75,76).

20. yüzyıla geldiğimizde; I. Dünya Savaşı sonucunda imparatorluklar dağılmış ve ulus devletler ortaya çıkmıştır ancak oluşan yeni sınırlar sonucunda birçok etnik grup başka bir ulus devletin sınırları içerisinde azınlık olarak kalmıştır. Bu dönemde, artan milliyetçilik akımlarının da etkisiyle, kendi milliyetinden oluşan homojen bir nüfusa sahip olmayı hedefleyen ulus devletler; farklı milliyetteki azınlıkları göçe zorlamış, buna karşın diğer ülkelerde yaşayan aynı milliyetteki insanların ülkeye gelmelerini teşvik etmiştir (Adıgüzel, 2019: 103). Buna rağmen, iki dünya savaşı arası dönem işgücü göçünün düşük olduğu dönem olarak kabul edilmektedir. Bunun başlıca iki sebebi bulunmaktadır. İlk olarak, 1929'da yaşanan Büyük Buhran'ın yarattığı küresel kriz ortamı, ikincisi ise yükselen milliyetçilik ideolojisi nedeniyle göçmenlere yönelik düşmanca tavırların geliştirilmesidir (Castles ve Miller, 2008: 86).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, sömürge devletlerinin bağımsızlıklarını kazanması ile göç hareketleri tekrardan hız kazanmış, ancak bağımsızlık savaşları, devletlerin etnik olarak bölünmüş yapısı ve otoriter yönetim şekilleri nedeniyle bu ülkelerde kanlı çatışmalar meydana gelmiştir. Üstelik, sömürge ülkeler kendi topraklarında yaşayan Avrupalıları ülkelerinde istememiş, geri göndermek için çaba göstermişlerdir. Bu dönemde yaşanan göç dalgaları, üretimin yoğun olduğu ABD, petrol çıkarılan Ortadoğu ülkelerine yönelik yapılmış, mevcut bulunan işgücü açığı diğer ülkelerden sağlanan işçi transferleri ile kapatılmaya çalışılmıştır. Örneğin; Türkiye ve Yugoslavya'dan Batı Avrupa'ya, Meksika ve Karayipler'den ABD'ye, Yemen ve Mısır'dan petrol üretimi yapılan Ortadoğu ülkelerine yoğun göçler yapılmıştır. Başlarda geçici olarak düşünülmüş olan bu göçmen işçiler, düşünülenin aksine kalıcı olmayı tercih etmiş, birçoğu göç ettikleri topraklara yerleşmiştir (Akan ve Arslan, 2008: 7,8).

20. yüzyılın ikinci yarısı, göç konusunda iki önemli gelişmenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bunlardan birincisi; Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin vatandaşlarının Birlik içerisinde serbestçe dolaşabilme hakkına sahip olmasıdır. İkincisi ise Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Avrupa'nın doğusundan, batısına doğru

yapılan göçlerdir. Öngörülere göre, Avrupa ülkelerindeki nüfus açığı ve küresel sermayenin Güneydoğu Asya ülkelerine doğru yönelimi, gelecek göçlerin rotasını şekillendirecek iki temel etken olarak ön plana çıkmaktadır (Canpolat ve Arıner, 2012: 8,9).

1.2.2. Türkiye’de Göçün Tarihsel Arka planı

Tarih boyunca Anadolu, coğrafi konumu itibariyle sürekli olarak zorunlu veya gönüllü göçlere ev sahipliği yapan bir bölge olmuştur. Bu topraklarda yaşayan halklar, göç ile gelen insanlarla sürekli bir etkileşim halinde bulunarak Anadolu’daki kültürel yapının zenginleşmesini sağlamışlardır (Dilek, 2018: 15 ; Canpolat ve Arıner, 2012: 15). Kendisi de büyük göçlerin etkisiyle kurulan Osmanlı İmparatorluğu, tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak göçlerin gerçekleştiği geniş bir coğrafya üzerinde hüküm sürmüştür (Canpolat ve Arıner, 2012: 15).

1492 yılında Aragon kralı Ferdinand ile eşi Kastilya kraliçesi Izabella, Elhamra Sarayı’nda imzaladıkları “Kovma Fermanı” olarak isimlendirilen belge ile, herhangi bir yahudinin belirtilen süre içerisinde katolik olmaması takdirinde İber Yarımadası’ndan kovulmasını kararlaştırmıştır. Bunun üzerine, tahmini olarak 120 bin yahudi bölgeden göç etmenin yollarını aramışlardır. Yahudilerin bir kısmı Kuzey Afrika kıyılarına geçmiş ancak başlangıçta kentlere girmeleri yasaklandığı için çoğu sefalet içinde açlıktan ölmüşlerdir. Diğer taraftan Fermanı duyan fırsatçı Genova gemileri yahudileri taşımak üzere İber kıyılarına gelmiş, ancak gerekli güvenlik sağlanmadığı için bir bölümü tayfalar tarafından soyulmuş, öldürülmüş veya korsanlara satılmıştır. Bu sırada Osmanlı padişahı II. Bayezid, yaşananlara kayıtsız kalmamış, Sefarad yahudilerini topraklarına davet etmiş, üstelik ulaşımı sağlamak üzere kadirgaları görevlendirmiştir. Bunun üzerine Osmanlı topraklarına gelen yahudiler; başta Selanik, İstanbul, Edirne ve İzmir bölgelerine yerleşmiştir. Dini inançları konusunda hür bırakılan yahudiler, Osmanlı’nın en çok vasıflı insan gücüne ihtiyaç duyduğu dönemde Endülüs’teki altın çağın yarattığı bilgi birikimi ve teknoloji geleneğini paylaşarak başta ticari faaliyetler olmak üzere; tıp, ateşli silahlar, matbaacılık, tekstil gibi konularda çalışmışlar ve Osmanlı’nın gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Güleryüz, 2006: 107-109). Osmanlı’nın entegrasyon başarısına örnek olarak Endülüs yahudileri günümüzde halen varlıklarını korumaktadırlar (Ocak, 2018).

Osmanlı göç tarihindeki o zamana kadar yapılmış olan göçlerden farklı bir tecrübe olarak, 1830 yılında Polonya Krallığı’nın Ruslar tarafından ilhak edilmesi üzerine göç eden Polonyalıların bir kısmının Osmanlı’ya sığınması örnek gösterilebilir. Farklı kültürel ve dini

yapıya sahip olmalarına rağmen Polonyalılar, özellikle İstanbul'da yerleşerek Polonezköy'ü kurmuşlar ve sorunsuz bir şekilde bölgeye entegre olmuşlardır (Dilek, 2018: 17).

Bir diğer büyük göç dönemi; 18. ve 19. yüzyılda gerçekleşen Osmanlı - Rus Savaşları sonucunda Anadolu topraklarına Kırım Tatarlarının; Gürcü, Çerkes, Çeçen, Laz ve Dağıstanlılar gibi Kafkasya bölgesinde yaşayan milletlerin göç etmesiyle gerçekleşmiştir (Dilek, 2018: 16). Yıllar boyu Ruslar ile süren savaşlar malubiyet ile sonuçlanınca, Rus Çarı'nın emri ile Kafkasya naibi olan Grandük Mişel, tıpkı Sefarad yahudilerinde olduğu gibi, 1864 yılında hazırladığı bir ferman ile "bir ay içerisinde Kafkasya bölgesini terk etmeyen halkların savaş esiri sayılacağını ve çeşitli yerlere sürüleceğini" duyurmuştur. Bunun üzerine Kafkasyalıların çoğu vatanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Kemal Karpat'ın tespitine göre; göçe zorlanan Kafkasyalıların sayısının aşağı yukarı 2 milyon olduğu ve çoğunluğunun Çerkeslerden oluştuğunu belirtmiştir. Bu sayının ancak 1,5 milyonu Osmanlı topraklarına ulaşabilmiş, önemli bir bölümü sürgün ve iskan sürecinde hayatını kaybetmiştir. (Güngör, 2006: 142,143) Bu dönemde, Osmanlı büyük borçlar altına girmiş olmasına rağmen Kafkasya ve Kırım'dan gelen muhacirlerin iskanı ve entegrasyonu konusunda çaba göstermiştir. Muhacirlere miri arazilerden yer verilmesi, tarımsal faaliyetlerde bulunabilmeleri için öküz ve tohum verilmesi, ev yapımı konusunda yardım yapılması ve 4-5 yıl bütün vergilerden muaf olmaları kararlaştırılmıştır. Bu sayede muhacirlerin sıkıntılarının azaltılması için bir an önce yerleşimlerinin sağlanması ve atıl durumdan üretici durumuna geçirilmesi amaçlanmıştır (Gündoğdu, 2006: 123,124).

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri; 93 Harbi, Balkan savaşları ve akabindeki Birinci Dünya Savaşı gibi çetin savaşlar ile geçmiştir. Bu savaşlar sonucunda Osmanlı'nın özellikle Balkanlar'daki topraklarını hızlı bir şekilde kaybetmesi, bu bölgede yaşayan müslümanların anayurt Anadolu'ya kitlesel göçlerine neden olmuştur. Döneme ilişkin veriler incelendiğinde 400 bin Yunanistan'dan, 225 bin Bulgaristan'dan, 120 bin Yugoslavya'dan, 120 bin Romanya'dan, 10 bini de diğer ülkelerden yüzbinlerce müslümanın Anadolu'ya göç ettiği düşünülmektedir. Bir diğer tahmine göre; bu dönemdeki yabancı ülkelerde doğmuş olan insanların sayısı hesaplandığında 1 milyonun üzerinde bir göçmen nüfusu ortaya çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrası, artan milliyetçilik ve ulus-devlet ideolojinin ortaya çıkması, aynı zamanda Anadolu'da yaşayan gayrimüslim azınlıkların da göç etme isteklerini arttırmış, Balkanlar'da kurulan yeni devletlere doğru yoğun göç bir gerçekleşmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 259,263,264). Bu dönemde yapılan göçler

ekonomik göç niteliği taşımamış; siyasal ve kültürel sebeplerden dolayı gerçekleşmiştir (Akan ve Arslan, 2008: 11).

I. Dünya Savaşı sonrası itilaf devletlerinin işgali altındaki Osmanlı toprakları, 1917 yılında Rusya’da gerçekleşen Bolşevik ihtilalinden kaçan 150 bine yakın sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır. Sığınmacıların önemli bir kısmı, “Beyaz Gönüllüler Ordusu” olarak isimlendirilen, Kızılordu’ya karşı mücadele eden ordu mensuplarından oluşmuştur. Bunun yanında diğer sığınmacıları ise, Rus Çarlığı’nın bakiyesi olan aristokratlar oluşturmuştur. Amerikan donanması ve Amerikan Kızılhaçının desteği ile Rus sığınmacılar İstanbul ve Gelibolu yakınlarına yerleştirilmiştir (Karadoğan, 2011).

İstanbul’a yerleşen sığınmacıların çalışarak kendi geçimlerini sağlayabilmeleri adına Sirkeci merkezli bir istihdam ofisi oluşturulmuştur ancak yüksek eğitilmiş Rus entelijansiyası için yabancı topraklarda uygun iş bulmak hiç kolay olmamıştır. İlk dönemde, patronun kahvesini getiren prenses ve bastonunu tutan general örnekleri yaşanmıştır. İstanbul caddelerinde mecburiyetten sigara ve çiçek satan saray kadınlarına, profesörlere ve eski milyonerlere rastlanmıştır. Fakat daha sonra, İstanbul’un gündelik yaşamına uyum sağlayan Ruslar işletmeci, muhasebeci, sekreter, sanatçı, marangoz, demirci, terzi ve çiftçi olarak çeşitli işlerde çalışmışlardır. Gelibolu yakınlarında boş bir alana yerleştirilen sığınmacılar ise kamptaki olumsuz barınma koşulları nedeniyle kısa süre içerisinde türlü bulaşıcı hastalıklara yakalanmışlardır. Buna rağmen, bulundukları ortama fayda sağlayan Ruslar, burada; odunculuk, ayakkabı ve elbise tamirciliği, fırın ve liman işletmeciliği gibi meslekleri icra etmişler, Gelibolu’nun su şebekesini yenilemişlerdir. Ayrıca, yöre halkı için bir kütüphane oluşturmuşlar, sanatı ve sporu sevdirci faaliyetlerde bulunmuşlardır. Sığınmacılar için hem bir kurtuluş hem de bir son olabilen bu kampa, Ruslar “gül ve ölüm vadisi” adını vermişlerdir. Sonraki yıllarda işgal kuvvetlerinin ülkeden tasfiyesi ile büyük bir destekten mahrum kalan Rus sığınmacılar, Bulgaristan ve Sırbistan gibi ülkelerin de daveti ile peyderpey Türkiye’den ayrılmışlardır. Yine de 15 bin civarında Rus sığınmacının çeşitli sebeplerle ülkemize yerleştikleri tahmin edilmektedir (Karadoğan, 2011).

Ulusal inşaa olarak nitelendirilen ilk göç döneminde (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 259) Türkiye askeri ve iktisadi gücünü arttırabilmek için 18-40 yaş arası insan kaynağına ihtiyaç duymuştur. Bunun üzerine, dışarıdan müslüman göçmenlerin getirilmesi konusunda özel bir politika benimsenmiştir. Bu kapsamda Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkeler ile yapılan anlaşmalar sonucunda Türk kültürüne sahip insanların ülkeye göç etmeleri

sağlanmışır. Hatta göç eden muhacirlere, askerlik ve vergi mükellefiyeti açısından kolaylıklar sağlanmışır (Karpat, 2015'ten Aktaran ; Adıgüzel, 2019: 82).

1923 ve 1927 arası Yunanistan'dan yapılan göçlerde 500 bin Müslüman Türk anayurda gelmiştir. Bunun yanında, 1.2 milyon Ortadoks Rum ise Anadolu'dan Yunanistan'a göç ettirilmiştir. Bu dönemde yapılan göç “büyük mübadele” olarak hatırlanmaktadır. Yapılan mübadele milliyete göre değil, dini inanca göre yapılmış; bundan dolayı bazı Ortodoks Türkler Yunanistan'a ve bazı müslüman olan ancak Türk olmayan etnik gruplar ise Türkiye'ye göç etmişlerdir. Örneğin, Yunanistan'a gidenler arasında Rumca bilmeyen Gagavuzlar ve bazı Karamanlı Türkler bulunurken; Türkiye'ye gelenler arasında da Türkçe bilmeyen Pomaklar, Arnavutlar, Ulahlar, Patriyotlar ve Romanlar bulunmaktadır (Adıgüzel, 2019: 83).

Türkiye'ye yapılan göçlerin önemli bir kaynağını da Bulgaristan'dan yapılan göçler oluşturmuştur. Türkiye ile Bulgaristan arasında 1925 yılında ikamet sözleşmesi imzalanmış ve bu kapsamda 1949 yılına kadar 200 binin üzerinde muhacir Türkiye'ye gelmiştir (Dilek, 2018: 19). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'ın kominizmi benimseyerek doğu bloğu ülkelerine katılması yeni bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Bulgar hükümeti; ülkedeki 250 bin Türkün Türkiye'ye alınmasını istemiş; ardından bir yıl içerisinde 154 bin Türkü ülke dışına sürmüştür. Bunun üzerine Türk hükümeti bu muhacirleri de kabul etmiş ve ülkedeki uygun bölgelere iskan ettirmiştir. İlerleyen yıllarda Bulgar hükümetinin Türkleri asimile politikaları nedeniyle göçler devam etmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264). Daha sonrasında Sovyetler Birliği'nin çökerek doğu bloğunun ortadan kalkması ve ardından Bulgaristan'ın AB üyeliğinin kabul edilmesi ile Türkiye'ye göçler azalmıştır (Dilek, 2018: 19).

Türkiye'ye bir diğer göç akımı da Makedonya bölgesinden gelmiştir. 1953 yılında Yugoslavya ve Türkiye arasında imzalanan “Serbest Göç Anlaşması” ile Türkiye'ye göçler yapılmıştır ve bu göçlerin sayısı 185 bin civarında gerçekleşmiştir (Dilek, 2018: 18). Bulgaristan'da komünist rejimin kurulmasından sonra yapılan göçlerde olduğu gibi, Yugoslavya'dan yapılan göçler de benzer nitelik taşımaktadır. Çünkü bu dönemde; Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne ve doğu bloğuna karşı batı ülkeleri ile samimi ilişkiler kurması, komünist yöneticilerin Türk azınlıklara antipati ile yaklaşmasına neden olmuştur. Bundan dolayı huzursuzluk yaşayan Türkler, göç etme konusunda mecburiyet hissetmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264). Bir diğer sebep ise, Türklere özellikle iktisadi açıdan

yapılan ayrımcılık uygulamalarıdır. Yeni kurulan komünist rejim ile geniş toprak sahibi olanların toprakları gasp edilmiş, sanayi ve ticaret ile uğraşan kişilerin de mal varlıklarına el konulmuştur. Bu süreçte, Türk olanlara ayrımcılık yapılmış, mallarını kaybeden Türkler işçi olmaya zorlanmıştır. Hatta fabrikalarda çalışan Türk işçiler, Slavlara göre farklı muameleye tutulmuşlardır (Zaim, 2006: 96, 97).

1960'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'den başta Federal Almanya Cumhuriyeti olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine işgücü göçleri yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, göç vermeyi bir devlet politikası haline getirerek ülkedeki işsizliği azaltmayı ve göç eden işçilerden zamanla döviz girdisi sağlamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda Almanya, Belçika, Hollanda, Avusturya, Fransa, Avustralya ve İsveç ile göç anlaşmaları imzalamışlardır. (Akan ve Arslan, 2008: 10). II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılaşma için Batı Avrupa ülkeleri çok fazla işgücüne ihtiyaç duymuş, hatta işgücünü ithal etmek için birbirleri ile rekabete bile girmişlerdir (Castles ve Miller, 2008: 100).

Türkiye'den en büyük işçi göçü Almanya'ya yapılmıştır. Türkiye'de işçi alımı büroları kurulmuş, bürolara başvuranlar arasından göçmen işçi temini yapılmıştır. Başvurma konusunda ilkokul mezunu olmak ve 35 yaşından küçük olmak başlıca şart olarak belirlenmiştir. Bu şartı sağlayanlar, sağlık kontrolünden geçirilmiş ve bazı basit becerileri test edildikten sonra konuk işçi olarak Almanya'ya gönderilmiştir. Daha sonrasında Türkiye'nin isteği üzerine yapılan bir protokol ile; göçmen işçilerin, ülkenin gelişmemiş bölgelerinden seçilmesine özen gösterilmesi konusunda anlaşılmıştır. Gurbetçi işçiler daha sonrasında eşlerinin ve akrabalarını da konuk işçi sıfatıyla Almanya'ya getirme imkanını elde etmişlerdir. (Çınar, 2006: 86,87) 1960'lı yıllarda hızla gerçekleşen işçi göçleri 1970'li yılların başlarında da devam etmiş, ancak 1973 Petrol Krizi sonrası azalmaya ve durmaya başlamıştır (Akan ve Arslan, 2008: 11).

1978'de Afganistan'daki komünist yönetime karşı ayaklanan mücahitler ülkede iç savaş çıkarmış, bir yıl sonra Sovyetler Birliği'nin de rejim yanında savaşa dahil olması ile milyonlarca sivil insan zarar görmüştür (Çağrı, 2006: 139). Sovyetler Birliği'nin işgali sonrası o dönem 18 milyon nüfusa sahip Afganistan'ın nüfusunun üçte birinden fazlası yurdu terk etmiştir. Yurdu terkedenlerin 3.3 milyonu Pakistan'a giderken; 3.1 milyon savaş mağduru insan da İran'a sığınmak zorunda kalmıştır (Castles ve Miller, 2008: 247). Bu dönemde 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren Pakistan'daki mülteci kamplarını yerinde incelemiş, ardından 1982-1983 yılları arasında 6200 Türk soylu Afganistanlı mülteciyi

Türkiye'ye getirerek çeşitli illere yerleştirmiştir (Çağrı, 2006: 140). 1992 yılında mücahitlerin zafer elde etmesi ülkenin istikrara kavuşması için yeterli olmamıştır. Baskıcı Taliban yönetiminin başa geçerek ülkeyi şeriat hükümleri ile yönetmesi, bunun yanında devam eden savaşlar ve ülkede El-Kaide gibi terörist unsurların ortaya çıkması Afganistanlıların günümüze kadar devam eden istikrarlı göçlerine neden olmuştur (Geyik Yıldırım, 2018: 136-140). Türkiye de gerçekleşen Afgan göçlerinden nasibini almaktadır. 2019 yılı Temmuz ayı itibarıyla Türkiye'de yaşayan kayıt altındaki Afganistanlı sayısı 170 bin civarındadır (www.unhcr.org).

Irak, zengin petrol yataklarına bağlı olarak diğer körfez ülkeleri ile benzer bir şekilde, dışarıdan işgücü göçü alan bir ülke konumundaydı (Sirkeci, 2006: 34). Ancak 1980 yılında başlayan ve 8 yıl süren İran-Irak savaşı Ortadoğu'da yeni bir göç dalgasının oluşmasına yol açmıştır. Savaşta Kuzey Irak'ta bulunan Kürtler İran tarafında yer almış, bu durum Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in tepkisine neden olmuştur. İran-Kürt güçlerinin Halepçe ve Hurmal şehirlerini ele geçirmesi üzerine Irak, 17 Mart 1988 tarihinde Halepçe kentinde zehirli gazdan oluşan kimyasal silah kullanarak çocuğundan yaşlısına 5000 kişinin ölümüne neden olmuş ve bir anda tüm dünyanın tepkilerini üzerine çekmiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi ateşkes çağrısı yaparak İran-Irak savaşının sona ermesine vesile olmuştur. Ateşkes sağlandıktan kısa süre sonra Saddam, kendisine ihanet eden Kürtlere topyekün saldırmış, Halepçe Katliamı'nın acılarını halen hisseden çaresiz Kürtler büyük bir korku ile bulundukları yerleri terk ederek kendilerini Türkiye sınırının ötesine atmışlardır. Bir hafta içerisinde çoğunluğu Kürtlerden oluşan 50 binin üzerinde insan Türkiye'ye sığınmıştır (Kaynak vd., 1992: 24-26).

İran-Irak savaşından kısa bir süre sonra Irak lideri Saddam, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'e saldırarak yeni bir savaşın daha başlamasına sebep olmuştur. Kısa süre içerisinde Kuveyt'in işgal edilmesi üzerine BM Güvenlik konseyi tekrar devreye girerek Irak'ın işgalden vazgeçmesini istemiştir. Irak hükümetinin tüm uyarılara rağmen geri adım atmaması üzerine koalisyon güçleri 17 Ocak 1991 tarihinde ortak harekate girişmişlerdir. Kuveyt'in işgalinden, koalisyon güçlerinin müdahalesine kadar geçen süre içerisinde, canlarını kurtarmak üzere 500 binin üzerinde sığınmacı Türkiye'ye gelmiştir. Savaşın Irak'ın mağlubiyeti ile sonuçlanması üzerine Irak, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararları kabul etmek zorunda kalmış ve savaş sona ermiştir. Buna rağmen, savaşın sona ermesi ülkede huzurun sağlanması için yeterli olmamış; güneyde şii mezhebi takipçileri ile kuzeydeki

Kürtler Saddam'ı devirmek üzere ayaklanmışlar, hatta bazı şehirleri Kürtler ele geçirmişlerdir. Daha sonrasında gücünü toparlayan Irak ordusu her iki başkaldırıyı da bastırmayı başaramamış kaybedilen şehirleri geri almıştır. Bunun üzerine çoğunluğu Kürtlerden oluşan yüzbinlerce insan çatışmalardan kaçarak Türkiye ve İran'a doğru göç yolunu tutmuştur (Kaynak vd., 1992: 27,28).

2010 yılına gelindiğinde ise Ortadoğu, bu kez Arap Baharı olarak adlandırılan yeni bir dönemin getirdiği karışıklıklar ile çalkalanmıştır. Tunus'ta başlayan olaylar; Mısır, Yemen, Libya, Ürdün ve Bahreyn'de de etkisini göstermiş ve son olarak Suriye'de benzer ayaklanmalar çıkmıştır. Bu ayaklanmaların ortak sebepleri; gelir dağılımındaki eşitsizlikler, otoriter rejimlerin anti-demokratik uygulamaları ve fırsatlarda eşitsizlik olarak sıralanabilir. II. Dünya Savaşı'na kadar manda yönetimlerin olduğu bu Arap ülkeleri, savaş sonrası bağımsızlıklarını kazanmışlar, ancak sonraki süreçte demokratik bir yönetim başarısı gösterememişlerdir. Siyasal erke sahip olmanın, demokratik seçimler ile değil; askeri gücü elde bulundurmakla mümkün olduğu bu ülkelerde yöneticiler, iktidara geldiklerinde de otoriter ve baskıcı uygulamalarından vazgeçmemişlerdir. Sonuç olarak, Arap halkları demokrasi ve fırsat eşitliği talepleri ile iktidara karşı gösteriler düzenlemişler ve eylemler yapmışlardır. Böylece Arap Baharı; Ürdün ve Bahreyn'de ufak çaplı gösterilerden öteye gidemezken; Tunus, Mısır, Yemen ve Libya'da iktidarın değişmesine neden olmuştur. Suriye'de ise Arap Baharı; yaklaşık on yıldır bitmeyen bir iç savaşa, yüz binlerce insanın ölümüne ve milyonlarca insanın başka ülkelere göç etmesine neden olmuştur. (Düzkaya, 2016: 37)

Suriye'de ilk isyanın çıkmasına neden olan kıvılcım, Dera kentindeki öğrencilerin okul duvarlarına; “özgürlük istiyoruz”, “halk rejimin düşmesini istiyor”, “şimdi sıra sende, doktor (Beşşar Esad)!” şeklinde yazılar yazması ile başlamıştır (www.aa.com.tr, 2018). Daha sonra bu öğrencilerin tutuklanması ve cezaevinde işkence görmesi, ailelerin tepkisine yol açmıştır. Durumu protesto eden ailelere sert müdahale yapılması, kısa sürede isyanın büyümesine ve binlerce kişinin sokaklara dökülmesine neden olmuştur. 15 Mart 2011'de başlayan bu isyanlarda güvenlik güçlerinin sert müdahalesi ile başlangıçta 4 sivil yaşamını yitirmiştir. Esad güçlerinin şiddetle müdahalede bulunması, göstericilerin dağılmasına neden olmamış; aksine, önce Dera'ya komşu diğer kentlerde, sonra da başkent Şam dışındaki bütün Suriye'de gösteriler yapılmıştır. Gösterilerin artması, göstericilere uygulanan orantısız gücün de artmasına neden olmuş, gün geçtikte daha fazla muhalif sivil hayatını kaybetmiştir.

İlk başlarda silahsız olan gösteriler, ordudan ayrılan/kaçan on binlerce askerin de muhaliflere katılımıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Muhaliflere katılan askerlerin büyük çoğunluğunun sünni olması ve sünnilerin yaşadığı bölgelerde toplanması, buna karşın ordudaki generallerin çoğunlukla Nusayrilerden³ oluşması inanç üzerinden de bir ayrışmanın yaşanmasına neden olmuştur. Muhaliflerin safında yer alan askerler ile Esad’a bağlı askerlerin silahlı çatışmaya girişmesiyle beraber, Suriye’de uzun yıllar istikrarsızlığa ve kaosa neden olacak iç savaş başlamıştır (Ataman, 2012: 25,26).

Tablo 1.1. Kayıt Altına Alınmış Suriyeli Sığınmacı Nüfusunun Ülkelere Göre Dağılımı, 2020

Ülke	Suriyeli Sığınmacı Nüfusu	
	Sayı	Yüzde
Türkiye	3.585.046	%64,5
Lübnan	910.256	%16,4
Ürdün	656.213	%11,8
Irak	247.440	%4,4
Mısır	129.957	%2,3
Diğer (Kuzey Afrika)	31.657	%0,6
Toplam	5.560.569	%100

Kaynak: <https://data2.unhcr.org>, erişim tarihi: 16.04.2020

Suriye’deki iç savaşın başlangıcı ile beraber, milyonlarca Suriyeli güvenli bir ülke arayışına girmiş ve Türkiye, Lübnan, Ürdün başta olmak üzere çeşitli ülkelere sığınmışlardır. Bunun yanında, yine çok sayıda insan ülke içerisinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkiye, uyguladığı açık kapı politikası ile uluslararası ilkelere de bağlı kalarak sığınmacıların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkiye, Suriyeli sığınmacı nüfusunun %64,5’ine ev sahipliği yapmaktadır.

³ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde İlyas Üzüm tarafından yapılan tanıma göre Nusayrilik, “Hz. Ali’ye ilâhlık isnat eden bâtinî bir fırka” olarak tanımlanmıştır. Suriye’de Nusayriler, azınlık olmalarına rağmen siyasi iktidarı elinde bulundurmaktadırlar.

Bu kapsamda en büyük Sığınmacı nüfusu Türkiye’de yaşamaktadır (TBMM İHİK MHAK, 2018: 243,244). Türkiye, tarihinde ilk defa böyle bir sığınmacı krizi ile karşılaşmış bulunmaktadır.

1.3. Göçlerin Nedenleri ve Sonuçları

İnsanlar ortaya çıkan gereklik hallerinde göç ederler. İnsanoğlunun sahip olduğu dinamik yapı, bir gereklilik ile birleştiğinde göç isteği oluşur. Tabiri caizse göç; insanları, bir anlamda fosilleşmeden, yozlaşmadan ve yok oluştan kurtarma amacıyla; yeniden doğma fırsatını sağlayan bir kavramdır (Çandar, 2005: 30).

Yapılan bütün göç tanımları birbirinden farklı özellikler içerse de, bu tanımları birleştiren ortak unsurun yer değiştirme olgusu olduğu söylenebilir. Göçmenler bazı durumlarda kısa mesafe (yurtiçi) veya bazı durumlarda ise uzun mesafe (yurtdışı) olarak göç edebilirler. (Doğan 2005’ten Aktaran; Dönmez Kara, 2015: 15). Çağımızda, doğduğu ülke dışarısında yaşayan insanların sayısı büyük oranda azınlıkta olmasına rağmen; bu sayı her geçen gün artmaktadır. (Aksoy, 2012: 294)

Bireylerin bir bölgeden başka bir bölgeye veya bir ülkeden başka bir ülkeye göç etme nedenleri sayılamayacak kadar çok olduğu için, tam anlamıyla anlaşılamayacak kadar da karmaşıktır (Sağlam, 2006: 35). Her göç kendine özgü özellikleri ile diğer göçlerden ayrılmasına rağmen, göçlerin meydana gelme nedenleri ortak özellikler içerdiği için sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Kabaca göçlerin; sosyo-ekonomik, siyasal ve doğal nedenlerle gerçekleştiği söylenebilir.

1.3.1. Sosyo-ekonomik Nedenler

Sosyo-ekonomik göçlerde bireyler; yeni yerler keşfetme arzusu, dahi iyi iş olanaklarına ve mali kazanca sahip olma düşüncesi, yaşanan çevrenin veya ortamın tatmin edici olmaması ve göç edilecek ülkede daha mutlu olunacağı beklentisi gibi nedenlerle başka ülkelere göç etmektedirler. Göçmenler, bu göçleri aldıkları karar neticesinde bireysel olarak ya da küçük gruplar halinde gönüllü olarak yapmaktadırlar. Sosyo-ekonomik göçlere örnek olarak; uluslararası göçmen işçiler ve beyin göçleri verilebilir (Adıgüzel, 2019: 21,22).

Küreselleşmenin ve neoliberalizmin sonucu olarak, zengin ülkelerin daha da zenginleşmesi, yoksul ülkelerin ise daha da yoksul hale gelmesi; bunun yanında ülkelerin içerisinde de gelir dağılımı farklılıklarının artması göç etme konusunda itici etki olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ek olarak; gelişmemiş ülkelerde yaygınlaşan ve sürekli

olarak artma eğilimi gösteren işsizlik, eğitim ve sağlık alanlarındaki yetersizlikler, nüfusun sürekli olarak artması bu ülkelerde yaşayan insanları başka ülkelere göç etme zarurietini içerisinde bırakmaktadır (Beter, 2006: 8). Özetle; insanlar, ekonomik olarak darboğaza düştüklerinde, kendilerini bu durumdan kurtarabilecek yer arayışına geçmekte ve sonrasında da buldukları yerlere göç etme konusunda çaba göstermektedirler (Günay vd., 2017: 39).

1.3.2. Siyasal Nedenler

Siyasal nedenler; savaş, iç çatışmalar, ihtilaller, etniksel ve dinsel açıdan yapılan ayrımcılık, insan hakları ihlalleri, can güvenliği riski, nüfus mübadeleleri gibi olaylar sonucunda; insanlar üzerinde oluşan korkunun, şiddetin, baskının ve zulmün neden olduğu göçlerdir (Çandar, 2005: 30). Siyasal nedenlerle yapılan göçler, genellikle kitlesel olarak yapılan zorunlu göçler olma özelliği taşımaktadır.

Barış, adalet, huzur, can güvenliği, farklılıklara hoşgörü gibi unsurları tesis edemeyen ülkelerin vatandaşları; bu özelliklerin bulunduğu gelişmiş ve istikrarlı ülkelere doğru sahip olduklarını arkasında bırakarak göç etmektedirler (Yıldız, 2017: 1830).

Dünya genelinde; ekonomik kaygılarla göç edenler kadar, siyasi kaygılar ile göç edenler de bulunmaktadır. Bu göçmenler uluslararası hukukta, daha çok sığınmacı veya mülteci statüsünde değerlendirilir. Yakın tarihe baktığımızda, özellikle Ortadoğu bölgesi savaşlar, terörizm, etnik ve dini çatışmalar nedeniyle sürekli olarak göç veren bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Arap-İsrail savaşları, İran'da yapılan İslam Devrimi, Afganistan'ı Sovyetler birliğinin işgali ve takip eden olaylar, Irak-İran savaşları, Körfez savaşı ve günümüzde etkisi halen devam eden Suriye'deki iç savaş birçok masum insanın zorunlu olarak başka ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Bu gibi siyasi karışıklıkların bulunduğu ülkelere insanlar; ilk aşamada canlarını güvence altına almak istemekte, ardından da yeni bir hayat kurma ümidiyle refah seviyesinin yüksek olduğu ülkelere ilticanın yollarını aramaktadırlar (Dönmez Kara, 2015: 20).

1.3.3. Doğal Nedenler

İnsanoğlu var olduğu zamandan bu yana, doğayla bağımlı bir yaşam sürdürmüştür. Uygun iklim özellikleri, yeraltı ve yerüstü kaynakların zenginliği ve tarım arazilerinin verimliliği gibi etkenler insanların o bölgelere göç edip yerleşmesi için başlıca gerekçeler olmuştur. Buna bağlı olarak; ilk medeniyetler, doğa koşullarının uygun olduğu coğrafyalarda doğmuştur.

Göçlerin bir kısmı ise olumsuz doğa olayları sonucunda gerçekleşmektedir. Depremler, su baskınları, toprak kayması, volkanik patlamalar ve kuraklık nedeniyle yapılan göçler bunlara örnek olarak gösterilebilir. Doğal kaynakların kullanılması için yapılan projeler veya ormanların bilinçsizce kesilmesi gibi insan kaynaklı durumların neticesi olarak ortaya çıkan çevresel sorunlar da göçe neden olmaktadır. Ayrıca birçok savaşın ve çatışmanın ortaya çıkış nedeni doğal kaynakların sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kaynakları elde etmek isteyen güçler; birbirleri ile savaşabilmekte ve o bölgede yaşayan halka karşı güvenlik tehdidi oluşturabilmektedir. Dolayısıyla; huzuru bozulan halk, başka yerlere göç etmek zorunda kalmaktadır (Dönmez Kara, 2015: 18 ; Başarıcı, 2019: 9).

1.3.4. Göçlerin Sonuçları

Göçleri olumlu veya olumsuz bir olgu olarak değerlendirmek olanaksızdır (Yılmaz, 2014: 1692). Göçler; toplumsal olayların, ekonomik gelişmelerin ve siyasal baskıların doğal bir sonucu olarak bireylerin bu değişimlere kayıtsız kalmaması ve yaşamlarını başka bir yerde sürdürme kararı almaları ile başlar.

Kollektif bir hareket olarak göç, hem göç veren hem de göç alan ülkelerdeki toplumun tamamını etkileyecek önemli sonuçlar doğurur. Ayrıca; göç eden bireylerin çoğu, göç ettikleri ülkelerde hayal ettiklerinden farklı bir yaşam deneyimi ile karşılaşmakta, buna bağlı olarak yeni planları uygulamaya koymaktadır. Bunun yanında, her ne kadar hiçbir ülke dışarıdan göç alarak etnik yapısının farklılaşmasını istemese de, ortaya çıkan ekonomik veya siyasi çıkarlar nedeniyle göçlere göz yummak zorunda kalmakta, hatta bazı durumlarda teşvik etmektedir. Sonuç olarak, bu ülkelerde etnik azınlık sorunları ortaya çıkmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 29).

Göçmenler; çoğunlukla düşük vasıf seviyesine sahip oldukları için, kendi yetkinliklerinin gerektirdiği işlerde çalışma imkanı bulabilmektedirler. Bu yüzden, düşük vasıflı işlerde, asgari standartlarda ve kimi zaman kayıt dışı çalışmak zorunda kalan göçmenlerin işgücü piyasasında pazarlık edebilme güçleri çok sınırlı olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, sosyal politika açısından göçmenler “dezavantajlı gruplar” arasında kabul edilerek özel olarak korunmaktadır (Baştürk, 2017: 381).

Göç veren ülkeler, daha çok gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere olmaktadır. Bu ülkeler aynı zamanda doğum oranlarının yüksek olduğu ve açık işsizlik gibi birçok ekonomik sorunların bulunduğu ülkelerdir. Dolayısıyla bu ülkeler için göç vermek, işsizliği azaltacağı ve işçi döviz transferi sağlayacağı öngörüsü nedeniyle bir fırsat

olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2014: 1692). Dünya Bankası'nın tahminlerine göre düşük ve orta gelirli ülkelere yapılan işçi döviz transferleri 2019 yılında, 2018 yılına göre %4.7 artarak 551 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. En çok işçi döviz alan 3 ülke; Hindistan(82 milyar \$), Çin (70 milyar \$) ve Meksika (39 milyar \$) olmuştur. Alınan işçi dövizleri ülkelerin GSMH'sına oranlandığında ise, en yüksek orana sahip üç ülke; Tonga (%39), Haiti (%34) ve Nepal (%30)'dir. İşçi dövizlerinin kaynağının ortalama %50'si, ABD ve dolar ile yakından ilişkili ülkelerden sağlanmaktadır (Ratha vd., 2019).

Yoğun işçi göçleri hedef ülkedeki nüfusu etkilemektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'ya yapılan işçi göçleri ile Avrupa ülkelerinin düşük olan doğurganlık oranları artarken; yüksek olan ortalama yaş düşmüştür. Doğurganlık oranlarının yükselmesi müslüman göçmenlerin sayesinde yaşanmıştır. Bu müslüman göçmenlere örnek olarak; Almanya'daki Türkler, Fransa'daki Cezayirli ve Birleşik Krallık'taki Pakistanlılar ve Bangladeşliler sayılabilir. Müslüman kadınların daha çok çocuk yapmasının temel sebebi olarak, eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle dışarıda iş bulamamaları gösterilmektedir (Stalker, 1994: 42,44).

Göç edilen ülkelerde ortaya çıkan ekonomik sonuçlardan bir tanesi göçmenlerin, yerli işçilerin işlerini elinden alması olasılığıdır ancak en azından uzun vadede böyle bir sonucun ortaya çıkması için bir sebep yoktur. Çünkü göçmenler üretici oldukları kadar; aynı zamanda da mal ve hizmet tüketicisidirler. Yani, göçmenler daha önceden iş bulsalar bile; yeni işlerin yaratılması konusunda bir etki oluşturmaktadırlar. Göçmenlerin yiyecek ihtiyacı için gerekli üretimin ve dağıtımın yapılması, yaşayacakları yeni evlerin inşası, toplu taşıma araçlarının kullanılması yeni istihdamlara örnek olarak gösterilebilir (Stalker, 1994: 51).

Bu konudaki benzer bir iddia ise, aynı meslekler için rekabet eden göçmenlerin yapacakları işgücü arzı ile ücretleri aşağıya çekerek yerli işçilerin yerine geçeceği üzerinedir ancak gerçekte, çoğu zaman bu durum yaşanmaz. Çünkü göçmen işçiler; genellikle yerli işçilerin yapmaktan kaçındığı mahsül hasadı, restoranlarda bulaşık yıkama, düşük ücretli imalat ya da inşaat sektörlerindeki işlere sahip olabilmektedirler. Aslında gelişmiş ülkelerdeki işçiler 3 D meslekler (dirty, dangerous, demanding) olarak ifade edilen pis, tehlikeli ve zahmetli olan bu işleri yapma konusunda utanmakta ve istekli olmamaktadır. Bu isteksizlik çok sayıda işgücü açıklarına neden olmaktadır (Stalker, 1994: 52). Göçmen işçiler; iş bulma konusundaki az sayıdaki alternatiflerinden dolayı daha riskli ve zor olan bu işleri yapmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Ayrıca; işlerini kaybetme korkusundan dolayı

görevlerini aksatmaktan çekinmekte ve daha fazla performans gösterme konusunda istekli olmaktadırlar (Orrenius ve Zavodny, 2009: 536). Bu sayede gelişmiş ülkelerde bu mesleklerde var olan işgücü açıkları göçmen işçiler ile kapatılarak iktisadi açıdan fayda sağlanmış olur.

Sığınma temelli yapılan kitlesel göçlerde ise farklı sosyo-ekonomik sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Sığınmacıların; eğitim, sağlık, barınma, entegrasyon gibi temel sorunlarının yanında çalışma hayatına katılımları da önemli sorunlar arasında yer alır. Çalışma iznine sahip olamayan sığınmacılar geçimlerini sağlayabilmek amacıyla; enformel sektörde çok düşük ücretler karşılığında, güvenliksiz ve güvencesiz koşullarda çalışmak mecburiyetinde kalmaktadır. Kimi zaman, patronu ile yapacağı iş karşılığı anlaştığı ücret bile verilmemekte veya eksik verilmektedir. Bu durumda sığınmacı, çalışma izni olmadığı için hakkını arayamamaktadır. Dolayısıyla emeğinin karşılığını alamamakta olan sığınmacılar, bazı işverenler tarafından sömürü unsuru olarak kullanılmaktadır (Beter, 2006: 30).

1.4. Göç Türleri

Göçler; göç edilen yer, göç etme nedeni, göç eden kişi sayısı vb. durumlara göre farklı türlere ayrılmaktadır. Bu çalışmada sırasıyla iç göç, uluslararası göç, işgücü göçü, gönüllü göç, zorunlu göç, kitlesel göç ve beyin göçü kavramları ele alınacaktır.

1.4.1. İç göç

Ülkenin bir bölgesindeki insanların, aynı ülkenin başka bir bölgesine doğru bir amaç için veya yeni bir mesken kurmanın etkisiyle yaptığı harekete iç göç denir. Bu göçler geçici ya da daimi olabilir. İç göçmenler, göç ettiklerinde menşei ülkelerinde kalmaya devam ederler. Kırsal bölgelerden kentsel bölgelere doğru yapılan göçler iç göçlere örnek olarak verilebilir (IOM, 2011: 51).

Tarihsel olarak ekonomik gelişim; tarımın sanayiye, sanayinin ise hizmet sektörüne dönüşümü şeklinde gerçekleşmektedir. Bir yerleşim yerinin ekonomik gelişim sürecinde hangi aşamada olduğu, o yerleşimin göç profili konusunda belirleyici olmaktadır (Okun ve Richardson, 1961: 129). İç göçler bazen yeni iş imkanların aranması bazen de kişisel isteklerin yerine getirilmesi amacıyla yapılabilir. Farklı hedefler doğrultusunda iç göçler; kırsaldan şehirlere, şehirlerden kırsala, kırsaldan kırsala ve şehirlerden şehirlere olmak üzere 4 şekilde gerçekleşebilir (Dönmez Kara, 2015: 21). Bu 4 sınıflandırma içerisinde en yoğun göçlerin kırsaldan şehirlere doğru yapılan göçler olduğu söylenebilir. Şehirlerin çekici, kırsal

bölgelerin ise itici özellikleri bu durumu kaçınılmaz kılmaktadır. Kırsaldan şehre göç eden birey, ekonomik açıdan sınırsız fırsatlarla karşılaşacağını ve eğitim, sağlık, ulaşım gibi konularda daha fazla imkana sahip olacağını ummaktadır. Buna karşın kırsal bölgelerde; tarım arazilerinin küçülmesi, tarımda makineleşme nedeniyle işgücü fazlasının ortaya çıkması gibi sebepler şehirlere göç konusunda itici etki yaratmaktadır (Sağlam, 2006: 36). Göç; hem göç alan bölgelerde, hem de göç veren bölgelerde kişi başı gelirin artmasına neden olabilen bir unsurdur. Daha gelişmiş bölgelerin daha fazla göç alan bölgeler olma eğiliminde olması, bu etkinin doğal bir sonucu olarak kabul edilebilir (Bayraktar ve Özyılmaz, 2017: 11).

Bir ülkede bölgesel nüfus farklılıklarını tetikleyen bir diğer husus ise, yeraltı kaynaklarının coğrafi anlamda heterojen dağılımıdır (Okun ve Richardson, 1961: 129). Yeraltı kaynaklarının zengin olduğu bölgeler, aynı zamanda yatırımların da fazla olduğu bölgeler olduğu için bu bölgelere daha fazla göçler yapılmaktadır.

Doğal nüfus artışının ve ekonomik fırsatların gelişiminin bölgesel olarak farklı olması mobilitenin önemini artırmaktadır. Tarımsal bölgeler tipik olarak daha fazla doğal nüfus artışına sahipken; endüstrinin gelişmekte olduğu bölgelerde ise işgücü talebi hızlı bir şekilde artmaktadır (Okun ve Richardson, 1961: 130). Dolayısıyla endüstri bölgelerindeki işgücü talep fazlalığı ve kırsal bölgelerdeki işgücü arz fazlalığı yapılan iç göçler ile dengelenmektedir.

Türkiye’de 1950’li yıllara kadar yapılan göçlerin çoğunluğunu, il sınırları içerisinde yapılan göçlerin ve mevsimlik işgücü göçlerinin oluşturduğu görülmektedir. Bu tarihlerden sonra uygulanan ekonomi politikalarının değişimi ile birlikte sanayi, tarım, ulaşım ve inşaat gibi sektörlerde büyük bir ivme yakalanmış, bununla birlikte iç göçler önemli derecede artmaya başlamıştır. 1960-1965 yıllarına gelindiğinde ise; dönem içerisinde iç göçmenlerin sayısı yaklaşık 4 milyon olarak gerçekleşmiştir. O dönemdeki ülke nüfusu dikkate alındığında iç göçmenlerin oranı %16.1 ile en yüksek seviyeye gelmiştir. Takip eden yıllarda bu oran azalma eğilimi göstermiştir (Akan ve Arslan, 2008: 17).

1.4.2. Uluslararası Göç

Kişilerin, doğup büyüdüğü ülkesinden veya yaşamaya alıştığı ülkeden ayrılarak başka ülkelere geçici veya kalıcı olarak yerleşme amacıyla yaptığı hareket, “uluslararası göç” olarak tanımlanmaktadır. Bu göç türünde göçmenler, ulusal sınırların dışında bir yere

göç etmektedirler (IOM, 2011: 52). Dolayısıyla “uluslararası göç” kavramı yerine, “dış göç” kavramı da kullanılmaktadır.

İstatistiklere bakıldığında, uluslararası göçmenlerin her geçen yıl dünya nüfusu içerisinde daha fazla payı kapsadığı görülmektedir. 2010 yılından bu yana 51 milyon artış gösterdiği düşünülen uluslararası göçmen sayısı 2019 yılında 272 milyon olarak tahmin edilmektedir. 2000 yılında uluslararası göçmen sayısı dünya nüfusunun %2.8’ini kapsarken, 2019’da bu oran %3.5 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca az gelişmiş olan ülkelerde her 100 kişiden sadece 2’si uluslararası göçmen iken, gelişmiş ülkelerde her 100 kişiden 12’si uluslararası göçmendir (United Nations, 2019: 1).

Appleyard (1991) tarafından oluşturulan ve geniş ölçüde kabul gören uluslararası göçmen tipolojilerine göre 6 tane sınıflandırma bulunmaktaydı ancak daha sonra İçduygu (1996: 127) bu tipolojilerin içerisine transit göçmenlerin eklendiğini belirtmiştir. Aşağıda uluslararası göçmen tipolojileri sıralanmıştır:

- Aile birleşmesi niyeti ile kalıcı olarak yerleşenler,
- Genellikle vasıflı ve yarı-vasıflı olarak sınırlı bir süre için ülkede kalan süreli sözleşmeli işçiler,
- Ortak girişim şirketi ve/veya uluslararası şirket personeli olarak sıklıkla bir ülkeden diğerine çalışma amacıyla giden süreli uzman personeller,
- Bulunduğu ülke hükümeti tarafından cezai yaptırıma uğrayabilecek olan gizli veya yasadışı işçiler,
- Ulusal sınırları geçerek mültecilik başvurusunda bulunan sığınmacılar,
- 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nde tanımlandığı şekilde mülteci statüsü alanlar ve
- Başka bir ülkeye gidip kalma niyeti ile bir ülkeye gelen transit göçmenler.

Yukarıda sıralanan uluslararası göçmen kategorileri arasında turistler bulunmamaktadır. Çünkü turistler, kısa süreliğine gezme ve eğlenme amacıyla ülkeye gelen; birkaç gün veya en çok birkaç hafta kalarak daha sonra kendi ülkesine dönecek olan kişilerdir (Skeldon, 2017: 7).

Avrupa tarihi açısından uluslararası göçün tarihsel süreç içerisindeki seyri incelendiğinde; dönemler içerisinde ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve siyasal olayların yaşanan göçlerin yapısını farklılaştırdığı söylenilebilir. 1900 ve 1960’lı yıllar arasında

yaşanan uluslararası göçlerde özellikle iki dünya savaşının yarattığı yıkımın en büyük etken olduğu görülmektedir. Savaşlar sonucu değişen sınırların etkisiyle milyonlarca insan göç etmiş veya ettirilmiştir. Takip eden 1960-1970 arası yıllarda ise Batı Avrupa ülkeleri hızlı bir ekonomik gelişim dönemi yaşayarak imzalanan işçi değişim anlaşmaları ile işgücü ithal eden ülkeler konumuna gelmiştir, ancak bu durum çok uzun sürmemiş, 1973 yılında patlak veren petrol krizinin sebep olduğu ekonomik buhran istihdam sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla yeni bir göç politikası belirlemek zorunda kalan Avrupa ülkeleri dışarıdan yapılan göçleri engelleme konusunda karar almışlardır. Birçok hükümet; ülkeye girişleri engellemek, mülteci olarak kabul etme şansını düşürmek ve kayıt dışı göç trafiğindeki kontrolleri sıkılaştırmak gibi yeni politikalar uygulamaya koyulmuştur. Ancak o döneme kadar yapılmış olan göçler uluslararası göç ağının oluşmasını sağlamış ve yeni göç dalgalarını da kaçınılmaz kılmıştır. 1980’lerden sonra ise çıkan savaşlar ve iç çatışmalar yoğun sığınmacı göçlerine neden olmuştur. Ayrıca doğu bloğunun dağılması ile daha az gelişmiş olan Doğu Avrupa ülkelerinden daha çok gelişmiş olan Batı Avrupa ülkelerine doğru sürekli bir göç akını başlamıştır. Bu durum artık göç istemeyen Avrupa ülkelerinde, göçmenlere karşı olumsuz tutum ve davranışların gelişmesine neden olmuştur (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014:1-4 ; Koca, 2002: 98 ; Appleyard, 2001: 16).

Uluslararası göç açısından Türkiye önemli ülkelerden bir tanesidir. Türkiye coğrafi konumu itibariyle Ortadoğu’dan Avrupa ülkelerine doğru yapılan göçün güzergahında yer alması nedeniyle, uluslararası göçmenler için bir “transit ülke” konumundadır. Son dönemde ise göç edenler için “hedef ülke” haline gelmektedir (Sirkeci ve Erdoğan, 2012: 298).

Genellikle soğuk ve yağışlı iklime sahip Kuzey Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye hatırı sayılır miktarda emekli göçü gerçekleşmektedir. Ege ve Akdeniz gibi turizm açısından beğenilen sahillere sahip Türkiye’de, son yıllarda bu sektörde önemli bir ivme yakalanması ve bunun yanında yabancıların mülk sahibi olmalarını kolaylaştırmaya yönelik yapılan yasal düzenlemeler Türkiye’ye yapılan emekli göçlerinin artmasını sağlamıştır (Südaş ve Mutluer, 2008: 54). Ancak hedef ülke olmak her zaman istenilen bir durum değildir. Özellikle; düzensiz, yasadışı ve kitlesel olarak yapılan göçler ülkelerde çok çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Suriye’de iç savaşın ortaya çıktığı 2011 yılından itibaren ülkemiz, mülteci krizinin yarattığı olumsuz etkiler ile mücadele etmektedir. Suriyeli sığınmacıların piyasaya gerekli olan ihtiyaçtan çok fazla emek arzı yapması; hem sosyal dampinge neden olarak

ücretler düzeyini düşürmekte, hem de genel işsizlik seviyesini arttırmaktadır (Boz, 2016: 150).

1.4.3. İşgücü Göçü

İstihdam amacıyla kişilerin bir ülkeden diğerine veya kendi ikamet ettikleri ülke içindeki hareketlerine işgücü göçü denir. Çoğu devlet, işgücü göçünü kendi ulusal mevzuatı ile düzenlemektedir. Ayrıca, bazı devletler, dışa doğru işgücü göçünü düzenleme ve vatandaşlarına yurtdışında fırsatlar sağlama konusunda aktif rol oynamaktadır (IOM, 2011: 58). İşgücü göçleri genel olarak işgücü arzının fazla olduğu bölgelerden az olduğu bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Bunun yanında, tayin çıkması nedeniyle yapılan göçler de işgücü göçü kapsamında değerlendirilebilmektedir (Sayın vd., 2016: 3).

Son birkaç on yıl içerisinde az gelişmiş ülkeler arasında ve bazı güzergahlarda göç akışı önemli derecede artmıştır. ILO tahminlerine göre 2018 yılında dünyada 83.7 milyonu (%55.7) erkek, 66.6 milyonu (%44.3) kadın olmak üzere toplamda 150.3 milyon göçmen işçi bulunmaktadır. (ILO, 2018: 2).

Göçmen işçilerin; hem göç alan ülke, hem de göç veren ülke açısından olumlu sonuçlar yarattığı düşünülmektedir. Göç alan gelişmiş ülkelerde işverenler göçmen işçileri daha düşük ücretler ile çalıştırarak küresel rekabet açısından avantaj sağlama imkanına sahip olmaktadır. Göç veren az gelişmiş ülkeler ise bu durumu işgücü arz fazlasını dengeleme konusunda bir kolaylık olarak görmektedir. Bunun yanında göçmen işçilerin kendi ülkesi ile bağını koparmayacağı, tasaruflarını göndererek döviz girdisi sağlayacağı ve nihayetinde ülkesine geri dönerek edindiği tecrübelerini paylaşacağı umulmaktadır. (Sayın vd., 2016: 3).

Küreselleşme çok büyük sosyo-ekonomik değişimleri beraberinde getirmektedir. Ulaşım, iletişim ve bilişim sistemlerinin gelişmesi işgücü piyasalarının küreselleşmesine ve uluslararası işgücü göçlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum özellikle göç alan ülkelerde etnik açıdan heterojen bir nüfus yapısına neden olmaktadır (Adıgüzel, 2019: 21). Bunun yanında ekonomik sıkıntılar ve coğrafi krizler insana yakışır şekilde çalışabilme olanaklarını kısıtlamaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerin de dahil olduğu birçok ekonomide nüfusun yaşlanması ve işgücünün azalması işçilerin hareketini tetikleyen bir unsurdur. Göç alan ve göç veren ülkelerdeki cinsiyet eşitliğinin geliştiğinin bir göstergesi olarak bağımsız kadın işçiler, bu göç akışına her geçen gün daha fazla katılım göstermektedirler (ILO, 2018: 2).

1.4.4. Gönüllü Göç

Kendi istekleri ve motivasyonları doğrultusunda göç eden kişilerin oluşturduğu göç türüne gönüllü göç denir. Gönüllü göç ile zorunlu göç arasındaki asıl farklılık göçmenlerin kendi ülkelerinden ayrılmaya karar vermelerinin sebebinin ne olduğu ile ilgilidir. Ne yazık ki, göç etme konusunda karar alma özgürlüğüne sahip olan insanları gönüllü göçmen olarak nitelendirmek her zaman kolay değildir. Göçmenlerin göç etmelerindeki asıl motivasyon görmezden gelinmemelidir. Gönüllü göçmenler göç etmektedir, çünkü savaş veya kıtlık gibi nedenlerle yerinden edilmemiş olsalar bile kendi ülkelerinde bulunmayan, daha iyi ekonomik ve sosyal koşulları aramaktadırlar (Cassidy, 2004: 2).

Gönüllü göçlerde kişiler genellikle hane olarak veya bireysel olarak göç etmektedirler. Bu göçlerin finansmanı çoğu zaman kişinin kendisidir. Bazı durumlarda ise çeşitli örgütler veya devlet sponsor olabilir (IOM, 2011: 50).

1.4.5. Zorunlu Göç

İnsan kaynaklı veya doğal sebeplerden dolayı, yaşamayı ya da geçinebilmeyi tehdit eden zorlayıcı bir durumun varlığı halinde kişilerin göç etmek mecburiyetinde kalmasına zorunlu göç denir. Sığınmacılar, yerinden edilmiş kişiler ve kıtlık nedeni ile göç edenler zorunlu olarak göç edenlere örnek verilebilir (IOM, 2011: 39).

Göçler, zorunlu veya gönüllü olmalarına göre göçmenler üzerinde farklı psikolojik etkiler bırakmaktadır. Gönüllü göçler, nispeten şartların değerlendirilmesi ve geleceğin planlanması ile yapılan göçlerdir. Çoğu zaman mevcut yaşam şartlarını daha iyi seviyeye getirebilme isteği ile gerçekleştirilir. Dolayısıyla göç tamamlandığında göçmenlerin psikolojik olarak tatmin olma ihtimali daha fazladır. Zorunlu göçlerde ise durum tamamen farklıdır. Genellikle can güvenliği kaygısı, belirli otoritelerin dayatması ile gerçekleşen zorunlu göçlerde asıl amaç, tehlike ve tehdit unsurlarından korunmayı sağlayacak güvenli bir yere gidebilme arzusudur. Bu sebepten dolayı zorunlu göçler, genellikle planlanma yapmak için yeterli zamana sahip olmaksızın, öngörülemeyen bir hedefe doğru yolculuk olmaktadır. Göç sonucunda göçmenler can güvenliklerini sağlasalar bile yeni bir ülkeye veya bölgeye alışabilmenin verdiği zorluk ve maddi imkanlardan yoksun olma nedeniyle çeşitli psikolojik ve sosyolojik sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

1.4.6. Kitlemel Göç

İstisnai gerekçeler nedeniyle belirli bir zaman içerisinde yaşanan yerden başka bir yere gruplar halinde yapılan harekete kitlemel/toplu göç denir (AFAD, 2014: 79). Zorunlu göçlere neden olan etkenlerin kitlemel göçler için de geçerli olduğu söylenebilir.

Kitlemel göçü gerektirecek bir durumun ortaya çıkması halinde göç edilecek ilk hedef komşu ülkeler olmaktadır. Çünkü, ülkelerini ivedi bir şekilde terketmek zorunda kalan sığınmacılar için komşu ülkeye gitmek ve istenilen zamanda oradan geri dönmek daha kolaydır. Bu durumda komşu ülkeye yapılan kitlemel göçler o ülkenin sahip olduğu kaynakların hızla tükenmesine neden olmaktadır. Ortadoğu ülkelerinde uzun yıllardır süregelen çatışma ortamı kitlemel göçler yaratmaktadır. Bu kitlemel göçlerin en çok etkilediği ülkelerin başında da Türkiye gelmektedir (Koçancı ve Namal, 2017: 237).

Hukuki statü açısından sığınmacı ve mülteci kavramları kitlemel göç akımlarının olduğu hallerde işlevini yitirmekte, bu durumda farklı bir hukuki statünün varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu eksikliği giderebilecek olan geçici koruma, uluslararası sözleşmeler içerisinde şartları belirlenebilmiş bir kavram değildir (Koçancı ve Namal, 2017: 236). Buna rağmen Türkiye, Suriyeli sığınmacıların hukuki statülerini belirleyebilmek ve onlara asgari koruma sağlayabilmek adına 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği'ni çıkarmıştır.

Kitlemel göçlere maruz kalan bölgelerde, göçmenlerin etnik ve kültürel farklılıkları nedeniyle sosyo-kültürel yapı değişmekte; ortaya çıkardıkları yoğun emek arzları ve tüketim talepleri nedeniyle de ekonomik yapı etkilenmektedir. Özellikle sığınmacıların yerli işçilere karşı işgücü piyasasında yeni bir rakip olarak ortaya çıkması; onların ekonomideki olumsuz gidişatlar için açık hedef olarak gösterilmelerine neden olmaktadır. Bunun yanında sığınmacıların girişimci, üretici ve tüketici olarak rolleri ekonomik canlanmanın ve büyümenin sağlanması konusunda etkili olabilmektedir. Özetle kitlemel göçler, birçok risklerin ve fırsatların bir araya geldiği sofistike etkilere neden olan bir göç türüdür (Taştan vd., 2016: 11,12).

Çatışmalar sığınmacıları yaratır, ancak sığınmacılar da çatışmaları yaratabilirler. Kitlemel göçlerde, genellikle göçmenleri kabul edebilecek ülkelerin öngördüğü kapasiteden daha fazla sayıda göçmen ülkeye giriş yapmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı sınırlarını açmak istemeyen ülkelerin tek kaygıları kitlemel göçün ülke ekonomisi üzerinde neden olacağı olumsuz etkiler değildir. Bunun yanında, başka bir etnik gruba ait insanların ülkeye

akın etmesi büyük siyasal ve toplumsal sorunların ortaya çıkmasını ateşleyebilir. Kitlel göçler, gerçekleştiği dönemlerde; göçmenler ve yuttaşlar arasında çatışmalar çıkmasına, yabancı düşmanlığının artmasına ve ırkçı partilerin güç kazanmasına neden olabilmektedir (Weiner, 1993: 93,106).

1.4.7. Beyin Göçü

Eğitimli ve yetenekli bireylerin menşe ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi beyin göçü olarak adlandırılmaktadır. Beyin göçü veren ülkelerde gelişim fırsatları sürekli olarak azalmaktadır (IOM, 2011: 15). Gelecekte kendi ülkesine kazanım sağlaması beklenen kişilerin başka ülkelere göç etmesi, bu kişilerin beşeri sermayesinin gelişimi için devlet tarafından yapılmış olan maddi desteklerin anlamını yitirmesine neden olmaktadır.

Beyin göçlerinin, çoğunlukla olumsuz sonuçlar yarattığı düşünülse de bazı durumlarda göç veren ülkeler açısından fayda da sağlamaktadır. Bu fayda, göç ettiği ülkede yeni bilgiler öğrenen, kendini geliştiren bireylerin elde ettikleri kazanımları kendi ülkelerine taşımaları ile gerçekleşir. Dolayısıyla tersine beyin göçü olarak nitelendirilen bu olgu, sürekli göç veren az gelişmiş ülkelerin kalkınmaları için önemli bir etki olarak değerlendirilebilir (Gökbayrak, 2008: 76). Özellikle gelişmekte olan ülkeler dışarıya beyin göçünü avantaja çevirme konusunda diaspora ağlarını aktif etme politikalarını uygulamaktadır. Bu politikalar ile yurtdışında yaşayan göçmenler üye oldukları diaspora örgütleri vasıtasıyla menşe ülkeleri ile aralarındaki bilgi etkileşimini devam ettirebilmektedir (Arslan, 2017: 20).

Beyin göçleri genellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yapılmakta, göçlerin nedenleri ise bulunan ülkenin ve gidilmesi hedeflenen ülkenin sahip olduğu imkan ve koşullara göre değişkenlik göstermektedir. Bir ülkede beyin göçüne neden olan temel unsurları 4 başlık olarak sıralamak mümkündür (Toksöz, 2006: 226):

- Olumsuz ekonomik koşullar, ücret yetersizliği,
- Bilimsel çalışmaların ve teknolojik gelişmelerin hak ettiği ilgiyi ve desteği görmemesi,
- Bazı mesleklere ilişkin istihdam ve kariyer olanaklarının sınırlı olması veya hiç olmaması,
- Ülke içi yaşanan siyasi çatışma ortamı; savaşlar, askeri darbeler, her türlü ayrımcı uygulamalar.

Ülkemizde de yüksek uzmanlık gerektiren belirli işlerde yeteri kadar istihdam imkanının bulunmaması veya ücretlerin düşüklüğü gibi sebepler, bu alanlarda çalışmak isteyen kişilerin uzmanı olmadığı başka işlere yönelmesine ve hatta yurtdışına göç etmesine neden olmaktadır. Bilgi ekonomisi temelleri üzerine kurulu AB ülkeleri ve ABD ise ihtiyaç duyduğu yüksek nitelikli işgücü ihtiyacının bir kısmını göç eden bu insanlardan karşılamaktadır (TÜBİTAK, 2004: 54).

Türkiye 2023 hedefleri doğrultusunda, yurtdışına yapılan beyin göçünü önlemek ve tersine göçü özendirmek adına çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda 2016 yılında kabul edilen 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ile turkuaz kart uygulaması hayata geçirilmiştir (Yalçınkaya ve Dülger, 2017: 1652). Turkuaz kart; sahip olduğu eğitim, nitelik, beceri ve tecrübe ile ülkenin gelişiminde katkı sahibi olacağı düşünülen yabancı işgücüne veya yabancı yatırımcılara verilebilir. Turkuaz kart sahibi olan kişi ise Türkiye’de süresiz ikamet etme ve çalışma hakkına sahip olmaktadır (Turkuaz Kart Yönetmeliği Md. 4 ve 5). Ayrıca, 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda “turkuaz karta ilave olarak nitelikli ve yüksek deneyimli yabancı işgücünü teşvik edecek mekanizma oluşturulması” hedeflenmiştir.

1.5. Göç Kuramları

Göçler, kadim bir geçmişten bu yana sürekliliğini koruyan önemli bir olgu olmasına rağmen, bu konuda bilimsel araştırmaların yapılması ve ilgi görmesi yakın bir geçmişe dayanmaktadır. Homojen bir ulus inşa etme çabasında olan devletler için göçmenler, sürekli görmezden gelinen veya inkar edilen bir topluluk olarak kalmışlardır. Bunun yanında insanların savaş, siyasi karışıklıklar veya yasal zorunluluklar gibi nedenlerle göçe mecbur bırakılmaları çoğunlukla devlet etkenli olarak gelişmektedir. Bu iki başlıca sebep nedeniyle ülkeler göç ve göçmen konusunda yapılabilecek araştırmalara destek göstermemişlerdir. Dolayısıyla bu alandaki ilk akademik çalışmaların geliştirilmesi ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru mümkün olabilmıştır (Saraçlı, 2011: 14,15).

Günümüze kadar geliştirilen uluslararası göç kuramları içerisinde tamamen kapsayıcı ve doğru kabul edilebilecek bir kuram bulunmamaktadır. Var olan göç kuramları, çoğunlukla birbirinden bağımsız ve parçalı bir şekilde; üstelik tek bir disipline bağlı kalınmadan geliştirilmiştir. Bunun temel sebebi; modern uluslararası göç süreçlerinin çok yönlü değişkenler içermesi ve sofistike bir yapıdan oluşmasıdır. Bundan dolayı, göç kuramları

farklı disiplinlerin yardımıyla ve farklı analiz yöntemleri kullanılarak açıklanır (Massey vd., 2014: 12).

1.5.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç konusunda istatistiksel verilere dayanan ilk kapsamlı çalışmayı yapan kişi, harita uzmanı ve coğrafya bilgini George Ravenstein olarak kabul edilmektedir. Dr. William Farr'ın "göçün hiçbir kesin kanuna bağlı olmadan yürüdüğü" fikrine karşı çıkan Ravenstein, 1871 ve 1881 yılı Birleşik Krallık nüfus sayımı verilerine dayanarak "The Laws of Migration" (Göç Kanunları) isimli makalesinde, 7 tane göç kanununu belirlediğini açıklamıştır (Dönmez Kara, 2015: 30). Ravenstein'in göç kanunları, ilk olması ve bu alandaki kuramsal tartışmayı başlatması açısından önemlidir.

Ravenstein'in (1889) göç ile ilgili temel varsayımları şunlardır:

1. Göçmenlerin büyük bir bölümü sadece kısa mesafelere göç ederler. Bu göçler, yapıldığı bölgelerde de göç dalgalarına neden olacak etkiler yaratmaktadır. Yaşanan daha büyük çaptaki bu göçler ise, çok sayıda göçmeni taşıyabilecek sanayinin ve ticaretin merkezi olan gözde şehirlere doğru yapılma eğilimindedir. Bu şehirlerin hangi boyutta göç alacağı sorusunda ise iki değişken etkili olmaktadır. Birincisi, o bölgede yaşayan yerel nüfus; ikincisi ise bölgede halihazırda bulunan iş olanaklarıdır. Özetle, kişi başına düşen iş sayısının azlığına veya çokluğuna göre, o bölgeye yapılan göçlerin boyutu farklılaşmaktadır.
2. Göç hareketinin doğal sonucu kapsam olarak sınırlı olmasıdır. Ancak ülkenin tamamı hesaba katıldığında, göçmenler yerleşme ve homojenleşme sürecinde aşağıdaki belirtilen tutumu takip etmektedirler:
-Hızla gelişen bir kentin çevre yerleşimlerdeki halk kısa sürede kentin merkezine doğru hareket eder. Bu durumda kırsal nüfus içerisinde ortaya çıkan boşluklar, daha ücra köşelerden gelecek olan göçmenler ile doldurulur. Kentlerin çekiciliği kırsaldaki göçmenler tarafından farkedildikçe, onlar da adım adım kentlere göç eder ve göç ülkenin tamamında kendini hissettirmiş olur.
3. Göç süreci açıklanırken yayılma ve emme aşaması birbirini tamamlayan iki ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yayılma aşamasının işgücü arzını, emme aşamasının ise işgücü talebini temsil ettiği söylenebilir. Hiçbir göçmen göç etmiş olmak için göç etmez. Göçler belirli rasyonel amaçlar uğruna yapılmaktadır. Çoğu zaman bu amaç, endüstrileşmenin yarattığı zenginlikten pay sahibi olabilmektir.

Böylece ülkenin her köşesinden insanlar endüstrinin geliştiği kentlere göç ederler ve emek arzında bulunurlar. Bu yayılma aşamasıdır. Yayılmanın meydana geldiği kentler aynı zamanda işgücü ihtiyacının en çok kendini gösterdiği kentlerdir. Bu ihtiyaç var olduğu sürece yapılan göç dalgaları da kentler tarafından kolayca emilebilir.

4. Ravenstein'e göre her bir ana göç akımından etkilenen bölgelerde yeni göç akımları tetiklenir. Dolayısıyla, göç alan bölgeler aynı zamanda göç de vermektedir. İlk göç akımı meydana geldikten sonra diğer göçler denge sağlayıcıdır.
5. Bu maddede, sanayi ve ticaretin merkezi haline gelmiş olan büyük kentlere, uzun ve doğrudan yolculuklar ile yapılan göçler açıklanmıştır. İlk dört kanunun kapsadığı göçler kısa mesafeli, basamaklı ve zincirleme göçler iken; bu kanunda bahsedilen göçler tam tersi olarak uzun süren, doğrudan yapılan ve basamaksız göçlerdir. Ancak her iki tarafta da ortak olan göçlerin gelişmiş sanayi ve ticaret kentlerine doğru yapılmasıdır.
6. Kent yerleşimcilerinin, kır yerleşimcilerine kıyasla göç etme eğilimleri daha azdır. Bunun yanında, kırdan-kıra yapılan göçlerde yeni göç dalgalarının tetiklenme olasılığı daha yüksek iken; kırdan-kente yapılan göçlerde çoğu zaman kent yerleşimcilerinin göç etmesine neden olacak bir sonuç ortaya çıkmaz.
7. Ravenstein'in ortaya çıkardığı son kanun göçün cinsiyetlere göre analizini içerir. Buna göre kadınlar ülke içerisindeki kısa mesafeli göçlere daha fazla katılım gösterirken; erkekler bunun tam tersi olarak uzun mesafeli yurtdışı göçlerinde daha fazla katılım göstermektedir.

Ravenstein'a (1889) göre, göç birçok farklı nedenden kaynaklanabilmektedir. Bu nedenler olumsuz iklim koşulları, sıkıcı sosyal ortam, hükümetlerin ağır vergi politikaları, baskıcı uygulamalar vb. olarak sıralanabilir. Ancak insanların göç etmelerinde en etkili olan neden, ona göre ekonomik olarak daha iyi şartlara kavuşabilme arzusudur (Başarıcı, 2019: 14).

Görüldüğü üzere Ravenstein'ın Göç Kanunları daha çok ekonomik göçmenler üzerine açıklamalar sunmaktadır. Yine de bu kanunlardan Türkiye'nin güncel problemi olan Suriyeli sığınmacılar konusunda da bazı çıkarımlar yapılabilir. Ravenstein'ın belirttiği gibi göçmenler sanayinin ve ticaretin gelişmiş olduğu, dolayısıyla iş fırsatlarının da fazla olduğu bölgelere doğru göç etmektedirler. Suriyeli sığınmacılar ise Türkiye'ye göç ettiklerinde ilk

olarak sınır boylarındaki kentlerde kalmışlar; sonrasında iç savaşın uzun sürmesi nedeniyle büyükşehirlere giderek geçimlerini sağlamak üzere iş fırsatları aramışlardır (İnce, 2019: 2585).

1.5.2. Everett Lee (İtme-Çekme) Göç Kuramı

Everett Lee 1966 yılında “A Theory of Migration” (Bir Göç Teorisi) ismi ile bir makale yayınlamış, bu makalede “itme-çekme kuramı” olarak da isimlendirilen yeni bir teoriyi ortaya atmıştır. Teoriye zaman içerisinde birçok araştırmacı tarafından eklemeler yapılmış ve teori geliştirilmiştir. Ancak bu eklemeler Lee’nin ilk oluşturmuş olduğu formülasyon üzerinde bir bozulma yaratmamıştır (Çağlayan, 2006: 72).

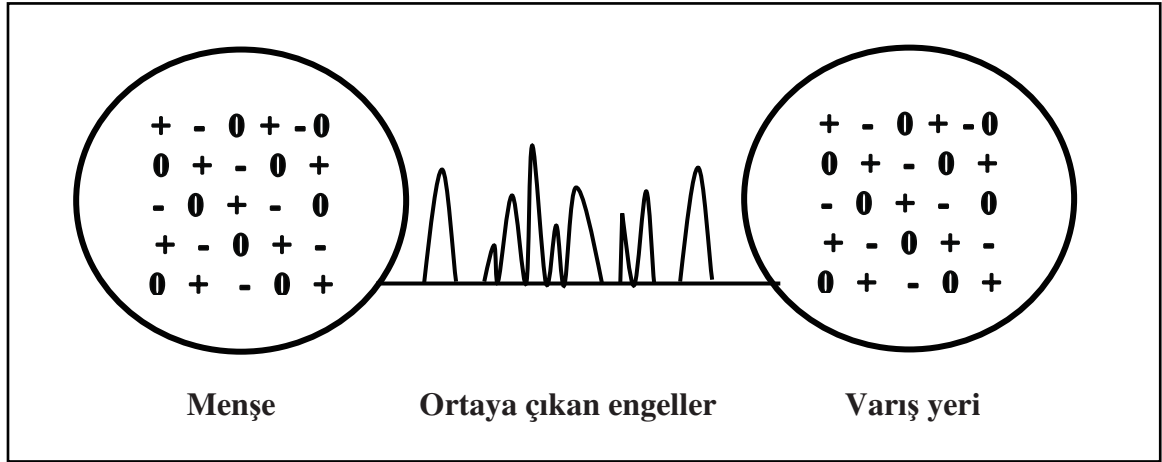
Lee çalışmasında Ravenstein’nin oluşturduğu kuramdan bu yana üç çeyrek asır geçtiğini, bu süreçte binlerce göç çalışması yapılmış olmasına rağmen çok az genellemeye ulaşıldığını belirtmiştir. Çünkü o dönem içerisinde yapılan çalışmalarda; göçün sebepleri, göç yoğunluğu gibi konular az işlenmiş; buna karşın göçmenlerin özellikleri (yaş, cinsiyet, ırk, eğitim, işgücü) konusunda çok sayıda çalışma yapılmıştır (Lee, 1966: 48).

Bu teoriye göre göç kararını ve göç sürecini oluşturan faktörler aşağıda gösterildiği gibi 4 başlık altında özetlenmiştir (Lee, 1966: 49):

1. Yaşanılan yer ile ilişkili faktörler,
2. Gidilmesi hedeflenen yer ile ilişkili faktörler,
3. Ortaya çıkan engeller,
4. Kişisel faktörler.

Bu başlıklardan ilk üçü Şekil 1’de şematik olarak gösterilmiştir. Her alanda insanların göç etme kararları konusunda belirleyici olan sayısız çekici ve itici faktör bulunmaktadır. Bu çekici ve itici faktörler şekilde + ve – olarak gösterilmiştir. 0 ile gösterilen faktörler ise bireylerin esasen kayıtsız kaldıkları faktörlerdir. Bu faktörlerin bir kısmı çoğu insanı aynı şekilde etkilerken; bazı insanları da farklı etkileyebilir. Örneğin, neredeyse herkes için iyi iklim çekici iken kötü iklim ise itici bir faktördür. Ancak iyi bir eğitim sisteminin olması, küçük çocuklara sahip bir aile için çekici(+) bir faktörken; çocuksuz bir ev sahibi için yüksek emlak vergisi nedeniyle itici(-) bir faktör olabilir. Vergilendirilebilir bir mülkü olamayan bekar erkek ise bu duruma kayıtsız(0) kalabilir (Lee, 1966: 50).

Şekil 1.1. Göç Konusunda Menşe ve Varış Yeri Faktörleri ile Ortaya Çıkan Engeller (Lee, 1966: 50)

Kurama göre göç etme niyetindeki insanlar menşe yerdeki itici ve çekici faktörleri bir bütün olarak değerlendirirken; varış yeri içerisindeki faktörleri de ayrı bir bütün olarak değerlendirmektedir. Yani, hiçbir zaman tamamen itici veya tamamen çekici bir varış yeri yoktur (Çağlayan, 2006: 73). Kararlar bir bütün içerisindeki faktörlerin değerlendirilmesi ile alınır.

İtme-çekme kuramında dikkat edilmesi gereken bir diğer konu, ortaya çıkan engellere karşı bireyin vereceği tepkidir. İtme-çekme faktörlerinin değerlendirmesini kolaylıkla yapan bireyde, göç isteğinin eyleme dönüşmesi için son bir aşama, ortaya çıkan engellerin üstesinden gelinmesidir. Lee'ye göre bu engeller makro ve mikro boyutlarda kendini göstermektedir. Makro boyut ile bireysel olmayan ve herkes için geçerli olan sorunlar anlaşılmaktadır. Bunlar; engelleyici göç kanunları, etnik belirleyiciliği olan göç sistemleri, sağlık veya sağlamlık kontrolleri olabilir. Mikro boyut ise kişiden kişiye değişen, bireysel farklılıklardan ve içerisinde bulunulan durumun özelliğinden kaynaklanan engellerdir. Var olan engellerin üstesinden gelinmesi halinde göç eylemi gerçekleşmiş olur (Adıgüzel, 2019: 28 ; Çağlayan, 2006: 74).

Günümüzde göç hareketleri incelendiğinde halen daha hem iç göçlerde hem de uluslararası göçlerde itme-çekme kuramının doğru şekilde işlediği görülmektedir (Çağlayan, 2006: 75). Yine de bu kuramda bazı sınırlılıklar ve zorluklar bulunmaktadır. Bu sınırlılıklardan bir tanesi göçmen grubunun, benzer özelliklere sahip ülkeler bulunmasına rağmen neden çoğunlukla aynı ülkeyi tercih ettiği sorusudur. Örneklendirmek gerekirse,

Avrupa'ya yoğun işgücü göçünün yapıldığı dönemlerde Türklerin çoğu Cezayirlilerin aksine, neden Fransa'ya değil de Almanya'ya gitmişlerdir? Kuram, bu soruyu açıklamada yetersiz kalmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 33). Ayrıca, kuramın yaptığı göç analizi sanayileşme sürecinde yapılan göçlerde anlamlı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. İtme-çekme kuramının sahip olduğu bu dar bakış açısı günümüzde gittikçe karmaşıklaşmış olan göç olgusuna tam anlamı ile cevap verememektedir. Örneğin; kuramın savunduğu gibi bu zamanlarda göçler; ücretlerin düşük ve ekonomilerin çöküşte olduğu ülkelerden değil; daha çok, hızlı sosyo-ekonomik değişim ve dönüşüm geçiren ülkelerden gerçekleşmektedir (Saraçlı, 2011: 24).

1.5.3. Petersen'in Beş Göç Tipi

Göç konusunda çalışmalar yapan, itme-çekme faktörlerini inceleyen Willam Petersen, kendi adı ile anılan yeni bir göç kuramının oluşmasını sağlamıştır. Petersen, Lee'nin kuramında eksik kalan itme-çekme faktörlerinin başlıca nedenlerini araştırmayı hedeflemiştir. Ona göre itme-çekme faktörlerinin zamana karşı hep sabit kalması diye bir kaide yoktur. Bir dönem çekici bir faktör olarak kabul edilen bir durum başka bir dönemde itici veya nötr durum olabilir. Ayrıca Petersen ekonomik yapı ile göçün doğrudan bir ilişki içerisinde olduğunu, göç sürecini anlamak için ülkelerdeki ekonomik yapıların da incelenmesini gerektiğini savunmuştur. Çünkü ekonomik yapı; toplumsal sınıflar içerisinde farklı etkiler yaratmakta, toplumsal sınıflar da göç konusunda farklı tepkilere sahip olmaktadır. Bu kapsamda Petersen göçü beş temel kategoriye ayırmıştır (Çağlayan, 2006: 75).

- İlkel (primitive) göçler: Buradaki ilkellikten kasıt toplumun gelişmişlik düzeyleri değildir (Adıgüzel, 2019: 29). İlkel göçler; çeşitli felaketler ve çevresel etkiler nedeniyle yapılan göçlerdir. Doğal ya da insan kaynaklı felaketler gerçekleştiğinde, insanlar hayatta kalabilmek için hareket ederler. Felaket esnasında kişinin aklında, oradan bir an önce uzaklaşmak dışında başka bir şey yoktur. Göçlere neden olan doğal felaketlere; depremler, toprak kaymaları ve volkanik patlamalar verilebilir. İnsan kaynaklı felaketlere örnek olarak ise; New York Love Kanalı felaketi ve Çernobil felaketi verilebilir. Ayrıca, göçebelerin yeni ormanlar ve otlaklar bulmak amacıyla yaptıkları göçler de ilkel göçler olarak kabul edilir (Krishnan & Odynak, 1987: 387).

- Zoraki (forced) ve yönlendirilen (impelled) göçler: İlkel göçlerden farklı olarak, bu göçlerde baskı unsuru doğa değil içinde bulunulan sosyal durumdur. İki kategoriden oluşan bu göç tipinde, göç etmeleri istenen topluluk karar mekanizmasını elinde bulunduruyorsa, göç sürecinde en azından bazı konularda seçim yapabiliyorsa bu göçlere yönlendirilen göç adı verilir. Ancak tersi durumda, topluluğun hiçbir seçeneği olmaksızın, iradesi dışında alınıp başka bir yere gönderilmesi ise zorunlu göç olur (Çağlayan, 2006: 75,76). Petersen, zorunlu göç ve yönlendirilen göç arasındaki bu ayrımı, Nazilerin Yahudilere uyguladığı göç örneği üzerinden açıklamıştır. 1933-1938 yılları arası Nazi politikası, bazı kanuni düzenlemeler ve yahudi düşmanlığı içeren eylemler yolu ile Yahudilerin göçünü teşvik edici bir politikadır ve bu yönlendirilen göçe örnek teşkil eder. Ancak sonrasında, 1938-1945 yılları arasında, Yahudilerin sığır taşıma trenlerine bindirilerek kamplara götürülmesi zoraki göçlere örnektir (Petersen, 1958: 261).
- Serbest (free) göç: Göçmenlerin kendi isteklerinin belirleyici faktör olduğu göç çeşididir (Petersen, 1958: 263). İlk üç göç türünden farklı olarak, bireyler göç etme konusunda tamamen karar özgürlüğüne sahiptir. Başka şehirlerde veya ülkelerde, daha iyi imkanlarda çalışmak amacıyla yapılan göçler, bu kategoride değerlendirilir (Adıgüzel, 2019: 29).
- Kitlesele (mass) göç: Serbest göçler ile Amerika'ya ve Avrupa ülkelerine giden öncü göçmenlerin, göç ile elde ettikleri kazanımlarını hemşehrilerine anlatmaları ile gelişen çok sayıda insanın katıldığı zincirleme göçlerdir. Çağımızda ulaşım ve iletişim konularında yaşanan teknolojik gelişmeler, insanların birbirlerinden haberdar olmasına ve kolayca göç edebilmelerine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla her geçen gün göç sayısı artmakta ve kitlesele bir boyut kazanmaktadır (Çağlayan, 2006: 76 ; Adıgüzel, 2019: 29).

1.5.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Göç kavramını açıklamaya yönelik ortaya atılmış kuramlardan bir diğeri de “kesişen fırsatlar” kuramıdır. Bu kuram ilk olarak 1940 yılında ABD'nin Cleveland şehrindeki nüfus sayımlarını kullanarak analizler yapan araştırmacı Samuel A. Stouffer tarafından ortaya atılmıştır. Stouffer, “Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance)” isimli makalesinde göç sürecindeki temel belirleyicilerin hedef yerin uzaklığından ve olanakların fazlalığından

oluşturduğunu savunmuştur. Bu belirleyicilerin kesişimi göçün yoğunluğunu etkilemektedir. (Sever, 2015: 46 ; İnce, 2019: 2587).

Bu kurama göre; göçmeni asıl harekete geçiren etken, itici faktörlerden çok çekici faktörlerdir. Bir diğer önemli konu ise, bulunulan yer ile göç edilmesi düşünülen yer arasındaki mesafedir. Göçmen, iki yer arasındaki çekici faktörlerin hesabını yaparken mesafenin uzaklığını da bu hesaba katmaktadır (Çağlayan, 2006: 77). Belirli bir mesafeye gidecek olan insan sayısı ile o yerde bulunan fırsatların sayısı doğru orantılıdır. Buna karşın, kesişen fırsatların sayısı ters orantılıdır (Stouffer, 1940: 846). Başka bir ifade ile, göç edilen şehirde çok sayıda iş olanağının bulunması ve bu iş olanaklarının çekici özellikler içermesi o şehre çok sayıda yeni göçleri beraberinde getirmektedir. Bu göçler, şehir açısından yeni girişimlerin ve fırsatların doğmasına neden olabilir (Kapu, 2012: 15).

1.5.5. Modernleşme Okulu Denge Kuramı

Modernleşme okulu düşünürleri olan; Michael P. Todaro, W.A. Lewis, Walter Rostow, Daniel Lerner ve Talcott Parsons tarafından ortaya atılan bir kuramdır. Bu kurama göre; kapitalist ekonomi sisteminin ortaya çıkardığı zenginlik, ülkelerin modernleşmesini sağlamakta; bunun yanında vatandaşlarında kimseye muhtaç olmadan kendi kendilerine yetebilmelerine neden olmaktadır. Kapitalistleşmenin bir sonucu olarak; insanlar tarım sektöründen sanayi sektörüne, yani kırdan kente doğru göç etmektedirler. Bu aynı zamanda modernleşmenin bir göstergesidir (Başarıcı, 2019: 17).

Todaro'ya göre, göçlerin meydana gelmesinde asıl önemli olan neden, kişinin gerçek kazanç seviyesi değil, kır ve kent arasındaki adaletsiz gelir farklılıklarıdır. Dolayısıyla göç kararını alacak olan kişiler öncelikle kırsal ve kentsel alandaki emek piyasasında kendileri için uygun olan iş fırsatlarını birbiri ile kıyaslarlar ve göçten maksimum fayda bekledikleri bir alanda seçim yaparlar. Beklenen fayda kır ve kentteki iş fırsatları arasındaki reel gelir farkları ile yeni bir göçmenin kentte iş bulabilme olasılığının ölçülmesi ile bulunur (Todaro, 1980: 364).

Denge kuramı savunucuları, göçlerin gelişmiş bölgelerdeki işgücü talep fazlasını kapatacağını, gelişmemiş bölgelerde de işgücü arz fazlasını azaltacağını düşünmektedirler. Zaman geçtikçe yapılan göçler ile nüfus konusunda bir denge yakalanmış olacak ve yeni göçlere gerek kalmayacaktır. Dolayısıyla göçler; dengeyi sağlayan, bütünleştirici ve faydalı bir olgudur. 1960'lı yıllara kadar geçerliliğini koruyan bu düşünce, daha sonra yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde göçlerin, sosyal ve ekonomik

dengeyi sağlamaktan uzak olduğu; hatta çarpık kentleşme, kırsalda nüfus yoğunluğunun azalması ve yoksulluk gibi bir dizi yeni sorunları ortaya çıkardığı görülmüştür. Bu sebeple kuramın öngördüğü ölçüde bir dengeden söz edilememektedir (Çakır, 2011: 135,136).

1.5.6. Merkez - Çevre Kuramı

Andre Gunder Frank, Immanuel Wallerstein ve Samir Amin gibi temsilcilerinin ortaya attığı bu kuram, “Dünya Sistemleri Teorisi” veya “Bağımlılık Okulu Teorisi” olarak da bilinmektedir ve denge kuramının tutarsız olduğunu savunmaktadır. Marksist düşünce tarzının çoğunlukta olduğu merkez-çevre kuramına göre dünyada yaşanan işgücü göçleri, uygulanan kapitalist sistemin bir sonucudur (Ela Özcan, 2017: 200 ; Çakır, 2011: 136).

Dünyanın merkez ülkeler ve çevre ülkelerden oluştuğunu kabul eden kuram, her iki ülke grubunun da birbirine iktisadi olarak bağımlı olduğu görüşündedir. Bu bağımlılık ilişkisi, coğrafi keşiflerin sonucu olan kolonizasyon ve sömürgecilik ile ortaya çıkmış ve günümüzde demokratikleştirme, küreselleşme ve modernleşme adı altında varlığını korumuştur (Çağlayan, 2006: 78,79). Kapitalist düzende, gelişmiş merkez ülkeler, gelişmemiş çevre ülkelerin ucuz işgücüne, hammadmesine ihtiyaç duymakta; daha sonra da bu ülkeleri ürettikleri ürünlerin satılmasını sağlayacak bir pazar olarak kullanmaktadır. Çevre ülkeler ise bu ilişkiyi, kapitalist dönüşümün sağlanması ve refaha kavuşulması için bir gereklilik olarak görmektedir. Ancak çevre ülkeler ucuza sattıkları hammaddeyi, işlenmiş bir şekilde yüksek fiyata merkez ülkelerden geri almaktadır. Dolayısıyla bu bağımlılık ilişkisinde, çoğu zaman merkez ülkeler büyük kazançlar elde ederlerken; çevre ülkeler zarara uğrayarak daha da yoksullaşmakta, sahip oldukları hammadde ve nitelikli işgücünü de merkez ülkelere kaptırmaktadırlar. İstismar temelli bu sistemin sonucu olarak, yoksullaşan çevre ülkelerden, zenginleşen merkez ülkelere doğru istikrarlı göçler yapılmaktadır. Bu göçler her iki ülke grubu arasındaki iktisadi dengesizliği gün geçtikçe keskinleştirmektedir (Ela Özcan, 2017: 200 ; Sever, 2015: 47 ; Adıgüzel, 2019: 32).

Göçlerin yönüne ve nedenlerine ilişkin önemli açıklamaları olan bu teori (Saraçlı, 2011: 20), elbette ki bazı eleştirilerin de hedefi olmaktadır. İlk eleştirilen nokta, merkez-çevre teorisinin göç açısından her durumu kapitalist ekonomi sistemi ile açıklamaya çalışması ve tek belirleyicinin sermaye olduğunu düşünmesidir. Dolayısıyla kişilerin veya toplulukların fikir ve eylemleri göz ardı edilmektedir (Castles ve Miller, 2008: 35). İkinci eleştiri ise, merkez ülkelerin yerini uluslararası şirketlerin alması noktasında gerçekleşmektedir (Sever, 2015: 49). Artık küreselleşme ile birlikte, sadece işgücünün değil,

sermayenin de mobilitesi artmıştır. Bu nedenle, uluslararası şirketler teşkilatlanmalarını hammaddenin ve ucuz işgücünün olduğu çevre ülkelerde yapabilirler. Bu durumda teorinin öngördüğü ölçüde bir uluslararası işçi göçü gerçekleşmemektedir.

1.5.7. İlişkiler Ağı (Network Kuramı)

Network kuramı önceden göç etmiş olanlar, sonradan göç etmiş olanlar ve gelecekte göç edecek olanlar arasındaki hemşehrilik, dostluk, tarihsel ve kültürel benzerlik gibi sebepler ile ortaya çıkan ilişkiye dayanan bir kuramdır. Bir bölgeden başka bir bölgeye ilk defa yapılan göç, her zaman çok risklidir. Ancak göç tamamlandığında ve başarı elde edildiğinde, diğer göçmenler tarafından o bölgeye yapılacak yeni göçler için riskin daha az olduğu düşünülür. Dolayısıyla göçmen grupları arasında var olduğu kabul edilen bu ilişkiler ağı ile, göçler kümülatif olarak artış gösterir (Massey vd., 2014: 28). Gerçekten de hem iltica göçlerinde hem de işçi göçlerinde göçmen ağları; göçe karar verilmesi, hedef bölgenin belirlenmesi ve göç süresince karşılaşılabilecek sorunların çözülmesi gibi birçok noktada fayda sağlamaktadır (Dönmez Kara, 2015: 42). Kişi, göç etmek isteği ülkeye ilişkin bir göç ağına sahip olamaması durumunda ise, yasadışı yollardan insan kaçakçıları ile irtibat haline geçebilmektedir (Adıgüzel, 2019: 33).

İlişkiler ağı teorisi 3 aşama içerisinde gerçekleşmektedir. İlk aşamada öncü göçmenler hedef ülkeye yerleşirler ve burada göç ağını oluşturmak için gerekli çalışmaları yaparlar. Bulundukları ülkenin vatandaşlığını alan ve göçmen ağını tesis eden öncü göçmenler, anavatanlarındaki tanıdık ve akrabalarını bulundukları ülkeye getirebilmek için gereken şartları hazırlarlar. Genellikle çalışma çağındaki bekar erkeklerden oluşan ikinci aşama göç dalgası ile, göçmen ağı genişlemiş ve iyice güçlenmiş olur. Kendi düzenlerini kuran ve ekonomik güvencelerini sağlayan göçmenler için kalan tek eksik geride kalan aile üyeleridir. Onların da göç etmesi ile aile birleşimi tekrardan sağlanmış olur ve üçüncü aşama da tamamlanır. Ancak üçüncü aşamanın gerçekleşmiş olması, artık yeni göçlerin olmayacağı anlamına gelmemektedir. İkinci ve üçüncü kuşak akrabalar da göç ağını kullanarak gelebilirler (Saraçlı, 2011).

Almanya'ya yapılan Türk göçlerinde teorinin üç aşamasını da görmek mümkündür. Öncü göçmenler ilk olarak 1960'lı yılların başında Almanya'ya göç etmişlerdir. Yapılan bir çalışmaya göre; ikinci aşama göçmenlerin üçte birinin, akrabalarının ve arkadaşlarının çalıştığı işyerlerinde iş buldukları gözlenmiştir. 1973 yılında sonra Almanya'nın ülkeye yabancı işçi girişini yasaklaması bile Türk göçmen ağının etkisiz hale gelebilmesi için yeterli

olmamıştır. Sık sık yapılan kağıt üzerindeki evlilikler ile Almanya'nın karmaşık bürokrasisi aşılmış, yeni göçler mümkün olmuştur (Stalker, 1994: 34).

Stalker (1994: 34), göçmen ağlarının göç üzerinde nasıl etkili olduğunu açıklamak üzere bir hikayeden bahseder. 1970'lerin başlarında Tayland'da Chiang Wae köyünden bir adam hava üssü inşa eden bir Amerikan şirketine çalışmaya başlamıştır. 1976 yılında şirket, adamı Bahreyn'de kendileri için çalışmak üzere ikna etmiştir. Adam 2 yıl boyunca Bahreyn'de çalışmış, daha sonra Suudi Arabistan'a göç ederek 8 yıl da orda çalışmıştır. Nihayet memleketine döndüğünde, köyün en zengin insanlarından biri olarak; yeni bir ev inşa etmiş, meyve bahçesi ve prinç tarlası satın almış, bir çocuğunu üniversiteye göndermiş ve faiz karşılığı borç para veren biri haline gelmiştir. Onun başarısı diğer köylüleri harekete geçirmiş; kısa sürede Chiang Wae'den Suudi Arabistan'a doğru düzenli bir göçmen akışının oluşmasına neden olmuştur. Göç eden göçmen grupları, diğerlerini etkilemiştir. Yurtdışında olanlar yeni gelenlerin yerleşmesine yardımcı olurken, geri dönen işçiler köyde işe alım görevlisi olarak hareket etmeye başlamışlardır. Bu arada göçe hiç katılmayan köylüler ise, yurtdışından gelecek olan havalelere bağımlı kalmışlardır.

Göçmen ağları çoğu zaman fayda sağlarken, bazı durumlarda da olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Yaşadıkları sorunları hep göçmen ağlarının yardımı ile çözmeye çalışan kişiler bulundukları yerlere uyum sağlama konusunda sorunlar yaşamakta, kendilerini toplumdan soyutlamaktadırlar. Bugün hala Almanya'da yaşayan gurbetçiler arasında Almanca'yı öğrenememiş, yaşam alanlarını sadece Türklerin bulunduğu mahalleler ile sınırlamış göçmenler bulunmaktadır (Sever, 2015: 53).

1.5.8. Göç Sistemleri Kuramı

Akin Mabogunje adındaki Nijeryalı bir coğrafyacı tarafından oluşturulan bu kuramın, ekonomik ve siyasal dayanakları bulunmaktadır. Buna göre; aralarında sömürgecilik, işgal, ticaret, kültürel yakınlık vb. ilişkileri bulunan iki veya daha fazla devlet anlaşarak göç sistemi kurabilirler. Ülkeler arası uzaklık bir kıstas olarak değerlendirilmemektedir. (İlgazi, 2019: 34).

Massey ve arkadaşlarının (2014: 34) yaptıkları değerlendirmelere göre, göç sistemleri kuramının başlıca özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

- Göç sistemlerinin sadece iki ülke arasında kurulma zorunluluğu yoktur. Göç alan ülke grupları ile göç veren ülke grupları farklı kutuplardaki göç sistemlerini oluşturabilirler.
- Hem göç alan hem de göç veren ülkeler birden çok göç sistemine dahil olabilirler, ancak bu durum göç veren ülkelerde daha fazla görülmektedir.
- Göç sistemleri ülkeler arası ekonomik ve siyasi ilişkilerin sonucu olarak kurulurlar. Birbirlerine yakın mesafede bulunan ülkeler için göç sistemini kurmak daha kolaydır; ancak birbirlerine uzak olan ülkelerin de göç sistemlerini kurabilmelerinde bir engel yoktur.
- Ülkeler ekonomik ve siyasi koşullara bağlı olarak, sisteme girebilirler veya sistemden çıkabilirler. Dolayısıyla göç sistemleri sürekli bir evrim halindedir.

1.5.9. İkili İşgücü Piyasaları Kuramı

Michael J. Piore'nin 1970'li yılların sonuna doğru geliştirmiş olduğu bir kuramdır. Bu kurama göre; kapitalizm var olabilmek için, asgari ücret ve çalışma standartlarında istihdam edilecek işgücüne ihtiyaç duymakta ve bu işgücünü çoğunlukla göçmen işçilerden karşılamaktadır. Uluslararası göçmen işçiler de, modern sanayi ülkelerindeki bu işgücü ihtiyacını karşılamak üzere sürekli göç ederler (Adıgüzel, 2019: 31).

Bu kurama göre; modern ekonomilerde işgücü piyasaları birincil sektör ve ikincil sektör olarak isimlendirilen ikili bir yapıdan oluşmaktadır. Yüksek nitelik ve bilgi gerektiren, iyi çalışma koşullarının olduğu birincil sektörde çoğunlukla yerli işçiler çalışırken; çok fazla beceri gerektirmeyen, bununla beraber yüksek ücret ve statü sağlamayan, emek yoğun işlerin olduğu ikincil sektörde, yerli işçiler çalışmak istememektedirler. Bu durumda ikincil sektörde işgücü açıkları ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu işgücü açıkları genellikle; kendi ülkelerinde çok daha kötü çalışma koşullarına sahip olan ve yabancı oldukları için yaptıkları işin statü boyutunu önemsemeyen göçmen işçiler tarafından doldurulmaktadır (Piore, 1972 ; Saraçlı, 2011: 19).

Daha önce de belirtildiği üzere çok değişkenli ve karmaşık yapıya sahip olan göç olgusu, göç kuramlarının birbirinden bağımsız ve parçalı olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla her göç olayının kendine özgü yapısı, göç kavramının farklı kuramlar ile açıklanmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların Türkiye'ye göç süreçleri incelenmektedir. Bu kapsamda çalışmanın kuramsal temelleri itme-çekme kuramına ve ilişkiler ağı kuramına dayandırılarak açıklanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇLE GELEN YABANCILARIN TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASALARINA KATILIMI

Son yıllarda; özellikle sığınma, çalışma ve eğitim alma amacıyla milyonlarca yabancı Türkiye'ye göç etmektedir. Amaçları ne olursa olsun Türkiye'ye göç etmiş yabancıların birçoğu Türkiye işgücü piyasasına katılım göstermektedir. Bu doğrultuda yabancıların Türkiye'de çalışma hakları, statülerine göre farklı şekillerde düzenlenmektedir. Bu bölümde yabancıların çalışma hakları uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat açısından açıklanacak ve Türkiye'deki sığınmacılara ilişkin literatür taramasına yer verilecektir.

2.1. Uluslararası Düzenlemelerde Yabancıların Çalışma Hakları

Günümüzde; sığınmacı, mülteci, göçmen olarak nitelendirilen kişilerin bulundukları yerleri değiştirmelerini çağrıştıran kavramların tarihi, toplumların ortaya çıkışı kadar eskidir. Topluluk halinde yaşayan insanlar arasında kaçınılmaz bir şekilde şiddet, baskı, yıldırma ve zulüm gibi unsurlar ortaya çıkmış ve bunun sonucu olarak söz konusu olaylardan etkilenen ve kendilerini tehlikede hisseden kişiler, göç ederek başka yerlere yerleşmek zorunda kalmışlardır. Ancak yaşanan bu zorunlu göç hareketleri, birçok belirsizlik ve sorunu da beraberinde getirdiği için, bu alanın hem ulusal hem de uluslararası hukukta çözüme kavuşturulması zorunlu hale gelmiştir.

Rusya'da patlak veren Bolşevik İhtilali sonrasında, ortaya çıkan sığınmacılara yardım etmek üzere, 1921 yılında Kızılhaç Komitesi'nin Milletler Cemiyeti'ne başvurusu ile kurulan Yüksek Komiserlik, modern anlamda iltica hukukunun başlangıcı olarak kabul edilen çalışmalar yapmıştır. Bu dönemde Milletler Cemiyeti Yüksek Komiserliği, sığınmacıların hukuki statüleri, yerleştikleri ülkelerdeki çalışma hakları ve ülkelerine geri dönüş süreçleri konularında antlaşmalar hazırlamıştır. Aynı dönemde, Türk-Yunan Savaşı sonucunda göç etmek zorunda kalan 2 milyona yakın kişinin durumları ile ilgilenmiştir (Acer vd., 2010: 29).

1933 yılına gelindiğinde, Milletler Cemiyeti öncülüğünde “Mültecilerin Uluslararası Statüsü Antlaşması” kabul edilmiştir. Sonraları, Nazi baskısı ile Almanya'dan kaçan Yahudiler ile ilgili çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar neticesinde “Almanya'dan Gelen Mültecilerin Durumuna İlişkin Sözleşme” oluşturulmuştur (Acer vd., 2010: 29). Milletler

Cemiyeti bünyesinde oluşturulan bu sözleşme ve antlaşmalar, uluslararası iltica hukuku için bir başlangıç oluştursa da; dar kapsam ve zaman ile sınırlı, belirli sığınmacı akımlarını kontrol etmek amaçlı olması nedeniyle evrensel bir niteliğe sahip değildir (Saraçlı, 2011: 66).

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan olayların neden olduğu sığınmacı akınları, Milletler Cemiyeti önderliğinde devletlerin bir araya gelerek soruna karşı çözümler arama sonucunu doğurmuştur. Mülteci hukuku konusunda, normatif hükümler oluşturma amacıyla toplanan devletler, konuya farklı açılardan yaklaştıkları için görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Hatta bu dönemde mültecilik konusunda bile açıklayıcı bir tanıma ulaşılamamıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1015).

Günümüzde her ne kadar mülteciliğin tanımı konusunda bir görüş birliğine varılmış olsa da, başka sorunlar güncelliğini korumaktadır. Örneğin; sığınma hakkı konusunda oluşturulan hukuksal metinlerin ülkeler açısından bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Çünkü, genel olarak birçok öngörülemeyen, olumsuz sonuçlara çağrışım yapan sığınmacılık kavramı konusunda devletler, yükümlülük altına girmeye gönüllü olmamakta ve yetkilerinin kısıtlanmasından çekinmektedirler. Şu ana kadar kabul edilmiş olan sözleşmeler incelendiğinde; bu sözleşmelerde, sadece sığınma başvurusu kabul edilerek mülteci statüsü kazanmış kişilerin sahip oldukları hak ve yükümlülüklerin belirlendiği görülmektedir. Daha açık bir ifade ile; sığınma başvurularının kabul edilip edilmeyeceği konusu bütünüyle egemen devletin özgür iradesine bırakılmışken, mültecilik statüsü elde edildikten sonraki süreç, uluslararası sözleşmeler çerçevesinde ilerlemektedir. Dolayısıyla; mültecilik statüsü kazanılana kadar geçen sürede sığınmacıların korunması konusunda ortaya çıkan hukuksal boşluk, ilgili devletlerin belirlediği kurallar ile doldurulmaya çalışılmaktadır (Saraçlı, 2011: 65).

2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İkinci Dünya Savaşı, insan haklarının hiçe sayıldığı, milyonlarca masum insanın göç etmeye zorlanarak sığınmacı konumuna düşürüldüğü bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Savaşın birçok açıdan yarattığı bu olumsuzlukların tekrar yaşanmaması için önlemler alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, 1945 yılında çok sayıda ülkenin desteği ile kurulan Birleşmiş Milletler, ülkeler arası barışın tahsisi ve bir daha böyle ağır insan hakları ihlallerinin yaşanmaması için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan belki de en

önemlisi, BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin(İHEB) kabul edilmesidir (Ergüven & Özturanlı, 2013: 1016).

Temel insan hakları konusunda tanımlamalar yapan Bildirge'nin 14(1). maddesinde; “Zulüm altındaki herkesin, başka ülkelerde sığınma arama ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” ibaresi yer almaktadır. Sığınma arama hakkı, kişinin kesinkes mülteci olarak kabul edilmesini sağlamaz; bu hak sığınma başvurusunda bulunabilmeyi güvence altına almaktadır. Bunun yanında, sığınma olanaklarından yararlanma hakkı ifadesinin de, ilgili devlet tarafından tanınan bir imtiyaz olarak görülmesi daha doğrudur. Ayrıca, 14. maddenin 2. fıkrası, “gerçekten adi bir cürüme” karışmış kişinin birinci fıkra da yer alan sığınma haklarından yararlanamayacağını öngörmektedir (Özkan, 2013: 57). Bu ifade ile sığınma hakkının amacı dışında kötü niyetli kullanımı engellenmiştir (Başarıcı, 2019: 27).

İHEB hazırlanırken 14. maddesinin 1. fıkrası, İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği ülke grupları arasında görüş ayrılıklarına neden olmuştur. İngiltere grubuna göre, İHEB zaten ülkeler için bağlayıcılığı olan bir belge değildir. Dolayısıyla, sığınma hakkının ülkelere yükümlülük getirecek bir ifade ile Beyanname'de yer alması, ülkelerin egemenlik hakkına bir müdahaledir. Bu konuda ilgili devlet karar özgürlüğüne sahip olmalıdır. Fransa'nın başını çektiği ülkeler ise, bu görüşe karşı çıkarak sığınma hakkının temel insan hakkı olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü, düşünme ve düşündüğünü dile getirebilme hakkına sahip olan insan, bu hakkı kullanmasından dolayı bulunduğu ülke tarafından baskı ve zulme uğruyorsa, ancak başka bir ülkeye sığınarak düşüncesini açıklama hakkını kullanmaya devam edebilir. Komisyon'da her iki fikir de tartışılmış ve sonuç olarak sığınmanın devletin sağladığı bir hak olarak görülmesini savunan İngiltere grubunun görüşü kabul edilmiştir. Bunun üzerinde ilk taslakta yer alan “sığınma hakkını elde etme/sahip olma” ibaresi, “sığınma olanaklarından yararlanma” olarak değiştirilmiştir (Saraçlı, 2011: 67, 68).

Beyannamenin 2. maddesi ise, kabul edilen haklardan yararlanma konusunda herhangi bir ayrımcılık yapılamayacağına ilişkindir:

“Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayırım gözetilmeksizin bu Bildiride ilan olunan tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız ülke uyruğu olsun, isterse vesayet altında bulunan, özerk olmayan ya da başka bir egemenlik

kısıtlamasına bağılı ülke uyruğı olsun, bir kişi hakkında uyruğı bulunduğı devlet veya ülkenin siyasal, hukuki veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.”

Buna göre, sığınma arama ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı da bildiride kabul edilmiş haklardan oldukları için, hiç kimseye ayrımcılık yapılmadan eşit şekilde uygulanması gerekir. Bu durumda, sığınmacının vatandaşı olduğı ülke ile iltica etmek istediğı ülke arasındaki ilişkilerin kötü olması, kişinin haklarını kullanmasına engel oluşturmaz. Diğer bir deyişle; sığınmacılar, bireysel özelliklerindeki farklılıklar nedeniyle ayrımcılığa uğratılamazken; menşee ülkenin farklı olması nedeniyle de ayrımcılık yapılamaz.

Öte yandan, İHEB’nin 23(1). maddesinde; “Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.” ibaresi yer almıştır. Tanınan bu hak ile yabancı-vatandaş ayırımı gözetilmeksizin, çalışma hayatına serbestçe katılma hakkı herkese tanınmıştır. Ancak Beyanname’nin 13 (1) maddesinden yola çıkılarak, bu haktan yabancı olarak yararlanabilmenin, o ülkede ikamet iznine sahip olmak ile mümkün olacağının anlaşılması gerekir.

Bir bildiri niteliğinde olan İHEB’nin, doğal olarak ülkeler açısından bağlayıcı bir hükmü yoktur. Her ne kadar Beyanname’de belirtilen hakların uygulanma zorunluluğı bulunmasa da, her ülke bu hakları sağlama konusunda çaba göstererek mevzuatlarını bu kapsamda oluşturmaya çalışırlar. Çünkü, evrensel olarak kabul görmüş bu bildiri hükümlerini görmezden gelmek, uluslararası arenada prestij kaybına ve tepkilere neden olabilir.

2.1.2. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun çalışmaları ile hazırlanan ve 1951 yılında kabul edilen “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi” ile mültecilik konusu hukuksal bir niteliğe kavuşmuştur. 1954 yılında yürürlüğe giren bu sözleşme ile mültecilerin çalışma ve sosyal hakları, kimlik kartları ve seyahat belgeleri, vergi sorumlulukları ve üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmeleri ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş; bunun yanında, mültecilere sağlanması gereken asgari standartlar belirlenmiştir (Bozbeyoğlu, 2015: 67).

Sözleşmede yapılan mülteci tanımı, iki önemli sınırlama ile kabul edilmiştir. Bilhassa, batılı devletlerin istekleri sonucunda getirilen bu sınırlamalar büyük tartışmalara neden olmuştur. Sözleşmenin 1. maddesinin 2. fıkrasında yer alan “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ibaresi mülteci sıfatını kazanabilmek için ilk şart olarak

belirlenmiştir. Tanımın daha başlangıcında yer alan bu sınırlama ifadesiyle, 1951 yılı ve sonrasında gerçekleşen; savaş, baskı ve zulüm içeren olaylar nedeniyle sığınma arayan insanlar, mültecilik statüsünün kapsamı dışında bırakılmıştır (Acer vd., 2010: 30). Ayrıca maddenin devamında; “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesinin, taraf devletler tarafından “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” veya “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” olarak anlaşılabileceği hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla, devletler sözleşmeye taraf olduğu sırada bir beyanda bulunarak, bu iki durum içerisinde hangisini anladığını bildirmek zorundadır. Bu durum; zaten zaman sınırlaması ile kabul edilmiş olan mültecilik tanımına, bir de coğrafi sınırlamanın eklenebilmesinin önünü açmaktadır. Nitekim, Türkiye de 1961 yılında onayladığı Cenevre Sözleşmesi’ni, 10898 Sayılı Resmi Gazete’de yer verdiği bir deklarasyonda, coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir. Aşağıda, bu deklarasyondaki ifadeye yer verilmiştir:

“İşbu Sözleşmenin tahmil ettiği vecibeler bakımından Cumhuriyet Hükümeti, 1 inci maddenin (B) fıkrasındaki ‘1 Ocak 1951’den evvel cereyan eden hadiseler’ ibaresini, ‘1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da cereyan eden hadiseler’ şeklinde anlamaktadır.”

Yukarıda görüldüğü üzere; sadece Avrupa’dan gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul eden Türkiye’nin; sürekli göç akımlarının yaşandığı ve yaşanma ihtimalinin yüksek olduğu bir coğrafyada bulunması nedeniyle böyle bir çekinceye başvurduğu düşünülebilir. Türkiye’ye Avrupa dışından gelen sığınmacıların statüleri ise, bazı ölçütler baz alınarak “Şartlı Mülteci”, “İkincil Koruma” ve “Geçici Koruma” olarak belirlenmektedir (Fırat, 2018: 50).

Cenevre Sözleşmesi; mültecilerin hukuki konumunu ele alan bir düzenleme olmasına rağmen, 31. ve 33. maddelerde yer alan hükümler ile mültecilerin yanında, sığınmacılar için de bazı kazanımlar sağlamıştır. Sözleşmenin 31. maddesinin 1. fıkrasına göre, “taraf devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.” Aynı maddenin 2. fıkrasında belirtildiği üzere de “taraf devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri

sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar.” Yukarıdaki hükümlerden anlaşılacağı üzere; iltica arayan kişinin, başka bir ülkenin sınırlarına yasadışı yöntemler ile girmesi nedeniyle cezalandırılmayacağı öngörülmüştür. Mülteciler de yabancı bir ülkeye iltica etmeleri esnasında sığınmacı statüsüne sahip oldukları için; cezalandırılmama ilkesinin sığınmacıları da kapsayacak şekilde uygulanması gerekmektedir (Saraçlı, 2011: 69).

Mültecilerin uluslararası hukukta korunmasını sağlayan ilkelerin başında ise geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi gelmektedir. Cenevre Sözleşmesi’nde 33. maddenin 1. fıkrasına göre, “hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir.” Sözleşme metninde sadece mülteci ifadesine yer verilmiş olmasına rağmen, sığınmacıların da statüleri belli olana dek bu haktan yararlanabildikleri unutulmamalıdır. Aksi halde, uluslararası teamül hukukunun da bileşenlerinden olan geri göndermeme ilkesinin amacı doğrultusunda uygulanması mümkün değildir (Acer vd., 2010: 34). Ancak Cenevre Sözleşmesi bu konuda da temkinli ifadeler içermektedir. Nitekim, aynı maddenin 2. Fıkrasında belirtildiğine göre “bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, geri göndermeye yönelik 33(1). madde hükmünden yararlanmayı talep edemez.”

Cenevre Sözleşmesi, “Gelir Getirici İşler” başlığı altında, mültecilerin çalışma haklarına ilişkin düzenlemelere yer vermiştir. Bu kapsamda, Sözleşme’nin 17. maddesinde ücret karşılığı bir işte çalışma hakkı, 18. maddede kendilerine ait işyerleri açma ile ticari ve sınai şirketler kurma hakkı, 19 maddede ise mültecilerin uzmanı oldukları mesleklerde çalıştırılmalarının önemsenmesi gibi konularda hükümler bulunmaktadır.

i) Ücret karşılığı bir işte çalışma hakkı

17. maddenin 1. fıkrasına göre; “Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışma hakkı bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına uyguladıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.” Ülkeler kendi emek piyasalarını koruyabilmek adına çeşitli tedbirler alabilirler, ancak; bu

tedbirlerin alınması, mülteci statüsü kazanmış bir kişinin aşağıdaki şartlardan birini sağlaması halinde uygulanamaz. Bunlar;

“a) Ülkede, üç yıl ikamet etmiş olmak,

b) İkamet ettiği, ülkenin vatandaşı olan bir kimse ile evli bulunmak. Eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifadeyi iddia edemeyebilir,

c) İkamet ettiği, ülkenin vatandaşlığını taşıyan bir veya daha fazla çocuğu olmak” şeklinde sıralanmaktadır.

ii) Kendilerine ait işyerleri açma ile ticari ve sınai şirketler kurma hakkı

18. maddede ise mültecilerin girişimci olabilmelerinin önünü açan hükümler yer almaktadır. Buna göre mülteciler, “tarım, sanayi, küçük sanatlar ile ticaret sahalarında” kendi işlerini kurarak ticari faaliyet yapma hakkına sahip olmaktadır. Bu doğrultuda; taraf devletler, diğer yabancılara sağladıkları imkanlar kadar mültecilere de aynı imkanları sağlamalıdır. Bu konuda mülteciler ve diğer yabancılar arasında ayrımcı bir muamele yapılamaz.

iii) Mültecilerin uzmanı oldukları mesleklerde çalıştırılmalarının önemsenmesi

Sözleşme’nin 19. maddesi ise, belirli alanlarda uzmanlaşmış mültecilerin aynı alanda çalışmalarının mümkün olduğu kadar kolaylaştırılması konusunda taraf devletlere bazı sorumluluklar yüklemiştir. Devletin bu sorumlulukları yerine getirmesi için; mültecinin bulunduğu ülkede oturma iznine ve resmi makamlarca tanınan bir diplomaya sahip olması gerekmektedir. Şartların sağlanması halinde; devlet, kendi mesleklerini yapmaları konusunda diğer yabancılara yapılan muamelenin aynısını veya fazlasını mültecilere de uygular.

2.1.3. 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol

II. Dünya Savaşı nedeniyle ortaya çıkan sığınmacı akınlarını düzenlemek ve mültecilik haklarını hukuki güvence altına almak amacıyla çıkarılan 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi; sahip olduğu sınırlılıklar nedeniyle, takip eden yıllarda sığınmacı sorunlarına cevap verememiştir. Bilhassa, mülteci tanımında yer alan zaman ve coğrafi kısıtlama nedeniyle çok sayıda insan, müşkül durumda olmasına rağmen mültecilik haklarından faydalanamamıştır. Bu eksikliği tamamlamak adına BM Genel Kurulunun çalışmaları ile 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol kabul edilmiş ve 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çiçekli, 2014’den aktaran; Türkdoğan, 2018: 13).

Ek Protokol'ün 1. maddesinin 2. fıkrasında, Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda..." ve "söz konusu olaylar sonucunda" ifadeleri çıkarılarak, mülteciliğin belirlenmesi hususunda uygulanan zaman sınırlaması ortadan kaldırılmıştır. Aynı maddenin 3. fıkrasında "Taraf Devletler, işbu Protokolü, hiç bir coğrafi sınırlama yapılmaksızın uygulayacaklardır" ifadesi yer almaktadır. Ancak Ek Protokol; 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince şartı kabul eden ülkelere esneklik sağlayarak, bu çekincelerini devam ettirebilmelerine olanak tanımıştır. Bahsedilen zaman ve coğrafi sınırlamanın kaldırılması dışında Ek Protokol'de, 1951 Cenevre Sözleşme'sindeki mülteci tanımı aynı kalmıştır. Ek Protokol'deki en önemli husus, mültecilik statüsünün kapsam olarak genişletilmiş ve evrensel bir nitelik kazanmış olmasıdır.

Özetle Ek Protokol, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki eksikliklerin bir tamamlayıcısı olarak düşünülebilir. Her iki belge de bir bütün olarak mültecilik hukukunun temel yapıtaşlarını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda mültecilerin; can güvenliklerinin sağlanması, çalışma hakları, sosyal hayatta ayrımcılığa uğramamaları, din ve vicdan özgürlüklerinin korunması, barınma ve eğitim hakları güvenceye alınır.

Türkiye, 1967 Ek Protokolü'nü 5 Ağustos 1968 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6/10266 numaralı karar sayısında coğrafi çekincenin sürdürülmesi şartıyla onaylamıştır. Bulunduğu coğrafya itibariyle Türkiye, sık sık çatışmaların yaşandığı ve yoksulluğun hüküm sürdüğü güney-doğu ülkeleri ile refahın ve barışın olduğu kuzey-batı ülkeleri arasında göçmenler için bir "transit ülke" konumundadır. Dolayısıyla; zaman zaman yoğun ve sürekli olarak sığınmacı akınları ile karşı karşıya kalan Türkiye, kontrolü kaybetmemek ve olumsuz etkilenmemek adına bu çekinceyi uygulamaktadır (Erdoğan, 2015'den aktaran Parlak ve Şahin, 2015: 70).

2.2. Ulusal Düzenlemelerde Yabancıların Çalışma Hakkı

Türkiye'de ikamet eden yabancıların çalışmaları, statülerine göre çeşitli kanun ve yönetmelikler ile düzenlenmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de çalışan yabancılar hakkında bilgi sahibi olmak için öncelikle onların çalışma haklarını incelemek yerinde olacaktır.

2.2.1. Yabancıların Çalışma Hakkı

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndan, yabancıların çalışma haklarını anlamaya yönelik bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Anayasa'nın 48. Maddesinde, "*Herkes,*

dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeye göre; Anayasa, vatandaş-yabancı ayırımına yer vermeden herkesin çalışma ve sözleşme özgürlüğüne sahip olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca, bu eşitliği destekler nitelikteki 49. madde ise çalışmanın, “herkesin hakkı ve ödevi” olduğunu belirtmektedir. Her ne kadar; bu maddelerde çalışma hakları, herkesin sahip olduğu temel haklar arasında yer alsada, bu hakkın yabancılar için sınırlandırılabilmesi mümkündür. Nitekim; Anayasa’nın 16. maddesi, “Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.” ifadesine yer vermiştir. Bu hükümden anlaşılacağı üzere, yabancılar açısından yapılacak olan bu sınırlama, kanun dışındaki başka hukuki düzenlemeler ile yapılamamakta; bunun yanında, bağlayıcılığı olan uluslararası antlaşmalara, genel hukuk kurallarına, örf ve adet hukuku ilkelerine de aykırılık oluşturmamaktadır (Özkan, 2013: 421).

Türk Hukuku açısından da yabancıların çalışma hakları sınırlandırılmış, bu kapsamda 2003 yılında, “4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK)” çıkarılmıştır. Ancak 28 Temmuz 2016 tarihinde kabul edilen “6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK)” 27(7) maddesindeki hüküm ile YÇİHK yürürlükten kaldırılmış ve onun yerine UİK yürürlüğe geçmiştir. Ancak aradan 4 yıl geçmiş olmasına rağmen UİK’nun nasıl uygulanacağına ilişkin düzenlemeler çıkarılamamıştır. Bu sebeple, UİK geçici 1(4) maddesinde belirtildiği üzere; uygulama esaslarına ilişkin yönetmelikler yürürlüğe girinceye kadar, var olan düzenlemelerin UİK’na aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam edilmektedir (Tiritioğlu Ersoy, 2019: 450).

6735 sayılı UİK ile, yabancı işgücüne ilişkin politikaların geliştirilmesi, yürütülmesi ve takibi, bunun yanında Türkiye’de çalışmak isteyen yabancılar için çalışma izni ve muafiyetlerine ilişkin şartların belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu Kanun uluslararası işgücü konusunda görevlerin, yetkilerin ve hakların belirlenmesini sağlamaktadır (Madde 1). Çalışma izinlerinin verilmesi konusunda yetkili makam AÇSH Bakanlığı’dır (Madde 6). Bakanlık, bu izinlerin verilmesinde Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu’nun görüşleri doğrultusunda; istihdam ve çalışma koşullarındaki gelişmeler, sektörel ve iktisadi konjonktürdeki değişimler ve diğer bileşenleri dikkate almaktadır (Madde 4).

Tablo 2.1. Yıllara Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzinlerinin Dağılımı

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Çalışma izin sayısı	17.466	32.279	45.823	52.295	64.521	73.549	87.182	115.837

Kaynak: AÇSHB Yabancıların Çalışma İzinleri İstatistikleri-2018

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, yabancılara verilen çalışma izni sayısı her geçen yıl artmaktadır. Buradan hareketle Türkiye'nin, son yıllarda uluslararası işgücü göçü açısından bir hedef ülke haline geldiği söylenebilir. Yabancılara verilen çalışma izni sayısı 2011 yılında 17.466 olarak gerçekleşmişken, 2018 yılında ise yaklaşık yüz binlik artış ile 115.837 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de çalışma izni alan yabancıların istihdam edilenler içerisindeki yüzdelik payı hesaplanmak istendiğinde, 2011 yılı için %0,07 olan oranın, 2018'de %0,4'e yükseldiği ortaya çıkmaktadır⁴.

Tablo 2.2. Uyruklara Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzin Sayısı⁵

Uyruk	Çalışma izni sayısı	Uyruk	Çalışma izni sayısı
Azerbaycan	2.997	Kırgızistan	13.452
Çin	2.992	Nepal	3.186
Endonezya	2.356	Özbekistan	3.969
Filipinler	2.076	Rusya Federasyonu	2.944
Gürcistan	7.321	Suriye Arap Cumhuriyeti	34.573
İran İslam Cumhuriyeti	2.689	Türkmenistan	5.547
Kazakistan	1.799	Ukrayna	6.394

Kaynak: AÇSHB Yabancıların Çalışma İzinleri İstatistikleri-2018

⁴ İstihdama katılanlara ilişkin veriler TÜİK işgücü istatistiklerinden alınmıştır. Bu verilere göre, Türkiye'de 15 yaş ve üzeri istihdam edilenlerin sayısı 2011 yılında 24.110.000'iken, 2018 yılında 28.738.000'dir.

⁵ Çalışma izni alan yabancıların uyruklarına göre en fazla olduğu ilk 14 ülke tabloya eklenmiştir.

Yabancı işgücünün Türkiye’yi tercih etme nedenleri konusunda daha iyi yorum yapabilmek için; yukarıdaki tabloda, çalışma izni alan yabancıların uyruklarına göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, çalışma izni alan yabancıların büyük çoğunluğu, AB üyesi olmayan komşu ülkelerden gelmektedir. Suriye’de yaşanan iç savaş sonrasında Türkiye’ye milyonlarca sığınmacının gelmesi, kuşkusuz Suriye uyruklu yabancıların çalışma izni için yaptıkları başvuru sayısını arttırmıştır. Tabloda görüldüğü üzere, 34.573 çalışma izni sayısı ile en çok çalışma izni Suriyelilere verilmiştir⁶. Siyasi istikrarsızlığın ve iç savaşın halen devam ettiği Suriye’de, ticari faaliyetlerine devam edemeyen veya mesleğini icra edemeyen kişilerin Türkiye’de çalışmalarına devam etme yönünde irade gösterdikleri görülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de en çok çalışma izni alan diğer yabancılar, eski Sovyetler Birliği ülkelerinden ve Güneydoğu Asya ülkelerindendir.

2.2.2. Yabancılar Verilen Çalışma İzin Türleri

ÜİK’nun 10. maddesinde çalışma izinlerinin; “sürelili çalışma izni”, “süresiz çalışma izni” ve “bağımsız çalışma izni” olmak üzere üç farklı şekilde verilmesi hükme bağlanmıştır. Buna göre, yabancıların başvurusunun kabul edilmesi halinde Kanun’da belirtilen işyerinde ve işte çalışmak üzere, iş veya hizmet sözleşmesindeki süreden fazla olmamak kaydıyla, süreli çalışma izni verilmektedir. İlk başvuru için çalışma izni, en fazla bir yıl geçerliken daha sonrasında yabancı; süreyi uzatmak isterse, gerekli başvuruyu çalışma izin süresinin dolmasına 60 ve daha az gün kaldığında yapabilmektedir. Çalışma izin süresi bittikten sonra başvuru yapılsa bile kabul edilmemektedir. Eğer yabancıların uzatma başvurusu kabul edilirse; çalışma izni ilk başvuruda en fazla iki yıla kadar, sonraki başvurularda ise en fazla 3 yıla kadar uzatılabilir. Fakat bu süreler, yabancıların sadece aynı işveren ile çalışmaya devam etmek istemesi halinde geçerlidir. Yabancıların farklı bir işverene bağlı olarak çalışmak istemesi durumunda ise, çalışma izni için yapılan başvuru prosedürünün yeniden yerine getirilmesi zorunludur.

Süresiz çalışma izni ise Kanun’da “Yabancıya, Türkiye’de süresiz çalışma hakkı veren çalışma izni” olarak tanımlanmıştır. Süresiz çalışma izni almak isteyen yabancıların; başlangıçta, başvuru için öngörülen iki şarttan en az birine haiz olması gerekmektedir. Bunlar; Türkiye’de “uzun dönem ikamet iznine” veya “en az sekiz yıl kanuni çalışma iznine” sahip olmaktır. Yine de, bu şartların sağlanması başvurunun kabulünü garantilememektedir.

⁶ Tablo 2.1. ve Tablo 2.2. ‘den hareketle 2018 yılında çalışma izni alan toplam Suriye uyruklu yabancı sayısı (34.573), 2011 yılında çalışma izni alan toplam yabancı sayısından (17.466) neredeyse iki kat daha fazladır.

Süresiz çalışma izni kabul edilen yabancı, Kanun'da belirtilen şartlara uyması halinde Türk vatandaşlarına sağlanan haklardan faydalanabilmekte ancak askerlik yapma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bunun yanında seçme, seçilme hakkına ve kamu görevlerine katılma imkanına sahip olamaz. Süresiz çalışma izni doğal olarak, uzun dönem ikamet izninin elde edilmesini de sağlamaktadır (Madde 10). Uzun dönem ikamet izni, yabancının süre sınırı olmaksızın olarak Türkiye'de kalmasına olanak tanır (ailevecalisma.gov.tr).

Üçüncü çalışma izni türü ise bağımsız çalışmadır. Bağımsız çalışma izni Kanun'da "Yabancıya Türkiye'de kendi ad ve hesabına çalışma hakkı veren çalışma izni" olarak tanımlanmıştır. Belirli mesleklerde uzmanlığı bulunan yabancılar, diğer kanunlarda yer alan özel şartları sağlaması halinde bağımsız çalışma izni alabilmektedirler. Yabancının eğitim düzeyinin ve mesleki tecrübesinin yanında; yatırımı veya faaliyeti ile ülke ekonomisine, istihdama, teknolojiye ve bilime fayda sağlaması gibi etkenler bağımsız çalışma izni alması konusunda belirleyici olmaktadır. Bağımsız çalışma izni, süreli olarak veriliyor olmasına rağmen, süreli çalışma iznindeki kısıtlamalara bağlı değildir (Madde 10).

Tablo 2.3. Eğitim Düzeyine Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzin Sayısı

Eğitim Düzeyi	İzin Türü			Toplam
	Süreli	Süresiz	Bağımsız	
Okuryazar	10.749	0	0	10.749
İlkokul	302	0	0	302
Ortaokul	8.353	0	0	8.353
Lise	38.010	0	0	38.010
Önlisans	1.231	0	1	1.232
Üniversite	27.015	2	4	27.021
Doktora ve üstü	420	0	1	421
Bilinmeyen	29.746	2	1	29.749
Toplam	115.826	4	7	115.837

Kaynak: AÇSHB Yabancıların Çalışma İzinleri İstatistikleri-2018

Yukarıdaki tabloya göre; Türkiye'de çalışma izni alan yabancıların eğitim durumlarının, en fazla lise ve üniversite düzeyinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında, çalışma izni alan yabancıların neredeyse tamamına süreli çalışma izni verilmiştir. Süresiz ve

bağımsız çalışma izinlerinin başvuru ve kabul şartlarındaki zorluklar bu durumun nedenlerinden bir tanesi olarak öne çıkmaktadır.

2.2.3. Turkuaz Kart Uygulaması

Yabancıların Türkiye’de çalışabilmeleri açısından uygulanan bir diğer yol ise, “turkuaz kart” uygulamasıdır. İlk defa UİK’nda şartları belirlenen Turkuaz kart, Kanun’un 3. maddesinde “yabancıya, Türkiye’de süresiz çalışma hakkı, mevzuat hükümlerine göre eş ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına ise ikamet hakkı veren belge” olarak tanımlanmıştır. Turkuaz kart uygulaması, ülkenin kalkınması açısından faydalı olacağı düşünülen yüksek nitelikli yabancı işgücünün ülkeye çekilmesini sağlamak amacıyla çıkarılmış, özel ve kolaylaştırılmış bir çalışma iznidir (Ayan, 2018: 60). Kanun’un 11(5) maddesine göre, “*akademik alanda uluslararası kabul görmüş çalışmaları bulunanlar ile bilim, sanayi ve teknolojide ülkemiz bakımından stratejik kabul edilen bir alanda öne çıkmış olanlar ya da ihracat, istihdam veya yatırım kapasitesi olarak ulusal ekonomiye önemli katkı sağlayan ya da sağlaması öngörülenler*” nitelikli yabancı olarak değerlendirilmektedir⁷. Turkuaz Kart Yönetmeliği’nin 8. maddesinde belirtilen belgeler ile başvuru yapan yabancı belirli bir puanlama sistemine tabii tutularak değerlendirilmeye alınmaktadır. Bu değerlendirme sonucunda başarılı görülen ve ilgili makamlar tarafından da olumlu görüş alınan yabancılara, 3 yıllık geçiş süresinde kullanılmak üzere turkuaz kart verilmektedir. Ayrıca, geçiş süresi içerisindeki yabancıların bütün faaliyetleri görevli bir uzman tarafından takip edilmektedir. Bu dönemde ortaya çıkacak olan eksiklikler turkuaz kartın iptaline yol açabilmektedir. Eğer geçiş süresi olumlu bir şekilde ilerliyorsa; yabancı, turkuaz kartın süresiz yapılması için bir başvuru yapabilmektedir. Ancak bu başvuru geçiş süresinin bitmesine 180 gün kalmasından itibaren yapılmaktadır. Geçiş süresi bittikten sonra yapılan başvurular kabul edilmemektedir. Belirtilen sürele uygun yapılan başvurular sonucunda, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü’nün olumlu kararı ile nihayet yabancı süresiz turkuaz kart sahibi olmaktadır⁸.

Turkuaz kart sahibi yabancıların, eşi ve bakmakla yükümlü olduğu çocukları da Türkiye’de ikamet hakkına sahip olmaktadır. Aile bütünlüğünü korumaya yönelik olan bu özellik, diğer çalışma izni türlerinde yer almamaktadır. Dolayısıyla, çalışma izni almış

⁷ Geçici koruma statüsü altındakiler Kanun’da belirtilen nitelikleri sağlasalar bile turkuaz kart için başvuru yapamazlar. Bkz UİK madde 11(6).

⁸ Bkz. Turkuaz Kart Yönetmeliği madde 9-18.

yabancılar açısından büyük sorunlar çıkartan bu eksiklik, en azından turkuaz kart sahipleri için giderilmiştir (Ayan, 2018: 66).

2.2.4. Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Çalışma Hakları

Türkiye’de çalışma izni alabilecek bir diğer grup yabancı uyruklu öğrencilerdir. YUKK’nun 41. maddesi, Türkiye’de ön lisans ve üzeri derecelerde eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilere çalışma hakkı tanımaktadır. Ancak bu öğrencilerin yasal olarak çalışabilmeleri için çalışma izni almaları gerekmektedir. Lisansüstü eğitim gören öğrenciler, çalışma izni için hemen başvuru yapabilirlerken; ön lisans ve lisans eğitimi gören öğrenciler, ilk seneyi tamamladıktan sonra başvuruda bulunabilir. Ayrıca, UİK Madde 19/2’de belirtildiği üzere, örgün öğrenim programı haricinde eğitim gören yabancı öğrenciler, 4857 sayılı İş Kanunu’na tabi olarak kısmi zamanlı çalışabilirler.

Tablo 2.4. Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Uyruklarına Göre Sayıları⁹

Uyruğu	Toplam Öğrenci Sayısı					
	Önlisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Yeni Kayıt	Toplam
Toplam¹⁰	14667	109825	21616	8397	52835	154505
Afganistan	361	4905	1320	218	1882	6804
Almanya	528	3428	332	90	948	4378
Azerbaycan	1126	14952	2840	465	5004	19383
Bulgaristan	226	2650	95	39	885	3010
Çin Halk Cumhuriyeti	205	1629	336	87	663	2257
Filistin	83	1730	394	276	919	2483
Irak	293	3343	3121	851	3470	7608
İran	340	3508	1582	1724	2173	7154
Kazakistan	154	1361	401	275	500	2191
Mısır	76	2467	266	101	1250	2910
Pakistan	38	1325	443	309	701	2115

⁹ Aynı uyruğa sahip 2000 ve üzeri en çok öğrenci sayısının olduğu ilk 17 ülke tabloya eklenmiştir.

¹⁰ Tablo’da yer almayan farklı uyruklara sahip öğrencilerin tamamı toplama dahil edilmiştir.

Somali	549	2452	683	80	1806	3764
Suriye	4537	20315	1769	413	11216	27034
Türkmenistan	3418	13544	571	38	7685	17571
Ürdün	61	2012	393	177	1241	2643
Yemen	217	2465	275	119	1461	3076
Yunanistan	244	2202	226	41	611	2713

Kaynak: (<https://istatistik.yok.gov.tr/> Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2018-2019 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri; Erişim tarihi: 08.04.2020)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Türkiye'deki yabancı uyruklu öğrencilerin önemli bir kısmı; Suriye, Afganistan, Irak, Somali, Yemen ve Filistin gibi savaşların, iç karışıklıkların ve buna bağlı olarak yoksulluğun yaşandığı ülkelerden gelmektedirler. Ayrıca; Azerbaycan, Türkmenistan gibi Türki Cumhuriyetlerden de çok sayıda öğrencinin Türkiye'de eğitim aldığı görülmektedir. Diğer taraftan, öğrencilerin çoğu Türkiye'ye komşu olan veya yakın coğrafyada bulunan ülkelere gelmektedir. Tablo'daki bilgilere göre; Türkiye'de en çok Suriye uyruklu öğrenci bulunmaktadır. Yaklaşık on senedir devam eden iç savaş, Suriyeli öğrencilerin eğitimlerine devam edememelerine ve okulu yarım bırakmalarına neden olmuştur. Yine iç savaş nedeniyle, eğitim çağındaki birçok Suriyeli yasal veya yasal olmayan yollar ile Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Suriyeliler ile benzer şekilde farklı ülkelere gelen birçok sığınmacı, Türkiye'de eğitim görmektedir. Bu öğrenciler, çoğu zaman maddi sıkıntılar nedeniyle; çalışma izni alarak ya da yasadışı şekilde emek arzında bulunmaktadırlar. Tablo'da öne çıkan bir diğer özellik, yeni kayıt olan yabancı uyruklu öğrencilerin, toplam sayının takriben üçte birini oluşturmalarıdır. Buradan yola çıkılarak, Türkiye'nin yabancı uyruklu öğrencileri çekme konusunda bir artış trendinde olduğu söylenilebilir.

2.2.5. Uluslararası Koruma Kapsamında Çalışma Hakkı

YUKK'nun 89/4 maddesi yabancıların iş piyasalarına erişimleri ile alakalı hükümler içermektedir. Buna göre, mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibi olan yabancılar, bu statülerini elde ettikten sonra, hem bağımlı hem de bağımsız olarak çalışabilirler. Statülerini gösteren kimlik belgeleri, aynı zamanda çalışma izni olarak kabul edildiği için, ayrıca çalışma izni almalarına gerek yoktur. Ancak uluslararası koruma başvurusu henüz sonuçlanmamış kişiler veya şartlı mülteciler; başvuru tarihinden itibaren altı aylık süre

sonunda çalışma izni başvurusu yapabilirler. Uluslararası koruma kapsamında kabul edilmeyen¹¹ geçici koruma statüsü sahibi kişiler de bu süreye uymak zorundadır.

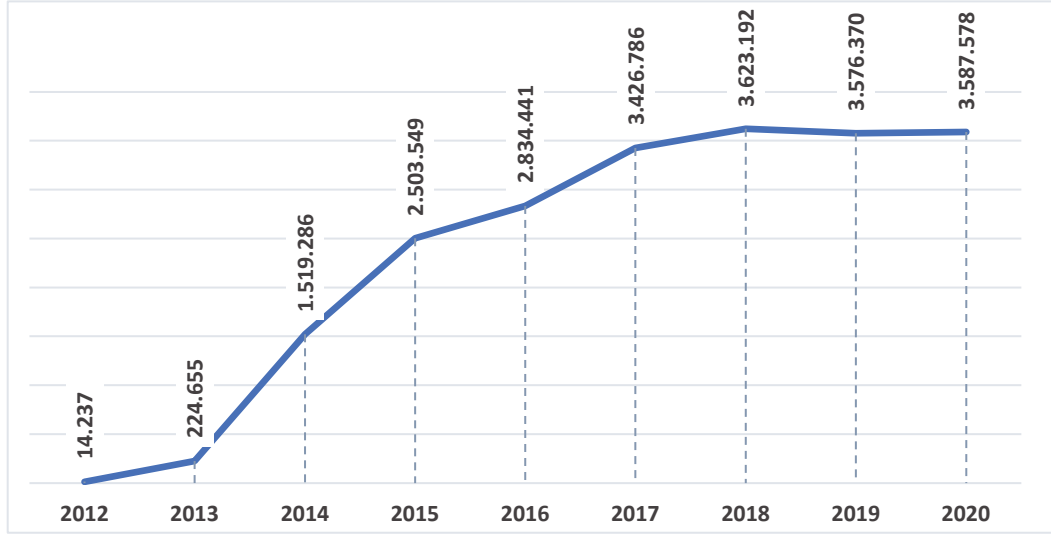
Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, uluslararası koruma altındaki kişilerin veya uluslararası koruma bekleyen başvuru sahiplerinin çalışmalarına ilişkin daha detaylı hükümler içermektedir. Yönetmeliğe göre; gerekli şartlara sahip olan yabancıların, çalışma izni için yapacakları başvurularının, e-Devlet kapısı yoluyla yapılması usulü benimsenmiştir. Bu doğrultuda, hem yabancıya hem de işverene ait olan bilgiler girilir ve gerekli belgeler de taratılarak sisteme yüklenir. Yapılan başvurular değerlendirilir ve gerekli görüldüğü durumlarda ilgili makamlardan görüş alınabilir. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak olan yabancılar için durum biraz daha farklıdır. Bu kişiler bulundukları ildeki Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne çalışma izni muafiyeti almak için başvuruda bulunurlar. İncelemeler sonucunda başvurunun olumlu değerlendirilmesi halinde, çalışacak olan yabancılardan veya yabancı çalıştıracak olan işverenden ilgili kanun kapsamında çalışma izni harcı¹² tahsil edilmektedir. Çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti olan yabancılar yönetmeliğin sağladığı koruyucu hükümlerden faydalanmaktadır. Bu kapsamda işveren, çalıştırdığı yabancıların sosyal güvenlik haklarını koşulsuz yerine getirir ve asgari ücretin altında hiç kimseyi çalıştıramaz. Ayrıca, yabancılar İŞKUR tarafından verilen işbaşı eğitim ve mesleki eğitim programlarına da katılabilirler.

2.2.6. Geçici Koruma Statüsünde Çalışma Hakkı

Suriye’de devam eden iç savaş nedeniyle Türkiye’de ikamet eden geçici koruma statüsündeki sığınmacı sayısı 2020 yılı itibarıyla 3.5 milyonu aşmıştır. Bu durum, Türkiye’de çalışmak isteyen geçici koruma altındaki sığınmacıların çalışma haklarının düzenlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda 2016 yılında çıkarılan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile bu kapsamdaki Suriyelilerin çalışma hakları düzenlenmiştir.

¹¹ Bkz. Geçici Koruma Yönetmeliği Madde 7/3

¹² 2020 yılında uygulanan çalışma izin harcı bedeli; süreli çalışacaklar için 932,90 TL, süresiz veya bağımsız çalışacaklar için 9331,60 TL, geçici korunanlar için ise 347,10 TL olarak belirlenmiştir.

Grafik 2.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr> / İstatistikler- Geçici koruma / Erişim tarihi 10.04.2020

Grafik 2.1.'e göre 2020 yılı itibariyle, Türkiye'de ikamet eden yabancılar arasında en büyük grubu oluşturan kesim, kuşkusuz geçici korunanlardır. Geçici Koruma Yönetmeliği'nde yapılan geçici koruma tanımında, belirli bir uyruktan veya ülkeden gelen insanların geçici koruma kapsamına alınacağı belirtilmemiş olmasına rağmen, uygulamada geçici koruma statüsünün iç savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınan Suriyelilere verildiği görülmektedir. Bu durumun dayanağını, yönetmeliğin Geçici 1. Maddesi oluşturmaktadır. Bu maddenin 1. Fıkrasına göre;

“28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.”

Yukarıdaki hükümden anlaşılacağı üzere, Suriye'de meydana gelen iç savaş nedeniyle Türkiye'ye gelenler, uluslararası koruma sürecinde değerlendirilmemekte ve doğrudan geçici koruma altına alınmaktadır. Bu kapsamda sadece Suriye vatandaşlarının değil aynı zamanda Suriye'de mülteci olarak bulunan Filistinliler gibi diğer yabancıların ve vatansızların da geçici koruma altına alınacağı belirtilmiştir. Uluslararası koruma başvurularının her geçen yıl artıyor olması, buna karşın üçüncü ülkelere yerleştirilen mültecilerin sayıca az olması, başvuruların değerlendirilme sürecini zorlaştırmaktadır. Bu

nedenle Suriye’den gelen sığınmacıların uluslararası koruma kapsamı dışında tutularak, asgari standartlarda da olsa koruma altına alınması, statülerinin ve hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi olumlu bir politika olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2.5. 2014-2019 Yılları Arasında Üçüncü Ülkelere Yeniden Yerleştirilenler ile Birebir Formülü Kapsamında Türkiye’den Çıkış Yapan Suriyeliler

Ülkeler	2014-2019 yılları arasında üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilenler	Ülkeler	Birebir formülü kapsamında Türkiye’den çıkış yapanlar*
Kanada(BMMYK)	4.795	Almanya	9.501
ABD	3.944	Fransa	4.549
Kanada(Doğrudan)	2.645	Hollanda	4.464
İngiltere	2.449	Finlandiya	1.950
Norveç	1.926	İsveç	1.917
İsveç	168	Belçika	1.301
Avustralya	115	İspanya	754
Avusturya	58	İtalya	396
Belçika	46	Hırvatistan	250
Lüksemburg	46	Portekiz	244
Romanya	43	Avusturya	213
Lihtenştayn	18	Lüksemburg	206
Yeni Zelanda	15	Litvanya	102
İzlanda	13	Bulgaristan	85
Hollanda	3	Estonya	59
Fransa	1	Letonya	46
Toplam	16.285	Slovenya	34
		Romanya	31
		Malta	17
		Danimarka	16
		Toplam	26.135

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr> / İstatistikler- Geçici koruma (Erişim tarihi: 11.04.2020)

*03.04.2020 itibariyle

Suriyeli sığınmacılar her ne kadar uluslararası koruma başvurusu yapamıyor olsalar da, bu durum onların mülteci statüsü ile üçüncü ülkelere yerleştirilmelerine engel teşkil etmemektedir. Yukarıdaki tabloya göre, 2014 ve 2019 yılları arasında toplam 16.285 Suriyelinin mülteci olarak üçüncü bir ülkeye yerleştirildiği görülmektedir. Bunun yanında, AB ile Türkiye arasında 18 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen mutabakat kapsamında birebir formülü¹³ ile toplam 26.135 Suriyeli Türkiye’den çıkış yapmıştır. Türkiye’de yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısının 2020 yılı itibariyle 3.5 milyonun üzerinde olduğu hesaba katılırsa, üçüncü bir ülkeye yerleştirilen Suriyeli mülteci sayısının oldukça az olduğu göze çarpmaktadır.

Türkiye’de sayıları birkaç milyona ulaşan geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusunun emek arzında bulunmadan geçimlerini sağlayabilmeleri düşünülemez. Hatta Suriyelilerin; içinde bulundukları dezavantajlı durum nedeniyle, çalışmak ve gelir elde etmek için en arzulu işgücü grubu olduğu varsayılabilir. İşte bu durum, Suriyeli emeğinin doğrudan sömürüsüne ve dolaylı olarak da Türkiye işgücü piyasasının etkilenmesine yol açmaktadır. Bu kapsamda 2016 yılı Ocak ayında Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik çıkarılarak bu kapsamdaki Suriyelilerin çalışma haklarına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Ayrıca bu yönetmelik ile, Türkiye’de kaçak olarak ikamet eden ve kayıt dışı çalışan Suriyelilerin kayıt altına alınarak devletin kontrolü altında işgücü piyasalarına dahil edilmesi amaçlanmıştır (Dönmez Kara, 2016: 154).

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik hükümleri incelendiğinde, geçici korunanların çalışma izinleri ve iş piyasalarına erişimleri konusunda, diğer yabancılara göre daha farklı bir yol izlendiği görülmektedir. Yönetmeliğin 5. maddesine göre; geçici korunanlar için çalışma izni alma hakkı, geçici koruma kaydı yapıldıktan altı ay sonra başlamaktadır. Bu süreyi tamamlamış olan geçici koruma statüsündeki bir yabancıyı, işyerinde istihdam etmek isteyen işveren, e-Devlet Kapısı üzerinden başvuru yapmak zorundadır. Ancak geçici korunan yabancı bağımsız çalışma şartlarına sahip olması halinde kendisi için başvuru yapabilir. Eğer geçici korunan yabancı, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışmak istiyorsa bu durumda çalışma izni

¹³ Birebir formülü olarak isimlendirilen yöntem, 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi bildirisinde şu şekilde açıklanmıştır: “Korunmaya muhtaç gruplara yönelik BM Kriterleri dikkate alınmak suretiyle, Yunan adalarından Türkiye’ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye’den bir diğer Suriyeli AB’ye yerleştirilecektir ... Daha önce düzensiz bir şekilde AB’ye girmemiş ya da girmeye teşebbüs etmemiş göçmenlere öncelik verilecektir.”

alması gerekmez; bu kişiler çalışma izni muafiyeti için ikamet ettikleri il valiliğine başvuruda bulunurlar.

Geçici koruma altındakilerin çalışma hakları açısından önemli olan bir diğer husus işyerlerinde uygulanan istihdam kotalarıdır. Aynı yönetmeliğin 8 maddesinin 1. fıkrasına göre, “çalışma iznine başvurulmuş işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez” hükmü yer almaktadır. Ancak uygulanan bu yüzde onluk istihdam kotası; on ve daha üzerinde toplam çalışanın olduğu işyerlerinde geçerlidir. Maddenin 2. fıkrasına göre, “toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancının çalışmasına izin verilebilir.” Bu durumda, geçici korunan bir yabancının çalıştırılabilmesi için, aynı işyerinde en az bir Türk vatandaşı çalışanın bulunması gerekmektedir.

Türkiye’de bulunan yabancıların, çalışma iznine sahip olsalar bile belirli görevlerde ve mesleklerde çalışmaları yasaklanmıştır. Farklı kanunlarda yer alan bu yasak görev ve meslekler, AÇSHB’nin internet sitesinde sıralanmıştır. Buna göre yabancılar; dış tabipliği, dişçilik, hastabakıcılık, eczacılık, veterinerlik, özel hastanelerde sorumlu müdürlük, avukatlık, noterlik, özel güvenlik görevlisi, kara suları dahilinde balık, istiridye, midye, sünger, inci, mercan ihracı, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, kaptanlık, çarkçılık, katiplik, tayfalık, gümrük müşavirliği ve turist rehberliği işlerini yapamazlar (ailevecalisma.gov.tr). Ayrıca; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda belirtildiği üzere, devlet memurluğuna alınmak için Türk vatandaşı olma şartı bulunmaktadır. Dolayısıyla, yabancılar Türkiye’de devlet memurluğu görevini de yürütemezler (Tiritöğlu Ersoy, 2019: 453).

2.3. Türkiye’deki Sığınmacılara Yönelik Çalışmaların Literatür Taraması

Paksoy ve Karadeniz (2016) tarafından yapılan “Kilis’te Çalışan Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmada geçimini sağlamak üzere çalışan Suriyeli sığınmacıların, %40’ının öğrenci olduğu ve %60’ının iyi bir iş imkanına sahip olduğu takdirde Türkiye’ye kalıcı yerleşmeyi istediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, Suriyeli ailelerin %44’ünde sadece bir kişinin çalıştığı, %28’inde iki kişinin çalıştığı, %19’unda ise üç kişinin çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Paksoy ve Karadeniz Özgüven (2017), “Suriyeli Sığınmacıların Kilis Ekonomisine Etkisi” isimli başka bir çalışmada, Kilis’te yerli halkı tarafından işletilen 100 işletmeye anket uygulaması yaparak Suriyeli sığınmacıların il ekonomisinde yarattığı değişimi

araştırmıştır. Suriyeli sığınmacılar; katılımcıların %90'ının kanaatine göre tüketici olarak, %87'sine göre üretici olarak, %80'ine göre yatırımcı olarak ve %90'ına göre istihdam sağlayarak il ekonomisine olumlu katkı yapmaktadır.

Paksoy ve diğerleri (2015), “Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği” isimli çalışmasında, Kilis halkından 1036 kişiye uyguladıkları anketin sonuçlarına yer vermiştir. Katılımcıların %75'ine göre, Suriyelilerin çalışma hayatına katılımı, yerel halkın işsizlik oranını arttırmış, %15'ine göre ise kısmen arttırmıştır. %5'lik bir bölüm ise, işsizliğin artmadığı yönünde görüş bildirirken, diğer %5'lik bir bölüm, fikri olmadığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu, Suriyelilerin Kilis'e gelmesi ile beraber ev kiralarnın arttığını ve ticaretin canlandığını belirtmişlerdir.

İşcan ve Çakır (2019), “Türkiye'deki Sığınmacı ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması” isimli makalede, 26 ilden 2526 sığınmacının katılımı ile gerçekleşen araştırmada önemli bulgulara yer vermiştir. Buna göre; sığınmacıların %83'ü düzenli ve sürekli bir işte çalışmamaktadır. Katılımcıların çoğunluğunu oluşturan Suriyeli sığınmacıların %76'sı ya herhangi bir işi bulunmamakta ya da günlük yevmiye karşılığı işlerde çalışmaktadır. İşgücü piyasasında, bulundukları konumdan hoşnut olmadığı sonucuna ulaşılan sığınmacılar, büyük oranda ücret memnuniyetsizliğine de sahiptir. Ayrıca, çalışan sığınmacılara yerel halkın yaklaşımının olumsuz olmadığı tespit edilmiştir.

ORSAM (2015) tarafından hazırlanan ve 9 ilde uygulanan “Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme” isimli raporda, Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı merkezlerde ve bilhassa kayıt dışı alanda yerel halkın belirli oranda işlerini Suriyelilere kaptırdıkları gözlenmiştir. Sığınmacıların kayıt dışı sektöre yaptıkları bu yoğun emek arzı, farkedilir bir biçimde bu alandaki ücretleri aşağıya çekerek sosyal dampingin oluşmasına neden olmuştur. Yine de, sığınmacıların aldıkları ortalama ücret asgari ücrete yakın bir meblağ olarak saptanmıştır. Diğer taraftan, sığınmacıların etkisiyle oluşan yeni tüketim talebi ve yardım amaçlı yatırımlar ile yeni iş olanakları ortaya çıkmıştır.

İlgazi (2019) “Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği” isimli makalesinde, çalışma çağındaki Suriyelilerin %48'inin çalışırken, %52'sinin herhangi bir işte çalışmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmayanların %71'i öğrenci oldukları gerekçesi ile çalışmadıklarını belirtirken; iş bulamadıkları için

çalışmadıklarını belirtenlerin oranı sadece %12'dir. Ayrıca, makalede Suriyeli çalışanların gelir düzeyleri de incelenmiş ve %82'sinin asgari düzeyin altında gelir elde ettikleri görülmüştür.

Lordoğlu ve Aslan (2016) gözlem ve mülakatlar ile destekleyerek oluşturdukları “En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014” isimli çalışmasında, Suriyeli sığınmacıların büyük bir bölümünün kadın ve çocuklardan oluştuğu, dolayısıyla emek piyasasında, bu sığınmacıların istismara açık olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, çok sayıda Suriyeli'nin kendi işlerini kurarak ticaret yapması, aynı bölgedeki yerli esnaf açısından rekabet tehlikesi yaratmaktadır. Suriyelilerin tüketim taleplerini Suriyeli esnaftan karşılama yönündeki tercih öncelikleri ve bu esnaflara karşı sağlanan hoşgörü ve vergilendirme anlayışı; yerli esnaf ve Suriyeli esnaf arasında çatışma yaratmaktadır.

Sezgin (2019) tarafından yapılan “Economic Consequences of Syrian Refugees in Turkey” isimli bir araştırmada, 2011 yılı baz yıl alınarak en çok göç alan ve en az göç alan 13 ilin mukayesesi yapılmıştır. Bu illerde, GSYH açısından yaşanan gelişmeler, sektörler yönünden incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Suriyeli sığınmacıların, sanayi ve hizmetler sektöründe olumlu etkisi olduğuna; ancak tarım sektöründe ise, belirsiz/kısmen olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacı verilerin yetersizliği ve dönemin sınırlılığından dolayı sonuçların ihtiyatla değerlendirilmesini tavsiye etmiştir.

Lamping (2013) “The Hidden Refugees: The Legal Limbo of Syrian Refugees in Istanbul” isimli yüksek lisans tezinde, mülakata katılan Suriyeli sığınmacıların çoğunluğunun işyerlerinde ayrımcılığa ve sömürüye katlanarak çalıştıkları bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca bir kadın katılımcı, daha önce taciz edildiğini ve bu sebeple cinsel tacize uğrayacağını düşündüğü için çalışmaktan korktuğunu belirtmiştir.

Erdoğan'ın (2015) hazırladığı “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması” isimli raporun sonuçlarına göre; Türkiye halkının %56'sı, sığınmacıların kendi işlerini ellerinden aldığını belirtmiştir. Buna ek olarak, halkın %47'si Suriyelilerin hiçbir şekilde çalışma iznine sahip olmaması gerektiğini savunmuştur.

Ceritoğlu ve diğerleri, (2017) “The Impact of Syrian Refugees on Natives’ Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design” (Suriyeli Mültecilerin Türkiye’de Yerel Halkın İşgücü Piyasası Sonuçlarına Etkisi: Yarı-Deneysel Bir Tasarımdan Bulgular) isimli raporda, elde edilen bulgulara göre; Suriyeli sığınmacı akışının istihdam üzerinde önemli etkilerinin olduğu; ancak istatistiksel olarak ücretler üzerinde

kayda değer bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. İstihdam üzerindeki en büyük etkinin, sığınmacıların resmi olarak çalışabilmelerine izin verilmemesi ve çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olması nedeniyle kayıt dışı sektörde istihdam edildikleri görülmüştür.

Balkan ve Tumen (2016) “Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey” (Göç ve Fiyatlar: Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Yarı Deneysel Bulguları) isimli raporda; Suriyeli sığınmacıların, yerli işgücüne göre daha düşük ücretler karşılığı çalışmaya razı olduğu ve bu durumun sektörlerde işgücü maliyetleri açısından avantaj yaratarak mal ve hizmetlerin fiyatlarını düşürdüğü belirtilmiştir. Sığınmacıların çalışma izninin olmaması nedeniyle, işgücü maliyet avantajının özellikle kayıt dışı sektörde gerçekleştiği görülmüştür. Ayrıca, Türkiye’de kayıt dışı çalışmanın yaygın olması, hatta sığınmacıların yoğun yaşadıkları yerlerde kayıt dışılık oranının daha da yüksek olması; sığınmacıların bu sektörde çalışarak Türk işgücü piyasasına yayılmasını kolaylaştırmıştır. Diğer yandan, kayıt dışı sektöre yapılan yoğun sığınmacı emek arzı, istihdamda yerli işçilerin yerine sığınmacıların ikame edilmesine yol açmıştır.

Caprio ve Wagner (2015) “The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market” (Türkiye İşgücü Piyasasında Suriyeli Sığınmacıların Etkisi) isimli raporda diğer çalışmalardaki benzer sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmaya göre, sığınmacı emeğinin kayıt dışı sektörde ücretleri düşürdüğü, bu sektörde çalışan işçilerden özellikle kadın ve nitelsiz işçileri işinden ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, kayıt dışı sektörde her 10 Suriyeli sığınmacı 6,7 Türk işçisinin yerine istihdam edilmektedir. Kayıt dışı sektördeki bu değişim dolaylı olarak kayıtlı sektörü de etkilemektedir. Kayıt dışı çalışan her 10 sığınmacı, kayıtlı sektördeki 3,4 yeni istihdamın önünü açmaktadır.

Akgündüz ve diğerleri, (2015) “The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey” isimli çalışmaya göre, konut ve düşük gıda mallarının fiyatlarının arttığı ancak çeşitli beceri gruplarındaki yerli halkın istihdam oranlarının büyük ölçüde etkilenmediği bulgusuna ulaşmıştır.

İlgazi (2019), “Uluslararası Göç Bağlamında, Suriyeli Sığınmacıların Emek ve Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Türkiye Ekonomisine Etkileri” isimli doktora tezinde, Gaziantep ve Şanlıurfa’da yaşayan çalışma çağındaki Suriyeli sığınmacıların çalışan ve yatırımcı olarak işgücü piyasasına etkileri incelenmiştir. Anket, mülakat ve gözlem teknikleri kullanılarak 453 Suriyeli işgücü ve 418 Suriyeli yatırımcı ile yapılan araştırma sonucunda önemli bulgular elde edilmiştir. Bulgulara göre sığınmacılar; enflasyon, kamu

maliyesi, ücretler, kayıt dışı istihdam oranları, iş bulma oranları ve işgücüne katılım konularında ekonomiye olumsuz etkiler yaratmışlardır. Olumlu etkileri ise, dolaylı olarak kayıtlı istihdamı arttırması ve göç sonucu getirdikleri sermayeyi yatırıma dönüştürmeleri olarak sıralanabilir.

Karayel (2016) tarafından hazırlanan “Muğla’da İkamet Eden Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hakları (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)” isimli yüksek lisans tezinde 20 Suriyeli sığınmacı ile derinlemesine mülakatlar yapılmış ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre Suriyeli sığınmacılar, çoğunlukla çalışma izinleri olmaksızın vasıf aranmayan işlerde çalışmaktadırlar. Sığınmacıların büyük oranda kaçak olarak çalışması; onları, çalışma hayatı ile ilişkili önemli kanunların kapsamı dışına çıkarmaktadır. Ayrıca, yerli işçilere kıyasla daha sınırlı dinlenme sürelerine sahip sığınmacılar, buna rağmen daha düşük ücretler karşılığı çalışarak ayrımcılığa uğramaktadırlar.

Biçer (2018) “Bir Mülteci Kampında Gündelik Hayat: İslahiye Kampı” isimli yüksek lisans tezinde kampta yaşayan 22 Suriyeli sığınmacıya yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar, sosyo-ekonomik durumlarının dışarıda geçimlerini sağlayabilecek seviyede olmaması nedeniyle sığınmacı kamplarında yaşamayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca, kampta yaşayan Suriyeli sığınmacıların sahip oldukları mesleklerden yeterli ölçüde faydalanılmadığı belirtilmiştir.

Kahya (2014), “Türkiye’de Sığınmacıların Çalışma Dinamikleri: Batı Akdeniz Örneği” isimli yüksek lisans tezi kapsamında Isparta ve Burdur illerinde çalışan 30 sığınmacı ile görüşmüş ve sığınmacıların çalışma hayatındaki sorunları konusunda çarpıcı bulgulara ulaşmıştır. Elde edilen bulgulara göre; sığınmacıların %60’ı Türkler veya sığınmacılardan oluşan network ağları vasıtasıyla iş bulmuşlardır. Buna rağmen, yarıdan fazlası (%53) düzenli bir işte çalışmamaktadır. Ayrıca, sığınmacıların sahip olduğu niteliklerden yeterli ölçüde faydalanılamadığı görülmüştür. Araştırmaya göre, sığınmacıların kendi ülkelerinde yaptıkları işi Türkiye’de yapma oranı ise sadece %17’dir. Bunun yanında sığınmacıların %20’si kendi ülkelerinde vasıflı bir işte çalışıyorlarken, Türkiye’de ancak vasıfsız bir iş bulabilmişlerdir. Yaptıkları işler daha çok inşaat sektöründedir. Çalışma şartlarının ise oldukça kötü durumda olduğu görülmüştür. Sığınmacıların %70’i, işveren ile anlaştıkları çalışma süresinden daha fazla çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %53’ü, 8-12 saat arası çalışırken; %37’si, 12 saat ve üzeride çalıştıklarını belirtmişlerdir. Fazla çalışmalarına rağmen yarıdan çoğu bu çalışmanın karşılığını alamamaktadır. Aynı işi

yapmalarına rağmen yerli işçilere kıyasla daha düşük ücret aldıklarını belirten sığınmacıların, %70'i günlük ortalama 30 TL ve altında ücret aldığından, %60'ı ise bu ücreti düzenli alamadığından yakınmıştır.

Topkaya (2017) “Geçici Koruma Statüsünde Türkiye’de İkamet Eden Suriye Vatandaşlarının İşgücü Piyasasına Kazandırılmasına Yönelik Tedbirler” isimli araştırmasında, Çanakkale’de ikamet eden çalışma çağındaki 32 sığınmacı ile derinlemesine mülakat yapmıştır. Araştırma sonucunda, Suriyeli sığınmacıların Çanakkale işgücü piyasasındaki profili ve entegrasyon sorunları araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; sığınmacıların çalışma konusunda istekli oldukları, ancak kendi mesleklerine ait işlerde iş bulamadıkları görülmüştür. Ayrıca, çalışma hayatında dil ve diploma denkliği gibi problemleri olan sığınmacılar; bu problemlerden dolayı vasıflı olsalar bile vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bunun yanında; sığınmacıların çoğunluğunun çalışma izinlerine sahip olmaması, zaten Türkiye’de önemli bir sorun olan enformel sektörün büyümesine neden olmaktadır.

Yüksel (2015), “Türkiye’de Emek Piyasasının Yeni Katılımcıları: Suriyeli Sığınmacılar "Pestle" Yöntemiyle Bir Analiz Denemesi” isimli çalışmasında kullandığı PESTLE analizi yöntemi ile Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasında yarattığı etkiyi analiz etmiştir. Yapılan ekonomik değerlendirmeye göre sığınmacılar; düşük gelirli işlerde, olumsuz çalışma koşullarında, kayıt dışı olarak çalışmakta ve genel ücretlerin düşmesine neden olmaktadır.

Koçak ve diğerleri (2017) tarafından yapılan “Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Emek Piyasasına Etkileri ve Yalova Örneği” isimli makaledeki araştırma ile; Suriyeli sığınmacıların kendi ülkelerindeki ve Türkiye’deki çalışma dinamikleri kıyaslanarak beklentileri ortaya konulmuştur. Araştırmaya göre; Suriye’de kazancı iyi olan sığınmacılar bile, Türkiye’de asgari ücretli bir iş bulduklarında çalışmaktadır. Buradan hareketle, sığınmacıların ücretlerin aşağı çekilmesi konusunda etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca Suriye’de eğitimini tamamlayamayan sığınmacıların, maddi sıkıntılar nedeniyle burda da eğitimlerine devam edemediği ve çalışmak zorunda kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sığınmacıların Türkiye işgücü piyasası üzerindeki konumu ve etkilerine yönelik literatür incelendiğinde, yapılan araştırmaların çoğunlukla benzer bulgulara ulaştığı görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye’deki sığınmacıların; vasıfsız işlerde ve kötü şartlar altında çoğunlukla kaçak olarak çalıştığı görülmüştür. Bunun yanında; enformel sektörün

büyümesi, haksız rekabet ve genel ücretlerin düşmesi gibi konularda etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan araştırmalar göstermektedir ki; sığınmacılar, yarattıkları emek arzı ve tüketim talebi ile emek piyasasında fayda da sağlayabilmektedir.

Bu çalışmada literatürden farklı olarak sığınmacıların sığınmacıların Türkiye işgücü piyasasındaki deneyimlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda; iş bulma, ücret, çalışma ve dinlenme süreleri, işyerinde ayrımcılık ve iş sağlığı güvenliği olmak üzere 5 tane alt başlık belirlenmiş ve bu kapsamda sığınmacıların deneyimleri analiz edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIĞINMACILARIN TÜRKİYE’DE ÇALIŞMA DENEYİMLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ

2020 yılı itibariyle Türkiye’de Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacılar başta olmak üzere milyonlarca sığınmacı bulunmaktadır. Bu sığınmacıların bir kısmı çeşitli nedenlere bağlı olarak Çanakkale ilinde yaşamayı ve çalışmayı tercih etmişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde, Çanakkale ilinde ikamet eden; halihazırda istihdamda olan veya daha önce istihdama katılmış 25 sığınmacıyla görüşmeler yapılarak nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada sığınmacıların bu konulardaki deneyimlerine ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin analizler yapılmıştır. Bu doğrultuda bölümde; ilk olarak araştırmanın problemine ve sorularına, amaç ve önemine, evren ve örnekleme, kapsam ve sınırlılıklarına yer verilmiştir. Hemen ardından araştırmanın veri toplama yöntemi ve analiz tekniği açıklanmış ve araştırmanın sonuçlarına ilişkin bulgular gösterilmiştir.

3.1. Çanakkale’de Sığınmacılara İlişkin Veriler

Çanakkale, konum olarak Avrupa’ya geçiş güzergâhında yer alması ve sahip olduğu diğer olanaklar nedeniyle sığınmacıların ikamet için tercih ettiği şehirler arasında yer almaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması için, öncelikle Çanakkale’de ikamet eden sığınmacıların sayılarına ve çalışma hayatına katılımlarına ilişkin istatistiklere yer verilecektir.

Tablo 3.1. Çanakkale İlinde Uyruklara Göre Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri ve Geçici Korunan Suriyelilere İlişkin Veriler*

Uyruk	Sayı	Yüzdelik
Suriye	5618	%60,9
Afganistan	3062	%33,2
İran	242	%2,6
Irak	93	%1
Pakistan	40	%0,4
Demokratik Kongo	32	%0,3
Türkmenistan	27	%0,3
Diğer	109	%1,2
Toplam	9223	%100

* Temmuz 2020 itibariyle, veriler Çanakkale İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

Tablo 3.1.'e göre Çanakkale'de kayıtlı olarak bulunan sığınmacıların yaklaşık %95'ini Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacılar oluşturmaktadır. Bu kapsamda Çanakkale ilinde kayıtlı olarak ikamet eden 5618 Suriyeli ve 3062 Afganistanlı sığınmacı bulunmaktadır.

Tablo 3.2. Çanakkale İlinde Uyruklara Göre Verilen Çalışma İzni İstatistikleri*

Uyruk	Sayı	Yüzdelik
Suriye	62	60,2
Afganistan	37	36
İran	2	%1,9
Irak	2	%1,9
Toplam	103	%100

*Veriler AÇSHB Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. 01.01.2020 – 31.07.2020 tarihleri arasında kapsamaktadır.

Tablo 3.2.'ye göre; Çanakkale ilinde, 01.01.2020-31.07.2020 tarihleri arasında çalışma izni verilen toplamda 103 sığınmacı bulunmaktadır. Tablo 3.1.'deki veriler ile paralel bir şekilde çalışma izni verilen sığınmacıların %95'inden fazlası Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacılardan oluşmaktadır. Bu kapsamda 62 Suriyeli ve 37 Afganistanlı sığınmacıya çalışma izni verilmiştir.

Tablo 3.3. Çanakkale İlinde Verilen Çalışma İzni Muafiyeti İstatistikleri*

Statü	Sayı	Yüzdelik
Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi	105	%92,1
Geçici Koruma Kapsamında	5	%4,4
Şartlı Mülteci	4	%3,5
Toplam	114	%100

*Veriler İŞKUR Çanakkale İl Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. 01.01.2020 – 31.07.2020 tarihleri arasında kapsamaktadır. Verilen çalışma izni muafiyetlerinden 39'unun muafiyet süresi dolmuştur.

Tablo 3.3.'e göre; Çanakkale ilinde, 01.01.2020-31.07.2020 tarihleri arasında çalışma izni muafiyeti verilen toplamda 114 sığınmacı bulunmaktadır ancak Temmuz-2020 itibariyle bu sığınmacıların yalnızca 75'inin çalışma izni muafiyeti aktif durumdadır. Tablodaki verilere göre; çalışma izni muafiyeti verilenlerin %92,1'ini uluslararası koruma başvuru sahipleri oluştururken %4,4'ünü geçici koruma kapsamındakiler, %3,5'ini şartlı mülteciler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin çalışma izni alma konusunda istekli oldukları ancak çalışma izni muafiyeti alma konusunda aynı ölçüde istekli olmadıkları söylenebilir.

Çanakkale ilinde ikamet eden sığınmacıların istatistikleri incelendiğinde; sığınmacıların toplam sayısına kıyasla verilen çalışma izinlerinin ve çalışma izni muafiyetlerinin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumda sığınmacıların büyük bir kısmı kayıtdışı çalışarak hem kendilerini tehlikeye atmakta hem de Çanakkale işgücü piyasasını olumsuz etkilemektedir.

3.2. Araştırmanın Problemi ve Soruları

Menşe ülkelerindeki çatışmalar nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış olan sığınmacıların burada hayatlarını idame ettirebilmesi, istihdamda yer alarak gelir elde edebilmelerine bağlıdır; ancak sığınmacılar, emek piyasasındaki dezavantajlı konumları nedeniyle çok çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadırlar. Bu çalışmanın araştırma problemini sığınmacıların Türkiye emek piyasasına katılırken ve katıldıktan sonra karşılaştıkları sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunlar genellikle; iş bulma, ücret, çalışma ve dinlenme süreleri, işyerinde ayrımcılık ve iş sağlığı ve güvenliği konularında ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Sığınmacıların menşe ülkelerinden ayrılma ve Türkiye'yi tercih etme nedenleri nelerdir?
- Sığınmacılar Türkiye emek piyasasına katılırken hangi sorunlar ile karşılaşmaktadırlar?
- Türkiye'de emek piyasasına dahil olan sığınmacıların sorunları nelerdir?

3.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'deki sığınmacı sayısının özellikle Suriye iç savaşı sonrası artarak milyonlara ulaşması, tam anlamıyla yönetilmesi imkansız olan büyük bir sığınmacı krizine yol açmıştır. Bu çalışmanın temel amacı; menşe ülkelerinden Türkiye'ye gelen sığınmacıların, emek

piyasaları ve zorunlu göç açısından yaşadıkları deneyimleri irdelleyebilmek ve özellikle Türkiye emek piyasasında karşılaştıkları sorunları derinlemesine analiz etmektir.

Türkiye'nin son yıllarda böyle büyük bir sığınmacı krizi ile karşı karşıya kalmış olması; kuşkusuz sosyal bilimci araştırmacılar açısından, bu konuya yönelik yapılan çalışmaların da hız kazanmasına neden olmuştur. Türkiye'de sığınmacılara yönelik son dönem literatürü incelendiğinde, yapılan çalışmaların daha çok Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisini ve/veya emek piyasasını nasıl etkilediği üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Paksoy ve diğerleri, 2015; İşcan ve Çakır, 2019; ORSAM, 2015; İlga, 2019; Lordoğlu ve Aslan, 2016; Sezgin, 2019; Balkan ve Tumen, 2016; Caprio ve Wagner 2015; Akgündüz ve diğerleri, 2015; Koçak ve diğerleri, 2017). Bu çalışmaların her biri ortaya koyduğu bulgular açısından oldukça değerlidir; ancak sığınmacı krizinin yarattığı olumsuz etkiler sadece ekonomi ve emek piyasası ile sınırlı değildir. Bunun yanında sığınmacıların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar, araştırılmaya değer bir diğer konu olarak öne çıkmaktadır. Çünkü krizin başrolünde olan sığınmacılar, krizin doğrudan etkilerini en amansız şekilde hisseden dezavantajlı gruptur. Ayrıca sığınmacıların, göçmen olarak dezavantajlı gruplar arasında bulunmalarının yanı sıra; engelli, yaşlı, kadın, çocuk olarak da bu grupta yer alma ihtimalleri, emeğinin daha da sömürüye açık hale gelmesine neden olmaktadır.

Diğer taraftan, son yıllarda göç literatürü açısından göz ardı edilen bir başka konu ise, Suriyeli sığınmacı krizinin gündemde olması nedeniyle yapılan araştırmaların genellikle Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak yapılmasıdır. Buna karşın net sayılarına ulaşmanın pek mümkün olmadığı; ancak Suriyelilerden sonra ikinci büyük popülasyona sahip olduğu bilinen Afganistanlı sığınmacılar hakkında yapılan çalışmalar kısıtlıdır. Dolayısıyla bu çalışma; hem çalışma hayatındaki Suriyelileri hem de Afganistanlıları odağına almasıyla zorunlu göç literatürü açısından daha kapsayıcı olmaktadır. Bunun yanında sığınmacıların; göç süreçlerine ve çalışma dinamiklerine ilişkin deneyimlerini ve sorunlarını etraflıca inceleyen çalışmanın, bu konu hakkında inceleme yapmak isteyen okuyucular ve araştırmacılar açısından önemli bir alternatif kaynak olması beklenmektedir. Bu sebeple çalışmada, sığınmacılar açısından Türkiye'de emek piyasasında karşılaşılan sorunların ortaya konması önem arz etmektedir.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye istihdam piyasasında yer almış veya almakta olan Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların tümü araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evren; araştırılmakta olan konu ile ilişkili ortak özelliklere sahip canlı ve cansız her ögeyi kapsayabilen, araştırmacının araştırma sonuçlarını tüm öğelere genelleyebileceği en üst küme olarak tanımlanabilir (Özen ve Gül, 2007: 395). Bilindiği üzere, araştırmacının böyle bir evrene tam anlamıyla ulaşması zaman, maliyet vb. sınırlılıklar nedeniyle pek mümkün değildir. Bu durumda geleneksel bilim anlayışındaki “indirgeme” ilkesi kullanılarak oluşturulan örneklem kavramı devreye girmektedir. Çok sayıda birey, olay ve olgudan oluşan evren içerisinde, belirli standartlara uyularak az sayıda ulaşılabilir ve çalışılabilir öğelerden oluşan bir örneklem belirlenmektedir. Daha sonrasında, araştırma bu örnekleme uygulanır ve ardından ulaşılan sonuçlar tümevarım yöntemi ile tüm evrene genellenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 113).

Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu (zincir) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem; doğru bilgiye ulaştıracağı düşünülen zengin anahtar veri sağlayıcılarına veya ayırt edici durumlara ulaşma amacıyla benimsenen bir yaklaşımdır. Veri sağlayıcıların önerileri doğrultusunda oluşan insanlar veya olaylar arasından araştırma için en uygun olan anahtar isimler belirlenir ve örneklem oluşturmak için bu isimlere ulaşmaya çalışılır (Patton, 2018: 237). Kartopu örnekleme yöntemi doğrultusunda ilk etapta bir Suriyeli ve bir Afganistanlı sığınmacıya ulaşılarak bu kişilerden yapılacak araştırma hakkında kimlerin daha çok bilgiye sahip olduğu ve bu kişilere nasıl ulaşılacağı konusunda yardım istenmiştir. Bu iki sığınmacının önerileri doğrultusunda anahtar isimlere ulaşılmış ve zincirleme bir etkiyle 10 Suriyeli ve 15 Afganistanlı olmak üzere 25 sığınmacıdan oluşan örneklem oluşturulmuştur. İlk etapta 3 sığınmacı ile pilot uygulama yapılmış, daha sonrasında toplamda 25 sığınmacı ile görüşmeler yapılmıştır.

3.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında Çanakkale ili genelinde halihazırda istihdamda olan veya daha önce istihdama katılmış Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacılar dahil olmaktadır. Görüşmeler 28.02.2020-19.03.2020 tarihleri arasında 25 sığınmacı ile görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye katılan sığınmacıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş; Suriyeli olanlar S1, S2, S3 ve Afganistanlı olanlar A1, A2, A3 olacak şekilde sıralanmıştır.

Araştırmada belli başlı sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu sınırlılıklardan ilki; tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızla yayılan Covid-19 pandemisi nedeniyle başlangıçta hedeflenen 30 katılımcıya ulaşılamaması; yapılan görüşmelerin 25 sığınmacı ile sınırlı kalmasıdır. Ancak 25 sığınmacıya ulaşılmış olması büyük bir eksiklik oluşturmamaktadır. Çünkü, görüşülen sığınmacılardan elde edilen verilerin analizler için yeterli olduğu görülmüştür.

Çalışmada yer alan belki de en büyük sınırlılık kadın sığınmacılara ulaşma konusunda yaşanmıştır. Zira katılımcılar arasında sadece bir kadın sığınmacı bulunmaktadır. Bu sığınmacının verdiği ifadeye göre; Türkiye’de çalışan kadın sığınmacılara ulaşmak oldukça zordur; çünkü kadın sığınmacıların üzerine yüklenen işler, kadının fiziksel kapasitesinin çok üzerindedir. Bu sebeple özellikle eşleri, kadınların çalışmasına sıcak bakmamaktadır. Bulgular bölümünde S2 olarak kodlanan kadın sığınmacının bu konudaki doğrudan ifadesine yer verilmiştir.

Çalışmada yer alan bir diğer önemli sınırlılık ise görüşmeye katılan sığınmacıların sadece Suriye ve Afganistan uyruklu olmasıdır. Başlangıçta böyle bir sınırlama öngörülmemiş olmasına rağmen; Çanakkale’de ikamet eden çalışma deneyimi olan diğer uyruklardan sığınmacı sayısının az olması ve örneklem seçiminde kartopu yönteminin kullanılması bu duruma yol açan iki gerekçe olarak gösterilebilir.

3.6. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği

Çalışmada Çanakkale il genelinde ikamet eden Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların çalışma deneyimlerini ve karşılaştıkları sorunları analiz etmek amacıyla nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama aracına, araştırma desenine ve veri analizine bu başlıkta yer verilmiştir.

3.6.1. Veri Toplama Aracı

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kümbetoğlu’na (2012: 59-61’den aktaran; Demirtaş, 2019: 12) göre; niceliksel yöntemler ile yapılan araştırmalar göçün büyüklüğü, belirleyicileri, düzenleyicileri, göçmenlerin demografik özellikleri gibi makro konularda sayısal verilere ulaşmak amacıyla kullanılırken; göçmenlerin deneyimlerini, bakış açılarını ve beklentilerini sosyolojik boyutlarıyla analiz etmek isteyen araştırmalarda nitel yöntemler kullanılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın konusuna uygun olarak nitel

araştırma yöntemi benimsenmiş ve veri toplama aracı olarak derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır.

Patton'a (2018: 341) göre mülakatlar; araştırmanın konusu hakkında fazlaca bilgi ve deneyime sahip özenle seçilmiş katılımcıların bakış açılarını ve hikayelerini bilimsel yöntemlere göre bir araya getirmek için yapılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada sığınmacıların hem göç hem de çalışma süreçlerine ilişkin deneyimleri kendi bakış açıları üzerinden aktarılmaktadır.

Bu çalışmada nitel mülakat türlerinden mülakat kılavuzu¹⁴ yaklaşımı uygulanmıştır. Mülakat kılavuzu yaklaşımı, araştırmacının konuşma akışını yönlendirme konusunda daha otonom davranabilmesine olanak sağlar. Bu yaklaşımda değinilecek konular ve sorulacak sorular önceden belirlenmiştir; fakat araştırmacı konuya ilişkin alınacak cevapları olgunlaştırmak amacıyla, konudan sapmadan detaylara girebilmekte ve yeni sorular sorabilmektedir. Mülakatların daha kapsamlı ve sistematik olmasını sağlayan bu klavuz; kişisel bakış açılarının ve yaşantıların ortaya çıkarılması için kullanılmaktadır (Patton, 2018: 343).

Araştırmaya katılmak isteyen sığınmacıların kendilerini rahat hissedebilmeleri için belirledikleri uygun zaman aralığında ve mekanlarda görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda görüşmeler sığınmacıların ikamet ettikleri evlerde, kütüphane çalışma odasında ve cafe, lokanta gibi diğer sosyal alanlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler; en az 25 dakika en fazla 80 dakika olmak üzere, genellikle 40-60 dakika aralığında sürmüştür. Katılımcılardan alınan izin sonrasında görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Daha sonrasında ses kayıtları ve görüşme notları Microsoft Office Word Programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

3.6.2. Araştırma Modeli ve Deseni

Nitel araştırma deseni, araştırma sürecinin tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji olarak tanımlanmaktadır. Araştırma deseni, özellikle veri toplama ve analiz etme yöntemlerini belirleme konusunda araştırmacıya yön vermesine rağmen; bu yönlendirmenin sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş değildir. Araştırmacı kullandığı desen yardımıyla araştırmanın odağını belirler ve esnek bir yaklaşımla araştırma aşamalarının tutarlılığını artırmak üzere çalışmalar yapar. Araştırma deseninin asıl fonksiyonu, araştırma sorularına

¹⁴ Bazı kaynaklarda yarı-yapılandırılmış mülakat formu olarak geçmektedir.

uygun yanıtların aranması ve bu sorular dışında kalan konularda gereksiz bilgilerden kaçınılarak verilerin toplanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 67, 292).

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması (örnek olay) kullanılmıştır. Tek bir durum ve olayın gerçek ortamda neden o şekilde oluştuğunu anlamak üzere derinlemesine incelenmesi ve verilerin sistematik bir şekilde toplanması durum çalışması anlamına gelmektedir (Subaşı ve Okumuş, 2017: 420). Genel olarak dört çeşit durum çalışması deseninin olduğu kabul edilmektedir. Bunlar; bütüncül tek durum, iç içe geçmiş tek durum, bütüncül çoklu durum ve iç içe geçmiş çoklu durum deseni olarak sıralanabilir. Bu araştırmada ilk olarak bütüncül çoklu durum deseni kullanılmıştır. Bu desen kendi arasında bütüncül olarak kabul edilebilecek birden fazla durumun birbiri ile karşılaştırılması anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 300-302). Bu araştırmada iki bütüncül durum olarak Suriyeli sığınmacılar ve Afganistanlı sığınmacılar ele alınmış; özellikle göç süreçleri ve menşe ülkelerindeki istihdam koşulları açısından karşılaştırmaları yapılmıştır. Ancak Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra ne Suriyeli sığınmacıların ne de Afganistanlı sığınmacıların iki bütüncül durum olarak değerlendirilmesi mümkündür. Çünkü her iki grup da istihdam koşulları açısından birbirleri ile neredeyse eşit fırsatlara sahip olmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'deki istihdam deneyimleri açısından sığınmacılar, tek bir bütüncül durum olarak değerlendirilmiş ve bu kapsamda çalışmada, ikinci olarak bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır.

3.6.3. Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler elektronik ortama aktarıldıktan sonra, oluşturulan dökümanlar içerik analizi yöntemi uygulanarak çözümlenmiştir. Patton'a (2018: 453) göre içerik analizi; araştırma için kullanılan nitel materyal içerisindeki temel tutarlılıkların ve anlamların belirlenmesi amacıyla yapılan nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çalışmalarıdır. Özellikle durum çalışmalarında içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır.

İçerik analizinde temel amaç elde edilen verilerin derinlemesine bir incelemeye tabi tutulması ve bu yolla açıklayıcı kavramlara ve ilişkilere ulaşılmasıdır. Bu teknik ile birbirine benzeyen veriler tespit edilerek belirli temalar altında toplanmakta ve okuyucunun anlayabileceği şekillerde düzenlenerek yorumlanmaktadır (Karataş, 2015: 74).

3.7. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların göç süreçlerini, Türkiye emek piyasasındaki deneyimlerini ve karşılaştıkları sorunları belirlemeye yönelik nitel araştırma analiz sonuçlarına ve yorumlarına yer verilecektir.

3.7.1. Sığınmacılara Ait Demografik Bilgiler

Bu bölümde katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler kategorilere ayrılarak yorumlanmıştır.

Tablo 3.4. Görüşülen Sığınmacıların Yaş Dağılımları

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
18 yaş altı	1	%4
18-24	15	%60
25-55	8	%32
55-65	1	%4
Toplam	25	%100

Tablo 3.4.’deki veriler incelendiğinde; görüşülen sığınmacıların yaş aralıklarının genellikle 18-24 yaş aralığında yoğunlaştığı (%60) dikkat çekmektedir. AÇSHB’nın yayınladığı geçici korunanlara¹⁵ yönelik verilere bakıldığında, işgücüne dahil olan yaş grupları arasında, en yoğun grubun 19-24 yaş aralığında olduğu görülmektedir¹⁶. Bu durumun Suriyeliler ve Afganlar açısından farklı sebepleri bulunmaktadır. Örneğin, Suriyeli sığınmacılar açısından gençler daha büyük tehlike altındadırlar. Çünkü Esad’a karşı ilk isyan eden grup gençler, hatta öğrencilerdir. Bu sebeple, Suriye’de gençler sık sık sorguya çekilmekte ve sebepsiz yere hapse atılmaktadır. Hapse atılmasa bile zorla askere alınmakta ve yine Suriyeliler’den oluşan isyancılara karşı savaşmaları istenmektedir:

S1; “Eğer bir genç isen alıyorlar, çalıştırıyorlar, askere alıyorlar ya da kayboluyorsun, bedeninden organlarını alıp satıyorlar. Öyle şeyler çok oldu bizde, Şam’da. O yüzden kardeşlerim daha önce terkettiler Suriye’yi. (...)Bir gün ben üniversite’de sınıftan çıktıktan sonra beni yakaladılar. Asker beni

¹⁵ Uluslararası koruma başvuru sahibi olan Afganistanlıların yaş gruplarına yönelik bir veriye ulaşılamadığı için sadece geçici korunanların istatistikleri referans gösterilmiştir.

¹⁶ Ayrıntılı istatistikler için bkz. www.goc.gov.tr / İstatistikler- Geçici koruma (Erişim tarihi: 23.04.2020)

yakaladı, Esad askerleri... Birkaç gün falan eve hiç gitmedim. Bana vurdular, işkence yaptılar. Sorular sordular. 2, 3 gün falan orda kaldım ondan sonra beni bıraktılar. Bundan dolayı babamla konuştum, dedim artık gitmek istiyorum. Çok korktum. Mesala biz 4 kardeşiz, tamam mı? Bana birşey olursa, kardeşime birşey olursa ondan sonra ne olacak? Babama birşey olursa... (...)Her zaman, her yerde insanların evlerine bombalar geliyor. Esad askerleri diyorlar, 'biz teröristlerle savaşıyoruz'. Millet terörist oldu..."

S6; "Suriye'de ben güzel hayat yaşıyordum. Savaştan önce iyiydi. Para konusunda, refah konusunda her şey iyiydi. Ben öğrenciydim çalışmıyordum, çalışmaya da ihtiyacım yoktu. Suriye'de 15 yaşındaydım ilk defa cezaevine girdim. Esad'a karşı olduğumdan dolayı hapse atıldılar. Aslında bir şey de yapmamıştım. İlk girdiğimde 5 gün, ondan sonra 13 gün, ondan sonra 5 ay cezaevine girdim. O yüzden... Benim annem Türk zaten. O beni Türkiye'ye dayılarımın yanına göndermeye karar verdi. Gönderdi işte. Ama ben dayımın yanına gitmedim. İstanbul'a gittim kaldım orda. Arkadaşlarımın yanına gitmiştim."

S7; "Benim abim Şehit oldu. Esad zorla asker topluyordu. Ben de askere gitmek istemedim. Abimi de zorla aldılar zaten, askere gitmek istemedi. Ben de askere gitmek istemediğim için Türkiye'ye geldim."

Afganistanlı gençler ise Taliban tarafından kaçırılarak terörist olmamak için Türkiye'ye geldiklerini söylemektedirler. Bir diğer sebep ise gençlerin Afganistan'da iş bulamamasıdır. Bundan dolayı, iş bulma olasılığı daha fazla olan gençler çalışıp ailelerine para gönderebilmek amacıyla Türkiye'ye kaçak yollardan gitmektedirler. Ayrıca, halen daha Afganistan'da evlilik için başlık parası sistemi uygulanmaktadır. Dolayısıyla, Afganistanlı genç erkekler için sevdiği kadın ile evlenebilmenin bir diğer yolu Türkiye'de çalışarak para biriktirmektir. Aşağıda Afganistanlı sığınmacıların anlatımlarına yer verilmiştir:

A6; "Savaş var, bir de Taliban var. Mesela sen 4 kişi bir ailesin Taliban geliyor, bir kişiyi alıyor bizim yanımızda savaşsın diye. Bizden de böyle bir kişiyi almak istedi. Yani bizim orda bir şansımız yok. Kabil'e gitsek de, rahat rahat okuyamıyoruz. Sürekli bizi sorguya çekiyorlar rahat bırakmıyorlar. Ben savaştan da kaçtım."

A14; "Afganistan'da iş güç yok. Çünkü savaş var. Gençler iş bulamayınca parasızlıktan Taliban'a katılıyorlar. Çünkü Taliban'a katıldığın gibi, o altına son model motorsiklet veriyor, para veriyor, silah veriyor. Çok gençler gitti öyle Taliban'a katıldı. Taliban'a katılmak istemeyenler de başka ülkelere gidiyor."

A4; " (...)Afganistan'da gençlerin evlenmesi zor. Hiçbir yerde iş yok para kazanamıyorsun. Evlenmek burdaki gibi değil, başlık parası istiyorlar."

Tüm bunların dışında hem Suriye'nin hem de Afganistan'ın nüfusunda gençler daha yoğunluktadır. Çünkü bu ülkelerde, doğum oranları yüksek iken ortalama yaşam beklentisi düşüktür.

Tablo 3.5. Görüşülen Sığınmacıların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	24	%96
Kadın	1	%4
Toplam	25	%100

Yapılan görüşmeler sonucunda, Türkiye’de çalışma tecrübesi olan ancak bir tane kadın sığınmacıya ulaşılabilmektedir. Bu durum, araştırmanın sınırlılıklarından bir tanesidir. Kadın sığınmacıya; Türkiye’de çalışan kadın sığınmacı bulmanın neden zor olduğu sorulduğunda, şu yanıt alınmıştır:

S2; “Suriyeli erkekler, eşlerini çalıştırmak istemiyorlar. Bunu dini anlamda söylemiyorum. Kadınlar, erkeklere göre daha zayıflar, ağır işleri yapamazlar. Suriye’de kadınlar da çalışıyordu ama memurluk gibi ağır olmayan işlerde çalışıyorlardı. Türkiye’de Suriyeli kadınların çalışması çok zor. Çünkü burada Suriyeli bir kadının yapabileceği iş yok. Lokantada bir kadının o tabakları taşıması kolay değil. Ben çalıştım, çalışmak zorundaydım çünkü ama omzum halâ ağrıyor o yüzden.”

Tablo 3.6. Görüşülen Sığınmacıların Medeni Durumları

Medeni Durum	Sayı	Yüzde	Ailesinin bulunduğu yer	Sayı
Evli	4	%16	Memlekette	2
			Yanımda	2
Bekar	21	%84		
Toplam	25	%100		

Görüşülen sığınmacıların 21 tanesi bekar olduğunu söylerken bu kişiler arasındaki bir sığınmacı ise ayrıca nişanlı olduğunu eklemiştir. Yalnızca 4 sığınmacı evli olduğunu dile getirmiştir. Evli olanlardan iki tanesi ise ailesini memleketinde bıraktığını, onlara burada çalışarak para göndermek zorunda olduğunu söylemiştir.

Tablo 3.7. Görüşülen Sığınmacıların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul terk	1	%4
İlkokul mezunu	5	%20
Ortaokul terk	1	%4
Ortaokul mezunu	1	%4
Lise terk	5	%20
Lise mezunu	6	%24
Önlisans mezunu	1	%4
Lisans terk	3	%12
Lisans mezunu	2	%8
Toplam	25	%100

Tablo 3.7. mülakata katılan sığınmacıların eğitim durumlarını göstermektedir. Buna göre, vasıfsız olarak değerlendirilen lise ve altında eğitim almış sığınmacılar toplam sığınmacıların %76'sını oluşturmaktadır. Buna karşın sığınmacılar arasında nitelikli olanlar da mevcuttur. Afganistanlı sığınmacılar arasında matematik ve Türkçe öğretmeni olan birer kişi, Suriyeli sığınmacılar arasında ise bir anesteziist bulunmaktadır. Her ne kadar bu kişiler bulundukları ülkelerde bu mesleklerin eğitimlerini almış olsalar bile, Türkiye için diploma denklikleri bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı, tamamı Türkiye’de niteliksiz işlerde çalışmaktadırlar. Aşağıda, anestezi eğitimi görmüş bir Suriyelinin, diploma denkliği olmadığı için tekrardan hemşirelik bölümü okumasına ilişkin anlatımına yer verilmiştir:

S2; “...İkinci sefer tutuklandıktan sonra ailem çok korkmaya başladı. Dediler ki ‘artık sen evde oturacaksın dışarı çıkmak falan yok’. Dedim ki ‘ben de bu kadar okul okudum, evde oturmam. O zaman Türkiye’ye gideyim’ dedim, ‘orda çalışayım’. Yani aslında çalışma amacıyla geldim, çalışabileceğimi düşünüyordum ama buraya gelince diploma denkliğinin olmadığını öğrendim. İlk önce 5 ay çalıştım, sonra sınavlara hazırlandım Türkiye’de

tekrar okumak için. YÖS¹⁷ sınavına başvurduğum, kazanınca tercih yaptım. Çanakkale çıktı. Çanakkale'ye geldim.”

Sığınmacıların eğitim konusunda yaşadıkları bir diğer önemli sorun ise savaş veya savaşın getirdiği yoksulluk nedeniyle eğitimlerine devam edememeleridir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere sığınmacıların %40'ı mezun olamadan eğitimlerini yarım bırakmak zorunda kalmıştır. Bu duruma mezun olup daha üst düzey bir eğitime başlayamayanlar da eklendiğinde daha çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır:

A9; “Üniversite ikinci sınıftayken okulumu bıraktım. Çünkü savaş çıktığı için okulum kapandı. Kimya bölümü okuyordum.”

A5; “Savaş oldu, mecbur okulu bıraktım. Orada iş de yoktu savaş olduğu için, ben de buraya gelip para kazanmak istedim.”

A6; “Liseyi bitirdim. Sonra orada savaş olduğu için üniversiteye buraya başvuru yapmayı düşündüm. Vize vermediler. Mecbur mülteci oldum yani, kaçak geldim. Burada siyaset bilimi ve kamu yönetimi okuyacağım inşallah.”

A7; “İki sene önce, 2018’de eğitim için geldim ben buraya. Savaş da vardı orda iyi eğitim göremedim. Buraya yüksek lisans yapmak için geldim. Bir de burda yüksek lisans yaparsam, belki de öğretmenlik yapabilirim.”

S6; “Lise sona kadar geldim ama diplomayı alamadım, bitiremedim. Savaş çıktığı için...”

3.7.2. Sığınmacıların Türkiye’ye Göç Süreçlerine İlişkin Bulgular

Afganistanlı ve Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye göç süreçleri birbiri ile belirli benzerlikler ve farklılıklar içermektedir. Bu bölümde Afganistanlı ve Suriyeli sığınmacıların menşe ülkelerinden ayrılma, Türkiye’ye ve Çanakkale’ye göç etme süreçleri derinlemesine analiz edilecektir.

¹⁷ Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı.

Tablo 3.8. Görüşülen Sığınmacıların Ülkelerinden Ayrılma Nedenleri*

	Afgan sığınmacılar		Suriyeli sığınmacılar		Toplam	Yüzde
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
Savaş	10	%37	10	%38.5	20	%37.7
İşkence	-	-	2	%7.7	2	%3.8
Cezaevine atılmak	-	-	2	%7.7	2	%3.8
İşsizlik/yoksulluk	9	%33.3	6	%23	15	%28.3
Açlık	-	-	2	%7.7	2	%3.8
Kan davası	1	%3.7			1	%1.9
Yaralanma	-	-	1	%3.8	1	%1.9
Eğitim görememek	5	%18.5	-	-	5	%9.4
Ailevi sebepler	2	%7.4			2	%3.8
Zorunlu askerlik	-	-	3	%11.5	3	%5.7
Toplam	27		26		53	
*Sığınmacıların verdikleri yanıtlar, çoğunlukla birden fazla sebebe bağlı olduğu için kümülatif olarak tabloya eklenmiştir.						

Tablo 3.8. görüşülen sığınmacıların ülkelerinden ayrılma nedenlerini göstermektedir. Çoğunlukla birden fazla olan bu nedenler savaş ile ilişkili olarak gerçekleşmektedir. Tabloda görüldüğü üzere; 15 Afganistanlının 10 tanesi savaş ülkenin ayrılma nedeni olarak sayarken; Suriyelilerin tamamı savaş nedeniyle ülkeden ayrıldığını belirtmiştir. Bunun temel sebebi Suriye’deki savaşın daha şiddetli yaşanıyor olmasıdır. Ayrıca, her iki ülkede’de iç savaş yaşanıyor olmasına rağmen, bu savaşların birbirinden farklı özellikleri bulunmaktadır. Takriben 40 sene önce, SSCB’nin Afganistan’ı işgali ile başlayan ve günümüzde de terör örgütleri eliyle devam eden savaş silsilesi, Afganistan halkı açısından nesiller boyu süregelen yoksulluğa ve işsizliğe neden olmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara

bakıldığında ise, çok kez savaş ve işsizlik olgusuna aynı cümle içerisinde vurgu yapıldığı görülmektedir:

A2; “İş yok güç yok orda, çünkü savaş var. Abi savaş var derken mesela demesinler savaştan kaçıp geldiniz, kendi ülkenizi terk ettiniz. Öyle değil yani. Mesela orda iki kardeş birbirini vuruyor. Benim iki kardeşim var mesela, biri gitmiş terörist olmuş biri gitmiş asker... İkisi birbiri ile savaşıyor. Mesela ben orda kalsam kiminle savaşaacağım? Gene kendi kardeşimi öldüreceğim orda. Ondan dolayı yani en azından birimiz ölüp birimiz kurtulalım. Savaş zaten her zaman var orda. Mesala, Rusya gelse bizi vursa, biz karşısına çıkıp savaşıabiliriz ama biz kendi içimizde orda durup savaşamayız ki.”

A5; “Savaş oldu, okulu bıraktım geldim, burda çalıştım. Buraya gelip para kazanmak istedim. Orda savaş var, nasıl iş bulayım?”

A7; “Taliban 40 yıldır var, bu yüzden Afganistan hep karışık. Önce biz iki kere İngiliz (ülkeden) çıkarttık, İngilizle savaştık. Bir kere de Rus geldi, Rusya. Onlarla da savaştık, onları da çıkarttı Afganlar. Rusya’dan sonra Taliban geldi. Taliban bir kere bizim başkent Kabil’i de aldı. Sonra mücahitler var, onlar Taliban’ı çıkarttı. Sonra 10, 15 sene çok savaş yoktu ama Amerika sürekli savaş çıkartıyor. Afganistan’ı kendi haline bırakmıyor ki orda çalışalım, madenlerimizi çıkartalım...”

A8; “Savaştan dolayı ve iş için... İş yok. Savaş oldu mu zaten iş olmuyor.”

Suriye’de yaşanan iç savaş ise Afganistan’daki savaşa göre daha yenidir ve savaşın tansiyonu daha yüksektir. Milyonlarca Suriyeli ölüm riski altında yaşamakta, çok kötü şartlar altındaki hapishanelerde insanlık suçu olan işkenceye maruz kalmaktadır. Bu şartlar altında göç, Suriyeli sığınmacılar için kaçınılmaz bir çıkış yolu olmuştur. Aşağıda, çocuk yaşta cezaevine atılan, işkence gören ve aç bırakılan bir Suriyeli sığınmacının ifadesine yer verilmiştir.

S6; “Ben Suriye’de cezaevine girdim üç defa. Orda daha fazla kalsaydım zaten ölecektim. Kesinlikle yaşayamazdım. Yani hapishanede işkence de yapıyorlar, dövüyorlar da. Anlatayım mı hepsini? ... Ben 5 ay yattığım zaman hapiste o zaman 16,17 yaşındaydım. Çocukken. Bu kadar oda içerisinde 100 kişi diyebilirsin var. Kimse yatamıyor, bacağını kimse uzatamıyor. İnsanlar dizlerini çekerek durabiliyorlar. Öyle uyumaya çalışıyorlar birbirlerine yapışık halde. Orası iki kat yerin altında; gündüz mü, gece mi bilemiyorsun. Hepsini anlatayım mı? Uzun sürer. İşkence çok, işkence çok... Bizim hapishanemizde günde en az 10, 15 kişi ölüyordu, her gün... Öldürüyorlardı değil. Sağlık durumu yok. Yerin iki kat altında yaşıyorsun. Hiçbir şey yok. Bizde çok eski bir hastalık vardı, adı cüzzam. O hastalığı bile biz cezaevinde gördük. İnsanların etleri falan düşüyordu. Ben bilmiyordum ama bizim arkadaşlarımız dediler, cüzzam diye. Sabahları 8 kişiye şu kadar zeytin veriyorlardı. Ya zeytin ya da helva. Ama nasıl helva? Taş gibi bir helva. Helvayı yemek için duvara atıp kırıyorsun. Öğle yemeği prinç pilavı yapıyorlar, hepsi su içinde pilavların. Ufak bir tencere, 8 kişi yiyor. Zaten 8

kişi toplanıyorsunuz siz öyle yiyorsunuz. Ama çok kötü, resimleri de var zaten. Mesela sana anlatayım; 4-5 oda var. Her odada 60-70 kişi kalıyor duruma göre. Ama orda yatamazsın, böyle oturamazsın bile. Öyle, hepsi öyle, yanyana insanlar. Burası gibi bir odada da ölen insanları bekletiyorlar. Üst üste atıyorlar ölenleri. Gömmüyorlar. Bildiğimiz kadarıyla yakıyorlar onları, biz görmedik ama yakıyorlar. Ben ölen kişileri taşıyordum. Mesela o odada hep ölenler vardı. Üst üste atıyorlar, belki 100 kişi. Tuvalet iki kere girme hakkın var: Bir sabah bir de akşam. İshal olan kişi ölüyor. Niye? Mesela ben ishal oldum, sabaha kadar tuvalet gidemem. Eeee, ne yapacağım? Mecbur altına yapacağım. Altına yaptıktan sonra ne yapıyorlar? Dövüyorlar. Dövdükten sonra da ölen kişilerin odasına atıyorlar. Niye? Ölsün diye. Yemek falan vermiyorlar zaten; sen git öl, git öl orda. Orası zaten ölmek odası. Açıyorlar kapıyı, atıyorlar ölümlerin yanına. Ben 5 ay orda kaldım. Ben aslında hiç bir şey yapmadım, Özgür Suriye Ordusuna katılmadım. Çocuktum zaten, 16 yaşındaydım. Ben sadece ne yaptım? Mesela bizim sokağımızda bir yürüyüş oluyor, ona katılıyordum mesela. Ben çocukken anlamıyordum zaten ne diyorlar bunlar. 4 ay falan orda yattıktan sonra, anladılar zaten benim çok suçlu olmadığımı, silah falan taşımadığımı. Sonra saldılar. Onlar zaten herkesi cezaevine atıyorlar. Almıyor cezaevleri, sürekli yenisini yapıyorlar. Hakimin karşısına çıktığım zaman, sen zaten 18'den aşağısın dedi, çıkardı. Çıktıktan sonra 15 gün falan kaldım Suriye'de. Bu cezaevi olayından dolayı geldim ben Türkiye'ye, yoksa hiç gelmezdim.”

Suriyeli sığınmacıların ülkelerinden ayrılmak istemelerinin bir diğer sebebi zorunlu askerlik uygulamasıdır. Suriyeli sığınmacılar arasında üç kişi askere alınma endişesi nedeniyle göç ettiğini belirtmiştir. Aşağıda buna ilişkin bir örnek yer almaktadır:

S3; “Benim 2 ay sonra askere gitmem gerekiyordu. Ben istemiyordum, Esad'ın yanında savaşmak istemiyordum. Çünkü benim iki abim Özgür Suriye Ordusu içinde Esad'a karşı savaşıyordu. Bir gün Esad askerleri bizim bölgeye girince babam çok korkmuş beni askere alacaklar diye. Beni uyandırdı ve otobüsle İdlib'e abimlerin yanına gönderdi. Ben daha neler olduğunun farkında bile değildim.”

Everett Lee'nin itme-çekme kuramına göre; yaşanan ülke ve gidilecek olan ülke göçmenler açısından çok sayıda çekici ve itici faktörler barındırmaktadır. Bu faktörler kendi aralarında bir bütün olarak değerlendirilmekte ve kişiden kişiye değişmektedir. Ayrıca göç edecek kişi, kendi ülkesine ait itici ve çekici faktörleri çok iyi bilmektedir (Çağlayan, 2006: 72). Tablo 3.8'de görüldüğü üzere katılımcılar için kendi ülkelerindeki itici faktörlerin başında savaş gelmektedir. Daha sonrasında ise savaşa bağlı olarak gerçekleşen; işsizlik, eğitim sorunu, zorunlu askerlik, cezaevine atılma, işkence görme, yaralanma, açlık gibi nedenler diğer itici faktörlerdir. Bazı sığınmacılar için ise savaştan bağımsız olarak gerçekleşen kan davası ve ailevi sebepler ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, her iki ülkedeki

itici ve çekici faktörleri değerlendiren sığınmacıların son olarak Lee'nin kuramında belirttiği engelleri aşmaları gerekmektedir. Bu engeller çoğu zaman göç yolunda ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.9. Uyruklarına Göre Sığınmacıların Türkiye'ye Giriş Şekilleri

	Afgan sığınmacılar		Suriyeli sığınmacılar		Toplam	Yüzde
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
Göçmen Kaçakçıları Aracılığıyla	15	%100	5	%50	20	%80
Pasaportla Giriş	0	0	5	%50	5	%20
Toplam	15	%100	10	%100	25	%100

Tablo 3.9. uyruklarına göre sığınmacıların Türkiye'ye giriş şekillerini göstermektedir. Buna göre sığınmacıların %80'ni göçmen kaçakçıları aracılığıyla yasadışı yollardan, %20'si ise pasaport ile yasal yollardan giriş yapmıştır. Sığınmacıların uyruklarına göre bir kıyas yapıldığında ise Afganistanlı sığınmacıların tamamı insan kaçakçıları aracılığıyla sınırı geçmişken, Suriyeli sığınmacıların yarısı göçmen kaçakçıları ile diğer yarısı ise pasaport ile Türkiye'ye gelmiştir. Bunun temel sebebi olarak, 2009 yılından 2015 yılına kadar, Suriye ile vize uygulamasının kaldırılmış olması gösterilebilir.

Göçmen kaçakçıları aracılığıyla sınırı geçmek, kolay gerçekleştirilen bir eylem değildir. Birikmiş parası olmayan sığınmacılar, öncelikle kaçakçılara verilecek yüklü miktardaki parayı biriktirebilmek için çalışmaktadır. Bazen de arkadaşlarından borç almakta, sonrasında Türkiye'de çalışarak bu borcu ödemektedir. Göç yolculuğu ise çoğu zaman sonu belirsiz ve tehlikeli bir yolculuktur. Sığınmacılar yolda haydutlara paralarını kaptırabilmekte, sınır boylarındaki dağlarda günlerce uygun zamanı bekleyebilmekte, sınır geçişinde ise ateş altında kalarak hayatlarını kaybedebilmektedir. Sığınmacılar, hem kendileri hem de aileleri için daha iyi bir hayat ümidiyle tüm bu riskleri göze almaktadırlar. Aşağıda, sığınmacıların göç yolculuğu esnasındaki deneyimlerine yer verilmiştir:

A5; “Kaçakçılara 3000 Türk lirası para verdim. Sınırdan geçerken İran tarafından ateş ettiler, biz kaçtık geldik Türkiye tarafına. Ölenler, yaralananlar vardı.”

A6; “Ben İran’dan geldim. İran’dan Türkiye’ye kaçak geldim. Sınırdan geçmek çok zordu. Bize ateş ettiler İran sınırından. Bize ‘durun!’ dediler biz durmadık, kaçtık. Ateş ettiler. Uyarı ateşi değil, vurursa da vurur yani. Çok kişiler öldü. Çok... Bunların hepsini göze aldık Türkiye’ye gitmek için. Sınırdan geçmek kolay değildi. Teller var, çivi gibi şeyler var. Tellerin üzerine atıyorduk 2 tane, 3 tane, 5 tane mont; onların üzerinden geçiyorduk. Ya da merdiven koyuyorduk. Aslında sınırdan geçenlerin %90’ı tehlikede. Türkiye’de jandarma bizi otobüsle giderken durdurdu. Ben Türkçe konuştum, birşey demediler.”

A13; “Kaçakçılar ile geldim. 1200\$ verdim kaçakçılara. Türkiye’ye gelince çalışıp kaçakçıların parasını ödedim. Kaçakçılar arasında her memleketin kendi adamları vardı. Onlar birbirlerini tanıyordu. Yolda insanın başına her şey gelebiliyor. Hırsızlar oluyor mesela, parayı alıyorlar. Benim de başıma geldi. Çantamın içinde para vardı, telefon vardı, onları çaldılar. Biz otobüsle gidiyorduk. Otobüsü durdurdular ve insanları kenara çektiler. Herkesin çantasının içini kestiler. Para varsa parasını aldılar, telefonlarını aldılar. Sonra parasız kaldım. Aileme telefon açtım, paramı çaldılar diye. Ondan sonra bana para gönderdiler.”

S3; “(...)Bir gün abim geldi, dedi; ‘sen Türkiye’ye gideceksin ama kimseye söyleme, ne ailenin ne arkadaşlarının haberi olmasın’. ‘Tamam’ dedim. Biz bir grup insan tekrardan dağlardan Türkiye sınırına girmeye çalıştık. Hatta bir kadın vardı şişmandı biraz 100 kilo rahat var, o fazla para verdi. 2500 dolar verdi ve kendini özel traktör ile götürttü. Sınırdaki jiletli teller vardı o telleri makasla keserek sınırı geçtik.”

A11; “Afganistan’dan, Pakistana, oradan İran’a, İran’dan da buraya geldim. Van’dan geçerken polisler beni yakaladı. Yurda verdiler beni yaşıma küçük diye. 4 ay yurttaydım. Yurtta iyi davrandılar. Keşke tekrar oraya gidebilsem.”

S6; “Ben pasaport ile geldim. Zaten benim Türkiye’ye gideceğimi bilselerdi, göndermezlerdi. Türkiye ile Esad düşman. Ee ben nereye gittim? Ben gittim önce pasaport aldım. Lübnan’a gittim, Beyrut’a. Ordan uçak ticketi kestim. Geldim Türkiye’ye, İstanbul’a.

Göçmen kaçakçılığı Türk Ceza Kanunu’nun 79. Maddesinde bir suç olarak tanımlanmıştır. Buna göre;

“Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan; bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkan sağlayan, Türk vatandaşı veya yabancının yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.”

Yukarıdaki mevzuat hükümlerinden anlaşılacağı üzere; Kanun’da belirtilen göçmen kaçakçılığı suçundan dolayı ceza alacak kişiler göçmen kaçakçılarıdır. Dolayısıyla göçmenlerin, hileli iltica talebi gibi farklı bir suçu olmaması durumunda bu suçtan

cezalandırılması mümkün değildir (Bostancı Bozbayındır, 2015: 384). Kanımızca göçmenlerin suçun faili değil de, konusu olarak görülmesi bu sebeple cezalandırılmaması yerinde bir uygulamadır. Çünkü, burada sığınmacı, temel insan hakkı olan sığınma arama hakkını kullanmak amacıyla bu yola başvurmuştur. Nitekim Türkiye'nin de taraf olduğu 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde de bu konu yer almış ve sığınma arayanlara ceza verilmemesi öngörülmüştür. Sözleşmenin 31. maddesine göre;

“Taraf Devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, 1. madde gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.”

Yukarıda bahsedilen bu durum göçmen kaçakçılığı ile mücadele konusunda bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, göçmen kaçakçılığı suçunun bir göçmen tarafından yapılması durumunda; kimin göçmen, kimin kaçakçı olduğunun tespiti zor olmaktadır (Özmenek Çarmıklı ve Kader, 2016: 26).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine bakıldığında, 2019 yılı için bildirilen göçmen kaçakçısı sayısı 8.996'dır. Ayrıca, aynı yıl için yakalanan düzensiz göçmen sayısında; 201.437 kişi ile en çok Afganistan uyruklular, ardından 55.236 kişi ile Suriye uyruklular bulunmaktadır. (www.goc.gov.tr). Yakalanmayan düzensiz göçmenlerin de büyük oranda insan kaçakçıları ile geldikleri hesaba katıldığında büyük bir yasadışı ticaretin döndüğü ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda, göçmen kaçakçıları ile Türkiye'ye gelen 20 katılımcının, kaçakçılara ödedikleri paralar gösterilmiştir.

Tablo 3.10. Sığınmacılar Tarafından Kaçakçılara Verilen Para Miktarı (\$)*

Katılımcılar	Kaçakçıya verilen para (\$)	Katılımcılar	Kaçakçıya verilen para (\$)
A1	750\$	A11	850\$
A2	400\$	A12	800\$
A3	700\$	A13	1200\$
A4	600\$	A14	700\$
A5	600\$	A15	300\$
A6	700\$	S3	800\$
A7	800\$	S4	30\$
A8	1100\$	S5	700\$
A9	500\$	S8	20\$
A10	850\$	S9	600\$
Kaçakçılara verilen toplam para miktarı: 13.200\$			
*Kaçakçılara Türk lirası üzerinden para veren üç sığınmacının verdikleri paralar, o yılın ortalama ABD doları kuru üzerinden hesaplanarak tabloya eklenmiştir.			

Tablo 3.10. incelendiğinde 20 sığınmacının göçmen kaçakçılarına takriben 13.200\$ para verdiği anlaşılmaktadır. Tabloda dikkat çeken bir diğer nokta, iki Suriyeli sığınmacının diğerlerine göre çok düşük miktarda parayı kaçakçıya vererek Türkiye sınırını geçmiş olmasıdır. Bunun sebebi, 2015 yılından sonra Suriye ile Türkiye arasında vize uygulamasının geri gelmiş olmasıdır. Vize uygulamasının geri gelmesi göçmen kaçakçılarının talep ettikleri para miktarları da artmıştır. Aşağıda 2013 yılında Türkiye’ye gelen bir Suriyeli sığınmacının anlatımına yer verilmiştir.

S4; “Kaçak olarak geldim. Bizim zamanımızda çok ucuzdu Türkiye’ye kaçak olarak gelmek. Yani 50 TL falan verdim kaçakçılara, onlar da yolu tarif ettiler. Daha o zaman yol kapalı değildi.”

Tablo 3.11. Sığınmacıların Türkiye’yi Tercih Etme Nedenleri*

	Afgan sığınmacılar		Suriyeli sığınmacılar		Toplam	Yüzde
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
Coğrafi yakınlık	-	-	5	%25	5	%9.8
Dini yakınlık	6	%19.4	1	%5	7	%13.7
Kültürel yakınlık	4	%12.9	3	%15	7	%13.7
AB’ye gitmek	2	%6.5	-	-	2	%3.9
Eğitim	3	%9.7	1	%5	4	%7.8
İş imkanı	8	%25.8	3	%15	11	%21.6
Tanıdık birinin olması	7	%22.5	7	%35	14	%27.5
Zorunluluk	1	%3.2	-	-	1	%2
Toplam	31	%100	20	%100	51	%100
*Sığınmacıların verdikleri yanıtlar, çoğunlukla birden fazla sebebe bağlı olduğu için kümülatif olarak tabloya eklenmiştir.						

Tablo 3.11. Afgan ve Suriyeli sığınmacıların göç etmek için neden Türkiye’yi tercih ettiklerini göstermektedir. Buna göre, 14 sığınmacının verdiği cevaptan hareketle, %27.5’lik bir oranla “tanıdık birinin yaşıyor olması” Türkiye’ye göç etmek için en önemli neden olarak öne çıkmıştır. Network ağı olarak kabul edilen bu olgu, göçmenlerin menşe ülkelerinde bulunan yakınları ile olan karşılıklı ilişkilerini içermektedir. Göç etme niyetinde olanların bu tür bir network ağına sahip olması, o ülkeye yapılacak olan göçün risklerini ve maliyetlerini düşürerek tercih olasılığını arttırmaktadır (Güllüpnar, 2012: 72). Dolayısıyla yapılan her göç, yeni göçlerin de tetikleyicisi olur. Aşağıda Türkiye’de olan tanıdıklarının etkisiyle göç eden bazı sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir;

A13; “Türkiye’de olan arkadaşlarımız vardı zaten onlar durumlarını bize anlatıyorlardı, iş var iş yok diye. Başka ülkeye giden arkadaşlar da vardı. İran’da olanlar da vardı. Ama ben İran’da kalmadım. Türkiye’ye geldim.”

S1; “...Yani, bizden ilk olarak kardeşim buraya geldi çalıştı, Türkiye kültürü nasıl iyi mi? Yaşayabilecek miyim? diye sordum. Tamam, iyi dedi.”

A15 “İran’da bizim arkadaşların çoğu Türkiye’ye geldi kimisi de Afganistan’a döndü, yani yalnız kaldım. Tanıdığım biri kalmadı. Ben de çok sıkılıyordum, Türkiye’ye geldim. Türkiye’de arkadaşlarımız vardı. Türkiye iyi davranıyor bize dedi. Türkmen olduktan sonra geçinmen biraz iyi dedi. Ben de gelmek istedim o yüzden.”

S7; “...En iyisi Türkiye’idi. Burda arkadaşlarım vardı ondan geldim.”

Sığınmacılar açısından önemli bir diğer neden ise, Türkiye’deki iş imkanlarının bulundukları ülkelere göre daha fazla olmasıdır. Verilen cevapların %21.6’sını kapsayan bu etken, aslında vazgeçilemez bir koşuldur. Çünkü sığınmacıların göç ettikten sonra çoğunlukla ilk yaptıkları eylem, geçimlerini sağlayabilmek için gerekli olan işi bulabilmektir.

A9; “İran’da 1,5 sene kaldım. Çalıştım orda. İran’da hastanede temizlik işçisiydim. İlk başlarda iyiydi ama sonra parası çok aşağıya indi. Ondan sonra, Maaşlar düşünce bu tarafa geldim. Buraya daha iyi iş bulmak için geldim.”

A8; “Türkiye’nin milleti iyi olduğu için, devleti iyi olduğu için... İş var dedim, onun için geldim.”

A7“(...)Türkiye’de işveren kişiler Afganları seviyorlar. İş imkanları burda daha fazla.”

A4; “İran’da çalıştım. İnşaat işleri yapıyordum. İran’da çalışıyorsun ama para kazanamıyorsun o yüzden geldim. Türkiye’de kazanmak için. İran’da bize 200 dolar veriyorlardı.”

A2; “İran’da çalıştım çalıştım, fazla para kazanamadım. Türkiye’de daha fazla kazanırım diye düşündüm. İran’da markette çalışıyordum. Kasaya bakıyordum. Ben İran’da 200 dolar kazanıyordum. Bize dediler ki Türkiye’de 300 dolar da 400 dolar da kazanabilirsin sürekli çalışırsan... Onun için geldik işte.”

S3; “Suriye’de durum çok karışıktı, iş yoktu. O yüzden ailem hem can güvenliğim için hem de çalışıp para kazanayım diye beni Türkiye’ye göndermek istedi. Türkiye’de kazanıp aileme para gönderecektim.”

Tablo 3.11.’de yer alan diğer göç etme nedenleri ise; kültürel yakınlık (%13.7), dini yakınlık (%13.7), coğrafi yakınlık (%9.8), eğitim (%7.8), AB’ye gitmek (%3.9) ve zorunluluk (%2) olarak kodlanmıştır. Aşağıda, sırasıyla her neden için sığınmacıların ifadelerinden oluşan birer örnek yer almaktadır.

S6; “Benim annem Türk ya, bir de bizim yaşadığımız mahalleye Türk sokağı denir. Hepsi Türk... Hepsi Türkiye’ye geldiler.”

A1; “Sünni olduğum için buraya geldim. Ben İran’da şii gibi davranmak zorundaydım. Bu çok zor yani. Şii gibi namaz kılmak olmaz.”

S2; “Yakın olduğu için... Ailemi bir daha görebilmeyi istiyordum yani.”

A14; “Benim hedefim önce okumak, sonra çalışmaktı. Çünkü Türkçe’yi biliyordum. Üniversite okuyacağımdan da emindim. Arapça, Farsça ve İngilizce’yi de biliyorum aslında ama o ülkelere gitmedim. Çünkü, Türkçe kadar iyi bilmiyorum o dilleri. Bir de ben zaten Türkmen’im aynı milletiz. O yüzden Türkiye’ye geldim.”

A10; “Almanya’ya geçmek istiyordum. O yüzden Türkiye’yi seçtim. Türkiye sınırları açınca ben de gittim Edirne’ye. Yunan polisleri yakaladı bizi, dövdüler. Paramızı, çantamızı ve telefonlarımızı aldılar.”

A11; “Başka yerlere zaten geçemiyoruz. Özbekistan, Türkmenistan... Oraların sınırları çok şey, geçemiyorlar. Afganları istemiyor o ülkeler. Yabancı istemiyorlar. Sınırlarda mayın var zaten. Başka ülkelere gidemiyoruz. Sadece İran’a oradan da Türkiye’ye gelebiliyoruz.”

Tablo 3.11. incelendiğinde; Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların Türkiye’ye göç etme nedenlerinin, anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Suriyeliler açısından Türkiye’yi tercih etmelerinin başlıca nedenleri; tanıdık birinin olması (%35), coğrafi yakınlık (%25), iş imkanı (%15) ve kültürel yakınlık (%15) iken, Afganistanlılar açısından başlıca nedenler; iş imkanı (%25.8), tanıdık birinin olması (%22.5), dini (%19.4) ve kültürel (%12,9) yakınlıktır.

Türkiye’de tanıdıklarının olması sebebiyle geldiğini söyleyen Suriyelilerin, Afganistanlılara göre oransal olarak daha yüksek çıkmasının sebebi, Türkiye’de sayıca daha fazla olan Suriyelilerin daha gelişmiş network ağlarına sahip olması olarak açıklanabilir. Ayrıca iç savaşın daha yoğun yaşandığı Suriye’de tanıdıklarının tavsiyeleri üzerine göç etmek, göç yolunun daha az tehlikeli olmasını sağlar.

Bir diğer farklılık, coğrafi yakınlık alt temasında gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere; Suriye Türkiye’nin sınır komşusuyken, Afganistan daha uzaktır. Bundan dolayı Suriyeli sığınmacılar açısından coğrafi yakınlığın önemli bir tercih sebebi olduğu vurgulanmışken, Afganistanlı sığınmacılar arasından bu sebebi dile getiren olmamıştır.

Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların verdikleri yanıtları iş imkanları alt teması üzerinden kıyasladığımızda; Afganistanlıların göç ederlerken iş olanaklarını daha fazla hesaba kattıkları görülmektedir. Çünkü, Suriyeliler göç ederlerken savaşın şiddetine bağlı

olarak ekonomik etmenleri gözardı etmekte, bir an önce güvenli ülkeye ulaşmak istemektedirler. Buna karşın Afganistanlılar; Türkiye'ye göç ederlerken İran'ı transit ülke olarak kullanmakta, hatta orada bir süre kalarak çalışmaktadırlar. Bu esnada, güvenliklerini sağlamış olan Afganistanlılar, İran'ın işgücü piyasasını da değerlendirme imkanına sahip olmakta, üstelik Türkiye'de bulunan arkadaşlarından elde ettikleri bilgiler ile Türkiye ve İran arasında kıyas yapabilmektedirler.

Son olarak; Afganistanlılar açısından dini yakınlık alt temasının, Suriyelilere göre daha önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bir önceki paragrafta değinildiği üzere; Afganistanlılar öncelikle teokrasi ile yönetilen İran'a gelmektedirler. Burada kaldıkları süre boyunca, genellikle mezhebe dayalı ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla Afganistanlılar, inanç özgürlüğünün olduğu ve sünnilerin yoğunlukta yaşadığı Türkiye'ye göç etmek istemektedirler.

Tablo 3.12. Sığınmacıların Çanakkale'yi Tercih Etme Nedenleri*

	Afgan sığınmacılar		Suriyeli sığınmacılar		Toplam sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
Tanıdık birinin olması	14	%53.8	8	%50	22	%52.4
İş imkanları	9	%34.7	5	%31.1	14	%33.3
Eğitim	2	%7.7	1	%6.3	3	%7.1
Güzel şehir	-	-	1	%6.3	1	%2.4
Rahat şehir	1	%3.8	-	-	1	%2.4
Sığınmacı sayısı az	-	-	1	%6.3	1	%2.4
Toplam	26	%100	16	%100	42	%100
*Sığınmacıların verdikleri yanıtlar, çoğunlukla birden fazla sebebe bağlı olduğu için kümülatif olarak tabloya eklenmiştir.						

Tablo 3.12. sığınmacıların yaşamak için neden Çanakkale'yi tercih ettiklerini göstermektedir. Uyruklara göre verilen cevaplar incelendiğinde sığınmacıların Çanakkale'yi seçmeleri konusunda önemli bir farklılık olmadığı görülmüştür. Tabloya göre verilen cevapların %85'inden fazlası; tanıdık birinin olması (%52.4) ve iş imkanlarının olması (%33.3) etkenine dayanmaktadır. Dolayısıyla sığınmacılar, Türkiye'ye göç etme nedenlerinde olduğu gibi, burada da tanıdıkları birinin ve iş imkanlarının olmasını en önemli

göç nedenleri olarak değerlendirmektedirler. Sığınmacıların göçmen ağlarının iş bulma süreçlerinde etkin bir rol oynadığı bilinmektedir. Verilen cevaplar incelendiğinde, Çanakkale’de iş bulduklarını ve bu sebeple geldiklerini söyleyen sığınmacılar aynı zamanda bu işleri tanıdıkları vasıtasıyla bulduklarını dile getirmişlerdir. Buna örnek olarak aşağıda sığınmacıların verdikler yanıtlar yer almaktadır;

A5; “Ben önce diğer Afgan arkadaşlarla İstanbul’a gitmiştim. Sonra bir arkadaşım burda iş var Çanakkale’ye gel dedi.”

A7; “Önce ben İstanbul’a geldim, 4 ay İstanbul’da kaldım. 2 ay da Ankara’da kaldım. Sonra bir taş fabrikasında iş buldum burda, Çanakkale’de. Çanakkale’de bir arkadaş vardı, o yardım etti iş bulmamda. Ankara’da Kurum’a gittim oturma izni için. Çanakkale’yi seçmek istedim. Çünkü orda okulda benim bölümüm vardı ve önceden işi de ayarlamıştım.”

A8; “Ben Aksaray’da 4 ay inşaat işinde çalışmıştım. Çanakkale’de bir arkadaşım vardı ismi Hayrettin. O beni aradı. ‘Burda taş fabrikasında iş var’ dedi, ben de geldim çalışmaya. Daha sonra Türkiye’deki diğer Afganistanlı tanıdıklarına da burada iş buldum. Sadece ben 30’un üzerinde arkadaşımı buraya getirmişimdir.”

A11; “Önce Van’a geldim. Sonra Konya’ya geldim. 4 ay orda çalıştım. Mobilya fabrikasında... Ordan sonra buraya geldim. Arkadaşım Çanakkale’de iş buldu. Ben de geldim.”

S9; “Benim arkadaşım Çanakkale’de çalışıyordu. Beni aradı, o davet etti. Bende geldim. Daha öncesinde İstanbul Esenyurt’daydım. 7 ay orda çalıştım, tekstil fabrikasında... 2 senedir de Çanakkale’deyim.”

Yukarıda verilen cevaplar incelendiğinde, Çanakkale’ye gelmenin bir tercihten çok zorunluluk olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Çünkü sığınmacılar, Çanakkale’nin çekici özellikleri konusunda çok fazla yorum yapmamaktadır. Buraya yerleşme gerekçelerinin; tanıdıklarının olması ve kendilerine iş ayarlamaları üzerine geliştiğini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla; sığınmacılar işsiz kalmaktansa, Çanakkale’ye gelip çalışmayı seçmişlerdir. Sadece bir kişi, tanıdıklarının yardımı olmaksızın kendi çabalarıyla iş bularak Çanakkale’ye geldiğini belirtmiştir. Bu kişi; sosyal medya gruplarında iş arama ilanı vererek Çanakkale’nin Biga ilçesinde iş bulunduğunu belirtmiştir. Ancak daha sonra eski işvereni vasıtasıyla, Çanakkale’de (merkez) daha iyi şartlara sahip başka bir iş bularak oraya taşınmıştır:

S6; “Önce İstanbul’da çalıştım, birkaç iş yaptım. Ondan sonra, fırıncılık mesleğine girdim. Bu mesleği yavaş yavaş öğrendim. Bu işi öğrendikten sonra bana iyi bir teklif geldi, Biga’dan. Biga’daki işte 2500 lira vereceklerdi. Ben o işi internetten buldum. Yazdım, ben fırın ekmek ustasıyım diye, adam da teklif gönderdi. Biga’da 1 sene yaşadım. Daha sonra İstanbul’daki eski

ustam dedi, sen Çanakkale'ye gel. Burda daha iyi imkanlar, daha iyi teklif... Ben de geldim."

Verilen bu yanıtların dışında üç kişi Çanakkale'ye eğitim görmek amacıyla geldiğini belirtmiştir. Ayrıca, Çanakkale'nin güzel bir şehir olduğu, rahat bir şehir olduğu ve sığınmacı sayısının görece az olduğu cevabını veren birer sığınmacı vardır:

S1; "Çanakkale'yi çok beğendim. Hem de küçük bir yer kalabalık değil. Kardeşim Çanakkale'den güzel bahsetti. Bir de; şehitlikte Suriye'den, özellikle Şam'dan gelip de şehit düşenler var. Ben böyle bir şey olduğunu bilmiyordum, Buraya gelince öğrendim. Daha önce Şam'dan insanlar Çanakkale'ye gelmişler ve savaşmışlar. İyi ki buraya geldim."

A15; "Çanakkale'de insan rahat gezebiliyor. Bir de işlerimiz burda iyi. Yani jandarma falan sürekli gelip rahatsız etmiyor, burda rahatız. Bir de arkadaşlarım burdaydı. Benim gelmem için asıl sebep bu oldu."

S4; "Suriyeli sayısı az olduğu için Çanakkale'yi seçtim. Çünkü, eğer bir şehirde Suriyeli sayısı çok fazlaysa insanların bize karşı yaklaşımı çok farklı (kötü) oluyor. Çanakkale'ye gelmeden önce Hatay'daydım, orada çok fazla Suriyeli olduğu için sürekli sıkıntılar çıkıyor. O yüzden artık kaçmak istedim oradan. Bir tane Türk arkadaşım vardı, o getirdi beni Çanakkale'ye."

3.7.3 Sığınmacıların Göç Ettikleri Ülkelerdeki İstihdam Deneyimlerine İlişkin Bulgular

Sığınmacılara "göç ettiğiniz ülkenin refah düzeyi nasıldı?" sorusu sorulduğunda alınan yanıtların tamamı olumsuz olmuştur. Alınan yanıtlara göre; refahın önündeki en büyük engeller savaş ile işsizlik sorunudur ve işsizlik, savaşın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Suriyeli sığınmacıların verdikleri cevaplara göre; Suriye savaştan önce zengin bir ülkedir ve yoksulluk yok denecek kadar azdır. Ancak savaş nedeniyle durumlar tamamen değişmiş; işsizlik ve yoksulluk had safhaya çıkmıştır. Afganistanlılar ise; ülkelerinde refah durumun iyi olduğu zamanları bilmediklerini, ancak eskiden huzurlu bir ortam olduğunu büyüklerinden duyduklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda sığınmacıların verdikleri yanıtlardan öne çıkanlar yer almaktadır:

A1; "Orda yaşam şartları çok zor. Devlet memurları için durum biraz daha iyiydi. Bize kimse yardım etmedi orda, durum kötüydü."

A6; "Savaştan dolayı millet çok fakir. Eskiden zengindi, şu anda yok. Biz zengin olduğu dönemi hatırlamıyoruz. Dedelerimiz diyor, onlar hatırlıyor."

A8; "İyi değil, durum iyi değil. İyi olsa; ben ailemi, karımı, çocuklarımı bırakır mıyım? Ülkemi bırakır mıyım? Ne yapayım ben orda boş boş durup da?"

A10; "Taliban ile devlet arasında savaş var. Annem babam yok zaten amcam ile yaşıyordum. Babamı hırsızlar öldürdü. Annem de kendisi öldü, kalbi durdu. İş yok"

A12; “İyi değil. İş yoktu, iş bulamıyorduk. Ben Pakistan’a sonradan geldim. Afganistan’dan ailecek gelmiştik savaş olunca. Savaş çok vardı çok, insanlar başka yerlere gittiler o dönemde. Pakistanlı gençler iş bulabiliyor ama biz yabancı olduğumuz için bize iş vermiyorlardı. Ben Tacik’im. Pakistan’da 12 sene yaşadım, ailemle.”

A13; “(...)Kötü ya. Benim mesela babamın dükkanı vardı. Savaş yüzünden millet gelip alışveriş yapamıyordu. Durumlar kötü yani; işler bozuldu, dükkan kapandı. Babam da şu an evde yatıyor yani. Sadece bi kardeşim çalışıyordu. Onların da işleri bitmiş, o da şu an evde yani. 6 – 7 kişi var kimse çalışmıyor.”

S2; “Savaş öncesi herşey çok iyiydi, yani Suriye’de fakir insan bulamazsın hiç. İhtiyacı olan bir insan yok. İşsizlik çok azdı. Tarım da çok iyidi Suriye’de. Ama savaştan sonra ekonomik durum bozuldu. Bir de şey oldu, Esad’ın karşı tarafındaysan çalışamıyorsun, her yerde iş bulamıyorsun. Durumlar bayağı geriye gitti.”

S4; “Suriye yaşanılabilir durumda değil artık.”

S6; “Suriye’de savaştan önce tabiki çok iyiydi. Savaştan önce, 1\$=40 lira, Suriye Lirası. Benim babam mesela 20.000 lira alıyordu. Ne kadar eder? Çok eder, yani çok iyi yaşıyorlardı. Bizde herşey ucuzdu, benzin falan. Ucuzluğa rağmen maaşlar da iyiydi. Ama şimdi çok kötü tabi.”

S8; “Savaştan önce bir sorun yoktu, herşey iyiydi. Ama savaştan sonra berbat oldu herşey. Berbat oldu, çünkü orda su bile kalmadı, elektrik yok hiçbirşey yok. Biz ordan kaçtık buraya geldik. Çünkü ekmeğimiz, yemeğimiz için yani”

S9; “Savaştan önce benim orda güzel bir hayatım vardı. Tabi savaştan sonra kötüleşti. İş kalmadı.”

S10; “Ya savaştan önce herşey güzeldi. Savaş yaptıktan sonra herşey kötü oldu. Biz evimizi kaybettik. Ev yıkılmadı ama kullanılamaz durumda. Eşyalar çalındı, kimisi de kurşunlardan bozuldu.”

Tablo 3.13. Görüşülen Sığınmacıların Kendi Ülkelerinde Son Yaptıkları İşe Göre Durumları

Vasıf düzeyi	Son yaptığı iş	Sayı	Yüzde
Vasıflı	Üst düzey asker	1	%4
	Öğretmen	2	%8
	Anestezist	1	%4
Vasıfsız veya Yarı vasıflı	Elektrikçi	2	%8
	Boya ustası	1	%4
	Fayans işçisi	1	%4
	İnşaat işçisi	3	%12
	Mağaza elemanı	1	%4
	Halı dokuma işçisi	1	%4
	Ücretsiz aile işçisi	5	%20
	Pazarcı	1	%4
	Öğrenci	2	%8
	Çalışmıyor	4	%16
	Toplam	25	%100

Tablo 3.13. sığınmacıların kendi ülkelerinde en son çalıştıkları işi göstermektedir. Buna göre, sadece 4 kişinin (%16) yaptığı iş vasıflı kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu kişiler arasında; eskiden Afganistan ordusunda yer almış bir komutan, Afganistan’da okul müdürlüğü yapmış bir tarih öğretmeni, Suriye’de çalışmış bir Arapça dili öğretmeni ve bir anestezist bulunmaktadır. Diğer 21 kişi (%84) ise yarı vasıflı veya vasıfsız işlerde çalışmıştır. Türkiye’ye geldiklerinde ise, bu kişilerin tamamı vasıfsız işlerde çalışmaya başlamışlardır. Aşağıda, vasıfsız işlerde çalışan sığınmacıların yaptıkları işe ilişkin ifadelerine yer verilmiştir:

A4; “Bizim dükkanımız vardı. Orda çalışıyordum ama savaştan dolayı ben geldim. Ailem hala dükkana bakıyor. Ama bir gün açık bir gün kapalı savaştan dolayı, öyle yani.”

A9; “Ben Afganistan’da babamın yanında çalışıyordum. Babam terziydi. O yüzden para almıyordum. Bir de tarla işinde çok çalışıyordum. Prinç, arpa ekiyorduk.”

A13; “Ben orda hem okul okuyordum hem de bilgisayar, televizyon satan bir yerde eleman olarak çalışıyordum, yarım gün yani...”

S6; “Ben öğrenciydim. Savaşın dolayısıyla okul kapanınca, ufak bir dükkan açtık. Ben 2014’te geldim Türkiye’ye. Daha önce gelenler olmuş; 2012, 2013’de gelenler olmuş. Onlar dükkanları boş bıraktılar. Biz dükkan sahibi değiliz ama dedik biz açalım dükkanı, kazanırsak biz dükkan sahibine para göndeririz dedik. İçli köfteye benzer bir şey yapıyorduk, ismi ‘felafel’. Çok da çalıştıramadık zaten hapse attılar beni sonra. Sadece bu işi yaptık. Bir ay sürdü, para da kazanamadık.”

Afganistan’da tarih öğretmeni olan, üstelik bulunduğu okulda müdürlük yaptığını söyleyen bir sığınmacı savaşın bulunduğu yere sığramasıyla okulunun kapandığını ve işsiz kaldığını söylemiştir. Bu sığınmacı şu anda Türkiye’de taş ocağında çalışmaktadır.

A8; “Ben kendim okul müdürüydüm, müdürü. Ben orda 9 sene çalıştım, bak bu adam biliyor. Bu benim öğrencim bu, Afganistan’da (‘Evet, evet’ dedi arkadaşı). Ben ilçedeydim. Bizim ilçede savaş başlayınca bizim işler bitti. Bütün işler kapandı. Vilayette yaşasaydım olurdu ama orda iş bulamam. Bulduğum ilçeden başka yerde iş bulamam. Zaten okullar kapandı.”

Tablo 3.14. Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’ye Gelmeden Önce Son Çalıştıkları İşteki Deneyimleri*

Katılımcılar	Çalışılan ülke	Aylık ücret**	Günlük çalışma saati	Kazancınız yeterli miydi?
A1	Afganistan	150\$	Belirsiz	Evet
A2	İran	200\$	16	Evet
A3	İran	100\$	8	Hayır
A4	İran	200\$	8	Hayır
A5	İran	70\$	10	Hayır
A8	Afganistan	120\$	8	Hayır
A12	Pakistan	200\$	12	Hayır
A13	Afganistan	45\$	10	Hayır
A14	İran	300\$	7	Evet
A15	İran	300\$	8	Evet
S1	Suriye	200\$	8	Evet
S2	Suriye	150\$	16	Evet
S3	Suriye	100\$	8	Evet
S4	Suriye	50\$	Belirsiz	Evet
S5	Suriye	50\$	7	Evet
S7	Suriye	40\$	8	Evet
S8	Suriye	60\$	8	Evet
S9	Suriye	60\$	8	Evet
S10	Suriye	50\$	6	Hayır
• Toplamda hesaplanan aylık ortalama ücret = 145\$ • Günlük ortalama çalışma süreleri = 9,2 saat • Sığınmacıların 12’si (%63) kazançlarının yeterli olduğunu, 7’si (%37) ise yetmediğini belirtmiştir.				
*Türkiye’ye gelmeden önce çalışma tecrübesi olmayan sığınmacılar tabloya dahil edilmemiştir.				
** Kazanılan aylık ücretler sığınmacıların hatırlayabildikleri kadarıyla takribi olarak hesaplanmıştır.				

Tablo 3.14’de görüldüğü üzere; görüşülen 25 sığınmacıdan 19 tanesi Türkiye’ye gelmeden önce kendi ülkelerinde veya göç ettikleri diğer ülkelerde çalışma deneyimine sahip olmuştur. Tablodaki verilere göre, sığınmacıların kazandığı aylık en düşük ücret 40\$ iken, en yüksek 300\$’dır. 19 sığınmacının aylık ücret ortalaması ise 145 \$ olarak hesaplanmıştır. Sığınmacılara “kazancınız yeterli miydi?” sorusu yöneltildiğinde ise, %63’ü yeterli olduğu cevabını verirken, %37’si kazandığı para ile geçinemediğini belirtmiştir. Sığınmacıların aldıkları ücretlerin görece düşük olmasına rağmen, çoğunlukla yeterli olduğunu ifade etmiş olmaları, verilen cevaplar üzerinden birkaç şekilde açıklanabilir. İlk olarak sığınmacılar, subjektif yoksulluk¹⁸ bağlamında isteklerini ve/veya beklentilerini oldukça düşük tutmaktadırlar. Yani asgari şartlar altında minumum harcama ile geçinebilmek bazı sığınmacılar için yeterli bir seviyedir. Diğer sebepler ise sığınmacıların büyük bölümünün bekar olması nedeniyle ailelerini geçindirme yükümlülüğünün olmaması ve çalıştıkları ülkelerdeki mal ve hizmetlerin daha ucuz olmasıdır. Aşağıda bu görüşlerdeki sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir:

A2; “Yetiyordu. Kira falan yoktu, patronlar kalacak yer veriyordu. Elektrik ve su faturası da yoktu orda, patron ödüyor. Pansiyon gibi bir yerdeydim.”

S2; “Ben günde iki nöbet tutuyordum(8+8=16 saat). Ayda 150\$ kazanıyordum. 150\$ tek başına bir kız için iyi bir paraydı. Kazandığım yetiyordu, çok yetiyordu hem de. Birikim yapıp aileme gönderiyordum.”

S4; “50\$ kazanıyordum. 50\$ Suriye’ nin parasına göre çok para. 50\$ ile geçiniyordum Suriye’de zaten evimiz vardı. Fazla masrafımız yoktu, tarlalarımız da vardı.”

S5; “Yetiyordu. Abim o zaman hayattaydı, kazandığım sadece benim için yetiyordu.”

Tablo 3.15. Uyuğu Göre “Kazandığınız Ücret Size Yetiyor Muydu?” Sorusuna Verilen Cevaplar

Uyruk	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Afganistanlı sığınmacılar	4	%40	6	%60	10	%100
Suriyeli sığınmacılar	8	%89	1	%11	9	%100

¹⁸ Subjektif yoksulluk, bireyin veya hanehalkının kendi tercihleri (fayda yaklaşımı) doğrultusunda yoksul olduğunu düşünmesidir (Topgül, 2013: 280).

Tablo 3.15. incelendiğinde, uyruklara göre geçim durumunun farklılaştığı görülmektedir. Buna göre Afganistanlı sığınmacıların %60'ı Türkiye'ye gelmeden önce son çalıştıkları işlerde kazandıkları ücret ile geçinemediğini belirtmişken, Suriyeli sığınmacıların %89'u geçinebildiğini belirtmiştir. Bu durum, Suriyeliler açısından savaş nedeniyle göçün Afganistanlılara göre daha önemli bir etken olduğunun göstergesidir. Ancak unutulmamalıdır ki, Suriye'deki istihdam piyasası sorunsuz bir şekilde işlememektedir. Görüşülen Suriyeliler kazandıkları para ile geçinebildiklerini dile getirmiş olsalar bile, iç savaşın şiddetini arttırması durumu kötüleştirilmiş ve işlerin devamlılığını olumsuz etkilemiştir. Bunun üzerine Suriyeliler, hem can güvenliklerini sağlamak hem de çalışmak için Türkiye'ye gelmişlerdir. Aşağıda bu ifadelerle ilişkin iki örnek yer almaktadır:

S8; “Yetiyordu ama savaş başlayınca işler bitti.”

S9; “ Yetiyordu. Ama orada işler bitti. İş yok. Savaş durumu da kötüleşti. Ben de buraya geldim.

Kazandığı ücret ile geçinemediği ifade eden sığınmacıların verdikleri cevaplara bakıldığında ise; sığınmacıların geçinebilme olgusunu karnını doyurmak veya yeni bir ayakkabı almak gibi temel ihtiyaçlar ile ilişkilendirdiği görülmüştür. Gerçekten de bu durum, sığınmacıların istihdam piyasasında beklentilerini en düşük seviyede tutmuş olmalarına rağmen ihtiyaçlarını karşılayamadıklarının bir göstergesidir. Aşağıda sığınmacıların bu ifadelerine yer verilmiştir.

A5; “Yetmiyordu karnımı zor doyuruyordum.”

A8; “Yetmiyordu. Ben orda 14 kişinin ekmek parasını bulamıyordum. Ailem 14 kişiydi. Babam var, annem var, eşim var, çocuklarım var. 6 çocuğum var. Şu an ben onlara burdan para gönderiyorum, gönderdiğim yetiyor. Ailemde başka çalışan yok. Bir kardeşim var sadece, ama zaten onun çalışma parası belli, kendi harçlığını çıkaramıyor o.”

A13; “(...)O da oranın parasında 100 Afgani veriyordu. Bir kerelik yemek param oluyordu, başka birşey yapamıyordum. Karnım ancak doyuyordu yani. Ayda 3000 Afgani alıyordum. 50\$ bile yapmıyor bu para 45 \$ ancak. Yani sadece ekmek parasına çalışıyorduk, ayakkabı bile alamıyorduk.”

Sığınmacılara “Türkiye'ye gelmeden önce çalıştığınız işte sigortanız var mıydı?” sorusu yöneltildiğinde; sığınmacıların tamamı, ülkelerinde kamu çalışanları dışında sigortacılık kurumunun olmadığını ve sigortasız çalıştıklarını belirtmişlerdir. Suriye ve Afganistan gibi ülkeler doğum oranlarının yüksek olduğu ve yaşlı nüfusunun az olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, bu ülkelerde yaşlı nüfusa yönelik sosyal politikalarla çok fazla gereksinim duyulmamakta, yaşlıların ihtiyaçları genellikle çocukları

tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca aktif çalışma dönemlerinde ev, arsa vb. mülkler edinen çalışanlar, sahip oldukları bu mülkleri yaşlılık dönemlerinde kullanabilecekleri sigortaları olarak görmektedirler. Aşağıda sığınmacıların bu doğrultudaki ifadelerine yer verilmiştir:

A8; “Yok. Bizde öyle birşey yok. Emekli olduk mu, ölüyoruz gidiyoruz. Bizde emekli parası yok. 43 sene öğretmenlik yapsaydım eğer, emekli olunca toplu para alırdım ama aylık yok. 43 sene nasıl öğretmenlik yapayım Afganistan’da? Savaş var.”

S1; “Yok ama gerek de yoktu. Mesela Şam’da iki tane devlet hastanesi var, oraya gidersin hasta olunca hiç para ödemezsin. Kimse sana çalışıyor musun, çalışmıyor musun diye sigorta sormaz. Devlet masrafını karşılıyor. Bir de hastanenin içinde eczane var. Mesela bir kutu ilaç sana veriyor, iyileşmezsen ikinci ilacı kendin alıyorsun. Zaten bizde ilaç o kadar pahalı da değil, ucuz yani. Ama özel hastaneye gidersem tabii para ödeyeceğim. Bunların hepsi savaştan önce, savaş herşeyi değiştirdi.”

S2; “Orda sigortam yoktu. Sigortam yok ama Suriye’de zaten sigorta diye birşey yok. Orda insanlar emekli oluyor ama emekli olduktan sonra bir maaş aldıkları yok. İşi bırakıyorlar ama maaş almıyorlar. Yaşlanınca çocukları onlara bakıyor. Bizde huzurevi bile yok. Bizim için anne-baba birinci sırada gelir.”

3.7.4 Sığınmacıların Türkiye’deki İstihdam Deneyimlerine İlişkin Bulgular

Sığınmacıların birçoğu savaş nedeniyle menşe ülkelerindeki işlerini kaybetmekte ve yeni bir iş bulamamakta zorlanmaktadır. Bu sebeple geçinebilecekleri bir iş ve daha iyi bir hayat ümidiyle sığınmacılar Türkiye’ye iltica ederek emek arzında bulunmaktadırlar. Bu bölümde sığınmacıların istihdam deneyimlerine ilişkin genel bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.16. Sığınmacıların Meslekleri ile Türkiye’de Yaptıkları İş Arasındaki İlişki*

Sığınmacı	Asıl Mesleği	Türkiye’de yaptığı işler	Sığınmacı	Asıl Mesleği	Türkiye’de yaptığı işler
A1	Üst düzey asker	Tarım işçisi	A14	Halı dokumacılığı	Garsonluk İnşaat işçisi
A2	Kasiyerlik	İnşaat işçisi	A15	Yok	İnşaat işçisi
A3	Çiftçilik İnşaat işçisi	İnşaat işçisi	S1	Dericilik Elektrikçi	Tarım işçisi Çobanlık Pazarcılık
A4	Çiftçilik	İnşaat işçisi	S2	Anestezist	Fırın işçisi Tercümanlık Lokanta çalışanı
A5	Tavukhane işçisi	Çobanlık Fırın işçisi	S3	Pazarcılık	Lokanta çalışanı
A6	Yok	İnşaat işçisi Garsonluk	S4	Boya ustası	Tarım işçisi İnşaat işçisi Boyacılık
A7	Yok	İnşaat işçiliği Taş ocağı işçisi	S5	Elektrikçi	Tekstil işçisi Fırın işçisi
A8	Tarih Öğretmeni	Çobanlık İnşaat işçisi Taş ocağı işçisi	S6	Yok	Tornacılık Fırın işçisi
A9	Tekstil işçisi	Taş ocağı işçisi Su tesisatı işçisi	S7	İnşaat işçiliği	Lastik fabrikasında işçi İnşaat işçisi Boyacılık Elektirikçinin yanında çıraklık Hamallık Çay fabrikasında işçi Matbaa çalışanı Tekstil işçisi
A10	Lokantacılık	Taş ocağı işçisi	S8	Fayans işçisi	Ayakkabı fabrikasında işçi Mobilya işçisi İnşaat ve fayans işçisi
A11	Yok	Mobilya işçisi Taş ocağı işçisi	S9	İnşaat ustası	Tekstil işçisi İnşaat işçisi Gıda fabrikasında işçi

A12	Halı dokumacılığı	Taş ocağı işçisi	S10	Arapça öğretmeni	Tekstil işçisi İnşaat işçisi Fırın işçisi
A13	Mağaza çalışanı	Çimento fabrikasında işçi Çobanlık İnşaat işçisi Fırın işçisi Turşuculuk			

*Sığınmacıların Türkiye’de kendi mesleklerini yapıp yapmadıkları değerlendirilirken şu an çalışmakta oldukları işler değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 3.16. görüşülen 25 sığınmacının meslekleri ve Türkiye’de yaptıkları işler arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sığınmacılar arasında vasıflı olarak kabul edebilecek iki öğretmen, bir üst düzey asker ve bir de anesteziist olmak üzere 4 kişi bulunmaktadır. Ne yazık ki bu kişiler Türkiye’de meslekleri doğrultusunda çalışma fırsatı bulamamışlar; çobanlık, meyve toplayıcılığı, inşaat işçiliği gibi vasıfsız işlerde çalışmak durumunda kalmışlardır. Halihazırda kendi mesleğini icra edebilen sığınmacı sayısı sadece 3’tür. Bu sayı, görüşülen sığınmacıların %12’sine karşılık gelmektedir.

Sığınmacıların Türkiye’de çalıştıkları işlerin tamamının vasıfsız işler olduğu görülmektedir. Daha önce de açıklandığı üzere¹⁹ sığınmacılar, genellikle istihdam açığının bulunduğu; tehlikeli, pis veya zahmetli işlerde iş bulabilmektedirler. Bu durum, sığınmacıların yarattığı sosyal dampingten yerli işçilerin daha az etkilenmesini ve aynı zamanda üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının daha ucuza piyasaya sürülmesini sağlamaktadır ancak sığınmacı istihdamı, her durumda işverenler açısından bir avantaj yaratmamaktadır. Farklı sebeplerle, sığınmacıların çalıştığı düşük ücret düzeyinde çalıştırabileceği bir işçi bulamayan işverenler, diğer işyerleri ile rekabet etme konusunda zorluk yaşayabilmektedir.

Tablo 3.17. Görüşülen Sığınmacıların Çalışma İzin Belgesine ve Sosyal Sigortaya Sahip Olma Durumları

	Var	Yok	Toplam
Çalışma izin belgesi	0	25	25
Sosyal sigorta	0	25	25

¹⁹ Bkz. Sayfa 23.

Sığınmacıların çalışma izin belgesi ile bir işyerinde çalıştırılması durumunda, işverenler açısından sığınmacı çalıştırmanın herhangi bir avantajı olmamaktadır. Çünkü mevzuatta sigorta kolları veya sigorta primleri bakımından sığınmacılar açısından hiçbir muafiyet öngörülmemiştir. Üstelik çalışma izin harcını işverenin ödemesi durumunda, sığınmacı işçi çalıştırmanın işgücü maliyeti, yerli işçi çalıştırmaya göre daha fazla olmaktadır. Bu durumun yerli işçilerin istihdamda korunması açısından olumlu etkiye neden olduğu düşünülebilir ancak çalışma izni alma konusundaki engeller, sığınmacıları kayıt dışı çalışmaya itmektedir. Sonuç olarak kayıt dışı çalışma oranının yüksek²⁰ olduğu Türkiye’de; sığınmacıların kayıt dışı emek arzında bulunması, yerli çalışanlar ve kayıt dışı işçi çalıştırmayan işverenler açısından daha büyük sosyal damping sorunlarına yol açmaktadır (Elagöz, 2018: 159).

Görüşülen 25 sığınmacının tamamı, çalışma izin belgelerinin olmadığını dile getirmiştir. Dolayısıyla kendi ülkelerinde sigortasız çalışmış olan bu sığınmacılar, Türkiye’de de sigortasız çalıştırılmaktadır. Sadece bir sığınmacı İŞKUR tarafından desteklenen işbaşı eğitim programı kapsamında çalıştığını, program bittikten sonra çalışmaya devam ederse çalışma izninin çıkarılacağını ve sigortasının başlatılacağını belirtmiştir. Sığınmacının ifadesi şu şekildedir:

“Şu an yok ama olacak. Çünkü şu an İŞKUR üzerinden çalışıyorum. 3 aydan sonra olacak. Şimdi üç ay deneme süresi gibi... 3 aydan sonra ya işten çıkaracaklar ya da devam edeceğim. Eğer devam edersem sigortamı da yatırırlar.”

Daha önce de belirtildiği gibi çalışma izninin alınması gerekli şartların taşınması ve belirli prosedürlerin yerine getirilmesi halinde mümkün olmaktadır. Aslında sığınmacılar gerekli şartları taşımalarına rağmen, çalışma iznini alma konusunda genellikle işveren engeli ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çünkü çalışma izni almak, işveren açısından; sigorta primi, çalışma izin harcı ve asgari ücretin altında çalıştırmama yükümlülüğü gibi yeni maliyet giderlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumda, maliyetlere katlanmak istemeyen işverenler kaçak olarak yabancı işçi çalıştırma yolunu tercih etmektedirler. Aşağıda, kaçak çalışırken jandarma tarafından yakalanan bir sığınmacının ifadesine yer verilmiştir.

A7; “Çalışma iznim yok, ben almak için başvuracaktım ama patron istemedi. Mesela ben taş fabrikasında çalışırken jandarma geldi bizi yakaladı, ‘burda

²⁰ 2019 yılına ait SGK verilerine göre, Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranı %34,52 seviyesindedir.

çalışman yasak' dedi. Buralarda bizi rahat bırakmıyorlar ki çalışalım. Bu yüzden ordaki işten ayrılmak zorunda kaldım.”

Tablo 3.18. “Yaptığınız İşte Düzenli Olarak Çalışıyor Musunuz?”

Sorusuna Verilen Yanıtlar

	Sayı	Yüzde
Düzenli	18	%72
Düzensiz	7	%28
Toplam	25	%100

Görüşülen sığınmacıların %72'si halihazırda çalıştıkları işlerde düzenli olarak çalıştıklarını belirtirlerken; %28'si ise düzensiz çalıştıkları yanıtını vermiştir. Genellikle inşaat sektöründe çalışan sığınmacılar düzensiz olarak çalışmaktadır. Çünkü hava koşulları ve işin tamamlanması ile yeni işe başlama arasında geçen süre vb. nedenler inşaat sektörünün düzensiz olmasına neden olmaktadır. Diğer sektörlerde çalışan sığınmacılar çoğu zaman düzenli olarak çalışmaktadır. Aşağıda düzensiz çalışan sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir.

A3; “Düzenli değildi. Mesela; bir gün çalışıyordum, bir gün yağmur yağıyordu çalışmıyordum.”

A15; “Yani benimki düzenli olmadı burda. Kısmet yani. Bir işe sürekli diye gidiyorum çok sürürse 20 gün falan sürüyor. Yeni iş bulana kadar 1 ay geçiyor aradan. Patron da değişiyor sürekli. Ben buraya geldiğimden beri 9, 10 tane patronum değişti. Düzenli değildi işlerimiz.”

S4; “Düzenli olarak değil... 2 gün çalışıp 1 hafta çalışmayız bazen, belli olmuyor. Bazen 1 ay da işsiz kalabilirim, bazen bir hafta da... Benim tanıdığım ustalar var iş olunca çağırıyorlar ben de gidiyorum.”

S8; “Düzenli değil. Mesela ayda 15 gün, 20 gün çalışıyoruz. Bazı günler gidiyorum, bazı günler gitmiyorum. Öyle yani. Sistemli değil.”

Tablo 3.19. Görüşülen Sığınmacıların Hukuki Hakları Konusunda Bilinç Düzeyleri

	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Sayı	18	2	5	25
Yüzde	%72	%8	%20	%100

Sığınmacıların büyük bölümü sahip oldukları hukuki haklardan habersiz bir şekilde istihdam edilmektedirler. Dolayısıyla işyerinde büyük sorunlar ile karşılaşılıyor olsalar bile haklarını arayamamakta ve kendilerini işverenin insafına bırakılmış halde bulmaktadır. Sığınmacılar ücretlerini alamama veya iş kazası geçirme gibi ciddi durumlarla karşılaşmış olmalarına rağmen kendi haklarından ve işverenin yükümlülüklerinden habersiz oldukları için pasif kalarak haklarını aramamaktadır. Buradaki en büyük etken; çalışma izni olmadan çalıştıkları için bu tarz eylemlere başvurmaktan kaçınmalarıdır. Sığınmacılar çalıştıkları işyerlerinde çalışma izni almanın yollarını araştırırsalar bile bu konuda işveren engeli ile karşılaşmaktadırlar. Tablo 3.19’da görüldüğü üzere 25 sığınmacıdan 18’i (%72) hukuki hakları konusunda bilinçsiz olduğunu dile getirmiştir:

A8; “Yok. Bilmiyorum ben. Anlamıyorum. Başvurmadım zaten çalışma izni için de.”

A9; “Bilmiyorum. Çalışma izni nasıl alınır bilmiyorum mesela. Yapmıyorlar ki zaten. Yapmıyorlar, yapmıyorlar.”

A11; “Hiç birşey bilmiyorum. Patron diyor ki bize; ‘karakola gitsen bile ben sana para vermem’. Haklarımızı bilmiyoruz.”

A12; “Bilmiyorum. Patron söz verdi parayı vericem diye ama vermezse nasıl alırım bilmiyorum.”

A13; “Biliyorum. İşverenler sigorta yatırmak istemedikleri için bize çalışma izni almıyorlar.”

A15; “Vallahi, bir kere sorduk, denedik ama... Bize dediler; bir patron ile bir sene anlaşıyorsun, o da seni eşek gibi çalıştıracak ancak öyle izin belgesi verirler. Biz de kabul etmedik yani. Öyle bir haber işittik.”

S2; “Bilgi sahibiyim ama zaten yapmıyorlar. Yabancı olduğum için sigorta yapmıyorlar. Onların dediklerine göre sigortam çıkmıyor. Ama aslında onlar başvurmadılar.”

S3; “Biliyoruz. Ama haklarımızdan faydalanamıyoruz. Patronlar bize çalışma izni almıyorlar.”

S4; “Benim net bir bilgim yok bu konular hakkında. Çalışma izni için sorduğumda sana çıkmaz diyorlar.”

S6; “Yok bilmiyorum. Sigorta işini çok sordum ben. Dediler size olmaz, yabancı olduğunuz için size sigorta çıkarılamaz. Bizim kimliğimiz de yoktu zaten o zaman. Geçici koruma kimliği yoktu.”

S9; “Ben daha Türkçe konuşmayı bilmiyorum; kanunları, haklarımı nasıl bileyim?”

S10; “Hayattan öğrendik. Ama eskiden bir bilgimiz yoktu. Yine de çalışma izni nasıl alınır sigorta nasıl yaptırılır bilmiyoruz. Kimliği daha yeni aldık.”

Tablo 3.20. Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’deki Çalışma Hayatından Memnuniyet Düzeyleri

	Memnun değilim	Orta	Memnunum	Toplam
Sayı	13	3	9	25
Yüzde	%52	%12	%36	%100

Tablo 3.20’ye göre görüşülen 25 sığınmacıdan 13’ü (%52’si) Türkiye’deki çalışma hayatlarından memnun olmadıklarını dile getirmiştir. Bu memnuniyesizliklerinin temel sebepleri ise; ücretlerini tam olarak alamamaları, ağır işlerde çalıştırılmaları ve geçim sıkıntısı yaşamalarıdır. Aşağıda memnuniyet düzeyini orta olarak belirten veya “memnun değilim” yanıtını veren sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir.

A3; “Yok, memnun değilim. Kaldır indir, kaldır indir... Çok zor.”

A4; “Memnun değilim. Burda da zor hayat.”

A8; “Ben memnundum ama, patron paramı vermediği için artık memnun değilim.”

A9; “İşlerden? Yani, çalışırsam memnun olurum ama çalışmazsam memnun olmam. Paramı verselerdi memnun olurdum. Şu an memnun değilim”

A11; “Memnun değilim ama mecburuz. Bizim işimiz çok zor burda, çok ağır işler var.

A12; “Yok memnun değilim. Paramı vermediler, şu anda da işsizim.”

S1; “Memnunum demeyeceğim, memnun değilim de demeyeceğim. Buna şükür. Çünkü ben hem çalışıyorum hem de okuyorum. Sağlıklıyım, izin alabiliyorum. Böyle işte, ne yapalım? Hayat böyle yani”

S6; “Benim memnuniyetim %10, %15 ben çıkmak istiyorum Türkiye’den. Memnun değilim, vallahi gece çalışmaktan bıktım ya.”

S9; “Türkiye’de çok dolandırıcılık oldu. 1,5 aylık paramı vermediler. Ondan memnun değilim.”

S10; “Türkiye’de çalışma süreleri uzun. Maaş da düşük. Daha iyi olmalıydı diye düşünüyordum.”

Görüşülen 9 sığınmacı (%36) ise, Türkiye’deki çalışma hayatından memnun olduğunu dile getirmiştir ancak bu memnuniyet sığınmacıların hayatında herşeyin yolunda gittiğinin bir göstergesi olarak düşünülmemelidir. Çünkü, sığınmacıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde; birçok sıkıntı ile karşılaştıkları buna rağmen şükrettikleri için memnun oldukları görülmektedir. Aşağıda memnun olduğunu belirten bazı sığınmacıların verdikleri yanıtlar yer almaktadır:

A2; “Memnunum abi. Türkiye gibi yer var mı ya? İşte kazanıyoruz parayı, çalışıyoruz, geçiniyoruz, başka ne yapalım ya abi.”

A10; “Pakistan’da amcam beni her gün dövüyordu²¹. Amcamdan kaçıp geldim ben buraya. Burda arkadaşlarımlayım memnunum ama önce kaçakçıya verilen parayı ödemem lazım. Onu ödersem kazandığım para bende kalacak. Şu an için memnunum.

A13; “Memnunuz ya ne yapalım yani. Ekmek parası çıkıyor.”

A14; “Dedim ya, patronlar Türklere fazla para veriyorlar. Suriyelilere, Afganlara az veriyorlar. Ama Türkiye’nin devleti on numara bunu yazın, özellikle altını çiziniz. Bana karşı dürüst davranmalar niye çalışmayayım ki. Genel olarak memnunum.

A15; “Tabii. Ben memnunum. 1,5 sene boşa kaldım sadece 6 ay çalışabildim ama olsun yine de memnunum.

S3; “İlk işimden memnun değildim, patronlarla iyi anlaşamıyordum. Ama ikinci şu anki işimde çok memnunum, patronlar çok iyi.”

S7; “Her çalıştığım yer iyiydi. Şaka değil, vallahi. Tabiki paramı vermedikleri zaman oluyordu ama şöyle anlatayım. Ben memnundum, kafama göre işten ayrıldığım oluyordu. Adam da paramı vermiyordu. Yani içerde param kalıyordu. Ben çok defa keyfi olarak işten ayrıldım. İlk defasında kalan paramı istemiştim, vermedi. Daha sonra hiçbirinden istemedim. Kafama göre işten çıktım, paramı da aramadım. Benim için problem değil verse de vermese de, artık önemsemiyorum.”

S8; “Ben şimdi bi olay yaşadım. Biz 4 kişi falan bizim paramızı vermediler. Şimdi istiyorum. Bugün yarın, bugün yarın diyorlar ama vermiyorlar. Önceden öyle değildi. Çünkü benim patron iyiydi. Genel olarak çalışma hayatından memnunuz ya, ne yapalım.”

3.7.5. Sığınmacıların İş Bulma ve İşten Ayrılma Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Sığınmacılar sahip oldukları geniş network ağları ile Türkiye işgücü piyasası hakkında bilgi edinmekte ve bu bilgiler doğrultusunda iş aramakta veya mevcut işinden ayrılmaktadırlar. Bu doğrultuda sığınmacılar genellikle kısa sürede iş bulmakta fakat karşılaştıkları sorunlar nedeniyle kısa sürede işten ayrılmaktadırlar. Bu bölümde sığınmacıların iş bulma ve işten ayrılma süreçleri detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

²¹ A10’un koluna üç ayrı yerden uzun dikişler atılmıştır. A10, amcasından gördüğü şiddet sonucunda kolunun bu hale geldiğini belirtmiştir.

Tablo 3.21. Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’deki İlk İşini Bulma Süreleri

	1 gün	2-7 gün	8-30 gün	1-3 ay	3-6 ay	Toplam
Sayısı	7	8	8	1	1	25
Yüzdelik	%28	%32	%32	%4	%4	%100

Sığınmacılara “Türkiye’ye geldikten sonra ilk işi bulmanız ne kadar sürdü?” sorusu yöneltilmiş ve sığınmacıların çok kısa süreler içerisinde iş buldukları görülmüştür. Tablo 3.21’e göre sığınmacıların %60’ı bir hafta içerisinde, %92’si ise bir ay içerisinde ilk işini bulduğunu belirtmiştir. Sığınmacıların iş arama sürelerinin kısa olmasının başlıca sebepleri şunlardır:

- Geçinebilmek ve savaş nedeniyle muhtaç kalan ailelerine para gönderebilmek için en kötü işlerde bile düşük ücretlerle çalışmaktadırlar.
- Genellikle istihdam açığının yaşandığı, yerli işçiler tarafından pek tercih edilmeyen işlerde çalışmaktadırlar.
- Çalışma izinleri olmadan kayıt dışı çalıştıkları için, işverenler tarafından kolayca emek sömürüsüne uğrayabilmektedir. Haklarını aramaktan çekinmektedirler.
- Sığınmacıların bir kısmı gelmeden önce tanıdıkları vasıtasıyla çalışacakları işi ayarlamaktadır.
- Genellikle genç yaşlarda oldukları için emek yoğun işlerde iş bulmaları daha kolay olmaktadır.

Tablo 3.22. Görüşülen Sığınmacıların İş Bulma Kanalları

Bulunan işler	Sığınmacı bir tanıdığı aracılığıyla	Eski işvereni aracılığıyla	Kendim buldum	İşveren kendisi işe çağırmış	İŞKUR aracılığıyla	Amale pazarı	Toplam
Sayısı	39	5	4	1	1	1	51
Yüzdelik	%76.4	%9.8	%7.8	%2	%2	%2	%100

Sığınmacıların büyük bir bölümü; Türkiye'ye ve Çanakkale'ye göç etme nedenlerinde olduğu gibi, tanıdıklarının yardımı veya tavsiyesi üzerine iş bulmaktadırlar. Tablo 3.22.'ye göre sığınmacılar, çalıştıkları işlerin %76,4'ünü tanıdıkları başka bir sığınmacı aracılığıyla bulmuşlardır. Ayrıca Afganistanlılar, yine bir Afganistanlı sığınmacının yardımı ile; Suriyeliler ise başka bir Suriyeli sığınmacının yardımı ile iş bulduklarını dile getirmiştir. İş bulup çalışmaya başlayan sığınmacılar, sosyal ağlarını kullanarak çalıştığı işyerlerinde başka sığınmacıların da iş bulmasını sağlamaktadır. Doğrusu sığınmacılar, Türkiye'ye ilk geldiklerinde çoğunlukla dil bilmedikleri için diğer iş bulma kanallarını kullanmakta güçlük yaşamaktadırlar. Üstelik tanıdığı bir kişinin önerisi üzerine işe başlamak, o işe ve işverene olan güveni arttıran bir olgudur. Tanıdığı bir sığınmacı aracılığıyla iş bulanların ifadeleri şu şekildedir:

A5; “ Çobanlık işini de, fırın işini de bir arkadaşım buldu. Ben kendim bulmadım. Çünkü zaten Türkçe'yi çok az biliyordum.”

A6; “Ben Ankara'dayken tanıdığım bir arkadaş bana Çanakkale'den iş buldu. İlk orda çalıştım. Sonraki işi ise, ben kendim buldum.”

A14; “Hep tanıdıklarım işleri buldu. Bir gün arkadaşım aradı; ‘Türkçe biliyor musun? Lokantaya adam lazım’ dedi. Ben de dedim; ‘Türkçe'yi senden iyi bilirim’. Sonra o lokantada garsonluk yaptım.”

A15; “Mesela bu kişi benim arkadaşım ve arkadaşımın ustası eleman arıyor. Arkadaşım da bana haber veriyor, diyor; ‘çalışacak mısın?’ ben de diyorum; ‘tabii çalışırım’. Arkadaşlarım buluyor yani hep.”

S1; “Kardeşim pazarda çalışıyordu. O bana yardımcı oldu. Çiftlik işinde de onun vasıtası ile iş buldum.”

S5; “Türkiye'ye ilk geldiğimde amcaoğulları beni fırına soktular. Ben de orda devam ettim. Zaten nasıl iş bulacağımı bilmiyordum kendi başıma.”

S7; “Tanıdıklarım buluyordu işleri, kendim hiç aramadım iş. İlk işte yolda bir Suriyeli gördüm, tanımadığım biri. Onla konuştuk o buldu bana iş.”

S10; “Benim bir arkadaşım bahsetti bu işten. Ben baştan istemedim orda çalışmak ama parası daha iyiydi. Sonra baktım fırıncılık benim meslek oldu. Tekstil işini de arkadaşım buldu.”

Tablo'ya göre sığınmacılar çalıştıkları işlerin %9.8'ini eski işvereni aracılığıyla bulmuşlardır. İş bulmalarına aracılık yapan eski işverenlerin 4 tanesi Türkiye vatandaşıyken, bir tanesi sığınmacının Suriye'deki eski işverenidir. Aşağıda fırın müdürü tarafından işe alındıktan belli bir süre sonra patron tarafından işten çıkarılan bir kadın sığınmacının, müdür vasıtasıyla yeni iş bulmasına ilişkin ifadesine yer verilmiştir:

S2; “İlk işimden patron çıkarttı, çünkü hem patron var hem de müdür. Müdür çok iyiydi. Beni işe aldığımda, patron yurtdışındaydı. O gelince beni işten

çıkardı yani. Suriyeli olduğum için beni çıkarmış ama müdür bana başka bir iş buldu. Lokantaya o yönlendirdi beni. Sonra lokantaya geçtim”

Sığınmacılar bazı işleri ise kendi imkanları (%7.8) ile bulmuştur ancak kendi başlarına iş bulmaları yabancı bir ülkede yaşamaları ve dil problemleri nedeniyle ilk etapta oldukça zor olmaktadır. Üstelik dil bilseler bile tanıdıkları aracılığıyla iş bulmak daha yaygın bir yöntemdir. Aşağıda aynı sığınmacının kendi çabası ile başka bir iş bulma deneyimine yer verilmiştir:

S2; “ (...)Sonra Türkçem ilerledikçe artık Çanakkale’de de bir işe girebilecek duruma geldim. Burda YTB bursu²² alıyordum ama o burs tek başına yetmediği için çalışmak zorundaydım. Burda da ilk girdiğim iş zaten lokanta, garsonluk yani... Alışveriş merkezinde bulunan bir lokantada iş ilanı vardı. Patronla konuştum ve işe başladım. Kendim buldum yani işi.”

Sığınmacılardan bir tanesi yaptığı işlerden birinde işverenin daveti üzere çalışmaya başladığını dile getirmiştir:

“Bir tane arkadaş vardı, o buldu bana bütün işleri. Bir tek 1, 2 günlüğüne fırında çalışan bir arkadaşımın yerine çalışmaya gitmişim, o zaman patron numaramı almıştı. Beni birkaç ay sonra ne yapıyorsun ne ediyorsun diye aradı. ‘Boşta mısın?’ dedi. Ben de ‘boştayım’ dedim. Çalışmaya başladım.”

İŞKUR, yürüttüğü işbaşı eğitim programları ile bazı sığınmacıların işgücü piyasasına entegre olmasına ve mesleki deneyim kazanmasına yardımcı olmaktadır. Sığınmacılardan bir tanesi bu kapsamda çalıştığını söylemiştir ancak İŞKUR’dan ve bu programın varlığından yine bir arkadaşı sayesinde haberdar olduğunu belirtmiştir:

S9; “Bir arkadaşımı aradım sordum, ‘iş var mı?’. O da dedi ‘evet var, şu anda fabrikaya alım yapıyorlar’. Ama alımlar İŞKUR üzerinden tabii... Benim İŞKUR’dan falan haberim yoktu, oraya da arkadaşım yönlendirdi.”

Amele pazarları insan onuruna aykırı yapılardır. Ne yazık ki, halen daha birçok ilde yoksul işsizlerin son bir umut olarak iş aradıkları amele pazarları bulunmaktadır. Bu amele pazarlarında işçiler çok düşük ücretler almalarına rağmen çoğu zaman zor çalışma şartları altında ve iş güvenliği olmadan çalışmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Çanakkale il merkezinde de böyle bir amele pazarı bulunmaktadır. Onlarca sığınmacı buraya giderek işe alınmayı beklemektedir. Aşağıda amele pazarına giderek iş bulan bir sığınmacının ifadesine yer verilmiştir:

²² Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından “Türkiye Bursları” programı kapsamında uluslararası öğrencilere verilen burs türü.

A7; “(...) Arkadaşımla yardımı ile bu taş fabrikasındaki işi buldum. İnşaatteki işi ise; bizim burda beklediğimiz bir yer var cuma pazarının orda, bizi ordan seçiyorlar her gün çalışmak için. Ordan iş buluyoruz.”

Tablo 3.23. Görüşülen Sığınmacıların Yapmakta Oldukları İş Seçme Nedenleri

	Daha iyi iş bulamadığı m için	Kolay olduğu için	Sevdiğim iş olduğu için	Kazancı iyi olduğu için	Yakınının tavsiyesi olduğu için	Bildiğim bir iş olduğu için	Sürekli bir iş olduğu için	Toplam
Sayısı	17	4	3	2	1	2	1	30
Yüzdelik	%56.7	%13.3	%10	%6.7	%3.3	%6.7	%3.3	%100

Sığınmacılara “bu iş seçmenizdeki etkenler nelerdir?” sorusu sorulduğunda büyük çoğunluğu (%56.7) mevcut şartlarda daha iyi bir iş bulamadıkları ve çalışmak zorunda oldukları için bu işi seçtiklerini belirtmiştir. Doğrusu bu yanıtı veren sığınmacılar için yapılan iş, seçimden ziyade bir zorunluluktur. Aşağıda bu kapsamda verilen yanıtlar yer almaktadır:

A2; “ Ben ilk geldiğimde fazla okuma-yazma bilmiyordum. Mesela ben lokantada iş arasam, benden okuma-yazma istiyordular. O yüzden başka iş bulamadım. Ben de gittim, inşaatta çalıştım.”

A3; “Mecburiyetten bu işi seçtim. Lokantaya da girmek istedim ama iş bulamadım. İnşaat işi zor ve tehlikeli.”

A5; “Başka iş yok. Başka çok iş aradım ama bulamadım. Yoksa burda 50 liraya kim çalışır. Türkiye’de 50 lira çok az.”

A6; “Çalışabileceğim başka bir yer yoktu, mecbur kaldığım için orasını seçtim. Daha iyi bir iş yoktu.”

A8; “Başka iş bulamadım. Diğer yevmiyeli işlerden de kazanamıyordum, o yüzden bu işi seçtim.”

A11; “Mecburiyetten. Başka iş aradım ama bulamadım. Lokanta da falan bulamadım.”

A13; “Bana dediler turşu fabrikasında bir iş var diye, ‘tamam’ dedim. Ben ne iş olursa çalışırım.”

S1; “Ben seçmedim, aslında pazarda çalışmak zorundayım, yani mecburiyetten.”

S6; “İş ben seçmedim. O beni seçti. Başka iş yok, başka iş aramaya zaman da yok zaten.”

S7; “Mecbur kaldığım için seçtim fabrikayı. Yatacak yerim yoktu çünkü. Burda yemek, yatacak yer, bir de para veriyordu.”

S9; “Çünkü iş yok, işsizlikten dolayı. Nasıl iş bulsam çalışacağım zaten.”

Diğer sığınmacılar; ise yaptıkları işin daha kolay bir iş olması(%13.3), işi sevmeleri(%10), kazancının iyi olması(%6.7) veya bildikleri bir iş olması(%6.7) gibi nedenlerle bu işi seçtiklerini belirtmiştir:

A14; “Garsonluk işi kolay olduğu için o işi yaptım. İnşaat işinde de iyi para verdiği için gittim.

A15; “Ben inşaat işini daha kolay görüyorum. Ben ince iş sevmem, yapamıyorum. Yahu ben iki gün falan lokantaya çalışmaya gittim, yardım için arkadaş. Hep elimdeki bardakları kırıyordum. Patronum da dedi ‘sıkıntı yok, alışırsın’. Ama işte ben alışamadım, dedim; ‘ben burda çalışamıyorum’. Bu işler bana göre değil. Sıkıldım yani. İnşaat işini daha çok seviyorum.”

S4; “Bu işi bildiğim için ve parası iyi olduğu için seçtim.”

S5; “Bu işi hemen öğrendim. Bir de kolay bir iş fırıncılık, çok ağır değil.”

S8; “Zaten bildiğim, sevdiğim bir iş bu. O yüzden bu işi seçtim. Bu işi çok seviyorum.”

S10; “Ben Türkiye’deyim, yabancıyım. Ev yok, aylık masraflar çok var. Her zaman işe ihtiyacım var. Fırıncılık bitmeyen bir iş. İkincisi; siz Türkler pek çalışmıyorsunuz fırınlarda, yabancılar çalışıyorlar. Hem iyi bir meslek, yani benim için iyi bir meslek. Sevdim bu mesleği.”

Tablo 3.24. Görüşülen Sığınmacılar Açısından Türkçe Bilmenin İş Bulma Üzerindeki Etkisi

	Önemliydi	Önemli değildi	Toplam
Sayı	8	17	25
Yüzde	%32	%68	%100

Yaptıkları işlerde Türkçe bilmenin önemli olduğunu vurgulayan sığınmacı sayısı 8 kişiye (%32); 17 sığınmacı (%68) çalıştıkları işlerde Türkçe bilmenin çok da önemli olmadığını belirtmiştir. Sığınmacıların verdikleri yanıtlara göre, insanlarla daha fazla iletişim gerektiren pazarcılık, garsonluk gibi işlerde Türkçe bilmek önemliyken; daha sınırlı iletişimin olduğu inşaat ve fabrika işlerinde Türkçe bilmek o kadar da önemli değildir. Sığınmacılar genellikle bu işlerde Türkçe bilen diğer sığınmacılar ile birlikte çalıştıklarından dolayı, onların yardımı ile iletişim probleminin üstesinden gelmektedirler. Ayrıca bu işlerde, işi öğrendikten sonra iletişim kurmak çok önemli değildir. İşverenler, kaçak olarak sığınmacı çalıştırmanın avantajlarından dolayı, dil bilmeseler bile bu kişileri işe almaktadırlar. Aşağıda sığınmacıların bu konudaki ifadelerine yer verilmiştir:

A1; “Türkçe bilmek önemli değildi. Türkçe bilen başka Afgan arkadaşlar vardı onlar bize işi gösteriyordu. Biz de yapıyorduk.”(Tarım işçisi)

A3; “İlk geldiğimde zaten bilmiyordum önemli değildi. Şimdi biraz biliyorum.” (İnşaat işçisi)

A6; “Türkçe bilmek çok önemli değil. Çünkü Türkçe bilmeyen çok yabancı çalışıyor inşaatta. Önemli olan çok çalışıp, işi güzel yapmak. (İnşaat işçisi)

A10; “Türkçe bilmem önemli değildi. Yanımda Türkçe bilen arkadaşlar vardı.” (Taş ocağı işçisi)

A15; “Zaten biz Türkmeniz ya, o kadar sıkıntı çekmedik yani. Diğer Afganlarda sıkıntı çeken vardı tabii. Türkçe bilmese bile alıyordu inşaat işine patron ama dediğini anlamayınca kızılıyordu. İnşaat işinde dil o kadar önemli değil ama garsonlukta çok önemli.”(İnşaat işçisi)

S4; “Çok önemli değil. Çünkü ben zaten ne yapacağımı biliyorum.”(Boyacı)

S9; “Önemli değil, orda tercüme edecek insanlar var. Bilenler var.” (Gıda fabrikasında işçi)

S10; “Tabi Türkçe bilsek iyi olur. Ama burda bizim işlerimiz her gün aynı, o yüzden öğrendikten sonra işi Türkçe bilmesen de yapıyorsun.” (Fırın işçisi)

Tablo 3.25. Görüşülen Sığınmacıların Önceki İşinden Ayrılma Nedenleri

	İşin bitmesi	Ücretini alamamak	Kendi isteği ile	İzin olmaması	Diğer	Toplam
Sayı	7	8	3	2	4	24
Yüzde	%29.2	%33.3	%12.5	%8.3	%16.7	%100

Tablo 3.25. görüşülen sığınmacıların önceki işlerinden ayrılma nedenlerini göstermektedir. Buna göre sığınmacıların işten ayrılmalarına neden olan en önemli iki durum, ücretlerini alamamaları ve yaptıkları işin herhangi bir nedenden dolayı bitmesidir. Gerçekten de sığınmacılar; çoğu zaman, çalıştıkları halde aylarca ücretlerini alamamakta ve bu yüzden işi bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca sığınmacılar kimi zaman kısa süreli işlerde çalıştıklarından dolayı işin tamamlanması halinde işten ayrılmaktadırlar. Bazı durumlarda ise, çalıştıkları yerlerin iflas etmesi sığınmacıların ordaki işlerinin bitmesine yol açmaktadır. Sığınmacılar bazı durumlarda (Örneğin daha iyi bir iş bulmak) da kendi istekleri doğrultusunda işten ayrılmaktadır.

Aslında sığınmacıların çalıştıkları işlerden ayrılma nedenini belirtirken tek bir nedenden bahsetmeleri, o işyerindeki diğer koşulların olması gerektiği gibi işlediği anlamına gelmemektedir. Örneğin ücretini alamaması nedeniyle işten ayrıldığını belirten sığınmacı, aynı zamanda işveren tarafından mobbinge uğramış olabilir veya işveren gün geçtikçe

sığınmacının iş yükünü arttırmış da olabilir. Ancak sığınmacı diğer olumsuz koşullara katlanmasına rağmen ücretini alamadığı için bu durumu işten ayrılma sebebi olarak belirtebilmektedir.

Tablo 3.26. Görüşülen Sığınmacıların Türkiye’deki En Uzun İşsiz Kalma Süreleri

	1 ay ve daha az	1-3 ay	3 ay- 6 ay	6 ay-1 yıl	Toplam
Sayısı	11	7	5	2	25
Yüzdelik	%44	%28	%20	%8	%100

Sığınmacılara Türkiye’de en uzun ne kadar süre işsiz kaldıkları sorulmuştur. Buna göre; 25 sığınmacıdan 11 tanesi (%44), 1 ay ve daha kısa sürelerle en uzun süre işsiz kaldığını belirtmiştir. Hatta bazı sığınmacılar önceki işinden ayrıldıktan hemen sonra veya birkaç gün içerisinde iş bulduklarını belirtmiştir. Çoğu zaman sığınmacılar; çalıştıkları işlerde ücretlerini alamama, işverenle anlaşamama gibi sorunlar yaşamakta ve bu yüzden çalışıyorlarken de iş aramaktadır. Bu nedenle daha iyi ve güvenilir bir iş buldukları zaman mevcut işinden ayrılıp yeni bir işe geçmektedirler. Ayrıca geçimini sağlamak için çalışmak sığınmacılar için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bundan dolayı sığınmacılar zor şartlar altında bile çalışmak için gönüllü olmaktadır. Bu etkenler sığınmacıların işsiz kalma sürelerinin düşük olmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aşağıda buna örnek ifadelere yer verilmiştir:

A6; “İnşaat işi biraz ağırdı, zordu. Bir de çok uzun süre çalışıyordum. Ben kendim inşaat işinden ayrılmak istedim. Ben önce garsonluk işini ayarladım, daha sonra inşaat işinden ayrıldım. Yani hiç boş kalmadım.”

S6; “İşsiz kaldığım bir 15 gün olmuştur. Onunla da ben ancak dinlendim. Zaten işsiz kalmaya imkanım yok, en düşük ücretle de olsa çalışmak zorundayım. İşsiz kalırsam yolda kalacağım, yatacak yerim yok.”

Tablo 3.27. Görüşülen Sığınmacıların 1 Aydan Daha Uzun Süre İşsiz Kaldıkları Sürelerde Geçimlerini Nasıl Sağladıkları

	Geçinemiyordum	Yakınlarımdan yardım alıyordum	Biriktirdiğim para ile geçiniyordum	Toplam
Sayısı	2	10	7	19
Yüzdelik	%10.5	%52.6	%36.9	%100

Tablo 3.27’de 1 aydan daha uzun süre işsiz kalan 14 sığınmacının, işsiz kaldıkları süre boyunca geçimlerini nasıl sağladıkları gösterilmiştir. Buna göre; sığınmacılar öncelikle çalışırken yaptıkları birikimlerle veya yakınlarından aldıkları yardımlarla geçindiklerini belirtmişlerdir:

A1; “Ben geçen kıştan bu yana hep boşum, işsizim. 7 ay falan oldu işten ayrılalı... İş arıyorum ama bulamıyorum. Ben yaşlı olduğum için kimse bana iş vermiyor. Benim 4 oğlan var. Biri Afganistan’a deport edildi. Birisi burda hasta, ameliyat olması gerekiyor. Diğer oğlum İran’da sünni olduğu için zarar gördü. Ayağı üç yerden kırıldı. O da çalışmıyor. Kalan bir oğlum çalışıyor sadece. Benim durumum çok müşkül, geçinemiyorum.

A4; “Sonra 5,6 ay işsiz kaldım. Kardeşim vardı, arkadaşım vardı. Onlardan istedim, verdiler para.”

A5; “Çobanlık işinden ayrılınca 7 ay boş kaldım, hiç iş bulamadım. Biraz para biriktirmiştım. O parayı harcadım bu sürede. Param bitince de bir arkadaşımdan borç aldım, sonra parayı geri verdim.”

A7; “Şu anda 5 aydır işsizim. Taş fabrikasında 1 sene çalışırken para biriktirmiştım. O paranın bir kısmını Türkçe kursuna verdim, kalanını kendime harcadım. O para ile idare etmeye çalıştım. Başka bir gelirim yoktu.”

A8; “1,5 aydır boştayım. Boş kaldık bize zor. Yani işsiz kaldık, bize hayat zor. Geçinemiyorum.

A15; “5 ay boş kaldığım zamanlar oldu. Biriktirdiğim paralarla ve arkadaşlarımdan aldığım borçla geçiniyordum. Bazen ufak tefek işler de çıkıyordu.

S4; “İşsiz kaldığım çok oldu. Biriktirdiğim para da yoktu. Ama ben arkadaşlarımla beraber kaldığım için birbirimize destek oluyorduk. En çok 3, 4 ay işsiz kaldığım oldu.

S7; “Toplamda 1,5 sene falan işsiz kalmışımdır. Ama ben keyfi olarak işsiz kaldım. İş aramadım yani. Nasıl mı geçiniyordum? Allah’tan... Bazı günler parasızlıktan yemek yemiyordum ama önemli değil ben mutluydum. Şaka yapmıyorum, ciddi cevap veriyorum. Çalışsaydım aç kalmazdım ama ben çalışmamayı seçtim. Kışın da çalışmam zaten ben, keyfi çalışmam. Hani ayı yattıyor ya kışın? Onun gibi ben de yatarım. Vallahi şaka yapmıyorum, ben böyle bir insanım. Çalışmadan yaşamak zor ama nasıl yaşadığımı ben kendim de bilmiyorum. Arkadaşlarla aynı evde kalıyoruz ya, onlardan geçiniyordum. Ben 1 hafta çalışırım mesela 1 ay yatarım. 6 ay hiç çalışmadığım da oldu. Bazı günler hiç yemiyordum, bazen poğaça simit ile geçiniyordum. İsteseydim iş bulurdum, kendim çalışmak istemedim. Ben gurbetteyim, ailemi bıraktım Suriye’de, psikolojik olarak hastayım, dalgınım. Çalışmak istemiyorum.”

S8; “En çok 2,3 ay işsiz kaldığım oldu. O süreçte hep iş aradım. Çünkü ben öyle işsiz dayanmam. Param var, elhamdülillah param hiç kesilmedi, biriktirmiştım. Onla idare ettim. Bazen hiç para kalmıyor ama oradan, burdan idare ediyorum.”

3.7.6. Sığınmacıların Çalıştıkları İşlerde Aldıkları Ücret Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Sığınmacılar, genellikle içinde bulundukları olumsuz durum nedeniyle iş arama süresini kısa tutarak düşük ücretler karşılığında çalışmaya razı olmaktadır. Buna rağmen sığınmacılar ücretlerini düzensiz alma, hiç alamama gibi problemler yaşamakta buna bağlı olarak harcamalarını minimum düzeyde tutmalarına rağmen geçim sıkıntısı çekmektedir. Bu bölümde sığınmacıların aldıkları ücret konusundaki deneyimleri analiz edilecektir.

Tablo 3.28. Görüşülen Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşlerde Aldıkları Günlük Ücret (TL)

	40-50	60-70	80-90	100-110	120-130	140-150	Toplam
Sayı	1	9	7	4	3	1	25
Yüzdelik	%4	%36	%28	%16	%12	%4	%100

Sığınmacılara son çalıştıkları işlerde aldıkları ücretler sorulmuştur. Genellikle yevmiye karşılığı çalıştıkları için kolay kıyas yapabilmek adına ücretini aylık olarak alan sığınmacıların günlük ücretleri hesaplanarak tabloya eklenmiştir. Buna göre sığınmacıların %40'ı günlük 70 TL altında, %68'i ise 90 TL'nin altındaki ücretler karşılığında çalışmaktadır. Sığınmacıların önemli bir bölümünün sürekliliği olmayan ve düzensiz işlerde çalıştıkları hesaba katıldığında, insana yakışır bir gelirden mahrum bir şekilde hayatlarını devam ettirdikleri görülmektedir.

Tablo 3.29. Görüşülen 25 Sığınmacıya İşveren Tarafından Sağlanan İmkanlar

	Yemek	Kalacak yer	Ulaşım
Sayı	19	8	4
Yüzdelik	%76	%32	%16

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere işveren, ücret dışında sığınmacılara başka imkanlar da sunmaktadır. Görüşülen 25 sığınmacıdan 19 tanesi(%76) işyerinde işveren tarafından yemek verildiğini, 8 tanesi(%32) kalacak yerin sağlandığını, 4 tanesi(%16) ise işyerine ulaşım imkanının sağlandığını belirtmiştir. Bazı sığınmacılara işveren tarafından birden fazla imkan sağlanmışken; bazıları işverenden bu konuda hiçbir destek görmediğini belirtmiştir.

Tablo 3.30. Görüşülen Sığınmacıların Ücretlerini Düzenli Alıp Almama Durumu

	Düzenli	Düzensiz	Toplam
Sayı	16	9	25
Yüzdelik	%64	%36	%100

Çalışanların geleceğe yönelik maddi planlarını daha iyi yapabilmeleri ve belirli zamanlarda bütçe ayrılması gereken ödemelerini gerçekleştirebilmeleri için düzenli bir gelire sahip olmaları gerekmektedir. Özellikle fiziksel emeğinden başka geliri olmayan vasıfsız sığınmacılar açısından bu durum daha fazla önem arz eden bir konudur. Tablo 3.30'a göre görüşülen 25 sığınmacıdan 16 tanesi(%64) çalıştığı işte düzenli olarak ücretini aldığını belirtirken; 9 tanesi (%36) ücretini düzenli olarak alamadığını belirtmiştir. Ücretini düzenli alamayan bazı sığınmacıların ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

A8; “Düzenli değildi. 2, 3 ayda bir veriyordu. Belli olmuyordu. İşten ayrılmak istediğin zaman 1 ay önceden söylemen gerekiyor. Yoksa yine para vermiyor git diyor.”

S3; “Düzenli vermiyordu. Yalvarıyorduk, ne zaman alabilirsek artık.”

S4; “İş bittikten 10 gün 15 gün sonra alabiliyorum. Normalde haftalık olarak vermesi gerekiyor ama onlara gelen para geciktiği için bize de geç veriyorlar.”

S10; “Söz veriyordu ama bazen gününde vermiyordu, geciktiriyordu. Ama sonra verdi.”

Ücretini düzenli alan bir sığınmacı ise, yerli işçilere göre daha düşük ücret karşılığı çalıştığı için bu durumun işverenlerin işine geldiğini ve bu yüzden ücretini düzenli verdiğini belirterek şu ifadeyi kullanmıştır:

S7; “Düzenli veriyordu. Mesela ben asgari ücretin altında çalışıyordum ya fabrikada, benim yerime Türk çalışırsa asgari ücret alacak. O yüzden paramızı düzenli veriyorlardı.”

Tablo 3.31. Görüşülen Sığınmacıların Çalıştıkları İşlerde Ücretlerini Tam Olarak Alamama Sayısı

	Bütün işlerde ücretimi alabildim	Bir işte ücretimi alamadım	İki işte ücretimi alamadım	Üç veya daha fazla işte ücretimi alamadım	Toplam
Sayı	4	18	1	2	25
Yüzdelik	%16	%72	%4	%8	%100

Sığınmacıların karşılaştıkları en büyük sorunlardan bir tanesi de çalıştıkları işlerde ücretlerini alamama sorunudur. Tehlikeli bir göç yolundan bilmedikleri bir ülkeye gelen ve burada genellikle olumsuz koşullar altında çalışmak zorunda olan sığınmacılar, çoğu zaman işveren ile anlaştığı ücreti eksiksiz alma konusunda sorunlar yaşamaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu durum sadece sığınmacıların karşılaştığı bir sorun değildir. Yerli işçiler de kayıtlı olarak çalışsalar dahi, bazen ücretlerini tam olarak alma konusunda sorunlar yaşayabilmektedir. Ancak sığınmacılar açısından fark; böyle bir haksızlığa maruz kalma durumunda, haklarını aramaktan kaçınmalarıdır. Çünkü, kaçak olarak istihdam piyasasında yer alan sığınmacılar, ceza alma veya sınırdışı edilme endişesi ile hukuki yollara başvurmak istememektedir. Tablo 3.31'e göre görüşülen 25 sığınmacının ancak 4 tanesi(%16) çalıştıkları işlerde ücretlerini eksiksiz aldıklarını belirtmiştir. Bu 4 kişiden 1 tanesi; bazı işlerde kendi arzusu doğrultusunda ücretini almaması nedeniyle bu kategoride değerlendirilmiştir. Sığınmacının ifadesi şu şekildedir:

S7; “Parayı tam alamadığım oldu ama lastik fabrikasında çalışırken sonraki ayın parasını bile önceden alabiliyordum ihtiyacım olduğunda. Para alamadığım söyle oluyordu: Ben mesela bir adamla çalıştım bir hafta. Sonra canım çalışmak mı istemiyor? Ayrılıyordum işten, Paramı zaten ben sormuyordum, adamdaki istemiyordum. Yani adam para vercek olsa bile ben almaya gitmiyorum, öyle. İşten çıkıp gidiyorum kafama göre, paramı da sormuyorum. Toplamda 800TL alamadığım para olmuştur. Yani parça parça olunca bu paralar çok para değil.”

Toplamda 21 sığınmacı(%84) 1 veya daha fazla işte ücretini alamama veya eksik alma sorunu yaşadığını belirtmiştir. Sığınmacıların verdikleri yanıtlara göre; işverenler çoğu zaman gerekçe göstermeden kötü niyetle bu haksızlığı yapmaktadır. Bazı durumlarda ise işveren, ekonomik sıkıntıda olmaları veya işyerinin batması nedeniyle ücretini ödeyemediğini gerekçe göstermiştir. Aşağıda ücretini alamayan bazı sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir:

A7; “Tam olarak vermiyordu, param kaldı orda. Ben de taş fabrikasını bıraktım. Ankara’da kaldırım işi yaparken de 40 gün çalışmıştım. Ondan da paramı alamadım. 3500 TL paramı vermedi.”

A8; “2, 3 ayda bir para veriyordu, onu da tam olarak vermiyordu. Başladığımdan beri hep eksik verdi. Mesela çalışmaya başladım, 2 ay çalıştım, 1 aylık maaş verdi. Daha sonraları 3 ay çalıştım, 1 aylık maaş verdi. 3,5 ay çalıştım, 1 aylık maaş verdi. Benim maaşımı arttırdı ama paramı vermiyordu ki.”

A13; “(...) Ondan sonra Yalova’ya gittim. 2,5 ay orda çalıştım. Parayı da pek alamadım. Yalova’da inşaatta demircilik yaptım. Orda 90 lira yevmiye alıyordum. İşi öğrendim. Sonra adam 100 TL vereceğim dedi, bana söz verdi.

100TL'ye çalıştık çalıştık, 2000TL falan para yaptı. Onu da vermedi. Yani 2,5 ayda toplam 300 TL para verdi bana. Vereceğim vereceğim diyor, yarın vereceğim diyor, bana sürekli öyle söz verdi. Sonuçta vermeyeceğini anlayınca ben de Çanakkale'ye döndüm. Çanakkale'de adamı aradım, paramı versin diye... Telefonuma engel attı. Sonuçta vermedi yani. Ben de şikayetçi olamadım. Korkuyordum o zamanlarda, çünkü çalışma iznimiz yok bizim."

A14; "(...)Sonra Çanakkale'de inşaatta çalıştım. Arkadaşlar buldu ordaki işi bana. Orda 25 gün çalıştım ama paramı vermedi. Gelibolu'da çalışmıştım. Günlük 110 liraya anlaşmıştık ama hiç para vermedi. 2000 TL'den fazla param kaldı yani orda. Sürekli istedim paramı... Yarın vereceğim, öbür gün vereceğim diyerek oyaladı hep beni. Sonra da dedi 'ben seni tanımıyorum, şikayet edersen de git et' dedi, küfür de söyledi. Çok kötü küfür söyledi. Ben de yemin ettim bi daha inşaatta çalışmam diye."

A15; "(...)Ama bir patron aksattı. Şu anda 200 liramı vermiyor yani. Ben de bıraktım o işi. Dörttyolda çalışıyorduk. Dedi ki 'beraber çalışmaya devam edelim, daha ben de parayı alamadım, bende de yok' diyordu. Ama ben devam etmedim ve 200 liram kaldı yani o adamda. Şu anda benim telefonlarımı bile açmıyor."

S3; "İlk yerde aylık 1500 TL alıyordum. 2 sene orda çalıştım. Biz bu işe güvenerek eve çıktık, ev kurmak kolay değil. Ev kirası geliyor, adam bana para vermiyor. Parayı yalvararak almaya çalışıyordum adam vermiyor. Bana sadece kirayı ve faturayı ödeyecek kadar para veriyordu. 1500 TL maaşın sadece 900 TL'sini veriyor; kalan 600 TL'yi vermiyor. Sonra adamın işi batınca 4 bin küsur borcu vardı bize vermediği... O parayı biz 5 ay sonra alabildik. Adam aslında vermeyecekti, yurtdışına kaçmış zaten. Sonra ben onun ablasıyla iletişime geçtim. O da Allah'tan korkan biri heralde verdi paramı. Karakol'a gitsem birşey çıkmayacağını biliyordum. 'Ben sizi Allah'a şikayet ediyorum' dedim. Ablası verdi paramı."

S9; "İnşaatta Keşan'da çalışmıştım ben. Orada iki ay çalıştım. Hiç para vermedi. Yani 4500TL paramı yedi adam. Paramı istedim. Bir hafta sonra vereceğim dedi, patron gelince vereceğim falan dedi ama aslında dolandırıcı yani. Yarın, yarın, yarın, yarın, yarın, yarın. Hep böyle. Çanakkale'dekiler paramı verdi."

S10; "Fırında İstanbul'daydım haftalık alıyordum. Ama orda da şöyle bir şey var; patron ilk haftanın parasını vermiyor. İş bırakmayalım, işten kaçmayalım diye bunu yapıyor. İlk hafta bedavadan çalışıyorsun ondan sonra para almaya başlıyorsun. İşten ayrılınca 1 haftalık o parayı vermedi patron. İzmirdeki fırınlarda aldım hep."

Sığınmacılar açısından ücretlerini alamamak çok sık karşılaşılan bir durum halini almıştır. Öyle ki, görüşülen iki sığınmacıdan bir tanesi 5 defa böyle bir durum ile karşılaştığını belirtirken, diğer sığınmacı sayısını bile hatırlayamamaktadır. Aşağıda bu iki sığınmacının ifadeleri yer almaktadır:

S4; "Bize verilmeyen para çok... Çoook paramız verilmedi. Vereceğiz diye iş yaptırıyorlar, sonra da vermiyorlar. Bunları anlatacaksam eğer çok var,

hepsini hatırlamıyorum bile. Mesela bir işe başladım, 10 gün boyunca çalıştım orada. 10 günden sonra paramı istedim, para vermedi. ‘Paramı vermiyorsan eğer ben işi yarım bırakıcam’ dedim. ‘Eğer öyle yaparsan sana hiç para vermem’ dedi. 1500 TL paramı bu şekilde vermedi. Diğerinde ise şöyle oldu; hani şu kuyumcular sokağı var ya, geçen hafta oradan bir tane dükkanın işini aldım. Adam dedi ki ‘malzemeleri sen al boyasını yap, 1500 TL sana vericem’ dedi. 500 TL’ye malzemeleri aldım. Dükkanı da boyadım, bitirdim. Adama gittim paramı almaya... Adam dedi ki; ‘Sana para yok. Para vermeyeceğim. Git kime şikayet edeceksen et’ dedi. Malzemeleri bile kendi paramla almıştım. Ben şikayet edemedim, çünkü çalışma iznim yok. Bana ceza verebilirler diye şikayet etmedim.”

S8; “İki, üç ay önce birinin yanında çalışmıştım paramı hala vermedi. Bir de altı ay önce çalıştığım bir yer var orası da hala benim paramı vermedi. Ben bekliyorum verecekler diye. Diyor ki, tamam ben senin paramı vericem ama ben daha işi teslim etmedim. Allahını seversen ya ben senin yanında çalışmışım 6 ay geçmiş... 2000 TL’yi vermedi. 2 ay önce çalıştığım yerden de 1500 TL alacağım var. Dur dur daha var. Bir de 800 TL var. Bir başkasından da 2500 TL var. Bir daha var, 1300 TL . Ne kadar oldu? Heheh 8000 TL, işte öyle . O kadar paramı alamadım. Ben paramı almak için uğraştım. Bana hep ‘vereceğim’ dedi. Ama ne zaman verecekler bilmiyorum. Aralarından bir kişi var ama ben ona güveniyorum verecek. Onda 2500 TL alacağım var, ben onu biliyorum kesin verecek. Diğerlerinden emin değilim. Benim alamadığım para yine iyi. Keşke bir hafta önce gelseydiniz. Çünkü benim bir arkadaş vardı. Adamın yanında çalıştı 16000TL alacağı var patronundan. 16000 TL vermemişler, hala daha bekliyor. Bir sene oldu. parasının üzerinden geçeli. 4 ay o patronun yanında çalışmış parasını alamamış, bir de patrona borç vermiş 5000TL. Patron yalvalmış, 5000 TL biriktirdiği bütün parayı vermiş bizim arkadaş ama onlar Kırıkkale’de.”

Sığınmacılar arasında ücretlerini alamamaları nedeniyle hukuki yollara başvurmayı deneyenler de bulunmaktadır. Sığınmacılardan bir tanesi şikayette bulunmak istemiş, ancak sonrasında mahkeme sürecinin uzun olacağını düşündüğü için şikayet etmekten vazgeçmiştir. Bir diğer sığınmacı ise, avukat tutarak şikayette bulunmuş ve mahkemeyi kazanarak hakkı olan parayı geri almayı başarmıştır.

A6; “(...)ama ikinci işveren bozuk, çok bozuk... O şimdiden benim kalbimi kırdı yani. Hep beddua ediyorum onlara. Bir kuruş bile almadım o adamdan ve bir ay çalıştım. Ben gittim karakola şikayet için paramı vermedi diye. 3000 lira ceza alacaktı iş sahibi. Tanıdık polis var onla konuştum. Karakolda başkaları ile de konuştum. Bana yardım edeceklerdi. Ama mahkemeye gitseydim eğer; 20 gün, 30 gün bekleyecektim. Beni sürekli çağıracaktı mahkeme, ceza alıp almayacağı da belli değildi yani. Ben de vazgeçtim.”

A2; “Bir yerde ben 10 gün çalışmıştım. Benim paramı vermedi, 500 TL’mi vermedi mermer işinde ama ben aldım sonra. Almanın yolunu bulursan alırsın abi. Şikayet ettim. Adalet sarayı var ya, orda arabulucuya gittim, ondan bir evrak aldım. Bir hafta sonra avukatımı belli ettiler, avukat tuttum. Mahkeme de yapıldı. Ben 300 TL’yi avukata yedirdim, 200’ünü aldım cebime koydum.

Ben dedim ‘sana yedirtmem ama avukata yedirtirim, paramı da alırım geri(gülüyor)’. İki hafta sürdü hepsi. Beni de çağırdılar mahkemeye patronu da. Aslında patron neden korkuyor biliyor musunuz? Senin evraklar mahkemeye gidiyor. Polisten patronun numarasına mesaj geliyor. O da korkuyor. Bu adam sana çalışmış, sen parasını vermemişsin. Bu adamın hakkı var, şahidi de var. Bir şahit, iki şahit olması gerekiyor. Bir de patrona ceza da kesiyorlar, paramı vermediği için 600 TL ceza kestiler.”

Tablo 3.32. Görüşülen Sığınmacıların Kazandıkları Ücretler ile Geçinebilme Durumu

	Geçinebiliyorum	Geçinemiyorum	Toplam
Sayı	17	8	25
Yüzdelik	%68	%32	%100

Tablo 3.32. sığınmacıların son çalıştıkları işlerde kazandıkları ücretler ile geçinebilme durumlarını göstermektedir. Buna göre 25 sığınmacıdan 17’si (%68) geçinebildiğini, 8 tanesi (%32) ise geçinemediğini belirtmiştir. Hem mülakat esnasında yapılan gözlemlere hem de sığınmacıların verdiği yanıtlara bağlı olarak söylenilebilir ki; geçinebildiğini ifade eden sığınmacıların geçim düzeyi ancak mutlak yoksulluk²³ eşiğinin biraz üzerinde bir seviyededir. Çünkü sığınmacılar kira, fatura gibi giderleri azalmak amacıyla genellikle 3-6 sığınmacının bulunduğu evlerde yaşamaktadırlar ve sadece temel gereksinimleri için harcama yapmaktadırlar. Bu durumda çoğu zaman evden dışarı çıkamamakta; sosyal ve kültürel faaliyetlerini yeterli düzeyde gerçekleştirememektedirler. Ayrıca bazı yanıtlarda yaratıcıya karşı duydukları şükran duygusu ve kanaatkarlık sığınmacıların ifadelerine de yansımıştır. Sığınmacıların insana yakışır bir refah seviyesi içerisinde geçinebilmelerindeki en büyük engellerden bir tanesi; Afganistan’da ve Suriye’de yaşayan ailelerine göndermek zorunda oldukları havalelerdir. Menşe ülkede ailesi bulunmayan veya havale gönderme mecburiyeti hissetmeyen sığınmacılar, Türkiye’de geçimlerini daha kolay sağlayabilmektedirler. Aşağıda geçinebildiğini söyleyen sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir:

A2; “Yetiyor abi ya. Ayda 20 gün, 25 gün , 15 gün çalışıyoruz belli olmuyor. 2200, 2500 öyle alıyoruz yani. Ayda ben 1000 lirasını harcasam geri kalanını aileme gönderiyorum.”

²³ Mutlak yoksulluk; bireyin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan ihtiyaçlarını, elde ettiği gelir ile karşılamaması durumudur (Ceyhan, 2018: 115).

A4; “Şu an 2000 TL alıyorum. Yetiyor mecburen, ne yapayım? İşler güzel giderse 1000 TL biriktiriyorum. Biriktirdiğimi Afganistan’a aileme gönderiyorum.”

A6; “Yetiyordu tabii, tabii. Para da biriktiriyordum ilk işimde. Ben 700 lira harcıyordum, işte kiraya, yemeğe falan veriyordum. 1700’ü de biriktiriyordum. Benim bir hesabım var bankada. Bir sorun olursa elimde o kadar para olsun diye biriktiriyordum. Şu an garsonluk işindeki para da yetiyor.”

A7; “Evet evet, çalışırken ihtiyaçlarımı karşılayabiliyordum. Para da biriktirebiliyordum 10 bin TL biriktirdim 8 ayda.”

A8; Ne yapayım yetmese. Mesela 2 sene 2 ay çalıştım. Ben bu zamanda etrafıma gezmeye çıkmadım. Dışarı çıkmadım yani. Hiçbir şey yapmadım. Sadece çalışıp aileme para gönderiyordum. Bir kuruş para biriktirmedim, ne varsa hepsini gönderdim Afganistan’a.”

A9; “Yok ya, biriktiremedim kendime. Şimdi hepsini aldım, gönderdim Afganistan’a. Annem, babam hepsi benden para bekliyor. Bu ayda maaş alayım göndereceğim. Kendime birşey yapamadım, biriktiremedim. Düzgün geçinebilmem için 3000 TL alırsam olur.”

A13; “Yetiyor ya, geçiniyoruz. Burda ev kirası, yemek parası veriyorum. Kalanı aileme gönderiyorum. Ayda 1820 tl kazanıyorum yani. Her ay 1000 TL falan gönderiyorum. 800’ü de harcıyorum. Yani ben zaten bu işe 1 ay önce başladım, öyle olacağını düşünüyorum.”

A14; “Bana yetiyordu. Üstelik babama da gönderdim ya. Aylık 1800 TL alıyordum mesela. 1600 kalıyordu onu babama gönderiyordum. 200 lira harcıyordum. Sigara ben içmiyorum, içki ben içmiyorum. Kötü işleri ben yapmıyorum. Hatta o 200 TL ye de kıyafet alıyordum. 200 TL de bahşişten geliyordu.”

A15; “İdare ediyoruz şu anda. Ama ben hiç para biriktiremedim, Afganistan’a gönderemedim.”

S3; “İlk işte paramız yetmiyordu. Hiç yetmiyordu. Şu anki işte ise yani, yetiyor çok şükür. Para biriktirip Suriye’deki ailemize gönderiyoruz biz. Aslında para biriktirmemiz çok zor oluyor ama biz kendimizi zorluyoruz ailemiz için. 3 ayda 1 kez falan ailemize para gönderiyoruz. Ben şu an mesela 3000 alıyorum ya, bu kadar çalışmaya göre aslında 5000 TL almam gerekiyor. 5000 TL alsam daha iyi yaşayabilirdik.”

S4; “Elhamdülillah. Benim işim sürekli olmadığı için para biriktirmem zor. Ayda 3000TL kazanabilsem yeterli.”

S8; “Yetiyor, Yetiyor. Bazen yetiyor, Bazen yetmiyor. Bazen fazla geliyor mesela para. Hemen gönderiyorum eve, Suriye’ye. Bazen de hiç göndermiyorum 4 ay göndermediğim oluyor. Ayda 500 TL biriktirip gönderiyorum genelde. Aylık 5000TL alsam iyi yaşardım. Araba bile alabilirdim.”

Geçinemediğini söyleyen 8 sığınmacı ise; işverenin ücretlerini vermemesi, borçlarının bulunması ve hayat pahalılığı gibi nedenlerle geçinemediklerini ifade etmiştir. Aşağıda bu sığınmacıların ifadeleri yer almaktadır.

A5; “Geçinemiyorum. Fırın işinde şu an hiç biriktiremiyorum hepsi gidiyor. Ben günlük 15 liralık sigara içiyorum zaten. Eve para veriyorum, faturaya para veriyorum, yemek parası veriyorum. Günlük 50 lira nedir yani. Türkiye’de kriz var, herşey pahalı. Burda düzgün bir şekilde yaşayabilmek için ayda 4000 TL almak gerekiyor.”

A10; “Yetmiyor. Kaçakçıya arkadaşşımdan 850\$ borç para alıp vermişim. Daha onu bile ödeyemedim. Benim para gönderecek bir ailem yok. 2000 TL alsam yeter bana.”

A11; “Yetmiyor. Benim Afganistan’da ailem olmadığı için 2500-3000 TL kazansaydım yeterdi.”

A12; “Yetmiyor. 2 aylık parayı alabildim ben zaten, 3 ayı vermedi. O parayla da kendime telefon ve gözlük aldım, birşey kalmadı. 3000TL alsam yeter.”

S1; “Allah’ını seversen... Şimdi bak ben sana birşey soracağım. Bütün bir ay boyunca çalışırsan 2300 TL yeter mi sence? Birikim yapamıyorum, zaten borcum var.”

3.7.7. Sığınmacıların Çalıştıkları İşlerdeki Çalışma ve Dinlenme Sürelerine İlişkin Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Sığınmacıların önemli bir bölümü işverenle olan anlaşmadan farklı olarak fazla sürelerle çalışmakta buna karşın hak ettiği ücretten mahrum kalmaktadır. Ayrıca bazı sığınmacılar dinlenmeleri için gerekli olan tatil günlerine sahip olamamakta ve ihtiyaç duyduklarında işyerinden izin alamamaktadır. Bu bölümde sığınmacıların çalışma ve dinlenme sürelerine ilişkin deneyimleri analiz edilecektir.

Tablo 3.33. Görüşülen Sığınmacıların Günlük Ortalama Çalışma Süreleri

	8-9 saat arası	10-11 saat arası	12-13 saat arası	14 saat ve üzeri	Toplam
Sayı	15	7	2	1	25
Yüzdelik	%60	%28	%8	%4	%100

Tablo 3.33’de sığınmacıların günlük ortalama çalışma süreleri yer almaktadır. Buna göre görüşülen 25 sığınmacıdan 15 tanesi(%60) günde ortalama 8-9 saat aralığında çalışmaktayken, diğer 10 sığınmacı(%40) 10 saat ve üzerinde sürelerle çalışmaktadır. Bazı sığınmacıların yeterli tatil günlerinin olmadığı da hesaba katıldığında, günlük çalışma

sürelerinin uzunluğu daha da katlanılamaz bir noktaya gelmektedir. Aşağıda haftada 7 gün, günde 14 saat lokantada çalışan bir sığınmacının ifadesine yer verilmiştir:

S3; “Sabah 9’dan gece 11’e kadar hep çalışıyorum. Tam 14 saat... Dinlenme yok, ne zaman boşa kalırsak o zaman yemek yiyoruz.”

Aşağıda günlük ortalama çalışma süresi 10 saatin üzerinde olan veya yetersiz dinlenme süresine sahip 3 sığınmacının ifadeleri bulunmaktadır:

A2; “Sabah 6’dan akşam 6’ya kadar... 12 saat... Öğlenleri 1 saat yemek molası, bir de saat 3 gibi yarım saat çay molası var. Günde 1,5 saat yani dinlenme süremiz.”

A14; “İnşaat işinde 8.30 da başlıyordum, 17.30 da bitiyordu. 10 dakika öğle molası vardı. Yiyorsun, hemen bitiyor 10 dakikada. 15 dakika ben hiç oturduğumu görmedim inşaatta.”

S7; “Terzilik işinde 12 saat çalışıyordum. Sabah 8’den akşam 8’e kadar. Toplamda 1,5 saat çay ve yemek molası vardı.”

Tablo 3.34. Görüşülen Sığınmacıların Fazla Mesai Ücretlerine İlişkin Bilgiler

		Fazla mesai yapmıyorum	Fazla mesai yapıyorum		Toplam
			Ücret alıyorum	Ücret almıyorum	
Çalışma süresi	Anlaştığım gibiydi	8	6	1	15
	Anlaştığım gibi değildi	-	3	7	10
Toplam		8	9	8	25

Tablo 3.34’de sığınmacıların fazla mesai ücretlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tabloya göre 25 sığınmacıdan 15 tanesi çalışma süresinin daha önce anlaştıkları gibi devam ettiğini belirtmiştir. Bu sığınmacılar arasında 8 katılımcı fazla mesai yapmadığını dile getirirken; 7 katılımcı fazla mesai yaptıklarını ifade etmiştir. Fazla mesai yapan sığınmacılardan sadece bir tanesi fazla mesai ücretini alamamaktadır.

A14; “Anlaştığımız gibiydi. Bazen rica ediyordu, zor değildi yani. Fazla çalışırsam parasını veriyordu.”

S1; “Evet. Fazla çalışırsam eğer fazla kazanıyorum. Çünkü bu adam var ya bu adam, Hem ben ona benziyorum, hem de o bana benziyor. Neden? Çünkü o adam gerçekten bir eleman istiyor. Tamam mı? İyi bir adam. Çalışan bir insan istiyor. Ben de iyi bir patron istiyorum ve onunla çalışıyorum. Biz iyi anlaşıyoruz.”

S6; “Bizim anlaşmamız iş fazla olursa fazla çalışırsın az olursa az çalışırsın. Ek ücret yok”

S7; “Anlaştığım gibiydi. Diyelim ki ben 8 saat çalışıyorum. Beni 1 dakika fazla çalıştırsın ben bırakırım zaten işi. Beni tanıyorlar zaten, biliyorlar. Ben sıkıntıya gelemem, hemen bırakırım işi. Çalışmaya ihtiyacım yok benim.”

25 sığınmacı arasında 10 sığınmacı ise, patronun anlaşmaya uymayarak kendilerini fazla çalıştırdığını belirtmiştir. Üstelik, bu 10 sığınmacıdan 7 tanesi fazla çalışmalarına rağmen fazla mesai ücreti alamadıklarını belirtmiştir. Hatta bazı sığınmacılar mesai bitiminde işyerinden dışarıya salınmadıklarını ve zorla çalıştırıldıklarını ifade etmiştir:

A3; “İş uzuyordu sürekli. İlk anlaştığımız gibi değildi. Bazen 6’ya 7’ye kadar çalışıyorduk. Fazla çalıştığımız sürenin ücretini vermiyordu.”

A7; “Böyle anlaşmamıştık ama fazla çalışıyorduk. Bazı günler oldu 15 saat de çalıştık. Fazla çalıştığımızda ek ücret veriyordu. Mesela bizim saatlik ücretimiz 8 liraydı. Fazla çalıştığımız zaman saatlik ücrete göre paramızı veriyordu.”

A11; “Zorla fazla çalıştırıyorlardı. Biz gitmek istiyorduk ama salmıyorlardı. Zaten normal paramı alamıyordum, mesai ücretini nasıl verecek.”

S3; “İlk işte anlaştığımız gibiydi. Sabah 10’dan akşam 10’a kadar ama ikinci işte hayır biz böyle anlaşmadık. Şu an 14 saat çalışıyorum. Aslında 9 saat, hatta daha azına anlaşmıştık ilk başta. Benim iyi niyetimden faydalıyorlar, fazla çalıştırıyorlar. Şu an ben lokantada her işi yapıyorum. İlk başta böyle konuşmamıştık. Eleman eksikliği var ama almıyorlar. Alsalar bile kimse bu kadar yoğun işe dayanamıyor. Beni fazla çalıştırıyorlar. Fazla çalışmama rağmen ek ücret almıyorum. Ücretim arttı ama bu fazla çalışmamdan dolayı değil, enflasyon çok var.”

S8; “Anlaşmamızın dışında fazla çalıştığımız oldu ama onun ücretini fazladan alamadık. Vermiyorlar.”

Tablo 3.35. Görüşülen Sığınmacıların Tatil Günleri

	Belirli bir tatil günü yok	Haftada 3 ve daha fazla	Haftada iki gün	Haftada 1 gün	Ayda 2 gün	Yıllık 15 gün	Tatil günü yok	Toplam
Sayı	2	2	1	11	2	1	6	25
Yüzdelik	%8	%8	%4	%44	%8	%4	%24	%100

Görüşülen 25 sığınmacıdan 2 tanesi düzensiz çalışmalarını nedeniyle belirli bir tatil günlerinin olmadığını, diğer 2 sığınmacı ise öğrenci olmaları nedeniyle kısmi zamanlı çalıştıklarını belirtmiştir. 11 sığınmacı ise haftada bir gün izinlerinin olduğu ifade etmiştir. Ancak bu sığınmacıdan 6 tanesi daha fazla para kazanabilmek için bu bir günlük izinlerini

kullanmamışlardır. Sığınmacıların önemli bir kısmı ise ayda 2 gün, yılda 15 gün gibi çok az izin gününe sahipken, bazıları hiç tatil olmadan haftanın her günü çalıştıklarını belirtmiştir.

A5; “Çobanlık işinde ayda 2 gün iznim vardı. O izni de göç idaresine gidip imza atmak için kullanıyordum. Onun için veriyor zaten izni. Şu anda çalıştığım fırın işinde izin istedim, vermedi. ‘Burda izin mizin yok, sen gece çalışıyorsun, izne gerek yok’ dedi.”

A6; “İnşaat işinde haftalık 1 gün tatil var. Ama bazen işi erken bitirirsek iki gün de tatil oluyordu. Cuma günü mesela cuma namazına gidiyorduk. Bizim ustabaşı öğlenden sonrayı da tatil yapıyordu. Çok çalıştığımız için tatil veriyordu bize. Ama büyük patronlar bunu bilmiyordu.”

A7; “7 gün çalışıyordum taş fabrikasında. Pazar günleri tatildi aslında ama o gün de çalışıyorduk biz. Para kazanmak için pazar günü de çalışıyorduk.”

A9; “6 gün çalışıyoruz 1 gün tatil. Düzenli işim. Pazar çalışmıyorum.”

S3; “7 gün çalışıyorum, hiç tatil günüm yok.”

S8; “İnşaat işi düzensiz... Ne zaman izin yapacağıma kendim karar veriyorum. Patrona bağlı çalışıyorum evet ama mesela yarın çalışmak istemiyorum, hemen telefon açıyorum haber veriyorum ve işe gitmiyorum.(...)Bazen çalışmak istiyorsun, bazen istemiyorsun. Çünkü yevmiyeci olarak çalışıyoruz ya ondan. Mesela fabrikada çalıştım ben birkaç gün, orada bu şekilde yapamam.”

Tablo 3.36. Görüşülen Sığınmacıların İşyerinden İzin Alabilme Durumu

	İzin yok	Zorunluluk halinde ücretsiz izin	İhtiyaç halinde ücretsiz izin	Ücretli izin	Toplam
Sayı	4	7	13	1	25
Yüzdelik	%16	%28	%52	%4	%100

Sığınmacıların çoğu informal olarak istihdama katıldıkları için işyerinden izin alma durumları da işverenin inisiyatifine göre informal yollardan gerçekleşmektedir. Bu durumda sığınmacıların önemli bir kısmı çalışma izin hakkından olması gerektiği ölçüde faydalanamamaktadır. Tablo 3.36.’da görüldüğü üzere 25 sığınmacıdan 4’ü (%16) işyerinden izin alamamakta; 7 (%28) sığınmacı ise ancak önemli hastalık vb. zorunlu durumlar halinde izin alabilmektedirler. 13 (%52) sığınmacıya istekleri doğrultusunda ücretsiz izin verilirken ancak 1 (%4) sığınmacı ücretli izin alabildiğini ifade etmiştir. Aşağıda sığınmacıların bu konudaki ifadelerine yer verilmiştir:

A4; “Gerektiğinde izin alırım paramı da kesmez.”

A8; “Ben izin alamıyordum. Benim izin almam çok zordu. Çünkü ben işi bıraktım mı gece fabrika kapanıyordu. Ben ustabaşıydım. İşleri ben yönetiyordum. Fabrika 24 saat çalışıyordu. Gece biz çalışıyorduk. Benim yanımda patron, müdür kimse yoktu yani.”

A12; “Az hasta olduğumda izin yoktu. Ama çok hasta olduğumda izin alabiliyordum.”

A14; “Yok. Sadece hasta olduğumda. 1,5 senede 2 gün izin aldım. Diğer günler hep çalıştım. Ama bana kendisi sordu. ‘Pazar günü çalışmak mı istiyorsun yoksa izin yapmak mı istiyorsun?’ dedi. Çalışırsan para vericem dedi. Ben de dedim ‘çalışmak istiyorum’. Daha yeni gelmişim ya. Para lazımdı bana.”

A15; “İstediğim zaman alıyorum izin. Ama para vermiyorlar tabii.”

S3; “Evet, veriyor. Sağlık durumunda, ya da çok önemli bir şey olduğunda.”

S5; “Denemedim izin almayı. Hasta olursam da izin vermezler sanırım. Verirse de parasız izin verir.”

S6; “İzin alamazsın. İzin vermiyor, çünkü izin verse ekmeği kim yapacak? Çok önemli birşey olduğunda buradaki usta izin verir ama başka yerlerde ben annemi hastaneye götürecektim, alamadım izin. Biz kendi aramızda izin verebiliriz patron karışmıyor. Çünkü işi biz çeviriyoruz.”

S7; “İstediğim zaman izin alabiliyordum. Bazen keyfi olarak gitmiyordum, kimseden de izin almıyordum. Çooooook yaptım öyle. Havaya bakıyorum, mesela yağmur varsa gitmiyorum. Bazen kalkıyorum sabah 8’de. Bakıyorum güneş daha çıkmamış, ben de gitmiyorum işe. Patron kızırıyordu ama benim umrumda değildi. Benim en çok düşündüğüm şey kendi rahatım.”

3.7.8. Sığınmacıların Çalıştıkları İşyerinde Ayrımcılık Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Sığınmacılar içinde bulundukları dezavantajlı konumları nedeniyle, özellikle ücretler ve çalışma süreleri konusunda yerli işçilere kıyasla ayrımcılığa uğramaktadırlar. Bu bölümde sığınmacıların işyerinde ayrımcılık konusunda yaşadıkları deneyimler analiz edilecektir.

Tablo 3.37. Görüşülen Sığınmacıların “Yerli İşçilerin Aldıkları Ücret ile Kendi Ücretinizi Kıyasladığınızda Ayrımcılık Var Mı?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

	Bilmiyorum	Eşit	Eşit değil	Toplam
Sayı	2	5	18	25
Yüzdelik	%8	%20	%72	%100

Sığınmacıların çalışma hayatına entegrasyonu konusunda ortaya çıkan belki de en büyük sorun sosyal damping sorunudur. Mevcut işgücü piyasasındaki ortalama ücretlerin emek arzında bulunan sığınmacılar tarafından aşağıya doğru baskılanması neticesinde meydana gelen bu durum, emek arzında bulunan diğer yerli işçiler açısından tepkiye neden

olmaktadır. Çünkü, çoğu zaman sığınmacılar ile yerli işçilerin ücret beklentisi aynı olmamaktadır. Sığınmacıları düşük ücretlerle çalıştırmak işletmeler açısından bir avantaj olarak düşünülebilir ancak bu, her durum için geçerli değildir. Sığınmacıların büyük çoğunluğunun vasıfsız olmaları nedeniyle kurumsal olmayan işletmeler tarafından kayıt dışı olarak çalıştırılmaları, makro düzeyde diğer işletmeler açısından rekabet dezavantajı sorununa neden olmaktadır. Bu durum ise iktisadi açıdan diğer ekonomik sorunların tetikleyicisi olmaktadır. Tablo 3.37.'ye göre 25 sığınmacıdan 18'i (%72) ücretlerinin yerli işçiler ile eşit olmadığını, 5'i (%20) eşit olduğunu, 2'si (%8) ise yerli işçilerin ücretleri konusunda bilgi sahibi olmadıklarını dile getirmiştir. Aynı işi yapan bir yerli işçi ile ücretlerinin eşit olmadığını, dolayısıyla haksızlığa uğradıklarını düşünen sığınmacılardan bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

A6; “Onlar bizden fazla ücret alıyordu. 3 bin lira olabilir. Sigortaları da vardı.”

A13; “Oluyordu bazı yerlerde. Mesela fırında çalışırken hamurcu 140 TL alıyordu. Sigortası da vardı. Ben de hamurcuydum aynı işi yapıyorduk ama bana 90 TL veriyorlardı.”

A14; “Ayrımcılık vardı. Kaç aldıklarını söylemiyorlardı ama bir kere gördüm garson 3000TL alıyordu, neredeyse benim yarı işimi de yapamıyor. Sigortaları da var. Ben 1600 TL alıyordum, o 3000 TL...”

A15; “Tabi Türkler de çalışıyorlardı. Bizimle aynı işi yapıyorlardı. Yevmiyesini hiç sormadık valla. Tahminimce onlar daha fazla alıyorlar. Çünkü bizi ucuza çalıştırıyorlar.”

S2; “Evet, zaten ben hep bunu bilerek çalışıyordum. Bütün işlerde böyle ayrımcılık vardı. Ben ilk başta 30 TL alıyordum ama yanımdaki Türk çalışanların aldıkları en az 70 TL’ydi. İstanbul’daki işimde 45 TL alıyordum; Türkler ile aynı işi beraber yapıyorduk ama onların en az aldıkları ücret 70 TL’ydi. Çanakkale’deki lokantada işe başlayınca burda 65 TL alıyordum ama benimle çalışan bir Türkün günlüğü 80 TL’ydi.”

S3; “4 kişi Türk. Ayrımcılık tabiki yapıyorlar. Onlar iki kat fazla para alıyorlar. Ben şu an günlük 110 TL alıyorum ama onların günlüğü 200 TL’yi geçiyor. İlk işimde 45-50 TL alıyordum. Diğer Türk çalışanlar 75-80 TL alıyordu. İkinci işte şu anki işimde 80 TL ile başladım. 80-90-100-110 diye arttı. Aynı işi yapıyorlar benimle. Hatta ben hem önceden gidiyorum hem de daha geç çıkıyorum. Günde 14 saat çalışıyorum. Şu an bir lahmacun ustasının alacağı en az ücret 180 TL ve o paraya da bu kadar uzun süre kimse çalışmaz zaten.

S4; “Yanımda çalışanların hepsi Türk. Fark var ama nasıl anlatayım? Mesela benim günlüğüm 150 TL, ben onu alıyorum. Onların ne kadar aldığıyla ilgilenmiyorum, düşünmüyorum ama fark olduğunu biliyorum. Onlar 200TL’nin altında çalışmazlar.”

S9; “Kürtler vardı. Ama onlar ustaydı. İşçi olarak çalışan sadece ben vardım. Aslında ben de ustayım, Suriye’de de yapıyordum kalıp işleri. Ama burda bazen işçi olarak çalıştırıyorlar bazen de usta olarak. Onların yevmiyesi ile bizim yevmiye arasında çok fark var. Onlarınkisi 200TL, bana 100 TL veriyorlar. Şirket ile çalışıyordum. Bana aslında 200 TL vereceklerdi ama Suriyeli olduğum için 100 TL verdiler, kalan 100 TL’yi de cebine koyuyordu adam. Beni Türk gibi gösteriyorlardı orda. Asıl patronun haberi yok tabi. Ustabaşı alıyordu parayı. Bana ‘müdür geldiğinde sen hiç Arapça konuşma’ dedi. Ben de o zaman anladım bana ayrımcılık yapıldığını. Sanki Arapça konuşsam ne olacak? Ben Türkçe bilmiyorum. Müdür bana bir soru sorarsa cevap veremem.”

Görüldüğü üzere sığınmacıların büyük bir kısmı düşük ücretlerle çalıştırılarak ayrımcılığa uğramaktadır. “Eşit işe eşit ücret” ilkesine aykırı olan bu durum istihdamdaki sığınmacıların başlıca sorunlarından. Verilen yanıtlara bakıldığında birçok sığınmacı daha uzun sürelerle ve daha yoğun tempo ile çalışmasına rağmen hak ettikleri ücreti alamamaktadır. Hatta bir sığınmacı ustabaşı tarafından ücretinin patrona yüksek gösterilmesi yoluyla hem patronun hem de kendisinin dolandırıldığını belirtmiştir. Bazı sığınmacılar ise yerli işçilere kıyasla ücretler konusunda herhangi bir farklılığın bulunmadığını, fark olsa bile bu farklılığın objektif kriterlere göre yapıldığını belirtmişlerdir:

S10; “Tekstilde ne kadar hızlıysan o kadar para alıyordun. Ama yine de Türkler daha fazla alıyordu. Mesela ben ortacı²⁴ olarak girdim. 500 TL alıyordum. Türk geldiğinde mesela 1000 TL alıyordu. Ama ben bu işi çok iyi bilmiyordum işte yavaşım. Dil yoktu, dil yani biraz önemli. Sayıları, renkleri falan bilmek çok önemli.”

S1; “Ben öyle bakmıyorum. Bir Türk çalışan var beraber çalışıyoruz ama o daha eski. Patron bana iyi para verdi, ayrımcılık yok. Allah var, bugün Cuma günü.”

S5; “Yok ayrımcılık olduğunu düşünmüyorum. Türk de gelip çalışırsa aynı parayı verirler.”

S6; “Ben ayrımcılık olduğunu düşünmüyorum. Türk usta var benim gibi ama ben 3 yıllık ustayım o 30 yıllık usta tabiki benden daha fazla alacak. Benim yerime bir Türk de alsalar o da aynı parayı alırdı. Burada patron bizden çekiniyor, ayrımcılık yapamaz. İşleri biz çeviriyoruz. Biz çıkarsak yerimize eleman bulamaz.”

²⁴ Konfeksiyonda çalışan kişiler arasında çalışan ve birimler arası işlerin transferini sağlayan kişi.

Tablo 3.38. Görüşülen Sığınmacıların “Yerli İşçiler ile Çalışma ve Dinlenme Süreleriniz Eşit mi?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

	Eşit	Eşit değil	Toplam
Sayı	17	8	25
Yüzdelik	%68	%32	%100

Tablo 3.38’e göre, görüşülen 25 sığınmacıdan 17’si (%68) yerli işçilerle çalışma sürelerinin eşit olduğunu belirtmişken, 8 (%32) sığınmacı yerli işçilere göre daha uzun mesai saatleriyle veya zorla fazla mesai yaptırılarak işveren tarafından ayrımcılığa uğradıklarını belirtmiştir. Aşağıda çalışma süreleri yerli işçilerle eşit olmayan bazı sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir:

A5; “Biz çok çalışıyoruz, o az çalışıyor; gece 12’de geliyor, sabah 8’de gidiyor. 8 saat çalışıyor yani. Biz 11 saat çalışıyoruz.”

A7; “Hayır, hayır bizi fazla çalıştırıyordu. Zorla fazla çalıştırıyordu. Mesela yüklü kamyon gelecek, o kamyonadaki yükün boşaltılması gerekiyordu. Bize yaptırıyordu o işi. Bizi bırakmıyorlardı. Zorla 12 saat çalışıyorduk. Türkler 8 saat çalışıp gidiyordu.”

A8; “Çalışma süreleri eşitti ama biz mesai yapıyorduk. Türkler mesai yapmıyordu. Patron zorla bizi mesaide çalıştırıyordu. Çalışma süresini baştan konuşmamıştık çalışınca öğrendim. Mesai parasını veriyordu. Ama zaten çok paramız kaldı onda.”

Tablo 3.39. Görüşülen sığınmacıların “Tehlikeli, Zor veya Pis İşleri Yapma Konusunda Yerli İşçilere Kıyasla Ayrım Yapılıyor mu?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

	Ayrım yok	Ayrım var	Toplam
Sayı	9	16	25
Yüzdelik	%36	%64	%100

Sığınmacılar çoğunlukla yerli işçilerin yapmak istemedikleri 3D²⁵ mesleklerde iş bulabilmektedirler. Bu mesleklerde istihdam edilen sığınmacılar genellikle yerli çalışanlara göre daha tehlikeli, zor ve/veya pis işleri yapmaya zorlanmaktadırlar. Tablo 3.39’a göre, 25

²⁵ Bknz. 23 sayfa

sığınmacıdan 9 (%36) tanesi daha zor tehlikeli ve pis işleri yapma konusunda ayrımcılığa uğramadıklarını belirtirken; 16 (%64) sığınmacı ayrımcılığa uğradığından yakınmıştır.

A3; “Evet, daha kötü, daha zor. Tehlikeli işler. İskeleye gönderiyordu, ya işimiz çok zor. Kendileri o kadar ağır çalışmıyorlardı. Onlar başımızda bekliyorlardı ustalık gerektiren hafif işleri onlar yapıyordu. Biz zor zor işleri yapıyorduk.”

A4; “Veriyor, veriyor. Bize zor işleri veriyorlar hep. İşimiz çok zordu. Hatta bir keresinde çuvallara tuğla doldurarak o çuvalları sırtımızda 6. kata çıkarmamızı istediler. Asansör falan yoktu.”

A6; “Evet, vardı. Bize zor işleri veriyorlardı, kendileri kolay işleri yapıyorlardı.”

A7; “Evet, evet. Mesala fabrikada makineler vardı, biz bu makineleri kullanmayı 1 ay içerisinde öğrendik. Hep zor işleri biz yapıyorduk. Hem de tehlikeli, çok tehlikeli işler...Türkler daha kolay işleri yapıyorlardı.”

A8; “Ordaki Türklerin zaten hepsi yaşlı emekli olmak için bekliyorlar, çalışmıyorlardı. En zor işi hep biz yaptık. Biz çalışıyorduk, Türkler çay içiyordu masada, oraya gidiyordu, buraya gidiyordu. Müdür geldi mi çalışıyordu. Müdür gitti mi çalışmıyordu. Hatta ben en tehlikeli işi yapıyordum.”

A12; “Biz fabrikanın dışındaki kocaman taşları fabrikanın içine taşıyorduk. Bizim işimiz zordu. Türkler makine başında kolay işleri yapıyorlardı.”

A14; “Tabi yaptırıyorlardı ya. Tuvalet pislikleri hep bizim üzerimizdeydi. Hep bana yaptırıyorlardı. Türkler yapmıyordu ki, nasıl yaptırısın? Yaptırırsa işten çıkarlardı. Korkuyordu o yüzden. Bana o konuda ayrımcılık yapıyordu. Zor işleri, pis işleri ben yapıyordum. Şuna bakar mısınız? Fırın, kahvaltı hazırla bir de gel, tuvaleti yıka... Öyle birşey var mı? Eğer bunu müşteri bilseydi, ne yapardı beni? Müşteri 4.30’da görmüyor ki beni. O saatte herkes yatıyor. Ben o saatte kahvaltı hazırlıyordum. Ben zaten hayatım boyunca hep çalıştım Afganistan’da, o yüzden inşaat işi bana hiç birşey değil. En zor işler bana kolay. İnşaat da bana zor işler veriyorlardı hep. İnşaat da çalışan Türkler hep ustaydı. Usta olmasa Türk niye inşaat da çalışsın ki zaten? Gider garsonluk yapar, başka işler yapar...”

S3; “Ayrım yapılıyordu. Patron olsun olmasın bütün Türkler bana iş söylüyorlardı. Ben her işe yetişmeye çalışıyordum. Ben daha çok çalışıyordum. Herkesin belirli bir işi vardı yapması gereken ama beni her yerde çalıştırıyorlardı.”

S4; “Kesinlikle, zor işleri bize veriyorlar. Biz hem duvarı hem de tavanı boyuyoruz aslında ama bana hep tavan boyattırıyorlar. Diğerleri duvarları boyuyor. Tavan boyamak zor.”

S5; “Bize ayrımcılık yapıyorlardı daha zor işleri yaptırıyorlardı. En zor işleri hep Suriyeli’ye söylüyorlar. Mesela çöp atma işini hep Suriyeli atacak, Türk hiç karışmaz.”

S7; “Evet yaptırıyorlar. Daha zor işleri veriyorlar. Zaten benim bu kadar çok iş değiştirmemin sebebi bu. Ben böyle şeye gelemem, bırakırım işi. Bir defasında patron 8’e kadar çalışacaksınız dedi. Ben işi bıraktım, gittim.”

Tablo 3.40. Çalışan Sığınmacılara Karşı İşverenlerin Yaklaşımı

	Olumlu	Olumsuz	Toplam
Sayı	9	16	25
Yüzdelik	%36	%64	%100

Çalışma hayatındaki en önemli sorunlardan bir tanesi de çalışanların işverenler tarafından mobbinge uğramasıdır. Çalışan sığınmacılar ise mobbing açısından daha açık bir hedef olmakta ve dezavantajlı konumları nedeniyle çaresiz kalmaktadırlar. Tablo 3.40.’da görüldüğü üzere 25 sığınmacıdan 9 (%36) tanesi işverenin ona karşı yaklaşımından memnun olduğunu belirtirken; 16 (%64) sığınmacı işveren tarafından kötü muameleye maruz kaldığını belirtmiştir. Aşağıdaki tabloda işveren tarafından sığınmacılara karşı yapılan olumsuz davranışlar alt temalar halinde yer almaktadır.

Tablo 3.41. Sığınmacılara Karşı Olumsuz Yaklaşım İçerisinde Olan İşverenlerin Yaptıkları Davranışlar

	Hakaret/küfür	Şiddet	Aşağılama/alay etme	Tehdit	Yalan	Toplam
Sayı	14	2	1	1	1	19
Yüzdelik	%73,6	%10,5	%5,3	%5,3	%5,3	%100

Tablo 3.41. incelendiğinde işverenlerin sığınmacılara hakaret/küfür, şiddet, aşağılama/alay etme, tehdit ve yalan söyleme gibi olumsuz davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Bu olumsuz davranışlar içerisinde en büyük pay %73,6 ile hakaret/küfür alt temasındadır. Katılımcıların ifadelerine göre işverenler yabancı oldukları için ve/veya Türkçe bilmedikleri için sığınmacılara hakaretler ve küfürler etmektedir:

A3; “Evet. Yabancı olduğumuz için kızılıyordu. Küfür ediyor.”

A9; “Fabrikadaki işte, orda bir tane müdür vardı. Küfür ediyordu. Biz mesela saatimizi doldurduğumuz zaman gitmek istiyorduk. Bizi zorla çalıştırıyordu, zorla mesai yaptırıyordu bir de küfür ediyordu.”

A10; “Türkçem yok ya, o yüzden sürekli kızılıyor, küfür ediyor Türkçe bilmediğim için. Şimdi biraz Türkçe anlamaya başladım, çok sorun olmuyor.”

A11; “Evet, yapıyordu. İşi yanlış yaptığım zaman, dediğini anlamadığım zaman kızılıyordu. Küfür ediyordu. Fabrika müdürü zaten içki içiyordu. Kafası yerinde değil yani. Sarhoş geliyordu fabrikaya.”

A12; “İş saatinde namaz kılmaya gidiyordum. Bana çok kötü davranıyordu. Ben patrona dedim ‘namaz kılmak istiyorum’ diye. O da bana ‘işin bittiği zaman git namaz kıl, iş zamanı kılma’ dedi. Bu yüzden bana kızılıyordu. Küfür ediyordu.”

S4; “İşi yaparken bir sorun yok ama, para istediğimde bazen tartışmalar oluyor. Bana küfür ediyorlar. Ben susuyorum ve bırakıyorum. Onlarla çalışmaya devam etmiyorum.”

S10; “Patronun kötü davrandığı oldu ama ben tartışmaya girmiyordum. Susuyordum. Fırında müdür bize kızdığı zaman küfür ediyordu. Öğretmen olduğumu söylediğimde bana ve bütün öğretmenlere küfür ediyor. Ben bunları hiç unutamıyorum. Tamam ben bir hata yaptım, bir ceza almam gerekiyor ama bu şekilde değil. Bize küfür etti; ‘gidin burdan, bavullarınızı alın, yoksa atacağım yola’ dedi.”

İşveren tarafından sığınmacılara yapılan olumsuz davranışlar hakaret/küfür ile sınırlı kalmamaktadır. Bunun yanında bazı işverenler şiddete başvurma (%10,5), sokağa atmakla tehdit etme (%5,3), yalan söyleme (%5,3) ve alay etme (%5,3) gibi diğer olumsuz davranışlarda da bulunmaktadır.

A4; “Evet evet. Söylüyor küfür söylüyor, herşeyi söylüyor. Her türlü küfürü söylüyor. Yabancı olduğumuz için bize küfür ediyor, Türklere küfür etmiyor. Bir keresinde benim kafama patron tuğla ile vurdu, kafam yarıldı benim. 1 ay çalışamadım. Patron ne beni hastaneye götürdü ne de yardım etti.”

S7; “Bir kere Patron bana ‘sakalını kes’ dedi. Sakalımı çekti. Ben de kesmedim, işi bıraktım. Başka kötü davranan olmadı.”

A7; “Tabii ki söylüyorlar. Mesela biz saatimiz dolduğu zaman fazla çalışmak istemezdik. Bunu söylediğimizde bize hemen kızıp hakaret ederlerdi. Hemen çantamı topla ve git burdan derlerdi. Türk işçilere böyle hakaret etmezlerdi. Çünkü hakaret etse onlar çalışmıyorlar ki, işi bırakıp gidiyorlar. Biz bırakamıyorduk.”

A8; “Çooooook, Çooooook. Öyle çok konuştu. Çok yalan söyledi. Her zaman yalan söylüyordu. Hakaret ediyordu, küfür ediyordu. Haksız yere bağırıyordu.”

S2; “İlk işimde hakaret etmiş olabilir, Türkçem olmadığı için anlamıyordum. Ama sürekli dalga geçtiklerinin farkındaydım. Türkçem olmadığı için dalga geçiyorlardı sürekli ve gülüyorlardı.(...) Diğer işlerde de hep dalga geçiyorlardı Türkçe sesleri tam çıkartamadığım için. Ben kendimi kötü hissediyordum insanların içinde. İnsana bir yere kadar şaka yapılır, devam ederlerse insan kırılır ama onlar anlamıyorlar. Gülmek için birşeyler buluyorlar. O mesela beni sürekli üzüyordu.”

Tablo 3.42. Çalışan Sığınmacılara Karşı Yerli İşçilerin Yaklaşımı

	Olumlu	Olumsuz	Toplam
Sayı	17	8	25
Yüzdelik	%68	%32	%100

Sığınmacılar işveren tarafından olumsuz davranışlara maruz kalabildiği gibi bazı durumlarda yerli iş arkadaşlarının da benzer muamelesiyle karşılaşmaktadır ancak Tablo 3.42’de görüldüğü üzere 25 sığınmacıdan sadece 8 (%32) sığınmacı yerli iş arkadaşları tarafından ayrımcılığa/kötü muameleye maruz kaldığını belirtmiştir. 17 (%68) sığınmacı ise yerli iş arkadaşları ile sorun yaşamadıklarını, iyi anlaştıklarını ve aile gibi olduklarını belirten ifadeler kullanmıştır. Aşağıda bu ifadelerden bazılarına yer verilmiştir:

A4; “Onlar bize kötü birşey söylemiyor, patronlar söylüyor sadece. Biz Türkler ile iyi anlaşıyoruz.”

A7; “Türk arkadaşlar bize kötü birşey söylemezdi. Onlarla iyi anlaşıyorduk.”

A8; “Müdür ve patron bize kızılıyordu sadece, beraber çalıştığımız Türkler ile sorun yoktu.”

A13; “İyi davranıyorlardı. Hepsile aile gibi çalışıyorduk.”

S8; “Yok onlar kötülük yapmıyorlar, iyi anlaşıyorduk.”

Tablo 3.43. Sığınmacılara Karşı Olumsuz Yaklaşım İçerisinde Olan Yerli İşçilerin Yaptıkları Davranışlar

	Küçümseme/ dışlama	Hakaret/ Küfür	Aşağılama/ alay etme	Kendi işlerini yaptırmak	Baskı	Toplam
Sayı	5	2	1	1	1	10
Yüzdelik	%50	%20	%10	%10	%10	%100

Sığınmacıların çoğunluğu yerli iş arkadaşları ile sorun yaşamamış olmasına rağmen diğer sığınmacılar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Tablo 3.43. incelendiğinde yerli iş arkadaşlarının sığınmacılara karşı küçümseme/dışlama (%50), hakaret/küfür (%20), aşağılama/alay etme (%10), kendi işlerini yaptırmak (%10), baskı (%10) gibi olumsuz davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Aşağıda sığınmacıların bu ifadelerine yer verilmiştir:

A6; “Biz Türk arkadaşlarla beraber çalışıyorduk. Bazıları bize kötü davranıyordu. Mesela Türk işçi kendisi sandalyede oturuyor. Bize kendi işlerini yaptırıyordu. ‘Git şu işi yap’ diyordu. Dedim ‘yahu ben zaten çalışıyorum sen neden yapmıyorsun?’ ‘Ben vatandaşım gitmem, sen git’ diyordu. Gitmezsen eğer kızılıyordu.”

A14; “Denk geldim. Mesela internet yoktu kaldığım yerde. Dükkanın internetini kullanacaktım babamla konuşmak için. Mesaim dolmuştu normalde. Yahu ben eski elemanım 1,5 senelik, o daha yeni 5 aylık eleman beni kovmaya çalışıyor ‘git’ diyor. ‘Dükkandan çık’ diyor, ‘burda gözükme müşteri yanlış anlar’ diyor. Normal sivil elbisem var nasıl yanlış anlasın? Normalde işe girerken onu bana sormuşlardı. Yani ben ona sebep oldum işe alınması için. Bana sordu patron ben de ‘alın, kibar bir çocuğa benziyor’ dedim. Bir keresinde de Tacikistanlı birini buldum, Farsça konuşmaya başladım. Diyor ‘oğlum burası Türkiye, Türkçe konuşacaksın’.”

S2; “Evet, çok. Yani şey, önyargıları var. Ben onların önyargılarını yıkmaya çalışıyordum, sürekli anlatıyordum olayların farklı olduğunu ancak bu şekilde onların üstünden gelebiliyordum. Yani önyargıdan dolayı büyük sıkıntı yaşadım ben. Kötü söz söylemiyorlardı ama onlar gruplaşıyorlardı. Beni dışta bırakıyorlardı. Sürekli arkamdan konuşuyorlardı.”

S3; “Çalıştığım yerde yeni gelen bir eleman bana kötü davrandı. Ben ondan daha eskiydim ama bana önyargılı davrandı, haksız yere bağırırdı. Ben de o zaman Türkçe fazla bilmiyordum ama ne biliyorsam söyledim. Ben haklı olduğum zaman kimseden korkmam ve susmam.

S4; “Onlar beni ayrı tutuyorlar, kendileri beraber takılıyorlar. Beni aralarına pek almıyorlar. Dışlama var.”

S5; “Çalıştığım işyerinde ayrımcılık yapıyorlardı. Bize hep büyükleniyorlardı, küçümseyici bakıyorlardı.”

S10; “Siz Suriyelisiniz, biz Türküz şeklinde ayrımcılık illaki oluyordu. Mesela bir tane usta vardı, Suriyelileri sevmiyor. Tamam bizi sevmiyor olabilirsiniz, tamam, eyvallah. Sana saygım var ama ben size ne yaptım? Suriyeli olarak ne yaptım? Birşey yapmadım. Sevip sevmediğin benim için önemli değil, sıkıntı yok. Niye söylüyorsun? Niye dışlıyorsun bizi?”

3.7.9. Sığınmacıların Çalıştıkları İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Konusundaki Deneyimleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Sığınmacılar genellikle iş kazası ve meslek hastalıkları açısından daha tehlikeli işlerde iş bulabilmektedir. Üstelik, kaçak çalışmalarından dolayı iş sağlığı ve güvenliği açısından daha korunmasız olarak çalıştırılmaktadır. Buna bağlı olarak çok sayıda sığınmacı sık sık iş kazası ve meslek hastalıklarına maruz kalmakta ve sigortaları olmadıkları için gerekli gelir ve sağlık desteğinden mahrum kalmaktadır. Bu bölümde, sığınmacıların iş sağlığı güvenliği konusunda yaşadıkları deneyimler detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

Tablo 3.44. Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşin Tehlike Sınıflarına Göre Gruplandırılması

	Az Tehlikeli	Tehlikeli	Çok Tehlikeli	Toplam
Sayı	10	3	12	25
Yüzdelik	%40	%12	%48	%100

Tablo 3.44.'de 2020 yılı İşyeri Tehlike Sınıfları Listesi baz alınarak sığınmacıların son çalıştıkları işlerin tehlike durumları oluşturulmuştur. Buna göre görüşülen sığınmacıların 3 (%12) tanesi tekstil gibi tehlikeli işlerde; 12'si (%48) inşaat, granit ocağı işçiliği, boyacılık gibi çok tehlikeli işlerde çalışmaktadırlar. Büyük çoğunluğu tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde çalışan sığınmacılar, çalışma izni olmaksızın kayıt dışı çalıştıkları için iş sağlığı ve güvenliği açısından da çok olumsuz şartlar altında çalışmaktadırlar.

Tablo 3.45. Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşlerde İSG Eğitimi Alıp Almama Durumları

	İSG eğitimi aldım	İSG eğitimi almadım	Toplam
Sayı	3	22	25
Yüzdelik	%12	%88	%100

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 17. maddesine göre işverenler; "işe başlamadan önce, çalışma yeri veya iş değişikliğinde, iş ekipmanının değişmesi halinde veya yeni teknoloji uygulanması halinde" çalışanlarına iş sağlığı ve güvenliği eğitimi vermek zorundadır. İş sağlığı güvenliği eğitimlerinin verilmesi her tehlike sınıfı için geçerli olan bir şarttır ancak Tablo 3.45.'e bakıldığında 25 sığınmacıdan sadece 3 (%12) tanesi İSG eğitimi almışken; 22 (%88) sığınmacının İSG eğitimi almadığı görülmektedir. Türkçe bilmeyen

sığınmacılar açısından verilen İSG eğitimleri anlamsızlaşmaktadır. Aşağıda Türkçe bilmemesi nedeniyle eğitimden faydalanamayan dolayısıyla “İSG eğitimi almadım” kategorisinde değerlendirilen sığınmacının ifadesine yer verilmiştir:

S9; “Sadece fabrikada iş güvenliği eğitimi verdiler ama ben Türkçe bilmediğim için hiçbir şey anlamadım.”

Eğitim almadığını dile getiren bazı sığınmacıların ifadeleri ise aşağıdaki gibidir:

A10; “Verilmedi. İş güvenliği uzmanı yoktu. Sadece hekim vardı, o da çok önemli iş kazası durumunda geliyordu.”

A13; “İş arkadaşlarım diyordu öyle yapma, böyle yap diye ama eğitim vermediler. Uzman yoktu.”

S4; “Hayır hiç bu konu ile ilgili hiçbir eğitim almadık.”

Tablo 3.46. Sığınmacıların Son Çalıştıkları İşte İşe Alıştırma Eğitimi Alıp Almama Durumları

	İşe alıştırma eğitimi vermediler	İşe alıştırma eğitimi verdiler	Toplam
Sayı	15	10	25
Yüzdelik	%60	%40	%100

İşe alıştırma eğitimlerinin çalışanlar açısından çok çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu faydalardan bir tanesi de, eğitim alan çalışanların işletmenin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili tedbirleri konusunda bilgi sahibi olmasıdır (Karakaş, 2014: 4). İşe alıştırma eğitimleri çok fazla maliyet gerektiren bir eğitim değildir. Çoğu zaman işverenin veya ustabaşının işe yeni başlayan çalışanlara işyeri ve işler hakkında bilgi vermesi, onları çalışma arkadaşları ile tanıştırması işe alıştırma eğitimi olarak kabul edilebilir. Tablo 3.46’ya göre 25 sığınmacıdan 15 (%60) tanesi işe alıştırma eğitimi almadığını belirtirken; sadece 10 (%40) sığınmacı işe alıştırma eğitimi aldığını belirtmiştir. Sığınmacıların ifadelerine bakıldığında; Türkçe bilmeyen sığınmacıların bu eğitimlerden diğer sığınmacılar gibi faydalanamadığı görülmektedir. İşe alıştırma eğitimi almayan sığınmacılar ise genellikle diğer sığınmacı iş arkadaşlarının yardımıyla işi öğrenmektedirler. Aşağıda sığınmacıların bu konudaki yanıtlarına yer verilmiştir:

A7; “İşi öğrenmemiz için yardımcı oldular ama işveren yardımcı olmadı bizim kendi arkadaşlarımız, Afgan arkadaşlar bize işi öğretti.”

S9; “Evet onun için de eğitim verdiler ama ben Türkçe bilmediğim için anlamadım. İş arkadaşların yaptığına bakarak öğrendim.”

S10; “Vallahi ilk geldiğim zaman, ustalar bizi çağırıyorlar, Türkçe konuşuyorlar bizimle, biz Türkçe bilmiyorduk. Su ne demek onu bile bilmiyordum. Çağırıyor, bağırıyor gel, bilmem ne... Ben bakıyorum, bilmiyorum, anlamıyorum. İşe nasıl alıştırın.”

Tablo 3.47. Kişisel Koruyucu Donanım Kullanması Gereken Sığınmacılara Bu Ekipmanların İşveren Tarafından Sağlanması

	Sağlandı	Kısmen sağlandı	Sağlanmadı	Toplam
Sayı	9	3	5	17
Yüzdelik	%53	%17,6	%29,4	%100

İşveren tarafından çalışanlara mezuatta belirtilen şartlarda kişisel koruyucu donanımların temin edilmesi gerekmektedir. Kişisel koruyucu donanımların hangi işlerde kullanılacağı ise “Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik” ekinde²⁶ belirtilmiştir. Ekteki bilgiler dikkate alınarak kişisel koruyucu donanım kullanması gerekli olan 17 sığınmacıya işveren tarafından bu ekipmanların sağlanıp sağlanmadığı sorulmuştur. Buna göre 9 sığınmacı “sağlandı” yanıtını verirken; 3 sığınmacı “kısmen sağlandı” ve 5 sığınmacı “sağlanmadı” yanıtını vermiştir. İnşaat ve sıhhi tesisat gibi çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde bile bazı sığınmacılara kişisel koruyucu donanımların verilmediği ya da kısmen verildiği görülmüştür. Aşağıda bu durumdaki bazı sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir.

A3; “Hiçbir şey vermediler. Baretsiz ve emniyet kemeri olmadan çalışıyordum.”

A9; “Yok ya, hiçbir şey vermiyorlar. Hepsini kendim alıyorum. Her gün bir tane eldiven alıyorum 3 lira, 4 lira...”

A13; “Eldiven, baret öyle şeyler veriyordu. Demirli ayakkabıyı kendimiz alıyorduk. Çimento düşmesin, çivi batmasın diye o ayakkabıyı biz alıyorduk.”

A15; “Evet verdiler. Eldiven, kemer verdiler. Baret vermediler. Zaten biz de onları pek takmak istemiyoruz. Genelde bi tek eldiven veriyorlardı. Ayakkabıyı falan gidip kendimizin alması gerekiyordu.”

S8; “Çanakkale’de 5 senedir çalışıyorum, daha hiç vermediler. Mesela, iskelede yüksekte çalışıyorum ama kemer vermediler. Düşersen de düşerim yani ama ben alışkınım düşmem.”

Daha önce inşaatla kalıpcı olarak çalışmış olan bir sığınmacı iş kazası geçirdikten sonra işverenin kendisine gerekli koruyucu donanımı temin ettiğini belirtmiştir. Sığınmacının ifadesi şu şekildedir:

²⁶ Bkz. EK-3 Kişisel Koruyucu Donanım Kullanılmasının Gerekli Olabileceği İşler ve Sektörler

S9; “Verdiler. Baret, eldiven verdiler. İskelede de çalıştım çok yüksekte, kemer de verdiler. Ayakkabı önceden vermiyorlardı sonra onu da getirdiler ayağıma çivi battıktan sonra.”

Tablo 3.48. İş Kazası veya Meslek Hastalığı Geçiren Sığınmacıların Dağılımları

	Sayı	Yüzde
Ne iş kazası ne de meslek hastalığı geçirdim	4	%16
Sadece meslek hastalığı geçirdim	3	%12
Sadece iş kazası geçirdim	17	%68
Hem iş kazası hem de meslek hastalığı geçirdim	1	%4
Toplam	25	%100

6331 Sayılı Kanun’da iş kazası, “işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenengelli hâle getiren olay”; meslek hastalığı ise “mesleki risklere maruziyet sonucu ortaya çıkan hastalık” olarak tanımlanmıştır²⁷. Sığınmacıların tamamının çalışma izni olmaksızın çalıştırılması nedeniyle, meydana gelen iş kazaları ve meslek hastalıkları SGK’ya bildirilememektedir. Bu sebeple, Tablo 3.48’de yer alan iş kazası ve meslek hastalıklarının tespiti resmi kayıtlara ulaşılmadan, katılımcıların ifadeleri ve mevzuat hükümleri dikkate alınarak yapılmıştır. Tabloya göre; 17 (%68) sığınmacı sadece iş kazası geçirdiğini, 3 (%12) sığınmacı sadece meslek hastalığı geçirdiğini, 1 (%4) sığınmacı ise her ikisini de geçirdiğini belirtmiştir. Ne iş kazası ne de meslek hastalığı geçiren sığınmacıların sayısı ise sadece 4 (%16)’tür. Aşağıda meslek hastalığı geçiren bazı sığınmacıların ifadelerine yer verilmiştir:

A13; “Çimentoyu taşıırken belim ağrıdı. 2,3 ay boyunca yattım. Hastaneye gittik, film çektik, haplar içtik. Patrona belimin ağrıdığını söyledim. ‘İşten ayrılacağım’ dedim, ‘tamam, sıkıntı yok’ dedi. Yevmiyemi verdi, ayrıldım. Yardım etmedi. Doktora kendim gittim. ‘Belinde sıkıntı yok, bu geçici ağrı’ dediler. ‘Ağır şeyler kaldırmışsın o yüzden ağrıyor, geçer’ dediler ama halen geçmedi.”

S2; “Meslek hastalığı oldu bende. 2 kere MR’a girdim, teşhis koyamadılar. Doktorlar hala hastalığımın tam olarak nasıl birşey olduğunu söylemiyorlar.

²⁷ Daha detaylı tanımlar için bakınız: 5510 Sayılı Kanun; 13. ve 14. maddeler

Şu an hiçbir şey yapmadığım halde hala daha omuzumdaki ağrı devam ediyor.”

S3; “Geçenlerde MR yaptırdım, bende bel fıtığı çıktı. Yaptığım işten dolayı oldu bu hastalık. Artık bunun bir çözümü yok. Bir de 14 saat sürekli çalışmaktan ayaklarım acıyor. Tırnak batması oldu. Tırnaklarımın kenarları hep kanıyor, çok acıyor.”

S8; Sadece şu var; benim ayağım çok ağrıyor. Bu yüzden bazen çalışmıyorum. Türkiye’ye geldikten sonra, çalışmaya başladıktan sonra geldi bu iş başıma. Neden olduğunu bilmiyorum. Topuklarımın üzeri ağrıyor. Bazen sağ topuk bazen de sol, öyle.”

Sığınmacıların ifadelerine bakıldığında; çimento torbası taşınmasının bel ağrısına, lokanta işlerinin omuz ağrısı ve bel fıtığına, uzun süreler ayakta çalışmanın tırnak batması hastalığına ve inşaat işlerinin ayak ağrılarına yol açtığı görülmektedir. Sığınmacılar, her ne kadar yaptıkları işle ilişkili olarak bu hastalıkların ortaya çıktığını düşünseler de; aynı işte çalışmaya devam etmekte veya farklı bir işte çalışarak hastalıklarına çare arama yoluna başvurmaktadırlar.

Tablo 3.49. Yaranın Türüne Göre Sığınmacıların Geçirdikleri İş Kazalarının Sınıflandırılması

		Sayı	Yüzde
İş Kazası Türü	Yüzeysel yaralanma	3	%15
	Derin yaralanma	3	%15
	Yüksekten düşme	1	%5
	Elektrik Çarpması	1	%5
	Darbe alma	7	%35
	Darp edilme	1	%5
	Yanık	3	%15
	Alerjik reaksiyon	1	%5
Toplam		20	%100

Tablo 3.49'a bakıldığında sığınmacıların en çok karşılaştıkları iş kazaları; taş, tuğla, kalas vb. ağır cisimlerin düşmesi sonucu el, ayak gibi vücudun çeşitli bölgelerinin darbe almasıyla gerçekleşen iş kazalarıdır. Bu şekilde toplamda 7 (%35) iş kazası gerçekleşmiştir:

A2; "Elime kalas düştü. Tırnaklarım morardı. Hastaneye gidecek bir durum yoktu. Çalışmaya devam ettim."

A3; "Parmağıma tuğla düştü. Parmağım şişti. Bir ay çalışamadım. Evet doktora götürdü, doktor pansuman yaptı. Bir ay çalışamadım, para da vermediler."

A6; "Ayakkabıyı çıkarttım, terlik giydim öğle yemeğine gidiyordum. Ayağıma birşey düştü. ayağımı acıttı sadece tırnaklarım morardı. Ben kendim düşürdüm fazla birşey olmadı. O gün çalışmaya devam ettim, idare ettim. Ertesi gün baktım tırnağım kötü olmuş. Adama anlattım bana bir gün izin verdi. Yardım etmedi, doktora götürmedi."

A8; "İki arkadaşa oldu. Ben iş kazası yaşamadım. Ben diyorum ki; ayağım kırılmadı, kolum kırılmadı, kafam kırılmadı, onu diyorum. Diğer türlü çokook oldu. Elimi vurdum, ayağımı vurdum. Öyle çok oldu, herkese oluyor ki öyle. Gittim ofise, orda ilaç vardı. İlaç kullanıyordum. Krem veriyordu, bir de hap veriyordu, adını bilmiyorum. Onu kullanıyorduk. Acıyı biraz azaltıyordu. Hastaneye götürmüyorlardı bizi, önemli bir durum olduğunda iki doktor vardı, geliyorlardı. Onlar ilgileniyordu. Önemli bir kazada patron yardım ediyordu, ufak şeylerde değil."

A10; "Ayağıma taş düştü. Ayağım şişti. Patrona söylemedim. Gece çalıştığım için patronu görmüyorduk zaten. Ağrısı biraz vardı ama çalışmaya devam ettim yine de."

A11; "Makinede taşı keserken benim bacağıma düştü. Büyük taş bunlar... Doktora gitmedik. Ofiste ilaç verdiler bize. Bacağım ezikti. 1 hafta çalışamadım hep yattım. Patron para vermedi, 1 hafta boyunca sadece yemek verdi. 'Beni doktora götürün' dedim ama götürmediler. 1 hafta sonra çalışmaya başladım ama bacağım hala acıyordu."

A12; "İş kazası geçirdim, kırılmadı ama biraz ezildi. Taş düştü. Bir gün çalışamadım ama iki hafta boyunca ağrı devam ediyordu. O ağrı ile çalıştım iki hafta. Türkçe bilmediğim için patrona söylemedim kaza geçirdiğimi. Ofiste olan ilaçlardan kullandım. Kime birşey olsa o ilaçları veriyorlar zaten. Çalışmadığım bir günün parasını vermediler. Bu iş kazaları sıradan zaten herkes bu iş kazalarını geçiriyor. Taş fabrikası çok tehlikeli. O yüzden devlet bizim orda çalışmamıza izin vermiyor. Orda gördüğü zaman yakalıyorlar. Çobanlık ve tarla işlerinde jandarma bizi görse de birşey demez ama fabrikalar çok tehlikeli."

Darbe alma dışında en çok gerçekleşen iş kazası türleri ise 3'er kez olmak üzere yüzeysel yaralanmalar(%15), derin yaralanmalar (%15) ve yanıklardır(%15). Yüzeysel yaralanmalar genellikle lokanta işlerinde, derin yaralanmalar makine ile yapılan işlerde,

yanıklar ise fırıncılık işlerinde meydana gelmektedir. Aşağıda sığınmacıların bu kapsamdaki anlatımlarına yer verilmiştir:

S3; “Mesela ben salata yapıyorum, salata yapmak 1 saat sürüyor. Ben salata yaparken bazen dalıyorum başka şeyler düşünüyorum. O yüzden parmağımı kesiyorum sürekli. Bir tane yara bandı takıyorum o kadar. Parmak kesmek sürekli başımıza gelen normal birşey.

A7; “Bir kere elimi makine kesti. Burdan böyle kesildi, derin kesildi. Bir hafta çalışamadım. İş kazası geçirince kimse bana yardımcı olmadı. Patron sadece yemek verdi, doktora falan götürmedi. Çünkü korkuyorlar, kaçak çalışıyoruz ya, eğer yakalanırsak onlara 3000 TL ceza gelecek.”

A9; “Tesisat işinde başıma birşey gelmedi. Ben daha yeni gittim zaten o işe. Diğer taş işinde elimi kestim taa bu kadar. Hastaneye götürdüler patron götürdü, dikiş attılar. O sürede 1 gün mü, 2 gün mü çalışamadım. Ondan sonra çalışmaya devam ettim, 2 gün aradan sonra. Elim iyileşmemişti ama çalıştım yine de. Patrona dedim ‘benim elim daha iyileşmedi’. Patron da dedi ‘o zaman git çık işten’. Ben de mecburen çalışmaya devam ettim. Beni zorladı patron. İki gün çalışamadığımın parasını da kesti.”

S9; “Elhamdülillah, öyle birşey olmadı. Sadece ayağıma çivi girdi o kadar. Patrona söyledim çivi battı diye. Sadece bir kolonya verdi, merhem bile vermedi. ‘Biraz dinlen sonra çalışmaya devam edersin’ dedi. Bir saat dinlendim sonra başladım çalışmaya.”

A5; “Fırında elime kor geldi, elim yandı, patrona gösterdim, birşey olmaz devam et çalışmaya dedi.²⁸”

S6; “Bazen yanıyorum yani. Burdan da yandım, burdan da, burda da var. İzler oluyor. Çok yanık olmadı, hastaneye gitmeme gerek yoktu.”

Sığınmacıların ifadelerine göre birer kez yüksekten düşme (%5), alerjik reaksiyon (%5), darp edilme (%5) ve elektrik çarpması (%5) olmak üzere iş kazaları gerçekleşmiştir. Bu iş kazalarından ilki meyve toplarken ağaçtan düşme, ikincisi ise lahmacun yaparken kullanılan isota karşı vücudun alerjik reaksiyon göstermesi şeklinde gerçekleşmiştir ancak darp edilme ve elektrik çarpması sığınmacıların hayatına mal olabilecek derecede tehlikeli iş kazalarıdır. Bir sığınmacı işten kaynaklı bir nedenden dolayı tartışma yaşadığı işveren tarafından kafasına tuğla vurulmak suretiyle darp edilmiştir. Bir diğer sığınmacı ise makine ile çalışırken dalgınlıkla dokunduğu yerden elektrik akımına kapılmış ama yaşadığı iş kazasını patrona söylemekten ve hastaneye gitmekten çekinmiştir. Bu iş kazalarını anlatan sığınmacıların ifadelerine sırasıyla aşağıda yer verilmiştir:

²⁸ A5’in elinde kalıcı yanık izleri bulunmaktadır.

A1; “Ağaçtan düştüm, biraz acıyordu ama çalışmaya devam ettim.”

S3; “Burda lahmacunlarda isot diye birşey kullanıyorlar. Bu mesela Suriye’de yoktu. Ben onun alerjisini geçirdim. Hastanelik oldum. Her yerim şişti, kaşındı. İşten sonra gece hastaneye gittim serum taktılar, ilaç verdiler, geçti. Ben patrona alerji olduğumu söylemedim ama söylesem hastaneye götürürler, bırakmazlar.”

A4; “Benim kafama patron tuğla ile vurdu işte kafam kırıldı benim. 1 ay çalışamadım. Patron ne beni hastaneye götürdü ne de yardım etti.”

S7; “Çalışırken dalgındım. Yanlıştıkla makinenin bir yerine dokundum. Elektrik çarptı. Patlama gibi birşey oldu ve beni geriye attı. Oturduğum sandalyeden 3 metre geriye attı. Sırtüstü yere düştüm ama sonrasında patrona söylemedim. Birşey olmadı çok. Hastaneye de gitmedim, bizi hastanedekiler sevmiyor. Geçici koruma belgesi de çıkarmamıştım o zaman. Sağlık yardımdan faydalanamıyordum. Gitmedim.”

İş sağlığı ve güvenliği konusunda risk değerlendirilmesi yapılırken iş kazası ve meslek hastalıkları ile beraber ramak kala olaylar da dikkate alınmaktadır. İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği’nde ramak kala olayın tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre; “işyerinde meydana gelen; çalışan, işyeri ya da iş ekipmanını zarara uğratma potansiyeli olduğu halde zarara uğratmayan olay” ramak kala olay olarak nitelendirilmiştir. Yapılan mülakatlarda sığınmacılardan bazıları iş kazası deneyimlerinin yanı sıra ramak kala olaylar da yaşadıklarını belirtmişler. Aşağıda sığınmacıların bu ifadelerine yer verilmiştir:

A2; “Abi öyle birşey oldu ki inanılmaz. El asansörü vardı malzeme taşımak için. Ben vardım, bir Afgan daha vardı, bir de patronun kardeşi ile yeğeni vardı. Biz kalasları yukarı çekerken yukarıda asansör açıldı abi. Benim baretim vardı, kalaslar baretin ucuna çarptı, baret düştü aşağıya. Aramızda bir metre var patronun kardeşi ve yeğeni ile... Onların tam kafasına düştü. 7. kattan düştü kalaslar ama ölmediler, hastaneye götürdüler onları. Ben de az daha ölüyordum abi. İşte Allah’ın işi...”

A3; “Aşağıya baktım çok yüksekti, başım döndü. Düşeceğim diye çok korktum. 8. kattaydım.”

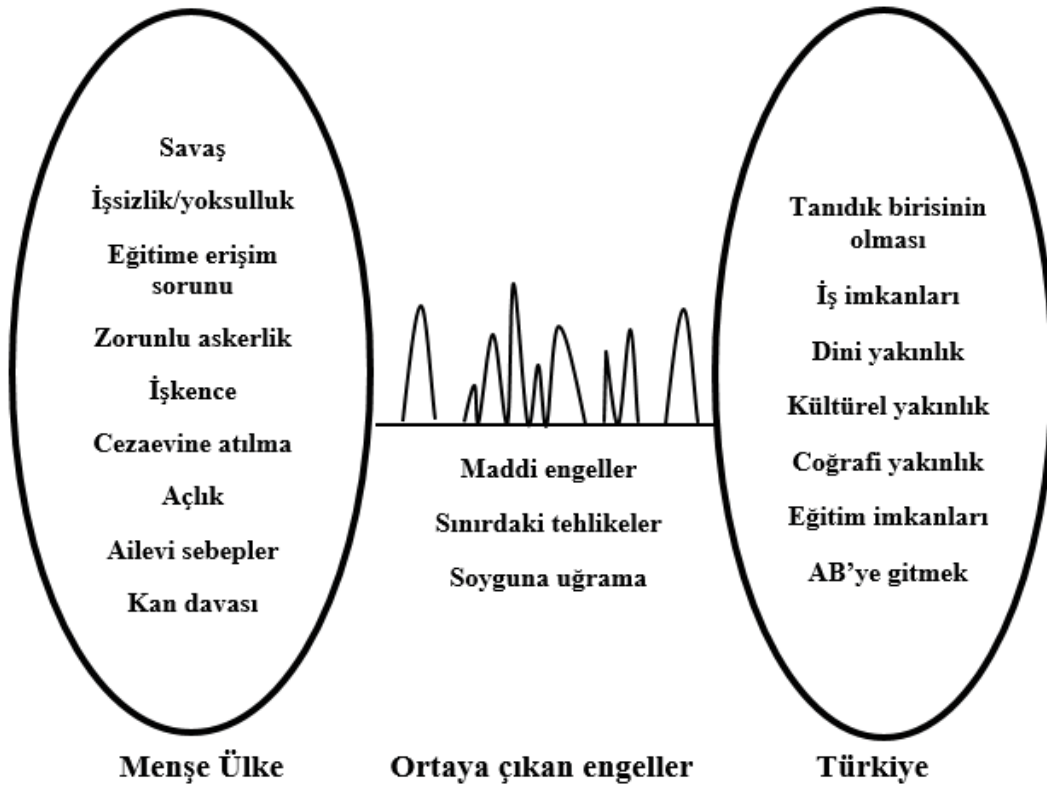
A9; “Öyle durum çok oluyor, hangisini anlatayım. Biz sürekli tehlikedeyiz.”

İş kazalarının neden olduğu en kötü sonuç kuşkusuz ölümdür. Ne yazık ki, sığınmacıların büyük çoğunluğu çalışma izni olmaksızın olumsuz koşullar altında çalışarak kendilerini tehlikeye atmaktadırlar. Bir sığınmacının ifadesine göre, çalıştığı işyerinde bir Afgan iş kazası sonucu hayatını kaybetmiştir:

A4; “Bir tane Afgan’ın iş kazası geçirdiğini gördüm. 3 kattan düştü. Yerdeki demir kafasına girdi. Ambulans çağırdılar ama adam öldü. Bana birşey olmadı.”

Araştırma sonucunda Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacıların menşe ülkelerinden ayrılma ve Türkiye'ye göç etme süreçlerinde başlıca iki göç kuramının etkili olduğu görülmüştür. Bunlar; itme-çekme ve ilişkiler ağı kuramlarıdır. İtme-çekme kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, sığınmacılar açısından başlıca itici faktörler; savaş (%38), işsizlik/yoksulluk (%28), eğitime erişim sorunu (%9) ve zorunlu askerlik uygulamasıdır (%6). Bunun yanında sığınmacıların Türkiye'ye göç etmesi konusunda başlıca çekici faktörler ise; tanıdık birisinin olması (%28), iş imkanları (%22), dini yakınlık (%14), kültürel yakınlık (%14) ve coğrafi yakınlık (%10) olarak sıralanabilir. Ayrıca sığınmacıların büyük bir bölümünün (%80) göçmen kaçakçıları yoluyla Türkiye'ye iltica ettiği görülmüştür. Bu yöntem ile iltica eden sığınmacılar; kaçakçılara verilen yüksek miktardaki paralar, sınırdaki potansiyel tehlikeler ve soygun olayları gibi göç sürecinde engellerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu kapsamda araştırma sonuçları doğrultusunda Everett Lee'nin oluşturduğu itme-çekme modeline göre uyarlanan aşağıdaki örneğe yer verilmiştir.

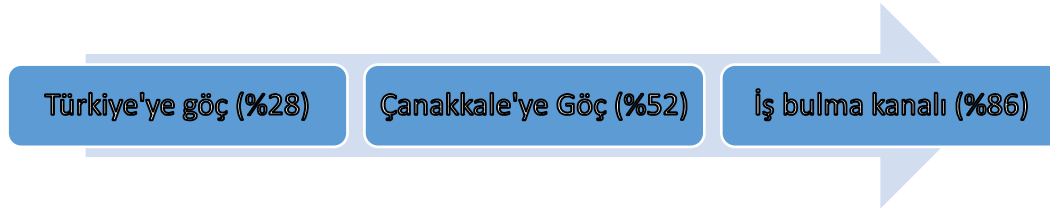
Şekil 3.1. Sığınmacıların Türkiye'ye göç etmelerinde etkili olan itici ve çekici faktörler²⁹

²⁹ Faktörlerin etkisi yukarıdan aşağıya doğru inildikçe azalacak şekilde sıralanmıştır.

Araştırmada itme-çekme kuramının yanında ilişkiler ağı kuramının da oldukça etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Sığınmacıların Türkiye'ye ve Çanakkale'ye göç etme nedenlerine bakıldığında, en büyük faktörün ilişki ağlarına sahip olmaları olduğu görülmüştür. Göç yolculuğunun ve varış yerinin daha belirgin ve güvenli olmasını sağlayan bu yöntem sığınmacılar tarafından göç etme konusunda en büyük etken olarak gösterilmiştir. Sığınmacıların Türkiye'yi tercih etme nedenleri arasında tanıdık birinin olması %28'lik bir paya sahipken; Çanakkale'ye göç etme nedenleri arasında %52'lik bir paya sahiptir. Bu durumun temel sebebi, sığınmacıların Çanakkale'ye göç etmeden önce orada iş bulmaları ve bu sebeple Çanakkale'ye göç etmeleridir. Sığınmacıların iş bulma kanallarına bakıldığında, bulunan işlerin %76'sının sığınmacı bir tanıdığı aracılığıyla bulunduğu, %10'unun ise eski işveren aracılığıyla bulunduğu görülmüştür. Bu durumda sığınmacıların buldukları işlerin %86'sının network ağları ile bulunduğu saptanmıştır. Aşağıdaki şekilde network kuramının sığınmacıların göç etme ve iş bulma süreçlerindeki etkisi gösterilmiştir.

Şekil 3.2. Network Kuramının Sığınmacıların Göç Etme ve İş Bulma Süreçlerindeki Etkisi

Sığınmacıların iş bulma ve işten ayrılma süreçlerine ilişkin sonuçlara bakıldığında ilk dikkat çeken konu sığınmacıların Türkiye'ye geldikten çok kısa süre sonra iş bulmasıdır. Gerçekten de sığınmacıların %60'ı Türkiye'ye geldikten sonra ilk işlerini bir hafta içerisinde bulduklarını belirtmişlerdir. Ancak sığınmacıların çok kısa süre içerisinde iş bulmaları onların istedikleri işe kolayca sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Çünkü sığınmacılar buldukları işlerin %57'sini daha iyi bir iş bulamadıkları için mecburiyetten seçtiklerini belirtmiştir. Ayrıca sığınmacıların çalıştıkları işlerden ayrılma sebepleri arasında ilk sırada “ücretlerini alamama” sorunu gelmektedir. Buna rağmen sığınmacılar işsiz durmamakta ilk fırsatta yeni bir iş bulmaktadırlar. Bu kapsamda, görüşülen sığınmacıların %44'ü Türkiye'de en uzun 1 ay ve daha az sürelerle işsiz kaldığını belirtmiştir.

Sığınmacıların ücret konusundaki deneyimleri incelendiğinde bu konuda da çeşitli sorunlar ile karşılaştıkları görülmüştür. Araştırma kapsamında görüşülen sığınmacıların %40'ı 70 TL ve altında, %68'i ise 90 TL ve altında günlük ücretler ile çalışmaktadır.

Sığınmacıların önemli bir bölümünün zor, tehlikeli ve sürekliliği olmayan işlerde çalıştıkları, üstelik ücretlerini düzenli ve tam olarak alma konusunda sıkıntılar yaşadıkları hesaba katıldığında, sığınmacıların ILO'nın "insana yakışır iş ve gelir" ilkesinden uzak koşullarda çalıştıkları ortaya konulmuştur. Araştırma kapsamında sığınmacıların %36'sı ücretlerini düzensiz olarak aldıklarını, %84'ü ise en az bir defa işverenden ücretini eksik aldığını veya hiç alamadığını belirtmiştir. Ücretlerini alamama durumu sığınmacılar açısından en önemli sorunlardan bir tanesidir. Kendileri için çalışma izni alacak işveren bulamadıkları için kaçak yollarla çalışmak zorunda kalan sığınmacılar haksızlığa uğradıklarında ceza alma veya deport edilme korkusuyla haklarını aramaktan çekinmekte veya haklarını nasıl arayacağını bilmemektedir. Bu doğrultuda, sığınmacıların %32'si gelirlerinin yetmediğini ve geçinemediklerini belirtirken; %68'i geçinebildiklerini ifade etmiştir. Fakat sığınmacıların ifadelerine bakıldığında geçinebildiğini söyleyen sığınmacıların bir çoğunun geçim düzeylerinin ancak mutlak yoksulluk seviyesinin biraz üzerinde olduğu görülmüştür.

Araştırmada kapsamında incelenen bir diğer konu sığınmacıların çalışma ve dinlenme süreleri konusunda olmuştur. Bu konuda da sığınmacıların önemli bir kısmının uzun çalışma süreleri ve kısa dinlenme süreleri gibi uygunsuz çalışma koşulları altında çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre sığınmacıların %40'ının günlük çalışma süresi 10 saat ve üzerindedir, üstelik sığınmacıların %28'i işveren ile olan anlaşmalarının dışında zoraki olarak fazla çalıştırılmakta ve bunun karşılığı olan fazla çalışma ücretini alamamaktadır. Sığınmacıların tatil günleri açısından değerlendirildiğinde ise %24'ünün hiç tatil günü olmaksızın çalıştıkları görülmüştür. Yine sığınmacıların önemli bir kısmının ancak zorunluluk halinde izin alabildikleri (%28) veya zorunlu bir neden olsa bile hiç izin alamadıkları (%16) görülmüştür.

Çalışma hayatındaki dezavantajlı konumları nedeniyle birçok sorun yaşayan sığınmacılar bir de işyerinde ayrımcılık problemi ile karşı karşıyadır. Araştırma sonuçlarına göre sığınmacılar, işyerindeki yerli işçilerle ayrımcılık veya mobbing konusunda çok fazla sıkıntı yaşamadıklarını belirtirlerken; işveren ile olan ilişkilerinde durum tam tersidir. Sığınmacıların %72'si ücretler konusunda, %32'si ise çalışma ve dinlenme süreleri konusunda yerli işçilere kıyasla ayrımcılık yapıldığını dile getirmiştir. Üstelik sığınmacıların büyük bir bölümü (%64) tehlikeli, zor ve pis işlerin sadece kendilerine yaptırıldığını belirtmişlerdir. Buna rağmen sığınmacıların ifadelerine göre; çalıştıkları işlerde işverenin sığınmacılara karşı yaklaşımı çoğunlukla (%64) olumsuzdur. İşveren bu yaklaşımını;

hakaret/küfür (%74), şiddet (%11) vb. davranışlarla göstermektedir. Buna karşın sığınmacılar; yerli çalışanların kendilerine olan yaklaşımını çoğunlukla (%68) olumlu olarak nitelendirmektedir. Yaklaşımı olumsuz olan yerli çalışanlar sığınmacılara en çok küçümseme/dışlama (%50) konusunda olumsuz davranışta bulunmuştur.

Çalışma hayatında sığınmacıların karşılaştıkları en ciddi sorunlar, iş sağlığı ve güvenliği konusunda yaşanmaktadır. Çünkü iş sağlığı ve güvenliği konusundaki ihmallerin çoğu zaman telafisi mümkün olmamaktadır. Araştırma kapsamında son olarak sığınmacıların iş sağlığı ve güvenliği konularındaki deneyimlerine yer verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %48'inin çok tehlikeli işlerde çalıştıkları belirlenmiştir. İş sağlığı ve güvenliği konusunda işverenin sığınmacılara sağladığı hizmetler ise oldukça sınırlıdır. Sığınmacıların %88'i iş sağlığı ve güvenliği konusunda eğitim almadıklarını, %60'ı işe alıştırma eğitimi almadıklarını ve %52'si ise kişisel koruyucu donanımların eksik sağlandığını veya hiç sağlanmadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda yeterli eğitimlerin verilmemesi ve güvenlik önlemlerinin alınmaması nedeniyle sığınmacıların iş sağlığı ve güvenliği konusunda tehlike altında olduğu görülmüştür. Bu kapsamda görüşülen 25 sığınmacıdan 17'si sadece iş kazası geçirdiğini, 3 sığınmacı sadece meslek hastalığına yakalandığını ve 1 sığınmacı da hem iş kazası geçirdiğini hem de meslek hastalığına yakalandığını belirtmiştir. Sığınmacıların geçirdikleri iş kazası yara türleri ise; darbe alma (%35), yanıklar (%15), derin yaralanmalar (%15) ve yüzeysel yaralanmalardır (%15).

Belirtmek gerekir ki sığınmacıların karşılaştıkları bu istihdam sorunları sadece sığınmacılar için geçerli sorunlar değildir. Yerli çalışanlar da çalışma hayatında benzer sorunlar ile karşılaşmaktadırlar. Ancak sığınmacılar dezavantajlı konumları nedeniyle bu tür sorunlara daha fazla maruz kalmakta ve emek sömürüsüne uğramaları durumunda haklarını aramaktan çekinmektedirler. Bu durumda sığınmacılar işverenin inisiyatifindeki çalışma koşulları altında çalışmaya mecbur kalmaktadırlar. Örneklerde de görüldüğü üzere; çok düşük ücretler alan, günde 12-14 saat sürelerle çalışan, hiç tatil günü olmayan, mecbur durumda kalsalar bile işverenden izin alamayan sığınmacılar bulunmaktadır. Bu şartlar altında sığınmacılar, iş kazası ve meslek hastalıkları riskleri açısından daha büyük tehlike altındadırlar. Yaşamsal öneme sahip bu tehlikelerin önüne geçilmesi amacıyla, özellikle tehlikeli ve çok tehlikeli işyerlerindeki iş sağlığı ve güvenliği konusundaki denetimlerin artırılması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ortadoğu'nun istikrarsız bir yapıya sahip olması, durumdan etkilenen bölge insanlarının sürekli olarak başka ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. Türkiye ise Avrupa'ya geçiş güzergahında yer alan coğrafi konumunun yanı sıra sahip olduğu sosyo-ekonomik, kültürel ve dini yapısı itibarıyla, Ortadoğu'daki göçleri üzerine çeken bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla günümüzde, her yıl yüzbinlerce sığınmacı uluslararası koruma aramak ve/veya çalışıp para kazanmak amacıyla Türkiye'ye yasadışı yollardan gelmektedir. Sonuç olarak milyonlara ulaşan sığınmacı sayısı, Türkiye ekonomisinde ve işgücü piyasasında göz ardı edilemeyecek değişimlere ve sorunlara yol açmaktadır.

Sığınmacılar başlıca iki amaç üzerine Türkiye'ye göç etmektedirler. Bunlardan ilki; can güvenliklerini sağlamak, ikincisi ise çalışarak gelir elde etmektir. Dolayısıyla sığınmacıların Türkiye'de çalışmadan hayatta kalabilmeleri düşünülemez. Sığınmacıların içinde bulundukları bu dezavantajlı konum, onların emek arzı açısından en arzulu işgücü grubu olmasına yol açmaktadır. Hatta Piore'nin ikili işgücü piyasaları kuramında belirttiği üzere sığınmacılar, çoğunlukla yerli işçilerin çalışmak istemedikleri düşük statülü ve emek yoğun olan işlerde genellikle kayıtdışı olarak iş bulabilmektedir. Çalışma koşulları konusunda işverenle pazarlık yapabilme imkanı oldukça sınırlı olan sığınmacılar, en olumsuz şartlar altında istihdamda yer alan gruplardan bir tanesidir. Dolayısıyla sığınmacıların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar, diğer işçilere kıyasla daha kronik ve derin etkilere sahiptir.

Bu çalışmanın araştırma problemini sığınmacıların Türkiye emek piyasasına katılırken ve katıldıktan sonra karşılaştıkları sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunlar genellikle; iş bulma, ücret, çalışma ve dinlenme süreleri, işyerinde ayrımcılık ve iş sağlığı ve güvenliği konularında ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Sığınmacıların menşe ülkelerinden ayrılma ve Türkiye'yi tercih etme nedenleri nelerdir?
- Sığınmacılar Türkiye emek piyasasına katılırken hangi sorunlar ile karşılaşmaktadırlar?
- Türkiye'de emek piyasasına dahil olan sığınmacıların sorunları nelerdir?

Bilindiği üzere sığınmacıların ülkelerini terk etme gerekçelerinin başında savaş faktörü gelmektedir. Savaş ile ilişkili olarak ortaya çıkan diğer itici faktörler sığınmacıları göçe zorlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre; sığınmacılar açısından menşe ülkelere göre göç etme nedenlerinin bazı benzerlikler ve farklılıklar içerdiği görülmektedir. Her iki ülkede de ortak olan itici faktörler; savaş, işsizlik/yoksulluk iken; farklı olarak Afganistanlılar eğitim görememek, ailevi sebepler ve kan davası gibi sebeplerden dolayı göç ettiklerini; Suriyeliler ise zorunlu askerlik, cezaevine atılma, işkence görme, açlık çekme ve yaralanma gibi nedenlerden dolayı göç ettiklerini belirtmiştir. Buradan hareketle savaşın her iki ülke açısından işsizlik ve yoksulluk sorununa yol açtığı görülmektedir. Fakat Suriyelilerin ifadelerindeki zorunlu askerlik, cezaevine atılma, işkence görme, açlık çekme, yaralanma gibi göç nedenleri, Suriye'deki iç savaşın Afganistan'dakine göre daha şiddetli geçtiğinin bir göstergesidir.

Sığınmacıların tamamının savaş nedeniyle göç ettiği söylenemez. Çünkü bazı sığınmacılar, ülkelerinden asıl ayrılma nedenlerinin işsizlik ve yoksulluk olduğunu belirtmiştir. Bu durum özellikle Afganistanlı sığınmacılar için geçerlidir. Bazı Afganistanlı sığınmacılar can güvenliklerinin tehlike altında olduğunu düşünmeseler bile, çalışmak için kaçak yollardan Türkiye'ye gelerek uluslararası koruma başvurusunda bulunmaktadır. Çünkü Afganistanlıların göçmen işçi olarak Türkiye'ye kabul edilmeleri pek mümkün değildir. Bu sebeple uluslararası koruma başvurusunda bulunan Afganistanlı sığınmacılar, başvurunun değerlendirme sürecinde çalışmak için ihtiyaç duydukları zamanı kazanmaktadır. Böylece çalışıp gelir elde eden sığınmacılar, Afganistandaki ailelerinin muhtaç oldukları havaleleri gönderebilme imkanına sahip olmaktadır.

Sığınmacıların Türkiye'ye göç etmek amacıyla bulundukları ülkeleri terk etmeleri çoğu zaman kolay gerçekleştirilen bir eylem değildir. Çünkü Türkiye'ye göç edebilmek genellikle yasadışı yollar ile mümkün olmaktadır. Sığınmacıların büyük çoğunluğu göçmen kaçakçıları vasıtasıyla Türkiye'ye göç etmektedir. Göçmen kaçakçıları ile sınırı geçmek pahalı, tehlikeli ve sonu belirsiz bir yolculuktur. Dolayısıyla sığınmacılar bu yolculukta; maddi engeller, sınırdaki tehlikeler ve soyguna uğrama gibi problemlerle karşılaşabilmekte ve bunların üstesinden gelmeleri durumunda Türkiye'ye iltica edebilmeleri mümkün olmaktadır.

Afganistanlı ve Suriyeli sığınmacılar açısından değerlendirildiğinde, sığınmacıların Türkiye'ye göç etme sebepleri genellikle ortak özellikler göstermektedir. Buna göre

sığınmacıların Türkiye'ye göç etme sebepleri tanıdık birinin olması, iş imkanları, dini ve kültürel yakınlık ve eğitim imkanı olarak sıralanabilir. Farklı olarak Suriyeli sığınmacılar coğrafi yakınlık nedeniyle; Afganistanlı sığınmacılar ise Avrupa'ya gidebilmek ve diğer ülkelere gidiş imkanlarının olmaması gibi sebeplerle Türkiye'ye göç etmektedir.

Sığınmacıların Türkiye emek piyasasına katılırken karşılaştıkları sorunların başında çalışma izni alma konusunda yaşadıkları zorluklar gelmektedir. Buna göre sığınmacılar uluslararası koruma veya geçici koruma başvurusunda bulundukları tarihten itibaren 6 ay sonra çalışma izni başvurusunda bulunmaktadır. Sığınmacıların çalışma hayatına girmeden önce, Türkiye kültürüne alışabilmesi ve dil öğrenebilmesi açısından böyle bir sürenin uygulanması gerekli olsa da; sığınmacılar, uygulamada Türkiye'ye geldikleri gibi hemen çalışmaya başlamaktadır. Bu durumda çalışma izni olmaksızın kayıtdışı olarak çalışmaya devam eden sığınmacılar iş hukukunun sağladığı ayrıcalıklardan faydalanamayarak işverenin belirlediği koşullar altında çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Çalışma izni başvurusu için gerekli olan 6 aylık sürenin tamamlanması, çalışma izni alma konusunda karşılaşılan tek engel değildir. İşverenler çalışma izni harcı, sigorta primleri, asgari ücretle çalıştırma zorunluluğu gibi maliyetler nedeniyle sığınmacıları kayıtdışı olarak çalıştırmak istemektedirler. Bu durumda sığınmacılar iş bulma, ücret, çalışma ve dinlenme süreleri, işyerinde ayrımcılık ve iş sağlığı ve güvenliği gibi konularda çok çeşitli istihdam sorunları ile karşılaşmaktadırlar.

Sığınmacılar çalışmak zorunda oldukları için en kötü çalışma koşullarında bile düşük ücretle çalışmaya razı olmaktadır. Bu sebeple sığınmacıların iş bulma süreleri çok uzun sürmemektedir. Fakat sığınmacılar daha iyi çalışma koşulları ve daha iyi ücret umuduyla çalışırken de bir taraftan iş aramaya devam etmektedirler. Bu sebeple sığınmacılar sık sık iş değiştirmektedir. Sığınmacılar genellikle ücretlerini alamama, işin sona ermesi gibi nedenlerle iş değiştirmekte; sahip oldukları network ağları ile yeni işleri bulmaktadırlar.

Sığınmacılar genellikle düşük ücretlerle çalışmalarına rağmen, hak ettikleri ücreti tam ve düzenli alma konusunda problemler yaşamaktadırlar. Bu gibi durumlarda, çalışma izni olmadan çalıştıkları için deport edilme korkusuyla haklarını aramaktan çekinmektedirler. Dolayısıyla, sığınmacılar ihtiyaç duydukları geliri elde edememelerinden dolayı, insan onuruna yakışır yaşam koşullarına sahip olamamakta; geçim durumları mutlak yoksulluk düzeyinin biraz üzerinde bulunmaktadır.

Çalışma ve dinlenme süreleri konusunda da sığınmacılar önemli sorunlar yaşamaktadır. Sığınmacıların önemli bir kısmı günde 10-14 saat aralığında çalışmaktadır. Ayrıca hiç tatil günü olmadan çalışan sığınmacılar da bulunmaktadır. Üstelik bazı işverenler daha önce anlaşılan çalışma süresinin üzerinde sığınmacıyı çalıştırmakta; buna karşın hak ettiği fazla mesai ücretini vermemektedir.

Sığınmacılar açısından işyerinde ayrımcılığa uğramak çok sık gerçekleşen bir durumdur. Sığınmacıların büyük bir çoğunluğu, aynı işyerinde çalışan yerli çalışanlara göre daha düşük ücret almakta; buna rağmen daha zor, tehlikeli ve pis işleri yapmaktadırlar. Tüm bunlara rağmen sığınmacılara karşı işverenin yaklaşımı çoğunlukla olumsuz olmakta; işveren hakaret/küfür, şiddet vb. olumsuz davranışlarda bulunmaktadır.

Sığınmacılar açısından en ciddi sorunlar iş sağlığı güvenliği konusunda yaşanmaktadır. Sığınmacılar genellikle tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde çalışmakta; buna karşın önemli bir bölümü iş sağlığı ve güvenliği eğitimi ile işe alıştırma eğitimi almamaktadır. Bunun sonucu olarak sığınmacılar sık sık iş kazası ve meslek hastalıkları ile karşılaşmaktadırlar. Sığınmacıların yara türüne göre en çok karşılaştıkları iş kazaları; darbe alma, derin yaralanma, yüzeysel yaralanma ve yanıklardan oluşmaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere, araştırma sorularına ilişkin doyurucu sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kapsamda sığınmacıların; ülkelerinden ayrılma ve Türkiye'yi tercih etme nedenleri, emek piyasasına katılırken ve istihdamda yer alırken karşılaştıkları sorunları açıklanmıştır. Sığınmacıların Türkiye işgücü piyasasındaki deneyimlerini analiz etme amacı taşıyan bu çalışmada, başlıca iki eksiklik bulunmaktadır:

Bunlardan birincisi, istihdamda işveren olarak yer alan sığınmacıların karşılaştıkları sorunlara ilişkin bir çıkarım olmamasıdır. Çanakkale'deki girişimci sığınmacı sayısının yetersiz olması bu konuda araştırma yapılmasına engel olmuştur.

İkinci önemli eksiklik ise, yapılan araştırmanın sadece sığınmacılar ile sınırlı kalması, buna karşın sığınmacı istihdam eden işverenlerin deneyimlerine ilişkin bulgulara yer verilememesidir. İşverenler; sığınmacıları çoğunlukla kaçak olarak çalıştırdıkları için bu konuda yapılacak olan araştırmalar için gönüllü olmamaktadırlar. Daha sonra yapılacak olan araştırmaların bu iki eksikliği de kapsayacak şekilde yapılması, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

“İnsana yakışır iş” ilkesine aykırı olarak çalışan sığınmacıların durumunun düzeltilmesi ancak yapılacak olan yeni yasal düzenlemeler ve projeler ile mümkündür. Ancak bu konuda karşılaşılan temel sorun; sığınmacılara yönelik koruyucu politikalar uygulanırken yerli işçilerin bu durumdan en az düzeyde etkilenmesini sağlayabilmektedir. Geçici koruma altındaki ve uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş sığınmacıların toplam sayısına kıyasla bu kişilere verilen çalışma izinleri sayısının oldukça az olduğu bilinmektedir. Ancak diğer sığınmacıların çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti almamış olması onların istihdama katılmadıkları anlamına gelmemektedir. Bu sığınmacılar informal yollardan istihdama katılarak hem kendilerini tehlikeye atmakta hem de istihdam piyasası üzerinde yerli işçiler ve kayıt dışı işçi çalıştırmayan işverenler açısından sosyal dampinge neden olmaktadır. Bu sorunları azaltmak üzere bazı politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bunlardan bir tanesi “mevsimlik tarım ve hayvancılık” ile sınırlı tutulan işleri kapsayan çalışma izni muafiyetinin kapsamının genişletilmesidir. Kapsamı genişletmek üzere, bazı objektif gerekçelerin takip edilmesi gereklidir. Öncelikle İŞKUR’un koordinesinde her il veya bölge içerisinde yerli işçilerin emek arzında bulunmadığı işler belirlenerek bu işlerde çalışmak isteyen sığınmacılar için kotalar ayrılabilir. Veyahut mevcut koşullarda çalıştıracak işçi bulamayan işverenler, işyerinin bu kapsamda değerlendirilmesi için başvuruda bulunabilirler. Bu doğrultuda sığınmacıların ve işverenlerin başvurularının değerlendirmesi amacıyla İŞKUR il müdürlükleri bünyesinde sığınmacılara yönelik bir istihdam ofisi oluşturulabilir. Bu sayede hem işgücü açığının bulunduğu işlerin devamlılığı sağlanırken hem de sığınmacıların iş hukuku açısından belirlenen standartlarda çalıştırılması ile sosyal damping sorunu bir ölçüde engellenmiş olacaktır.

Bir diğer önemli husus sığınmacılara verilen sağlık yardımıdır. Sığınmacılar çalışma iznine sahip olmaksızın çalışmaları durumunda sosyal sigortaya sahip olamamaktadırlar. Fakat 5510 Sayılı Kanun (md.60) uluslararası koruma başvuru sahiplerinin; Geçici Koruma Yönetmeliği (md. 27) ise geçici koruma altındakilerin genel sağlık sigortası kapsamına alınmasını güvence altına almıştır. Türkiye’de bu statü altındaki sigortasız sığınmacıların sayısı hesaba katıldığında, bu durumun büyük bir maliyet yarattığı ortadadır. Dolayısıyla; sığınmacıların çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti almaları konusunda özendirilmesinin sığınmacılar ve kamu maliyesi açısından önemli faydaları bulunmaktadır. Sosyal sigortaya sahip olan sığınmacı sayısının artmasıyla hem sığınmacılar daha geniş kapsamda korunmuş

olacaklar hem de sığınmacıların genel sağlık sigortasını karşılayan devlet üzerindeki yük azalacaktır.

Sığınmacıların çalışma izni almalarının desteklenmesi, aynı zamanda kadın sığınmacıların istihdama katılmalarında da olumlu etki yaratacaktır. Bilindiği üzere kadın çalışanlar, iş hukuku açısından erkeklere göre daha fazla korunmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak mevcut durumda kadın sığınmacıların dezavantajlı konumlarından dolayı çalışma izni almaları oldukça zor görünmektedir. Çalışma izni olmaması durumunda ise kadın sığınmacılar, işverenin iş hukuku yükümlölüklerini yerine getirmediği işlerde çalışmak zorunda kalacağı için ancak sınırlı sayıda istihdamda yer alabilmektedirler. Dolayısıyla sığınmacıların çalışma izni almalarının desteklenmesi, hem kadın sığınmacıların istihdama katılımlarını arttıracak hem de onların istihdam sorunlarını bir ölçüde çözecektir.

KAYNAKÇA

- AB Başkanlığı. (2020, 04 11). *Türkiye-AB Zirvelerine İlişkin Belgeler / Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi*. Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi.pdf adresinden alındı
- Acer, Yücel; Kaya, İbrahim; Gümüş, Mahir (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Ankara: USAK Yayınları.
- Adıgüzel, Yusuf (2019). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- AFAD. (2014). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Akan, Yusuf; Arslan, İbrahim (2008). *Göç Ekonomisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Akgündüz, Yunus Emre; Berg, Marcel Van den; Hassink, Wolter (2015). *The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey*. Bonn, Germany: IZA Discussion Paper No. 8841.
- Aksoy, Zeynep (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 292-303.
- Appleyard, Reginald (1991). *International Migration: Challenges for the Nineties*. Geneva: International Organization for Migration.
- Appleyard, Reginald (2001). International Migration policies: 1950-2000. *International migration*, 39(6), 7-20.
- Arslan, Neslihan (2017). Beyin Göçü ve Diaspora Ağları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(73), 1-33.
- Ataman, Muhittin (2012). *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Ayan, Hasan Alparslan (2018). Türk Hukukunda Turkuaz Kart Sahibi Yabancıların Çalışma Şartları. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 53-81.
- Bacak, Bünyamin; Uzunay, Şaziye Ceren (2018). Sosyal Yardımlar Kapsamında Yerel Yönetimlerin Göç Politikaları . IX, *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi "Göç ve Toplum"*, (s. 98-117). Çanakkale.
- Balkan, Binnur; Tumen, Semih (2016). *Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey*. IZA Discussion Papers No. 9642 .
- Barkın, Ersan (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*(1), 333-360.

- Başarıcı, Merve (2019). *2011-2017 Tarihleri Arasında Suriyeli Sığınmacıların Kente Uyum Sürecinde Yaşadıkları Ekonomik ve Sosyal Sorunlar: Gaziantep Örneği*. Şanlıurfa: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Baştürk, Şenol (2017). Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar. A. Tokol, & Y. Alper içinde, *Sosyal Politika* (s. 373-403). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Bayraktar, Yüksel; Özyılmaz, Ayfer (2017). The role of Internal Migration on Regional Inequality: Turkey Example. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*(Special Issue), 9-30.
- Beter, Önder (2006). *Sınırlar Ötesi Umutlar Mülteci Çocuklar*. Ankara: SABEV.
- Biçer, Cemile (2018). *Bir Mülteci Kampında Gündelik Hayat: İslahiye Kampı*. Konya: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Bostancı Bozbayındır, Gülşah (2015). Türk Ceza Kanunu'nda Göçmen Kaçakçılığı Suçu. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* (s. 377-405). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Boz, Dicle (2016). Dış Göçler Olgusu ve Etkisi: Türkiye-Suriye Üzerine Bir İnceleme. *Sosyoekonomi*, 24(30), 147-153.
- Bozbeyoğlu, Eda (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 60-80.
- Canpolat, Hasan; Arıner, Hakkı Onur (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*. Ankara: ORSAM Rapor No: 123/ The Black Sea International Rapor No: 22.
- Caprio, Ximena V. Del; Wagner, Mathis (2015). *The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market*. World Bank Group.
- Cassidy, Rachel (2004). *Involuntary and Voluntary Migrant Estimates*. 01 22, 2020 tarihinde http://www.copafs.org/UserFiles/file/seminars/methodology_and_data_quality/Involuntary%20and%20Voluntary%20Migrant%20Estimates.pdf adresinden alındı
- Castles, Stephen; Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (1. Baskı b.). (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceritoğlu, Evren; Gurcihan Yunculer, Hatice Burcu; Torun, Huzeyfe; Tumen, Semih (2017). *The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design*. Ankara: Central Bank Report.
- Ceyhan, Turgay (2018). Yoksulluğun Küresel Görünümü ve Sosyal Politikalar Kapsamında Türkiye'de Yoksullukla Mücadele. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(1), 111-147.
- Çağlayan, Savaş (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), 67-91.
- Çağrı, Ali (2006). Afganistan'dan Zeytinburnu'na Yolculuk. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 139-140). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.

- Çakır, Sabri (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 129-142.
- Çandar, Cengiz (2005). Dünya'da Göç Olgusu. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 29-32). İstanbul: Zetincburnu Belediyesi.
- Çınar, Safer (2006). Türkiye'den Almanya'ya Göç Süreci ve Sorunlar. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 86-90). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Demirtaş, Meltem (2019). *Suriyelilerin Türkiye'ye Göç Süreci ve İlişkiler Ağı: Ulubey Mahallesi*. Ankara: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Deng, Françoise (2001). *Guiding Principles On Internal Displacement*. New York: UN.
- Dilek, Bahadır Selim (2018). *Suriyeli Göçü*. Ankara: Kripto Kitaplar.
- Dönmez Kara, Canan Öykü (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları*. Çanakkale: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Dönmez Kara, Canan Öykü (2016). Türkiye'de Yabancıların Çalışma Hakkı: Suriyelilerin İşgücü Piyasasındaki Durumu. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(2), 151-174.
- Düzakaya, Hıdır (2016). *Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Entegrasyonu ve İstihdam Politikaları*. Ankara: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ela Özcan, E. Deniz (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Elagöz, İsmail (2018). Türkiye'de Yabancı İstihdamının İşgücü Maliyetlerine Etkisi: Suriyeli Mültecilerin İstihdam ve İşgücü Maliyetleri Açısından Değerlendirilmesi. A. Atık, K. Özdaşlı, M. C. Demir, O. Tire, İ. S. Arvas, U. K. Odabaş, & İ. Elagöz (Dü) içinde, *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar Cilt 2* (s. 149-161). Ankara: Gece Akademi.
- Erdoğan, M. Murat (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. Ankara: HUGO Yayınları.
- Ergüven, Nasih Sarp; Özturanlı, Beyza (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1061.
- Fırat, Mustafa Şahin (2018). *Türkiye'de Mülteci Hukuku: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Hak Temelli Uygulamaların Bilinirliği*. Şanlıurfa: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Genç, H. Deniz; Şirin Öner, N. Aslı (2019). Why not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7(1), 1-18.
- Geyik Yıldırım, Selda (2018). Göç ve Afganlar: "İstikarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.

- Gökbayrak, Şenay (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03), 65-82.
- Güleryüz, Naim (2006). Türkiye'ye Yahudi Göçleri. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 107-111). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Güllüpınar, Fuat (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*(4), 53-85.
- Günay, Enver; Atılğan, Dilek; Serin, Emine (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Gündoğdu, Raşit (2006). Arşiv Belgeleri Işığında Kırım ve Çerkes Göçleri. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 122-126). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Güngör, Fethi (2006). Kafkasya'da Bitmeyen Soykırım ve Sürgün: Soykırımlarla Dolu Bir İnsanlık Tarihi. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 141-146). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- ILO. (2018). *Statistics on International Labour Migration*. Geneva: International Labour Office.
- IOM. (2011). *Glossary on Migration* (2. Baskı b.). Geneva: International Organization for Migration.
- İçduygu, Ahmet (1996). Transit Migrants and Turkey. *Bogaziçi Journal –Review of Social, Economic and Administrative Studies*, 10, 127-142.
- İçduygu, Ahmet; Sirkeci, İbrahim (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. *75 Yılda Köylerden Şehirlere Kitabı İçinde* (s. 249-268). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İçduygu, Ahmet; Erder, Sema; Gençkaya, Ömer Faruk (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023 Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- İlgazi, Aziz (2019). Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(4), 93-123.
- İlgazi, Aziz (2019). *Uluslararası Göç Bağlamında, Suriyeli Sığınmacıların Emek ve Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Türkiye Ekonomisine Etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği)*. Gaziantep: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İnce, Celal (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2579-2615.
- İneli Cığır, Meltem (2016). Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 62-92.
- İşcan, İsmail Hakkı; Çakır, Mesut (2019). Türkiye'deki Sığınmacı ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 177-236.

- Kahya, Özlem (2014). *Türkiye'de Sığınmacıların Çalışma Dinamikleri: Batı Akdeniz Örneği*. Isparta: Yüksek Lisans Tezi.
- Kap, Derya (2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 30-35.
- Kapu, Hüsnü (2012). *TRA2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma*. Kars: Serhat Kalkınma Ajansı.
- Karadoğan, Umut C. (2011). İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu. *Bilig*(57), 135-157.
- Karakaş, Ayhan (2014). İnsan Kaynakları Yönetiminde İşe Alıştırma Eğitimi Programlarının Önemi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7), 1-14.
- Karataş, Zeki (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Karayel, Adnan (2016). *Muğla'da İkamet Eden Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hakları (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. Muğla: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kaynak, Muhteşem; Yinanç, Refet; Şahin, Cemalettin; Tomanbay, Mehmet; Safran, Mustafa; Süzal, Nurcan; . . . Aytaç, Fethi (1992). *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)*. Ankara: Tanmak Yayınları.
- Kıvılcım, Zeynep (2016). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Geçici Koruma Yönetmeliği: Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(3), 919 - 940.
- Koca, Murat (2002). AB Ülkelerinde Göç, Mülteciler ve Yabancı Uyrukluların İstihdamı. *Türk İdare Dergisi*, 97-133.
- Koçak, Orhan; Keskin, Abdurrahman; Yıldız, Hakan (2017). Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Emek Piyasasına Etkileri ve Yalova Örneği. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(3), 59-74.
- Koçancı, Mustafa; Namal, Mete Kaan (2017). Kitleli Göç Hareketleri ve Türkiye. *Journal of Sustainable Agriculture*, 229-248.
- Krishnan, P., & Odynek, D. (1987). A Generalization of Petersen's Typology of Migration. *International Migration*, 25(4), 385-397.
- Lamping, Thalia (2013). *The Hidden Refugees: The Legal Limbo of Syrian Refugees in Istanbul*. Paris: (Unpublished Master Thesis).
- Lee, Everett S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 47-57.
- Lordoğlu, Kuvvet; Aslan, Mustafa (2016). En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 789-808.

- Massey, Douglas S.; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, J. Edward (2014). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.
- Ocak, Hasan Fehmi (2018). Endüslülülerin Osmanlı Ülkesine Göçü ve Entegrasyonu. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 17-31.
- Okun, Bernard; Richardson, W. Richardson (1961). Regional Income Inequality and Internal Population Migration. *Economic Development and Cultural Change*, 9(2), 128-143.
- Orrenius, Pia M.; Zavodny, Madeline (2009). Do Immigrants Work In Riskier Jobs? *Demography*, 3, 535-551.
- Önder, Nagihan (2019). Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik Sağlık Politikalarının Analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 110-165.
- Özdemir, Erol (2017). Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri. *ANKASAM | Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 114-140.
- Özen, Yener; Gül, Abdulkadir (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu. *KKEFD JOKKEF*(15), 394-422.
- Özkan, Işıl (2013). *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özmenek Çarmıklı, Elif; Kader, Merve Umay (2016). *Türkiye'de Göçmen Kaçakçılığı: Mülteci Krizinin 'Öteki' Yüzü*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Rapor No: 45.
- Öztürkler, Harun; Göksel, Türkmen (2015). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme*. Ankara: Türkiye ORSAM.
- Paksoy, Hacı Mustafa; Koçarslan, Hüseyin; Kılınç, Erhan; Tunç, Ahmet (2015). Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği. *Birey ve Toplum*, 9, 143-173.
- Paksoy, Sadettin; Karadeniz Özgüven, Mine (2017). Suriyeli Sığınmacıların Kilis Ekonomisine Etkisi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(9), 56-79.
- Paksoy, Sadettin; Karadeniz, Mine (2016). Kilis'te Çalışan Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 785-798.
- Parlak, Bekir; Şahin, Ali Utku (2015). Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 65-79.
- Patton, Michael Quinn (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (2. Baskı b.). (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Petersen, William (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Piore, Michael Joseph (1972). *Notes for a theory of labor market stratification*. Cambridge.
- Ravenstein , Ernst Georg (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.

- Sağlam, Serdar (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*(5), 33-44.
- Saraçlı, Murat (2011). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Sayın, Yusuf, Usanmaz, Ahmet; Aslangiri, Fırat (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Sever, Muhammed (2015). *Türkiye'yi Hedef Alan Yasadışı Göçmenler: İstanbul Örneği*. Ankara: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Sezgin, Şennur (2019). Economic Consequences of Syrian Refugees in Turkey. *BİLTÜRK Ekonomi ve İlişkili Çalışmalar Dergisi*, 3, 221-239.
- Sirkeci, İbrahim (2006). Küresel Kontrol Çabalarına Karşı Bireysel Aşma Çabaları: Türkiye ve Irak Örneklerinde Uluslararası Göçün Evrimi. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 33-39). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Sirkeci, İbrahim; Erdoğan, M. Murat (2012). Editorial Göç ve Türkiye. *Migration Letters*, 9(4), 297-302.
- Sirkeci, İbrahim; Yüceşahin, M. Murat (2014). Editörden: Türkiye'de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Skeldon, Ronald (2017). International Migration, Internal Migration, Mobility and Urbanization: Towards More Integrated Approaches.
- Stalker, Peter (1994). *The Work of Strangers: a Survey of International Labour Migration*. Geneva: International Labour Office.
- Stouffer, Samuel A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Subaşı, Münevver; Okumuş, Kübra (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Südaş, İlkey; Mutluer, Mustafa (2008). Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'nin Turizm Merkezlerine Yönelik Avrupalı Göçleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 17(1-2), 51-59.
- Şen, Yusuf Furkan; Özkorul, Gözde (2016). Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 86-119.
- Şimşek, Doğuş (2019). Türkiye'de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 172-187.
- Taştan, Coşkun; Çolpan Kavuncu, Ayşe; Akbulut, Ayşe Merve; İrdem, İbrahim; Osmanoğlu, Emür; Özkaya, Ömer; Küçüker Yıldız, Aslıhan (2016). *Uluslararası Kitleli Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

- TBMM. (2018). *Göç ve Uyum Raporu*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu/Mülteci Hakları Alt Komisyonu.
- TBMM İHİK MHAK. (2018). *Göç ve Uyum Raporu*. Ankara.
- Tiritoğlu Ersoy, Hatice Hilal (2019). Türkiye'de Mültecilerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*(2), 435-474.
- Todaro, Michael (1980). Internal Migration in Developing Countries: A Survey. R. A. Easterlin içinde, *Population and Economic Change in Developing Countries* (s. 361-402). University of Chicago Press.
- Toksöz, Gülay (2006). *Uluslararası Emek Göçü* (1. Baskı b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Topgül, Seda (2013). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.
- Topkaya, Özgür (2017). Geçici Koruma Statüsünde Türkiye'de İkamet Eden Suriye Vatandaşlarının İşgücü Piyasasına Kazandırılmasına Yönelik Tedbirler. C. Taştan, & A. Ç. Kavuncu içinde, *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar* (s. 57-71). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Türkdoğan, Mehmet Arif (2018). *Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları*. Bolu: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- UNHCR, E. C. (1979). *No. 15 Refugees Without an Asylum Country. Conclusions on the Session XXX*.
- Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalçınkaya, M. Hakan; Dülger, Selin (2017). Küreselleşmenin Beyin Göçü Üzerindeki Etkisi: Türkiye. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 4(14), 1646-1654.
- Yaldız, Fırat (2014). Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlgili Kavramlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 382-403.
- Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Abdunnur (2017). Göç Olgusu ve Göçün Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği. *Uluslararası 11. Kamu yönetimi Sempozyumu* (s. 1825-1841). Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Yılmaz, Abdurrahman (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1685-1704.
- Yüksel, Hasan (2015). Türkiye'de Emek Piyasasının Yeni Katılımcıları: Suriyeli Sığınmacılar "Pestle" Yöntemiyle Bir Analiz Denemesi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 16. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Özel Sayısı*, 403-411.

Zaim, Sabahattin (2006). Son Yugoslavya Muhacirleri Hakkında Rapor. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 95-103). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.

İnternet Kaynakları

ailevecalisma.gov.tr. (2020, 03 29). *Sıkça Sorulan Sorular*. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/sikca-sorulan-sorular/> adresinden alındı

ailevecalisma.gov.tr. (2020, 04 09). *Yabancılar Yasak Meslekler*. T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/yabancilara-yasak-meslekler/> adresinden alındı

<http://tdk.gov.tr>. (2019, 11 27). Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=goc> adresinden alındı

<https://data2.unhcr.org>. (2020, 04 09). Syria Regional Refugee Response. 16 04, 2020 tarihinde Operational Portal Refugee Situations: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> adresinden alındı

<https://ec.europa.eu/>. (2019, 12 03). Common European Asylum System. ec.europa.eu:

<https://ec> Ratha, D., De, S., Kim, E. J., Plaza, S., Seshan, G., & Yameogo, N. D. (2019, 10 16). Data release: Remittances to low- and middle-income countries on track to reach \$551 billion in 2019 and \$597 billion by 2021. World Bank Blogs: <https://blogs.worldbank.org/peoplemove/data-release-remittances-low-and-middle-income-countries-track-reach-551-billion-2019> adresinden alındı. ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en adresinden alındı

TÜBİTAK. (2004). *Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesi*. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu. 27 01, 2020 tarihinde https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/Vizyon2023_Strateji_Belgesi.pdf adresinden alındı

United Nations. (2019). Population facts: International migrants numbered 272 million in 2019, continuing an upward trend in all major world regions. Department of Economic and social affairs. 01 22, 2020 tarihinde https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/populationfacts/docs/MigrationStock2019_PopFacts_2019-04.pdf adresinden alındı

Weiner, M. (1993). Security, Stability, and International Migration. *International Security*, 17(3), 91-126. 01 22, 2020 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/pdf/2539131.pdf?refreqid=excelsior%3Acde976565ec883fb632d4bdab9b498fd> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2018, 03 14). Suriye'de halk ayaklanmalarının fitilini ateşleyen genç AA'ya konuştu. 04 16, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-halk-ayaklanmalarinin-fitilini-atesleyen-genc-aaya-konustu/1088452> adresinden alındı

www.goc.gov.tr. (tarih yok). Düzensiz göç. 04 28, 2020 tarihinde İstatistikler: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler#> adresinden alındı

www.un.org. (2019, 12 2). Definitions. Refugees and Migrants: <https://refugeesmigrants.un.org/definitions> adresinden alındı

www.unhcr.org. (2019, 12 20). Türkiye: Kilit Veriler ve Sayılar Temmuz 2019. UNHCR Türkiye: <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> adresinden alındı

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (2020, 04 08). 2018-2019 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri: <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden alındı

Diğer Kaynaklar

1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 tarihli Protokol

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

2709 Sayılı T.C. Anayasası R.G. 9.11.1982 / 17863

6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu R.G. 13.8.2016 / 29800

4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun R.G. 6.3.2003 / 25040

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu R.G. 11.4.2013 / 28615

4857 Sayılı İş Kanunu R.G. 10.6.2003 / 25134

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 16.6.2006 / 26200

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu R.G. 23.7.1965 / 12056

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu R.G. 12.10.2004 / 25611

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu R.G. 30.6.2012 / 28339

Geçici Koruma Yönetmeliği R.G. 22.10.2014 / 29153

Turkuaz Kart Yönetmeliği R.G. 14.03.2017 / 30007

Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik R.G. 26.04.2016 / 29695

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik R.G. 15.1.2016 / 29594

Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik R.G. 02.07.2013 / 28695

İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği R.G. 29.12.2012 / 28512

EKLER

EK-1 GÖRÜŞME SORULARI

Afganistanlı ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye İşgücü Piyasasındaki Deneyimlerinin Analizi Üzerine Nitel Araştırma Soru Formu

Demografik Sorular

- Yaşınız?
- Cinsiyetiniz?
- Medeni durumunuz?
- Eğitim durumunuz?
- Mesleğiniz?
- Yaşadığınız konutta kaç kişisiniz?
- Aileniz dışında sizinle yaşayan var mı?

Geliş Öyküsü

- Geliş öykünüz? (Hangi ülkeden geldiniz? Aslen de oralı mısınız?)
- Ülkenizden ne zaman ve neden ayrılmaya karar verdiniz?
- Ne zamandır/kaç yıldır Türkiye’desiniz?
- Türkiye’ye nasıl ve kimler aracılığıyla geldiniz?
- Neden Türkiye’yi tercih ettiniz?
- Neden Çanakkale’yi tercih ettiniz?

Göç Edilen Ülke

- Göç ettiğiniz ülkenin refah düzeyi nasıldı?
- Orada yaptığınız iş nedir?
- Oradaki aylık ortalama kazancınız ne kadardı?
- Ülkenizdeyken günde kaç saat çalışıyordunuz?
- Sosyal güvenceniz var mıydı?
- Kazandığınız para ihtiyaçlarınıza yetiyor muydu?

Çalışma Hayatı ile İlgili Sorular

Genel

- Hangi sektörde çalışıyorsunuz?
- Yaptığınız işte düzenli olarak çalışıyor musunuz?
- Çalışma izin belgeniz var mı?
- Mesleğiniz ile burada yaptığınız iş uyumlu mu? (Değilse) Mesleğinize yönelik iş bulamadınız mı?
- Daha önce Türkiye’de farklı işler de yaptınız mı?
 - * Ne kadar süre çalıştınız?
 - * Neden ayrıldınız?
 - * Ne kadar süre işsiz kaldınız?
 - * Bu süreçte geçiminizi nasıl sağladınız?

- Sosyal güvenceniz var mı?
- Sosyal yardım alıyor musunuz? (Devlet, Dernekler, UNHCR) Ne kadar?
- Sahip olduğunuz hukuki haklar konusunda hangi düzeyde bilinçli olduğunuzu düşünüyorsunuz?
- Çalışma hayatınız ile ilgili genel memnuniyet düzeyiniz nedir?

İş Bulma Süreci

- Hangi kanal ile iş buldunuz?
- İlk olarak iş bulmanız ne kadar sürdü?
- Bu işi seçmenizdeki etkenler neler?
- İş bulmanızda Türkçe biliyor veya bilmiyor olmanızın etkisi nasıl oldu?

Ücret

- Aldığınız aylık veya günlük nakdi ücret nedir?
- İşveren aynı ücret veriyor mu? (Giyim, ulaşım, yemek fişi vb)
- Ücretinizi işveren düzenli olarak veriyor mu?
- Anlaştığınız ücreti işveren tam olarak veriyor mu?
- Aldığınız ücret size yetiyor mu?
 - * Yetiyorsa para biriktirebiliyor musunuz?
 - * Yetmiyorsa ne kadar alsanız yeterdi?

Çalışma ve dinlenme süreleri?

- Haftada kaç gün çalışıyorsunuz? Tatil gününüz var mı?
- Hangi saatler arasında çalışıyorsunuz? Ara dinlenmesi (öğle arası, çay molası) var mı?
- Gerektiğinde izin veriyorlar mı? Hangi durumlarda işten izin alabiliyorsunuz?
- Çalışma süreleri ilk anlaştığınız gibi mi?
 - * Fazla çalıştırıyorlar mı?
 - * Fazla çalışıyorsanız ek ücret alıyor musunuz?

İşyerinde ayrımcılık

- Aldığınız ücret ile aynı işi yapan bir yerli işçinin aldıkları ücret eşit mi?
 - * (Değilse) Günlük/Aylık Ne kadar ücret farkı var?
- Yerli işçiler ile çalışma ve dinlenme süreleriniz eşit mi?
- Tehlikeli, zor veya pis işleri yapma konusunda yerli işçilere kıyasla bir ayırım yapıyor mu?
- İşveren tarafından size sığınmacı olduğunuzdan dolayı hiç aşağılama, baskı, hakaret, taciz vb. bir hareket yapıldı mı?
- Yerli işçiler tarafından size sığınmacı olduğunuzdan dolayı hiç aşağılama, baskı, hakaret, taciz vb. bir hareket yapıldı mı?
- Ayrımcılığa uğradığınız başka herhangi bir konu var mı? Örneklendirebilir misiniz?

İş sağlığı ve güvenliği

- Çalıştığınız yerin tehlike seviyesi sizce nedir? Az Tehlikeli/Tehlikeli/Çok Tehlikeli.
- İş sağlığı ve güvenliği konusunda hiç eğitim verildi mi?
- İşe alışmanız için yardımcı olundu mu?
- Kişisel koruyucu donanımları kullanıyor musunuz? Kim tarafından temin edildi?
- Neredeyse iş kazasına uğrayacağınız tehlikeli bir durum yaşandı mı? Anlatınız.
- Çalışırken hiç iş kazası geçirdiniz mi? Geçirdiyseniz, işverenin nasıl tepkisi/yardıımı oldu?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Yılmaz, Niyazi
 Uyuğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 18.11.1994 Lâpseki
 E-mail : niyaziylmaz@comu.edu.tr

Eğitim

Eğitim Birimi

Mezuniyet Tarihi

Derece

Lisans	: Kocaeli Üniversitesi /ÇEEİ	: 08.06.2017
Lise	: Hüseyin Akif Terzioğlu Anadolu Lisesi	: 08.06.2012

İş Deneyimi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi – Araştırma Görevlisi (2018’den beri)

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Uzunay, Şaziye Ceren; Yılmaz, Niyazi (2019), Engelli Bireylerin Sosyal Hayata Katılımı: Çanakkale İlinde Öne Çıkan Proje ve Uygulamalar, TAEM Uluslararası Sosyal Politikalar Kongresi Bildiri Kitabı, ss.169-182

Orcid No: 0000-0003-3459-134X